МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ МІСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА
імені О. М. БЕКЕТОВА

СПАДЩИНА УНІВЕРСИТЕТУ:

ІСТОРІЯ. ОСВІТА. НАУКА. КУЛЬТУРА. ОСОБИСТІСТЬ

Матеріали X Всеукраїнської науково-практичної конференції

(26–27 листопада 2024 року)

Харків
ХНУМГ ім. О. М. Бекетова
2025

УДК 378:93(477.54)(006)
С71

Керівники:

Білецький І. В. – голова Ради зі збереження історичної, освітньої, наукової, інтелектуальної та культурної спадщини ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, ректор ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, доктор економічних наук, професор;

Бабаєв В. М. – керівник проєкту "Спадщина університету", голова Вченої ради ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, доктор наук з державного управління, професор

Редакційна колегія видання:

Малиніна Т. В. – голова редакційної колегії, доктор філософії, доцент, проректорка з науково-педагогічної роботи;

Єлісеєва Т. П. – відповідальний редактор, упорядник, директор Музею історії університету;

Лобинцева Т. О. – упорядник, провідний зберігач фондів Музею історії університету;

Миколюк А. М. – літературний редактор

Інформаційна підтримка:

Мартиненко Л. М. – начальник відділу діловодства та архівної справи;

Курмаз Т. А. – заступник начальника відділу діловодства та архівної справи;

Руденко О. С. – архіваріус

Рекомендовано Вченою Радою
Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова
(протокол № 11 від 4 липня 2025 р.)

Спадщина університету: Історія. Освіта. Наука. Культура. Особистість : матеріали X Всеукраїнської наук.-практ. конф., Харків, 2024 р. / [керівники: В. І. Білецький, В. М. Бабаєв; редкол: Т. В. Малиніна (голова), Т. П. Єлісеєва та ін.] ; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2025. — 224 с.

С71

ISBN 978-617-8001-31-5

У збірнику представлено науково-історичні дослідження зі спадщини ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, а саме з його історії, внеску видатних особистостей навчального закладу в його розбудову й розвиток науки про міське господарство, містобудування, культуру, історію країни.

Матеріали подано у форматі статей-нарисів із використанням ілюстрацій, історичних матеріалів з архівних фондів Музейного комплексу й відомчого архіву ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, з державних архівів, музеїв, бібліотек.

Видання призначене для студентів, аспірантів, випускників, викладачів, співробітників університету, дослідників історії вищої освіти, міського господарства й містобудування України.

УДК 378:93(477.54)(006)

ISBN 978-617-8001-31-5 © Харківський національний університет міського господарства ім. О. М. Бекетова, 2025

ДО ЧИТАЧІВ

ПЕРЕМАГАЄ ТОЙ, ХТО ПАМ'ЯТАЄ!

Ювілейна збірка матеріалів X Всеукраїнської науково-практичної конференції «СПАДЩИНА УНІВЕРСИТЕТУ: ІСТОРІЯ. ОСВІТА. НАУКА. КУЛЬТУРА. ОСОБИСТІСТЬ» доповнено статтями-дослідженнями, створеними у 2022–2024 роках, які не були опубліковані. Незважаючи на виклики воєнного часу, гідна традиція дослідження і збереження спадщини рідної альма матер не зникла навіть у найтемніші й найтрагічніші часи нашої історії.

Українські воїни у запеклих боях захищають українську культурну спадщину та історичну пам'ять, що є основою нашої ідентичності. Ми впевнені, що ворог ніколи не зможе знищити націю, допоки жива її культура та традиції.

Всеукраїнський культурно-освітній проєкт «Спадщина ХНУМГ ім. О. М. Бекетова» — це особливий внесок колективу університету в захист української культури, історичної пам'яті та традицій.

ЗБЕРЕЖЕМО!
ПЕРЕМОЖЕМО!
ВІДБУДУЄМО!

ЗМІСТ

ДО ЧИТАЧІВ 3

КУЛЬТУРНО-ОСВІТНІЙ ПРОЄКТ «СПАДЩИНА УНІВЕРСИТЕТУ». 10 РОКІВ ДІЯЛЬНОСТІ: 2014–2024 9

БАБАЄВ В. М., керівник проєкту «Спадщина університету»,
голова Вченої ради ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, професор

СУЧАСНІ ПРОЄКТИ В ДОСЛІДЖЕННІ КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНОЇ СПАДЩИНИ УНІВЕРСИТЕТУ

ЮВІЛЕЙНИЙ ВИДАВНИЧИЙ ПРОЄКТ ХНУМГ ім. О. М. БЕКЕТОВА....11

ЄЛІСЕЄВА Т. П., директор Музею історії університету
Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова

МЕМОРІАЛЬНА ВИСТАВКА, ПРИСВЯЧЕНА ПАМ'ЯТІ ЛЕОНІДА МИКОЛАЙОВИЧА ШУТЕНКА 15

МАЛИНІНА Т. В., доктор філософії, доцент кафедри історії та культурології, проректор з НПР
Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова

НА СПОМИН ПРО ВАЛЕРІЯ САМУЇЛОВИЧА ШМУКЛЕРА....18

КАЛМИКОВ О. О., РЕЗНІК П. А., ПЕТРОВА О. О., кандидати технічних наук,
доценти кафедри будівельних конструкцій ННІ БЦІ
Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова

ІСТОРІЯ, ОСВІТА, НАУКА

СТОРІНКИ ІСТОРІЇ БУДІВЕЛЬНОЇ ОСВІТИ В МІСТІ ХАРКОВІ 22

БАБАЄВ В. М., доктор наук з державного управління, професор, ректор університету
Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова

До 100-річчя Наукової бібліотеки ХНУМГ ім. О. М. Бекетова

СТОРІНКИ ІСТОРІЇ ТА СУЧАСНОГО РОЗВИТКУ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ ХНУМГ ім. О. М. БЕКЕТОВА....36

ФЕДЯЙ С. І., заступниця директорки Наукової бібліотеки
Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова

До 100-річчя Наукової бібліотеки ХНУМГ ім. О. М. Бекетова

ІСТОРІЯ БІБЛІОТЕКИ В ОСОБИСТОСТЯХ....43

МОРГУН Ю. А., начальниця науково-методичного відділу Наукової бібліотеки
Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова

До 100-річчя від заснування ХНУМГ ім. О. М. Бекетова

ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ В УНІВЕРСИТЕТІ....48

КАЙЛЮК Є. М., кандидат економічних наук, професор, випускник ІЕФ ХІІКБ 1960 р.
КОСТЮК В. О., кандидат економічних наук, доцент, випускник ІЕФ ХІІКБ 1969 р.
БУГАРЯ М. І., кандидат економічних наук, заслужений економіст України, випускник ІЕФ ХІІКБ 1960 р.
Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова

90-РІЧНИЙ ШЛЯХ РОЗВИТКУ ХІМІЧНОГО НАПРЯМКУ В ХНУМГ ім. О. М. БЕКЕТОВА.....56

ГУРІНА Г. І., кандидат хімічних наук, доцент кафедри хімії та інтегрованих технологій ННІ ЕІТІ
ПАНАЙОТОВА Т. Д., кандидат хімічних наук, доцент кафедри хімії та інтегрованих технологій ННІ ЕІТІ
САВВОВА О. В., доктор технічних наук, професор кафедри хімії та інтегрованих технологій ННІ ЕІТІ
та інші співробітники кафедри хімії та інтегрованих технологій ННІ ЕІТІ
Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова

ДО 90-РІЧНОГО ЮВІЛЕЮ СТВОРЕННЯ КАФЕДРИ ЕЛЕКТРИЧНОГО ТРАНСПОРТУ.....67

ХВОРОСТ М. В., доктор технічних наук, професор, завідувач кафедри електричного транспорту ННІ ЕІТІ
ДАЛЕКА В. Х., доктор технічних наук, професор кафедри електричного транспорту ННІ ЕІТІ
ШАВКУН В. М., кандидат технічних наук, доцент кафедри електричного транспорту ННІ ЕІТІ
Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова

ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ КАФЕДРИ БУДІВЕЛЬНОЇ МЕХАНІКИ ХАРКІВСЬКОГО ІНЖЕНЕРНО-БУДІВЕЛЬНОГО ІНСТИТУТУ.....79

ЯРОВИЙ Ю. М., професор кафедри теоретичної і будівельної механіки ННІ БЦІ
АЛЬОШЕЧКІНА Т. М., ст. викладач кафедри теоретичної і будівельної механіки ННІ БЦІ
Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова

ІСТОРИЧНИЙ НАРИС СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ КАФЕДРИ ОХОРОНИ ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ХНУМГ ІМ. О. М. БЕКЕТОВА.....84

ТРІШИНА В. Т., студентка 1 курсу, гр. АтаКД 2024-1, ННІ БЦІ
ФЕСЕНКО Г. Г., доктор філософських наук, професор кафедри історії і культурології, факультет ГНМК
Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова

ОСОБИСТІСТЬ В ІСТОРІЇ УНІВЕРСИТЕТУ

До 150-річчя від дня народження

ЖИТТЄВИЙ ТА ТВОРЧИЙ ШЛЯХ С. М. ПРОХОРОВА.....89

ЄРОШКІНА О.О., кандидат архітектури, доцент кафедри образотворчого мистецтва та дизайну ННІ АДОМ
Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова

До 110-річчя від дня народження

ВІДОМИЙ ХАРКІВСЬКИЙ АРХІТЕКТОР ВІКТОР ІВАНОВИЧ КОРЖ.....94

МАРТИШОВА Л. С., кандидат архітектури, доцент кафедри урбаністики та містобудування ННІ АДОМ
Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова

До 105-річчя від дня народження О. П. Мчедлова-Петросяна

ХАРКІВСЬКА ФІЗИКО-ХІМІЧНА ШКОЛА БУДІВЕЛЬНОГО МАТЕРІАЛОЗНАВСТВА ТА ТЕХНОЛОГІЙ.....101

УШЕРОВ-МАРШАК О. В., доктор технічних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України, лауреат Державної премії України
КОНДРАЩЕНКО О. В., доктор технічних наук, професор
кафедри матеріалознавства та інженерії композитних конструкцій ННІ БЦІ
Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова

До 100-річчя від дня народження

МИХАЙЛО ЙОСИПОВИЧ КАДЕЦЬ — ВИДАТНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ МАТЕМАТИК.....109

КОВАЛЕНКО Л. Б., кандидат фізико-математичних наук,
завідувачка кафедри вищої математики і математичного моделювання ННІ БЦІ
Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова

До 100-річчя від дня народження

ІГОР ЛЬВОВИЧ ПЕРЕПЕЛІЦИН — ПОПУЛЯРИЗАТОР МАТЕМАТИКИ.....115

КОВАЛЕНКО Л. Б., кандидат фізико-математичних наук, завідувачка кафедри вищої математики і математичного моделювання ННІ БЦІ
Харківський національний університет міського господарства ім. О. М. Бекетова

До 100-річчя від дня народження

МИКОЛА ФЕДОРОВИЧ ТИМОШЕНКО: ПЕДАГОГ, УЧЕНИЙ, ЛЮДИНА.....118

ОСТРОВСЬКИЙ І. А., кандидат економічних наук,
доцент кафедри економічної теорії та міжнародної економіки ННІ ЕіМ
ТИМОШЕНКО В. М., син М. Ф. Тимошенка
Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова

До 100-річчясвід дня народження

ДО 100-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ СЕРГІЯ МАНУЇЛОВИЧА ПЕТРОВА.....122

КУДРЯШОВА І. В., кандидат архітектури, доцент кафедри основ архітектурного проєктування ННІ АДОМ
МАРТИНЕНКО А.С., кандидат архітектури, доцент кафедри основ архітектурного проєктування ННІ АДОМ
Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова

До 90-річчя від дня народження

ВОЛОДИМИР ЙОСИПОВИЧ КРАВЕЦЬ: ГАРМОНІЯ ЖИТТЯ ТА ТВОРЧОСТІ ЗАСЛУЖЕНОГО АРХІТЕКТОРА УКРАЇНИ.....133

ЧЕЧЕЛЬНИЦЬКА К. С., кандидат архітектури,
доцент кафедри урбаністики та містобудування ННІ АДОМ
Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова

ДО 90-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ПРОФЕСОРА ОЛЕКСАНДРА ГЕОРГІЙОВИЧА ВАНДОЛОВСЬКОГО.....139

ЄВДОКІМОВ А. А., кандидат технічних наук, доцент кафедри земельного адміністрування та геоінформаційних систем ННІ БЦІ
НАЛИВАЙКО Т. А., кандидат технічних наук, доцент кафедри земельного адміністрування та геоінформаційних систем ННІ БЦІ
Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова

До 90-річчя від дня народження

ЖИТТЄВИЙ ШЛЯХ, НАУКОВІ ЗДОБУТКИ ТА ТВОРЧІСТЬ ПРОФЕСОРА ВОЛОДИМИРА ТИМОФІЙОВИЧА ДОЛІ.....144

МІЗІК Ю. І., кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансово-економічної безпеки, обліку і аудиту ННІ ЕіМ
Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова

До 90-річчя від дня народження

СТАНІСЛАВ СТАНІСЛАВОВИЧ ДУШКІН — УЧЕНИЙ, УЧИТЕЛЬ, ВИХОВАТЕЛЬ.....150

БЛАГОДАРНА Г. І., кандидат технічних наук, доцент кафедри водопостачання, водовідведення і очищення вод ННІ БЦІ
Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова

До 80-річчя від дня народження

**ВІТАЛІЙ АНДРІЙОВИЧ МАЛЯРЕНКО —
ТВОРЧИЙ ШЛЯХ ЕНЕРГЕТИКА, УЧЕНОГО ТА ПЕДАГОГА** 155

ХАРЧЕНКО В.Ф., доктор технічних наук, професор, директор ННІ ПКВК
Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова

До 80-річчя від дня народження Е. І. Карпушина

**РОЛЬ ВИКЛАДАЧІВ У ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ
ДЛЯ МІСЬКОГО ЕЛЕКТРИЧНОГО ТРАНСПОРТУ** 159

ЗАКУРДАЙ С. О., кандидат технічних наук, доцент кафедри електричного транспорту ННІ ЕІТІ
ДАЛЕКА В.Х., доктор технічних наук, професор кафедри електричного транспорту ННІ ЕІТІ
Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова

До 80-річчя від дня народження В. К. Нема

**РОЛЬ ВИКЛАДАЧІВ У ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ
ДЛЯ МІСЬКОГО ЕЛЕКТРИЧНОГО ТРАНСПОРТУ** 164

ЛУКАШОВА Н. П., кандидат технічних наук, доцент кафедри електричного транспорту ННІ ЕІТІ
КУЛЬБАШНА Н. І., кандидат технічних наук, доцент кафедри електричного транспорту ННІ ЕІТІ
Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова

**ЮВІЛЯРИ КАФЕДРИ ВИЩОЇ МАТЕМАТИКИ
І МАТЕМАТИЧНОГО МОДЕЛЮВАННЯ** 167

КОВАЛЕНКО Л. Б., кандидат фізико-математичних наук,
завідувачка кафедри вищої математики і математичного моделювання ННІ БЦІ
Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова

**ГЕНЕЗИС ТА СЬОГОДЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
ЗА КРЕСЛЕННЯМИ ПРОФЕСОРА А. Г. ЄВДОКІМОВА** 171

НОВОЖИЛОВА М. В., доктор фіз.-мат. наук, завідувачка кафедри комп'ютерних
наук та інформаційних технологій ННІ ЕІТІ
Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова
ТЕВЯШЕВ А. Д., доктор фіз.-мат. наук, професор кафедри прикладної математики
Харківський національний університет радіоелектроніки
КОСТЕНКО О. Б., кандидат фіз.-мат. наук, доцент кафедри комп'ютерних
наук та інформаційних технологій ННІ ЕІТІ
Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова

**АРХІТЕКТОР ЮРІЙ ШКОДОВСЬКИЙ:
ПАЛІТРА ЖИТТЯ ТА ТВОРЧОСТІ** 174

ЧЕЧЕЛЬНИЦЬКА К. С., кандидат архітектури, доцент кафедри
урбаністики та містобудування ННІ АДОМ
Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова

До 70-річчя від дня народження

ЖИТТЯ ТА ТВОРЧИЙ ШЛЯХ ВОЛОДИМИРА ІВАНОВИЧА ЛУСЯ 178

МАНДРІЧЕНКО О. Є., старший викладач кафедри основ архітектурного проєктування
Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова

До 75-річчя від дня народження

**БІБЛІОТЕКАР, КРАЄЗНАВЕЦЬ І ПРОСТО ЛЮДИНА З ВЕЛИКОЇ ЛІТЕРИ
(ДО ЮВІЛЕЮ НАТАЛІЇ ПЕТРІВНИ ТРІПУТІНОЇ)** 182

ШТАНГЕЙ О. М., заступник директора Наукової бібліотеки
Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова

КРАЄЗНАВЧІ ТРАДИЦІЇ ХНУМГ ім. О. М. БЕКЕТОВА.....186

ТРІПУТІНА Н. П., завідувачка сектору Наукової бібліотеки
Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова

ПАМ'ЯТАЄМО

МИКИТА БІЛОСТОЦЬКИЙ: МУЗЕЄЗНАВЕЦЬ І БОЄЦЬ.....192

ТРІПУТІНА Н. П., завідувачка сектору Наукової бібліотеки
Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова

КУЛЬТУРА

АНСАМБЛЬ ТВОРІВ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА В ІНТЕР'ЄРІ ХАРКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ МІСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ім. О. М. БЕКЕТОВА.....197

ПУТЯТІН В. Д., провідний науковий співробітник відділу пам'яток історії
Харківський науково-методичний центр охорони культурної спадщини

КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА УНІВЕРСИТЕТУ: ТВОРЧИЙ ВНЕСОК СТУДЕНТСЬКОГО КЛУБУ.....208

ОРЕХОВА К. Г., завідувачка Студентського клубу
Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова

БЕКЕТОВСЬКА СПАДЩИНА ТА СУЧАСНИЙ СВІТ

До 160-річчя від дня народження О. М. Бекетова

СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АРХІТЕКТУРНИХ ОБ'ЄКТІВ О. М. БЕКЕТОВА НА ПРИКЛАДІ ОСОБНЯКА ПО ВУЛ. ДАРВІНА, 13.....211

КОРОВКІНА Г. А., кандидат архітектури,
доцент кафедри основ архітектурного проєктування ННІ АДОМ
Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова
КОВАЛЕНКО К. А., випускниця ХСШ № 162, Університет Вістула (Варшава, Польща),
JADE (Лісабон, Португалія)

КУЛЬТУРНО-ОСВІТНІЙ ПРОЄКТ «СПАДЩИНА УНІВЕРСИТЕТУ» 10 РОКІВ ДІЯЛЬНОСТІ: 2014–2024

Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова — це сучасний академічний заклад вищої освіти, який, концентруючись на навчальному процесі, не лише надає студентській молоді фахові знання та здійснює підготовку спеціалістів різної спрямованості, але й здійснює прикладні розробки та працює як науково-дослідний комплекс. Поєднуючи глибокі історичні традиції та інноваційні підходи в освіті, університет завжди привертав увагу талановитих особистостей, людей, небайдужих до долі й майбутнього нашої країни, тих, хто опікується вищою освітою, мета якої — підготовка висококваліфікованих фахівців, що будуть відновлювати і розбудовувати Україну.

Філософія колективу ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, що склалася за останні десятиліття, — об'єднання та згуртованість, велике бажання підняття університету на ще вищий щабель розвитку.

Сучасна енергетика творення та збереження історичної спадщини, яку випромінює навчальний заклад, приваблює однодумців.

У Бекетовському університеті існує багато чудових традицій. Вони сприяють формуванню у стінах альма матер особливого університетського духу і корпоративної філософії. Гідна справа збереження понад 100-річного досвіду багатьох поколінь працівників та його примноження сучасниками стало нашою своєрідною етикою.

Однією з особливих традицій став багатовекторний культурно-освітній проєкт «СПАДЩИНА УНІВЕРСИТЕТУ». Виставки, презентації, конференції, круглі столи, видавничі та відеопроєкти з історії минулого та сучасності є окрасою культурного життя університету та міста Харкова.

Головний вектор проєкту — Всеукраїнська науково-практична конференція «СПАДЩИНА УНІВЕРСИТЕТУ: ІСТОРІЯ. ОСВІТА. НАУКА. КУЛЬТУРА. ОСОБИСТІСТЬ». Це чудова можливість переглянути невідомі сторінки історії альма матер, взяти участь в її дослідженні, зробити кроки до серйозних роздумів про значення та місію діяльності університету. Учасники проєкту беруть участь у збереженні університетської колективної пам'яті, у створенні спільного сімейного альбому Бекетовського, сторінки якого будуть перегортати наступні покоління. До проєкту активно долучаються краєзнавці, історики, архівісти, музейники Харкова та інших регіонів України.

У 2024 році культурно-освітньому проєкту «Спадщина університету» виповнилося 10 років. Проєкт започаткував колективне дослідження історії, знакових подій, долі наших учених і професорів, які відкривають масштаб особистостей та їх внесок у розвиток не лише університету, а й галузей міського господарства країни. Проєкт зі спадщини створив особливий університетський простір, який нерозривно поєднує наше минуле та сьогодення, своєю діяльністю робить внесок в університетську ідентичність, в об'єднання колективу у велику Бекетовську родину.

26–27 листопада 2024 року в Бекетовському університеті відбулася визначна подія — X ювілейна Всеукраїнська науково-практична конференція «СПАДЩИНА УНІВЕРСИТЕТУ: Історія. Освіта. Наука. Культура. Особистість». До ювілейної X конференції були підготовлені:

- Виставка нагород університету за воєнні роки (2022–2024).

МЕМОРІАЛЬНІ ВИСТАВКИ, присвячені пам'яті видатних особистостей університету:

- Почесний ректор Леонід Миколайович Шутенко (1937–2022);
- Видатний науковець Валерій Самуїлович Шмуклер (1946–2023);
- Виставка Наукової бібліотеки університету, присвячена творчій та дослідницькій діяльності Наталі Петрівни Тріпутіної;
- Виставка народної майстрині, лялькарки Вікторії Левченко «Український оберіг. Ляльки мотанки»;
- Художня виставка Оксани Помазуновської «Кольорові миттєвості»;
- Виставка видавничого проєкту до 160-річчя видатного зодчого Олексія Бекетова та 100-річчя ХНУМГ ім. О. М. Бекетова.

У секції «Культура» взяли участь творчі колективи Студентського клубу:

- Фольклористичний колектив «Дана»;
- Вокальний колектив «Атріум»;
- Зразковий ансамбль танцю «Мрія».

Конференція проводилася у подвійному форматі: онлайн і офлайн. За два дні роботи конференції виступили 46 учасників з доповідями, творчими здобутками, інформацією про виставки у секціях за напрямами конференції: історія, освіта, наука, культура, особистість.

Спадщина університету, його історія, наука, культура — потужний ресурс для розвитку сучасного закладу вищої освіти. Наш університет дбайливо зберігає спадщину, створену видатними вченими минулих поколінь, наукова діяльність яких не втратила своєї цінності та актуальності й сьогодні.

Сердечно дякуємо всім, хто впродовж десятиліття долучався до розбудови проєкту і сьогодні залишається його активним учасником. Зусилля кожного вливаються в загальний потужний потік поваги та любові усього колективу до рідної альма матер, до особистості, до лідерів своєї справи, додає тепла та людяності в атмосферу дружної Бекетовської родини.

Володимир БАБАЄВ,
керівник проєкту «Спадщина університету»,
голова Вченої ради ХНУМГ ім. О. М. Бекетова,
професор

Листопад 2024 р.

СУЧАСНІ ПРОЄКТИ В ДОСЛІДЖЕННІ КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНОЇ СПАДЩИНИ УНІВЕРСИТЕТУ

К 378:93(477.54)

До 160-річчя від дня народження академіка архітектури О. М. Бекетова

ЮВІЛЕЙНИЙ ВИДАВНИЧИЙ ПРОЄКТ ХНУМГ ім. О. М. Бекетова

Книги та нагороди видавничого проєкту, присвячені спадщині академіка архітектури О. М. Бекетова, демонструються на особистому робочому столі зодчого в Музейному комплексі університету

У традиції колективу ХНУМГ ім. О. М. Бекетова — дослідження спадщини, її видання, щоб широке коло читачів могло ознайомитися з інтелектуальним надбанням видатних педагогів та науковців минулого і сьогодення. Це стало внутрішньою корпоративною філософією Бекетовського університету.

З нагоди 10-річного ювілею проєкту зі спадщини Бекетовського університету маю честь представити результати масштабної роботи, здійсненої в Харківському національному університеті міського господарства імені О. М. Бекетова. Попри виклики воєнного часу, у 2022–2024 роках університет здійснив масштабний ювілейний видавничий проєкт, присвячений 100-річному ювілею створення Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова та 160-річчю від дня народження академіка архітектури Олексія Миколайовича Бекетова.

Керівник видавничого проєкту, науковий редактор видання — тоді ректор, а нині — голова Вченої ради університету, доктор наук з державного управління, професор Володимир Миколайович Бабаєв, ініціатор і мотиватор здійснення всіх видавничих проєктів Бекетовського університету.

До творчого колективу проєкту ввійшли співробітники університету: Музейного комплексу, Наукової бібліотеки, викладачі ННІ АДОМ, фахівці Центрального державного науково-технічного архіву України, Харківського художнього музею, Харківського історичного музею ім. М. Ф. Сумцова, родина нащадків академіка О. М. Бекетова — О. Ф. Рофе-Бекетова та І. Ф. Пилипець.

Виходу в світ наукових видань ювілейного видавничого проєкту сприяли ГО «Асоціація випускників, студентів і друзів ХНУМГ ім. О. М. Бекетова» (голова Асоціації В. Ф. Харченко) та партнери університету — О. В. Ярославський, Ю. А. Сапронов, О. М. Харченко, Г. М. Михайлов, А. П. Денисенко, В. О. Мураєва, Д. Ю. Кроленко, І. Д. Глянь, В. А. Величко, Є. Є. Савін, Г. М. Михайлов, І. О. Звєрєв, О. М. Донський, Афган Фаган огли Салманов.

Сторічна історія нашого університету тісно пов'язана з ім'ям видатного зодчого, академіка архітектури Олексія Миколайовича Бекетова, який створив потужну школу з підготовки майбутніх архітекторів, став прикладом творчого довголіття та відданості професії, засновником кращих традицій архітектурної та художньої освіти, які зберігаються та примножуються в сучасному університеті, що з гідністю носить його славетне ім'я.

Для нашого рідного міста Харкова академік архітектури Олексій Миколайович Бекетов — особлива постать, яка назавжди залишила яскравий слід в історії міста. Бекетов присвятив свою творчість Харкову, і наше місто та харків'яни відповідають йому щирою любов'ю, визнанням і вдячністю. Сьогодні у наших сучасників, особливо у харківської молоді, існує великий інтерес до творчості архітектора та його особистості. Здійснення в університеті ювілейного видавничого проєкту, присвяченого видатному зодчому, дає змогу задовольнити запити молоді не тільки щодо особистості видатного майстра, а й щодо історії розвитку рідного міста Харкова.

Результатом ювілейного видавничого проєкту стали три томи науково-популярних видань:

- «Академік архітектури О. М. Бекетов. Архів документів.1891–1941»;
- «Академік архітектури О. М. Бекетов. Біобібліографічний покажчик»;
- «Академік архітектури О. М. Бекетов. Образотворча спадщина».

Книги, присвячені видатному українському зодчому максимально повно розкрили його архітектурну, творчу, педагогічну та образотворчу спадщину.

Видання здобули високі нагороди на Всеукраїнських конкурсах. Стали лауреатами першої премії конкурсу Національної академії наук вищої освіти України як кращі видання 2023 і 2024 років та літературно-мистецького конкурсу «Київська книга року» у 2023 р.

Перший том видавничого проєкту: наукове видання «Академік архітектури Олексій Миколайович Бекетов. Архів документів. 1891–1941»

Керівники видавничого проєкту: В. М. Бабаєв — доктор наук з державного управління, професор, ректор ХНУМГ ім. О. М. Бекетова; науковий редактор видання М. А. Балишев — кандидат історичних наук, директор ЦДНТА України.

Автор-упорядник: О. В. Балишева — завідувачка сектору Наукової бібліотеки ХНУМГ ім. О. М. Бекетова. Упорядник: Т. П. Єлісєєва — директор Музейного комплексу ХНУМГ ім. О. М. Бекетова. Науковий консультант: Д. М. Вітченко — кандидат архітектури, старший викладач кафедри містобудування ХНУМГ ім. О. М. Бекетова. Рецензенти: Ю. В. Івашко — доктор архітектури, професор КНУБА Г. В. Шевцова — доктор архітектури, професор КНУБА. Н. І. Карпачова — кандидат юридичних наук, професор НЮУ ім. Ярослава Мудрого.

Видання підготовлене двома харківськими колективами та давніми партнерами — музейним комплексом Бекетовського університету та Центральним державним науково-технічним архівом України. До підготовки книги долучилися викладачі ННІ АДОМ. У виданні відтворено оригінальні матеріали з особового архівного фонду, що зберігаються в Центральному науково-технічному архіві України із максимальним збереженням їх змісту та зовнішньої форми. Видання проілюстроване документальними матеріалами та науково-історичними коментарями.

Буде доречним оприлюднити витяг із рецензії доктора архітектури, професора Київського національного університету будівництва і архітектури, почесного реставратора України Юлії Івашко: «Більшість матеріалів і креслень, які представлені у виданні, досі були невідомі не тільки широкому загалу читачів, а і фахівцям — архітекторам, історикам, мистецтвознавцям. Поява такого видання — знаменна подія, оскільки відкриває Майстра по-новому. Я вражена масштабами цієї роботи. Це унікальний Каталог великого теоретичного і практичного значення. І за масштабом може порівнюватися з виданням «Зведення пам'ятників…»

Другий том видавничого проєкту: науково-інформаційне видання «Академік архітектури О. М. Бекетов. Біобібліографічний покажчик»

Керівники видавничого проєкту: В. М. Бабаєв — доктор наук з державного управління, професор, ректор ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, науковий редактор видання Н. О. Євсюкова — директорка Наукової бібліотеки ХНУМГ ім. О. М. Бекетова. Автори-упорядники: Н. Б. Давидова — провідна бібліотекарка, В. О. Статкус — начальниця інформаційно-бібліографічного відділу, О. М. Штангей — заступниця директорки наукової бібліотеки ХНУМГ ім. О. М. Бекетова.

Редактор-упорядник: С. І. Федяй — заступниця директора наукової бібліотеки ХНУМГ ім. О. М. Бекетова. Рецензенти: Н. В. Петренко — директорка ХДНБ ім. В. Г. Короленка, Н. І. Полянська — завідувачка відділу україніки ім. Т. Г. Шевченка ХДНБ ім. В. Г. Короленка.

Видання, підготовлене співробітниками Наукової бібліотеки університету, стало справжнім путівником в океані бібліотечних публікацій для тих, кого цікавить Бекетовське надбання.

Покажчик знайомить читачів зі статтями про творчу, наукову, педагогічну спадщину зодчого та опублікованими матеріалами про нього. До видання увійшли дані біографічного характеру, відомості про друковані праці та проєкти архітектора, публікації про його життя та творчий доробок, внесок в архітектурну спадщину багатьох міст України.

Третій том видавничого проєкту: науково-популярне видання «Академік архітектури О. М. Бекетов. Образотворча спадщина»

Керівник видавничого проєкту: В. М. Бабаєв — доктор наук з державного управління, професор, ректор ХНУМГ ім. О. М. Бекетова. Редакційна рада: правнучки академіка архітектури О. М. Бекетова — О. Ф. Рофе-Бекетова, директорка Благодійного фонду родини Алчевських-Бекетових, І. Ф. Пилипець — інженер-математик, а також В. В. Мизгіна — мистецтвознавиця, директорка Харківського художнього музею, заслужена працівниця культури України, членкиня НСХУ. Автори-упорядники: О. Й. Денисенко — мистецтвознавиця, завідувачка відділу Харківського художнього музею, членкиня НСХУ; Т. П. Єлісєєва — директорка Музейного комплексу ХНУМГ ім. О. М. Бекетова. Упорядник: Т. О. Лобинцева — провідна зберігачка фондів Музейного комплексу ХНУМГ ім. О. М. Бекетова. Бібліографи: Н. Б. Давидова — провідна бібліотекарка Наукової бібліотеки, В. О. Статкус — начальниця інформаційно-бібліографічного відділу Наукової бібліотеки ХНУМГ ім. О. М. Бекетова). Рецензент: В. І. Ковтун — народний художник України, лауреат Національної премії України ім. Тараса Шевченка, премій ім. І. Ю. Рєпіна та ім. Богдана Хмельницького, Почесний громадянин міста Харкова та Харківської області, Почесний доктор ХНУМГ ім. О. М. Бекетова.

Видання представляє широкому загалу одну з найцікавіших і майже невідому грань творчого спадку Олексія Миколайовича Бекетова.

Художні твори майстра дають нам можливість здійснити мистецькі подорожі разом із художником. Для багатьох знайомство з Бекетовим-художником стало справжнім неочікуваним відкриттям.

Перед читачами постає людина з тонкою, чутливою, романтичною душею, яка бачила навколишній світ крізь призму своєї щирої любові до людей, родини, природи рідного краю. Пензель майстра перетворює прості куточки природи на вишукані поетичні етюди.

Галерея художніх творів Бекетова, доповнена родинними світлинами, документами та коментарями, що характеризують різні періоди життя митця, дає можливість прослідкувати еволюцію творчості Бекетова-художника.

У виданні каталог образотворчих творів О. М. Бекетова, живопис і графіка представлений творами з колекцій родини Рофе-Бекетових, Харківського художнього музею, Харківського історичного музею імені М. Ф. Сумцова, Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України, Державної наукової архітектурно-будівельної бібліотеки імені В. Г. Заболотного, Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова.

Працюючи над видавничим проєктом, його автори та укладачі усвідомили, що звернення до спадщини видатного архітектора, вивчення особливостей його професійного становлення та особистого світогляду — процес нескінченний. Масштабність особистості зодчого відкривається для дослідників новими гранями його таланту, запрошує до наступних захопливих дослідницьких мандрівок.

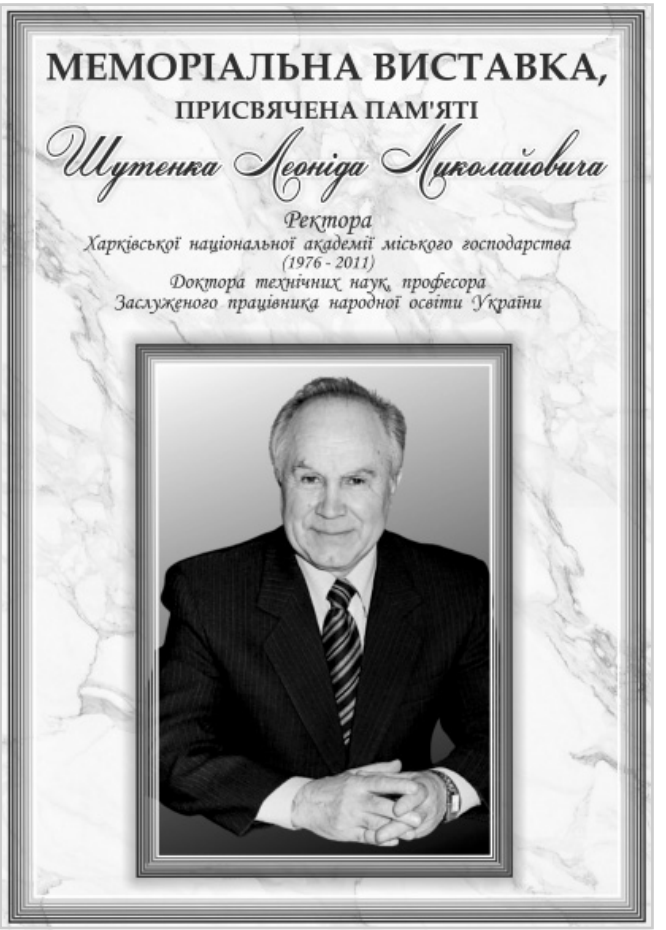
Видавничий проєкт Бекетовського університету — це і наше вшанування пам'яті талановитого зодчого, художника і педагога, і наша щира вдячність видатному харків'янину, і запрошення до продовження дослідження спадщини видатного зодчого.

ЄЛІСЕЄВА Тетяна Павлівна,
директор Музею історії ХНУМГ
ім. О. М. Бекетова
e-mail: yeliseyevatp@gmail.com

Листопад 2024 року

УДК 378:93(477.54)

МЕМОРІАЛЬНА ВИСТАВКА, ПРИСВЯЧЕНА ПАМ'ЯТІ ЛЕОНІДА МИКОЛАЙОВИЧА ШУТЕНКА

Леонід Миколайович Шутенко
(1937–2022)
Випускник ХІІКБ (1961). Ректор ХНАМГ (1976–2011).
Доктор технічних наук, професор. Заслужений працівник народної освіти України.
Дійсний член Академії інженерних наук України. Дійсний член Академії будівництва України.
Почесний громадянин м. Харкова. Голова Ради ректорів м. Харкова (1994–2006).
Почесний ректор ХНУМГ ім. О. М. Бекетова (2011–2022)

Дослідження історичної пам'яті та збереження спадщини науковців, викладачів, практиків, випускників університету, видатних діячів галузі міського господарства України є основою, фундаментом для корпоративної філософії колективу. Здійснення науково-освітнього проєкту «Спадщина університету» дає можливість усвідомити особливий історичний простір нашого закладу вищої освіти, який нерозривно поєднаний зі всеукраїнською і європейською культурно-історичною спадщиною.

Результати унікального культурно-просвітницького проєкту «Спадщина університету» щороку підбиваються на Всеукраїнській конференції

Меморіальна виставка, присвячена Л. М. Шутенку

«Спадщина університету: Історія. Освіта. Наука. Культура. Особистість».

У 2024 році відбулася X ювілейна конференція, співорганізаторами якої стали такі організації, як Інститут історії України, Книжкова палата України імені Івана Федорова, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, Харківський національний університет радіоелектроніки, Харківська державна наукова бібліотека імені В. Г. Короленка, Харківський історичний музей імені М. Ф. Сумцова, Харківський художній музей та ін. Студенти, викладачі, співробітники університету, громадські діячі й науковці Харківщини та інших регіонів України стали активними учасниками конференції, на якій заслухали та обговорили близько 50 доповідей.

Родина Леоніда Миколайовича Шутенка на відкритті меморіальної виставки

Чільне місце під час проведення конференції займають меморіальні виставки, одна з яких присвячена видатному науковцю, ректору, професору, педагогу і Людині з великої літери Леоніду Миколайовичу Шутенку.

Виставка містить інформацію про основні етапи становлення Леоніда Миколайовича як керівника, на ній представлені артефакти, що є свідченням невтомномної, самовідданої праці та любові, з якою Леонід Миколайович ставився до своєї Академії [1, арк. 3.]. Саме їй була присвячена його книга «Моя любов — Академія» [2], яка займає чільне місце в експозиції.

На першій експозиції розміщені документи, фотографії, які ознайомлюють із громадською діяльністю Леоніда Миколайовича Шутенка.

Л. М. Шутенко неодноразово обирався до районної, міської та обласної рад народних депутатів, президії Центрального комітету професійних спілок України. Багато років він очолював найбільшу в Україні Раду ректорів Харківського вузівського центру. Леонід Миколайович був членом науково-координаційної ради Північно-Східного центру НАН України, членом виконкому Харківської міської ради, входив до складу різноманітних комісій з проблем освіти, науки та міського господарства. Брав активну участь у діяльності громадських організацій міста і області, України [3, ст. 32].

Наступна експозиція присвячена науковій діяльності та розвитку наукових досліджень, розширенню міжнародних зв'язків. Л. М. Шутенко — автор близько 500 дослідницьких праць, де зосереджено наукову спадщину видатного вченого та педагога. Серед них 2 підручники; 23 навчальних посібники; 13 монографій; близько 380 наукових статей та тез доповідей, деякі з них опубліковані у зарубіжних виданнях; понад 30 навчально-методичних видань; 26 авторських свідоцтв; 42 патенти [4, ст. 3].

8 окремих експозиційних стендів надають глядачу переконливі факти самовідданої діяльності Леоніда Миколайовича задля розбудови рідного вищого навчального закладу та розвитку вищої освіти в Україні. Пройшовши шлях від студента до ректора, Леонід Миколайович залишався для своїх колег і студентів прикладом інтелігентності, людяності.

Діяльність Леоніда Миколайовича Шутенка як ректора університету була відзначена галузевими, державними та іншими нагородами. Він нагороджений орденами «За заслуги» II та III ступенів, «Знак Пошани», «Дружби народів», медаллю «За трудову доблесть»; Почесною відзнакою голови ХОДА «Слобожанська слава»; є лауреатом загальноукраїнського рейтингу професійних досягнень «Лідер України».

Мав низку нагород і відзнак громадських організацій, у тому числі міжнародних [5]. Та найбільше Леонід Миколайович цінував у людях відвертість і принциповість, справжні дружні та ділові стосунки, чим і завоював повагу і беззаперечний авторитет серед колег та студентів.

Перелік використаних джерел

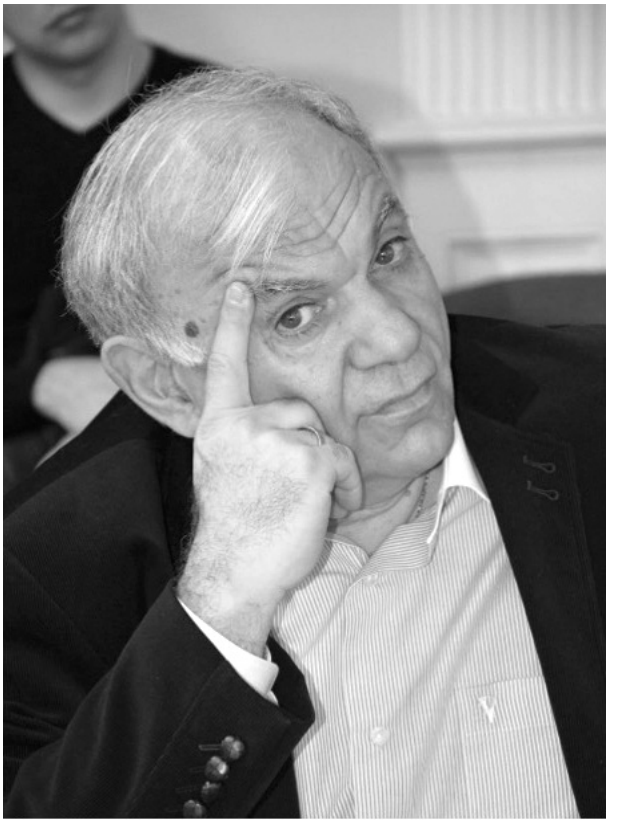
1. Інтерв'ю з Шутенко Л. М. від 12.10.2017 р., м. Харків. Інтерв'юер Т. В. Малиніна // Музей історії ХНУМГ ім. О. М. Бекетова. — Фонд. Документи. — 14 арк.
2. Л. М. Шутенко. Моя любов — Академія!: (до 75-річчя від дня народж. та 50-річчя наук.-пед. та громад. діяльн.): біобібліогр. покажч. / Харк. нац. акад. міськ. госп-ва; [уклад.: Н. Б. Давидова, О. М. Науменко; редкол.: В. М. Бабаєв (відп. ред.) та ін.]. — Харків: ХНАМГ, 2012. — 192 с.: фото.
3. Малиніна Т. В. «Формування кадрового забезпечення в освіті (з досвіду студентських будівельних загонів ХІІКБу)». Матеріали XIV міжнародної науково-практичної конференції «Суспільні науки у 2018 році». — Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2018. — 78 с. — с. 58.
4. Список опублікованих праць доктора технічних наук, професора Л. М. Шутенка / Наук. б-ка Харків. нац. ун-ту міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова; [уклад.: О. М. Штангей, В. О. Статкус]. — Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2022. — 57 с.
5. Ел. посилання: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A8%D1%83%D1%82%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE_%D0%9B%D0%B5%D0%BE%D0%BD%D1%96%D0%B4_%D0%9C%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B0%D0%B9%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87

МАЛИНІНА Тетяна Василівна,
доктор філософії,
доцент кафедри історії та культурології,
проректор з НПР ХНУМГ ім. О. М. Бекетова
e-mail: t.malinina@ukr.net

Листопад 2024 року

УДК 378:93(477.54)

НА СПОМИН ПРО ВАЛЕРІЯ САМУЇЛОВИЧА ШМУКЛЕРА

Валерій Самуїлович Шмуклер
(1946–2023)

Український вчений, фахівець у галузі будівництва та реконструкції будівель, теорії конструктивних систем, інформаційних технологій розрахунку та проєктування конструкцій, методів їх оптимізації та раціоналізації, розвитку наукової теорії раціоналізації будівельних конструкцій, лауреат Державної премії України (1995, 2020), заслужений діяч науки і техніки України (2015), Почесний громадянин міста Харкова (2022 р.)

Валерій Самуїлович Шмуклер — це ім'я, яке назавжди залишиться в історії будівельної науки та архітектури України. Він був не лише видатним науковцем і талановитим педагогом, а й людиною, яка заклала основи сучасного підходу до проєктування конструкцій та оптимізації будівельних систем. Його життєвий шлях, наповнений численними науковими відкриттями, викладацькою майстерністю і любов'ю до своєї справи, став прикладом для багатьох поколінь.

Народжений 26 червня 1946 року в Красноярську, Валерій Самуїлович ще в дитинстві переїхав до Харкова, де розпочалася його велика життєва історія. Уже зі шкільних років він проявляв інтерес до точних наук, особливо до фізики та математики, що стало основою для його подальшого професійного розвитку.

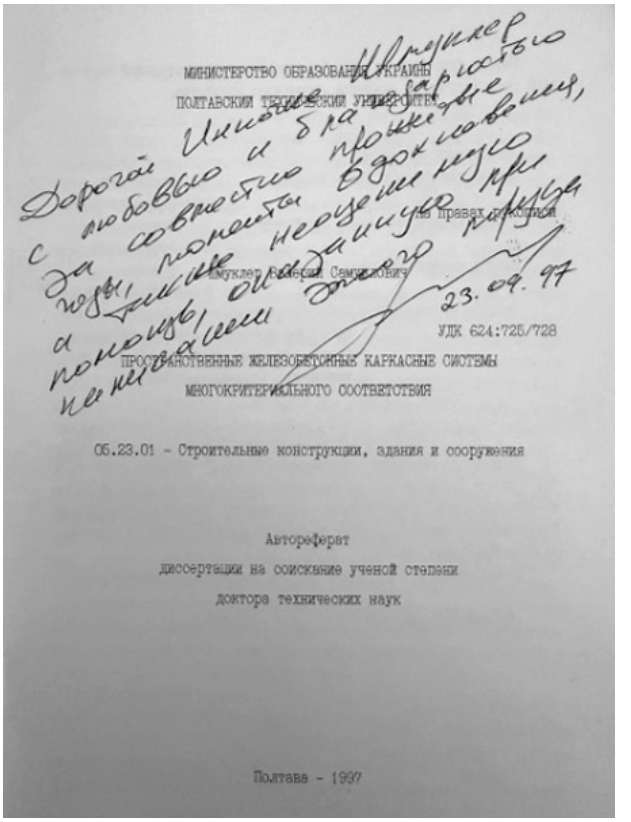
У 1964 році він вступив до Харківського інженерно-будівельного інституту, який закінчив у 1969 році, отримавши диплом інженера-

будівельника. Зі студентських років він брав участь у наукових дослідженнях, що стосувалися міцності матеріалів та оптимізації будівельних конструкцій.

Його перші кроки у професії були пов'язані з роботою у ДПІ «Харківпроєкт», де він почав свій шлях на посаді інженера і поступово став начальником відділу. У цей період він вперше зіткнувся з необхідністю автоматизації будівельних розрахунків і став одним із піонерів упровадження комп'ютерних технологій у проєктування в Україні.

Валерій Самуїлович був не лише науковцем, а й новатором. Його праці в галузі оптимізації конструктивних систем, використання інформаційних технологій для розрахунку і проєктування будівель, а також численні експериментальні дослідження стали основою для багатьох сучасних підходів у будівельній інженерії.

У 1977 році він захистив кандидатську дисертацію «Дослідження роботи пологих залізобетонних оболонок», а в 1997 році — докторську дисертацію «Просторові залізобетонні каркасні системи багатокритеріальної відповідності».

МИНИСТЕРОТВО ОБРАЗОВАНИЯ УКРАИНЫ

ПОЛТАВСКИЙ ТЕХНИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ

Дорогой Шмуклер
с любовью и благодарностью
за совместно проведенные
годы, понять вдохновенную,
а также неоценимую
помощь, оказанную при
написании
23.09.97

Шмуклер Валерий Самуилович

УДК 624:725/728

ПРОСТРАНСТВЕННЫЕ ЖЕЛЕЗОБЕТОННЫЕ КАРКАСНЫЕ СИСТЕМЫ
МНОГОКРИТЕРИАЛЬНОГО СООТВЕТСТВИЯ

05.23.01 - Строительные конструкции, здания и сооружения

Автореферат
диссертации на соискание ученой степени
доктора технических наук

Полтава - 1997

Автореферат докторської дисертації В. С. Шмуклера з пам'ятним автографом для дружини

Оригінали частини патентів та авторських свідоцтв В. С. Шмуклера

Валерій Самуїлович під час екскурсії зі студентами на об'єкті. 2018 р.

Він є автором понад 60 патентів на винаходи, які використовуються в будівельній галузі, а також більше 200 наукових статей і монографій. Його роботи стосувалися таких актуальних питань, як оптимізація будівельних конструкцій, розробка нових методів розрахунку на основі енергетичних критеріїв, раціональне використання ресурсів та забезпечення надійності конструкцій у складних умовах експлуатації.

На особливу увагу заслуговують його фундаментальні монографії, серед яких:

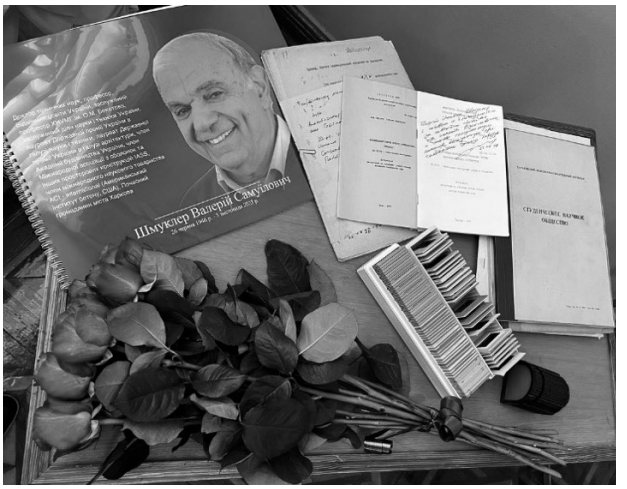
- Каркасні системи полегшеного типу (Шмуклер В. С., Климов Ю. А., Бурак Н. П. Каркасные системы облегченного типа. Харьков: Золотые страницы, 2008, 336 с.);
- Rational Design of Structural Building Systems (Babaev, V., Ievzerov, I., Evel, S., Lantoukh-Liashchenko, A., Shevetovsky, V., Shimanovskyi, O., Shmukler, V., Sukhonos M.: Rational Design of Structural Building Systems. DOM publishers, Berlin/Germany. (2019). ISBN 978-3-86922-733-7. 384 p.);
- Практичний розрахунок елементів залізобетонних конструкцій (Бабаев В. М., Бамбура А. М., Пустовойтова О. М., Резнік П. А., Стоянов Є. Г., Шмуклер В. С. Практичний розрахунок елементів залізобетонних конструкцій за ДБН В.2.6.-98:2009 у порівнянні з розрахунками за СНИп 2.03.01-84 і EN 1992-1-1 (Eurocod 2) / за заг. ред. В. С. Шмуклера. — Харків: Золоті сторінки, 2015, 208 с.)

Його наукові праці використовуються в університетах не лише України, а й у провідних технічних навчальних закладах Європи та США.

З 1990 року Валерій Самуїлович працював у Харківському національному університеті міського господарства імені О. М. Бекетова. Він не просто читав лекції для студентів, а й запроваджував нові навчальні курси, зокрема з оптимізації залізобетонних конструкцій та застосування чисельних методів у будівельних розрахунках.

Його лекції завжди привертали увагу студентів не лише завдяки глибині знань, а й через унікальний стиль викладання. Він називав себе «тренером, що грає», адже вдало поєднував викладання теорії з практичною діяльністю. Його методика включала активне залучення студентів до досліджень, роботу над реальними інженерними проєктами та персоналізований підхід до навчання.

Серед його учнів — десятки кандидатів та докторів наук, багато з яких зараз працюють у провідних наукових установах, проєктних та будівельних компаніях.

Фрагменти тематичної виставки до дня народження професора

Для Валерія Самуїловича не існувало вихідних. Він працював навіть у відпустках, постійно генеруючи нові ідеї та передаючи їх своїм колегам і студентам прямо «з-під ножа». Його любов до науки була не лише особистою пристрастю, а й місією — він прагнув залишити після себе школу, яка зможе самостійно продовжувати його наукові розробки.

Колеги згадують його як людину з гострим почуттям гумору, яка завжди була готова підтримати і надихнути, а студенти — як наставника, який завжди знаходив час, щоб пояснити складний матеріал доступно і зрозуміло.

26 червня 2024 року, до першого дня народження Валерія Самуїловича після його смерті, у Музейному комплексі ХНУМГ імені О. М. Бекетова була організована виставка, присвячена його життю та досягненням.

На виставці були представлені:

- оригінали авторських свідоцтв та патентів, що демонстрували практичну значущість його досліджень;
- його особисті записи, рукописи і робочі блокноти, що розкривали його щоденну роботу;
- фотографії знакових проєктів, до яких він доклав руку;
- студентські роботи Валерія Самуїловича, які демонстрували, що його талант проявився ще на ранніх етапах навчання.

Валерій Самуїлович залишив після себе не лише наукові праці, а й цілу школу послідовників, які продовжують його дослідження. Його наукові праці, винаходи та педагогічна діяльність продовжують впливати на будівельну галузь України та інших країн. Колеги, студенти й друзі пам’ятають його як людину, яка надихала, підтримувала і відкривала нові горизонти для кожного, хто мав щасливу можливість з ним працювати.

Світла пам’ять про Валерія Самуїловича Шмуклера житиме в серцях тих, хто знав його особисто, а його роботи однозначно слугуватимуть настільними книгами для нових поколінь інженерів та науковців.

КАЛМИКОВ Олег Олександрович,
кандидат технічних наук,
доцент кафедри будівельних конструкцій
e-mail oleg.kalmykov@kname.edu.ua

РЕЗНІК Петро Аркадійович,
кандидат технічних наук,
доцент кафедри будівельних конструкцій

ПЕТРОВА Олена Олександрівна,
кандидат технічних наук,
доцент кафедри будівельних конструкцій
ННІ БЦІ ХНУМГ ім. О. М. Бекетова

Листопад 2024 року

ІСТОРІЯ, ОСВІТА, НАУКА

УДК 378:93(477.54)

СТОРІНКИ ІСТОРІЇ БУДІВЕЛЬНОЇ ОСВІТИ В МІСТІ ХАРКОВІ

Харків. Кінець XIX — початок XX сторіччя

Сьогодні, спираючись на архівні документи, що зберігаються в державних і відомчих архівах України та в архівних фондах Музею історії ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, пропоную до вашої уваги документальні факти з історії будівельної освіти в Харкові.

У традиції Бекетовського — проведення кропітких досліджень своєї історії та долі особистостей, їхнього внеску в розвиток університету та міського господарства країни. Колектив університету багато років досліджує історію становлення і розвитку будівельної освіти в Харкові та спадщину видатних науковців і практиків будівельної галузі в різні періоди історії нашого міста й держави.

Кінець XIX — початок XX сторіччя в історії нашого міста були позначені колосальними зрушеннями науково-технічного прогресу. Харків упевнено ставав однією з індустріальних столиць півдня імперії. Околиці ділового та культурного центру міста швидко заповнювалися десятками виробничих будівель різноманітного призначення.

Харків швидко зростав та переживав будівельний бум. До цього активного процесу були залучені заможні та ділові особистості міста, архітектори, фахівці різноманітних інженерних і будівельних компетенцій. Потреба у висококваліфікованих фахівцях будівельної справи невпинно зростала. Місто того часу вимагало кадрового забезпечення технічними, інженерними спеціалістами високого рівня. Першою відповіддю на цей запит стало відкриття у 1873 році Першого харківського реального училища — середнього навчального закладу з семирічним курсом навчання.

Харківське реальне училище

Підготовка інженерів-будівельників в Харківському технологічному інституті

Учні реального училища отримували технічні знання з таких базових дисциплін, як креслення, малювання, загальна та прикладна механіка, загальна та аналітична хімія, геодезія, математика і фізика. Випускникам училища відкривався шлях до вищої професійно-технічної освіти.

Наступною важливою подією для майбутніх інженерів став відкритий у Харкові в 1885 році Харківський практичний технологічний інститут — перший вищий навчальний заклад технічного спрямування на Сході України.

Серед фахових компетенцій випускників будівельного відділення інституту було не лише досконале знання технології будівельного виробництва, але й уміння самостійно проєктувати та керувати зведенням житлових, фабричних та заводських будівель, володіти розумінням технологічного обладнання цих підприємств.

Наступним проривом у будівельній освіті став 1916 рік. Перша світова війна безжально виснажила кадровий потенціал. Революційні події. Смутні часи. Знову і знову гостро постала нагальна потреба у фахівцях — інженерах будівельної справи.

За ініціативи Південно-російського товариства технологів, яке було одним з авторитетних центрів науково-технічної думки в регіоні, 1 жовтня 1916 року було ухвалено рішення про залучення до вищих навчальних закладів для отримання фахової технічної освіти представниць освіченого жіноцтва.

Спочатку було заплановано відкриття у Харкові Вищих жіночих курсів із двома відділеннями-факультетами: механічним та інженерно-будівельним.

До складання освітніх програм інженерно-будівельного факультету долучилися відомі професори, фахівці будівельної справи та будівельних технологій того часу.

На початку листопада 1916 р. Відділ промислових училищ Міністерства народної освіти затвердив устав нового навчального закладу,

Харківський технологічний інститут. Головний корпус. 1885 р.

Курсистки Вищих жіночих курсів

Вадим Ерастович Тір (1869–1926), професор, фахівець у галузі машинознавства і технології металів

Іван Адамович Красуський (1865–1937), професор, учений-хімік, інженер-технолог, ректор ХТІ (1921–1922)

Григорій Федотович Бураков (1868–1931), професор, учений в галузі паротеплотехніки та прикладної механіки, ректор ХТІ (1922–1923)

Іван Павлович Осипов (1855–1918), професор, учений-хімік, ректор ХТІ (1915–1918), організатор вищих жіночих освітніх закладів Харкова

а також його офіційну назву «Харківський жіночий політехнічний інститут».

Це був період становлення жіночої освіти в країні. Відкриття в Харкові Першого вищого технічного навчального закладу, де нарешті мали право навчатися жінки, стало історичною подією.

І незважаючи на бурхливі революційні потрясіння в країні, протистояння в суспільстві щодо допущення жінок до вищої освіти, перші 275 студенток Харківського жіночого політехнічного інституту з великим завзяттям ступили на шлях оволодіння технічними знаннями, зокрема будівельними технологіями.

Організатором і першим директором Харківського жіночого політехнічного інституту став один із кращих учнів академіка Миколи Миколайовича Бекетова (батька архітектора Бекетова) Іван Павлович Осипов — відомий учений-хімік, професор Технологічного інституту.

У чому тільки не звинувачували організаторів жіночої освіти.

І що інститут стане будинком побачень, і що дівчата не здатні засвоїти математику, хімію, фізику. Але перша ж сесія показала відмінні знання студенток з технічних предметів. Для проведення навчальних занять та розміщення лекційних аудиторій інженерно-будівельного і механічного факультетів Жіночого інституту надав просторі приміщення Харківський технологічний інститут.

А вже на початку 1920 року, після встановлення радянської влади у Харкові, за розпорядженням Наркомпросу УСРР Інженерно-будівельний факультет Жіночого політехнічного інституту було офіційно приєднано до Харківського технологічного інституту (*який згодом було перейменовано в Харківський політехнічний інститут*). І саме ця подія стала підґрунтям для створення в Харківському політехнічному інституті інженерно-будівельного факультету.

Згодом Будівельний факультет ХПІ поповнився такими відділеннями:

- промислового та цивільного будівництва;
- архітектури;
- шляхів та мостів;
- водопостачання та каналізації;
- опалення та вентиляції.

А в 1928 році до структури факультету увійшов Харківський будівельний технікум.

Швидкому розвитку якісної будівельної освіти сприяла значна кількість видатних спеціалістів будівельної справи, які на той час викладали на будівельному факультеті ХПІ.

Кафедрою основ та фундаментів керував професор Федір Олексійович Бєляков, фахівець з основ та фундаментів споруд, шляхів сполучення, інженерних конструкцій, ґрунтових та шосейних, заводських доріг, залізобетону, заступник декана інженерно-будівельного факультету ХТІ (1925), завідувач кафедри основ та фундаментів,

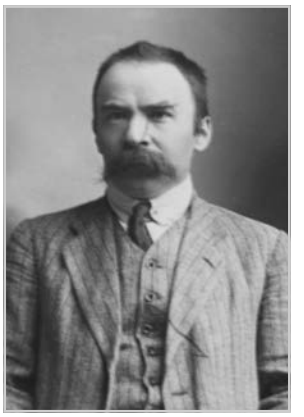
Випускники будівельного факультету ХТІ. 1926 р.

Федір Олексійович Бєляков (1874–1949), доктор технічних наук, професор, інженер-будівельник

Олександр Георгійович Молокін (1880–1951), головний архітектор Харкова (1914–1921), почесний член-кореспондент Королівського товариства британських архітекторів

Микола Георгійович Малишевський (1874–1969), доктор технічних наук, професор, видатний фахівець у галузі технологій водопостачання

Даниїл Самойлович Черкес (1870–1944), доктор технічних наук, професор, видатний фахівець у галузі тепловодопостачання, вентиляції та каналізації

Яків Аронович Штейнберг (1896–1982), архітектор, учений, педагог, професор, член-кореспондент Академії архітектури УРСР

Проєкт будівлі ХІБІ (відомства Наркомвугілля УРСР) на Шатилівці в Харкові

засновник кафедри будівництва залізничних шляхів та лабораторії дослідження ґрунтів і вивчення будівельних механізмів.

Кафедрою архітектурних конструкцій керував відомий архітектор, фахівець будівельної справи Олександр Георгійович Молокін. Головний архітектор Харкова (1914–1921), обраний у 1936 р. почесним членом-кореспондентом Королівського товариства британських архітекторів. Автор наукових статей з питань архітектурного проєктування, історії української архітектури.

З роботою систем водопостачання та водовідведення студентів знайомили професори Даніїл Самійлович Черкес та Микола Георгійович Малишевський. Доктор технічних наук, професор М. Г. Малишевський був одним зі значних фахівців з водопостачання в країні. Мав величезний виробничий і науково-педагогічний стаж. Написав багато наукових праць з очищення питної води і розрахунку мережі міст Харкова і Києва.

Інженер-технолог, педагог, доктор технічних наук, професор, громадський діяч Д. С. Черкес став автором проєктів очисних споруд та каналізаційних мереж Харкова та інших міст країни.

На початку 1930 років значно підвищився попит на фахівців технічних спеціальностей для підприємств, що відкривалися, на керівників та організаторів народного господарства. Це привело до масштабної реорганізації системи вищої та середньої освіти.

Особливо великої реорганізації зазнав Харківський технологічний інститут (ХТІ), який було перейменовано в політехнічний інститут (ХПІ).

У результаті реорганізації в 1930 році Харківського політехнічного інституту було створено декілька самостійних вищих навчальних закладів. Серед них механіко-машинобудівний (ХММІ), хіміко-технологічний (ХХТІ), електротехнічний (ХЕТІ), авіаційний (ХАІ).

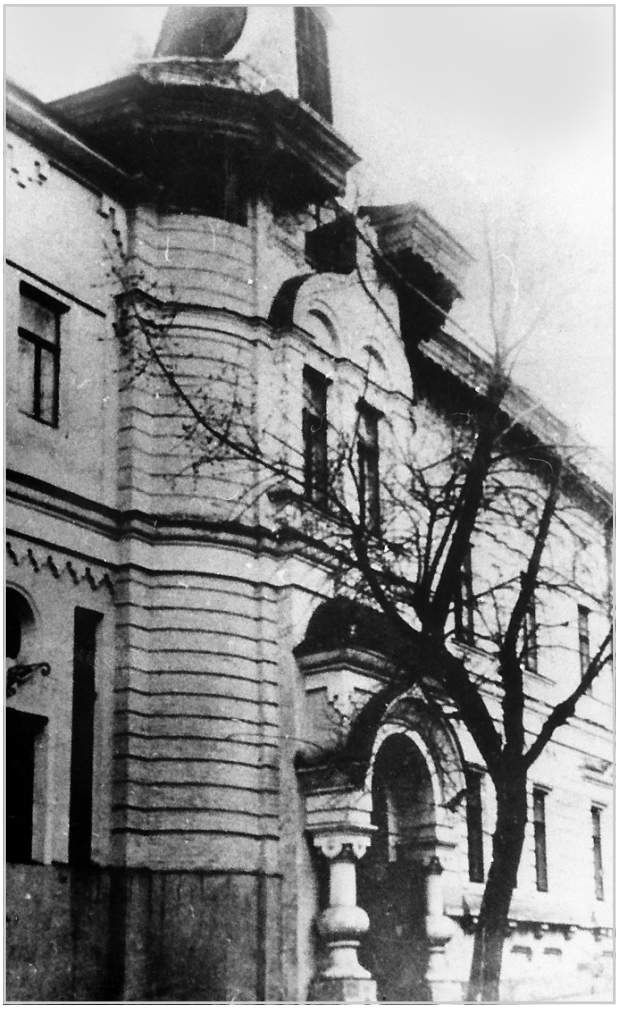
Також відкрито і Харківський інженерно-будівельний інститут шляхом об'єднання будівельного факультету ХПІ та архітектурного факультету Харківського художнього інституту.

Новостворений інститут того ж року був переданий у відання галузевого Наркомату УСРР — Наркомтяжпрому (згодом перейменованого в Наркомвугілля).

У харківському районі, на Шатилівці, для інженерно-будівельного інституту за проєктом архітектора Якова Ароновича Штейнберга протягом 1931–1935 років було зведено величну навчальну будівлю у стилі конструктивізму.

Саме на харківську Шатилівку до навчальної будівлі ХІБІ на початку 1930-х років їздив проводити практичні заняття академік архітектури Олексій Миколайович Бекетов. Добирався на Шатилівку на бричці по розмитих дощами харківських дорогах.

А згодом, у 1935 р., Бекетов перейшов на педагогічну роботу до Харківського інституту інженерів комунального будівництва, професором на кафедру архітектурного проєктування, де працював до 1941 року.

Харківський інститут інженерів комунального будівництва. 1930 р.

У цей час будівельна освіта почала розвиватися і в Харківському інституті комунального господарства (створеному ще в 1922 році як Всеукраїнський технікум комунального господарства). Тут діяли три факультети, які готували фахівців для розбудови українських міст:

- містобудівний;
- паркобудівний;
- інженерно-економічний.

В інституті серед багатьох інших діяли фахові кабінети та дослідницькі лабораторії з будівельної справи:

- будівельний кабінет;
- лабораторія випробування будівельних матеріалів;
- лабораторія будівельного виробництва;
- лабораторія санітарної техніки;
- лабораторія будівельних конструкцій і будівельних механізмів.

У цей історичний період у ХІІКБ працює яскрава плеяда професорів — науковців, інженерів і педагогів, які складають гордість вітчизняної освіти:

- Шейко Георгій Корнійович, фахівець з санітарної техніки;
- Чернишов Петро Костянтинович, фахівець з будівельних конструкцій;
- Пушкарьов Валентин Іванович, фахівець з архітектурного проєктування;
- Столяров Яків Васильович, фахівець з інженерних конструкцій і залізобетону;
- Покорний Михайло Францевич, архітектор, фахівець з архітектурних конструкцій;
- Малишевський Микола Георгійович, фахівець із водопостачання;
- Казас Марк Ілліч, фахівець у галузі санітарної техніки.

Відомі архітектори:

- академік архітектури Бекетов Олексій Миколайович;
- Ейнгорн Олександр Львович;
- Молокін Олександр Георгійович;
- Лінецький Олександр Васильович.

Таким чином, на період до 1941 року в Харкові діяли два вищі навчальні заклади, що знаходилися у різному відомчому підпорядкуванні та надавали майбутнім інженерам якісні знання з будівельної справи: Харківський інститут інженерів комунального будівництва (*відомства Народного комісаріату комунального господарства УРСР*) і Харківський інженерно-будівельний інститут (*відомства Наркомвугілля УРСР*). Будівля ХІІКБ розміщувався на вулиці Революції, 12, в тихому центрі міста, а навчальні корпуси ХІБІ розташувалися в районі Шатилівки.

У цей час ХІІКБ потужно розвивав свою матеріально-технічну базу. Отримав лабораторії з устаткуванням та дослідницьку дільницю при розформуванні Українського науково-дослідного інституту комунального господарства в Харкові, а також у спадок від Української архітектурно-будівельної виставки — добре облаштовану навчальну базу, яка крім суто виставкових завдань виконувала роль великого навчального кабінету з будівельної справи. Тут науковці ХІІКБ проводили систематичну роботу зі студентами у спеціально підготовлених для цього аудиторіях.

Навчальні кабінети та лабораторії ХІІКБ

Так, лабораторія випробування матеріалів була обладнана цінним пресовим устаткуванням, давала можливість не лише забезпечувати навчальний процес, виконувати відповідальні випробування з практичними цілями за договорами із замовниками, але й служила для експериментальної науково-дослідницької роботи. Експонатами будівельної виставки разом із додатково придбаними інститутом приладами були обладнані кабінети будівельних матеріалів та будівельного виробництва.

Успішну організацію навчальної роботи з підготовки майбутніх фахівців будівельної справи, так само як і можливості розвитку науково-дослідницької роботи, забезпечували дбайливо обладнані кабінети: рисунку та живопису, архітектури, будівельних та архітектурних конструкцій, опору матеріалів, фізики, хімії, геодезії. При інституті активно діяв науково-виробничий відділ.

У період з 1930 до 1941 року ХІІКБ виконав понад 200 проєктних робіт, серед яких були проєкти планування селищ, споруд комунального призначення, водопостачання і каналізації, визначних громадських і житлових будівель та будинків відпочинку. Колектив науковців інституту вирішував найскладніші завдання.

Почалася Друга світова війна, яка змінила історичний хід розвитку всієї країни, долі людей, кардинально перелаштувала і діяльність підприємств та вищих навчальних закладів. Саме перед ВНЗ стояло завдання зберегти підготовку висококваліфікованих спеціалістів, які будуть відбудовувати країну.

У книгах наказів обох інститутів — ХІІКБ і ХІБІ з'являються перші записи про мобілізацію студентів і викладачів на фронт, на захист Батьківщини. І також накази про евакуацію колективів і матеріально-технічної бази навчальних закладів.

ХІІКБ був евакуйований до міста Адлер Краснодарського краю, а згодом до міста Фрунзе Киргизької РСР. ХІБІ виїхав до міста Караганда Казахської РСР. У містах свого перебування під час евакуації навчальні заклади зробили все можливе для збереження діяльності та продовжили свою відповідальну роботу з підготовки фахівців, які були вкрай потрібні країні.

Під час евакуації в 1942 році в місті Адлері (на підставі наказу Народного комісаріату комунального господарства УРСР) до складу ХІІКБ приєднався Одеський комунальний інститут. У зв'язку з цим ХІІКБ масштабно розширив свою структуру. В інституті створили нові факультети:

- будівельний;
- сантехнічний;
- міських шляхів сполучень;
- архітектурний;
- інженерно-економічний.

Молодь та науковці з інших вищих навчальних закладів країни, які перебували в цей час

в евакуації поповнили колектив ХІІКБ і розгорнули освітню, наукову і педагогічну діяльність.

23 серпня 1943 року прийшла найочікуваніша радісна звістка для колективів інститутів. Харків звільнено від німецько-фашистських загарбників. Вищі навчальні заклади Харкова могли повернутися до звільненого міста.

Одним із перших до рідного міста повернувся ХІІКБ, колектив почав відбудовувати зранену будівлю на вул. Революції, 12 і найголовніше — відновлювати навчальний процес. У державі гостро постала необхідність у кваліфікованих кадрах для відновлення зруйнованого міського господарства країни. І вже 3 січня 1944 року ХІІКБ розпочав свій післявоєнний навчальний рік у складі 5 факультетів (у т. ч. і будівельного). А 24 січня 1944 року Постановою РНК УРСР було створено науково-виробничий відділ ХІІКБ. Силами професорсько-викладацького складу та наукових співробітників вирішувалися гострі питання відбудови зруйнованого міського господарства країни.

ХІБІ (*відомства Наркомвугілля УРСР*) з Казахського міста Караганда повернувся до Харкова восени 1944 року. Навчальний заклад зіткнувся з великими неочікуваними проблемами у відновленні своєї діяльності. Будівлі інституту на Шатилівці були зруйновані та непридатні для проведення навчального процесу.

У період 1943–1944 років у звільненому Харкові в будівельній галузі та будівельній освіті відбувалися бурхливі події.

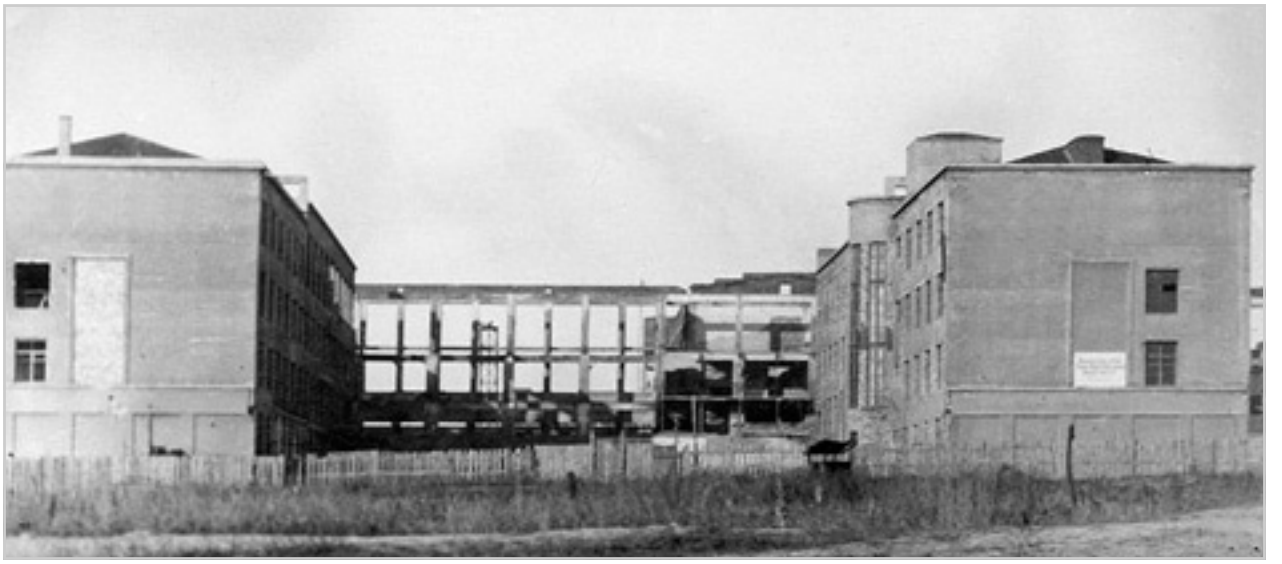
Українські звільнені міста були знесилені окупацією, потребували масштабного відновлення та мали завдання якнайшвидше під'єднатися до посилення потенціалу країни під час воєнного часу.

Отже, однією із провідних галузей народного господарства країни на той час стала саме будівельна. Вона вимагала висококваліфікованих інженерних кадрів та науково-педагогічних працівників, які мали здійснити масштабні дослідницькі, експертні та навчальні процеси.

Уряд та керівництво СРСР тримали на жорсткому контролі відбудову народногосподарських об'єктів на звільнених територіях країни. І це стало головним завданням Союзного Наркомату з будівництва СРСР, який розміщувався на той час у Москві. Створювалися потужні воєнізовані будівельно-монтажні частини (БМЧ) для організації відбудови міст.

Про діяльність БМЧ на основі архівних матеріалів можна довідатися з книги Наталії Петрівни Тріпутіної «У двобої з небуттям: комунальне господарство Харкова у роки Другої світової війни». Цю історичну розвідку Бекетовський університет видав у 2019 році до 75-річчя звільнення Харкова від нацистської окупації.

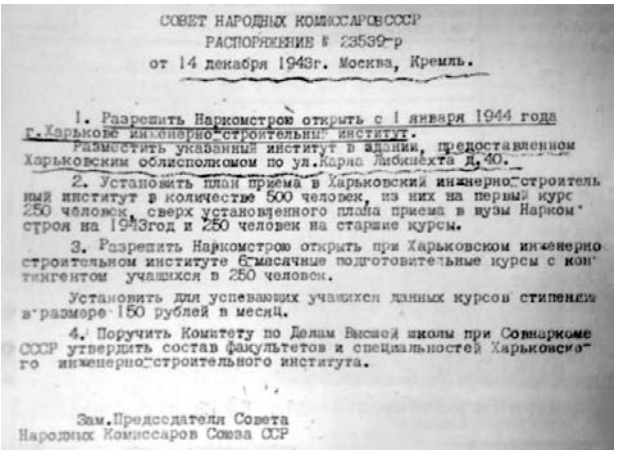
Так, восени 1943 року під управлінням Всесоюзного наркомату будівництва до Харкова прибула потужна воєнізована будівельна організація ОБМЧ — Окрема будівельно-монтажна частина № 26 «Південна».

Зруйновані навчальні корпуси ХІБІ (відомства Наркомвугілля УРСР) на Шатилівці. 1943 р.

Керівництву частини було доручено обстежити стан харківських заводів-гігантів, комунальних та сантехнічних споруд, житлових будівель та налагодити діяльність різних харківських будівельних, проєктних, освітніх та інших організацій. Для виконання такого глобального завдання до загальної масштабної структури ОСМЧ-26 «Південна» ввели різноманітні виробничі підрозділи та низку проєктних організацій, що прибули до Харкова з Москви.

Але ця робота вимагала великої кількості висококваліфікованих спеціалістів будівельної справи, яких на той час, у 1943 році, у звільненому Харкові вкрай не вистачало. Тому наприкінці 1943 року Рада Народних Комісарів СРСР видала розпорядження, яким зобов'язувала Народний комісаріат з будівництва СРСР 1 січня 1944 року відкрити під своїм відомством у Харкові новий Інженерно-будівельний інститут, який мав якнайшвидше забезпечити висококваліфікованими технічними інженерними фахівцями як окрему будівельно-монтажну частину, так і взяти участь у відновленні міста Харкова.

СОВЕТ НАРОДНЫХ КОМИССАРОВСССР
РАСПОРЯЖЕНИЕ № 23539-р
от 14 декабря 1943г. Москва, Кремль.

1. Разрешить Наркомстрою открыть с 1 января 1944 года г.Харькове инженерно-строительный институт.
Разместить указанный институт в здании, предоставленном Харьковским облисполкомом по ул.Карла Либкнехта д.40.

2. Установить план приема в Харьковский инженерно-строительный институт в количестве 500 человек, из них на первый курс 250 человек, сверх установленного плана приема в вузы Наркомстроя на 1943год и 250 человек на старшие курсы.

3. Разрешить Наркомстрою открыть при Харьковском инженерно-строительном институте 6-месячные подготовительные курсы с контингентом учащихся в 250 человек.
Установить для успевающих учащихся данных курсов стипендию в размере 150 рублей в месяц.

4. Поручить Комитету по Делам Высшей школы при Совнаркоме СССР утвердить состав факультетов и специальностей Харьковского инженерно-строительного института.

Зам.Председателя Совета
Народных Комиссаров Союза ССР

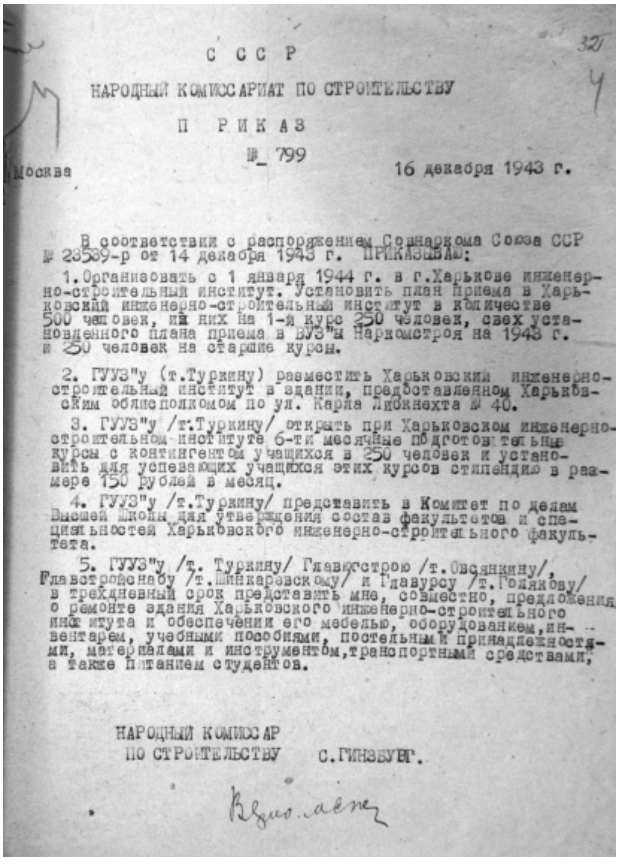
Розпорядження Ради народних комісарів СРСР про дозвіл на відкриття з 1 січня 1944 року в Харкові Інженерно-будівельного інституту. Москва. Кремль. 14 грудня 1943 р.

Документ мовою оригіналу:

СОВЕТ НАРОДНЫХ КОМИССАРОВ СССР
РАСПОРЯЖЕНИЕ № 23539-р
от 14 декабря 1943 г. Москва. Кремль.

1. Разрешить Наркомстрою открыть с 1 января 1944 года в г. Харькове инженерно-строительный институт. Разместить указанный институт в здании, предоставленном Харьковским облисполкомом по улице Карла Либкнехта, д. 40.
2. Установить план приема в Харьковский инженерно-строительный институт в количестве 500 человек, из них на первый курс 250 человек, сверх установленного плана приема в вузы Наркомстроя СССР на 1943 год и 250 человек на старшие курсы.
3. Разрешить Наркомстрою открыть при Харьковском инженерно-строительном институте 6-месячные подготовительные курсы с контингентом учащихся 250 человек. Установить для успевающих учащихся данных курсов стипендию в размере 150 рублей в месяц.
4. Поручить Комитету по делам высшей школы при Совнаркоме СССР утвердить состав факультетов и специальностей Харьковского инженерно-строительного института.

Зам. председателя совета народных комиссаров Союза ССР

С С С Р
НАРОДНЫЙ КОМИССАРИАТ ПО СТРОИТЕЛЬСТВУ
П Р И К А З
№ 799
Москва 16 декабря 1943 г.

В соответствии с распоряжением Совнаркома Союза ССР № 23539-р от 14 декабря 1943 г. ПРИКАЗЫВАЮ:

1. Организовать с 1 января 1944 г. в г.Харькове инженерно-строительный институт. Установить план приема в Харьковский инженерно-строительный институт в количестве 500 человек, из них на 1-й курс 250 человек, сверх установленного плана приема в ВУЗ"ы Наркомстроя на 1943 г. и 250 человек на старшие курсы.

2. ГУУЗ"у (т.Туркину) разместить Харьковский инженерно-строительный институт в здании, предоставленном Харьковским облисполкомом по ул. Карла Либкнехта № 40.

3. ГУУЗ"у /т.Туркину/ открыть при Харьковском инженерно-строительном институте 6-ти месячные подготовительные курсы с контингентом учащихся в 250 человек и установить для успевающих учащихся этих курсов стипендию в размере 150 рублей в месяц.

4. ГУУЗ"у /т.Туркину/ представить в Комитет по делам Высшей школы для утверждения состав факультетов и специальностей Харьковского инженерно-строительного факультета.

5. ГУУЗ"у /т. Туркину/ Главстрою /т.Овсянкину/, Главтрансстрою /т.Минкеровскому/ и Главурсу /т.Голякову/ в трехдневный срок представить мне, совместно, предложения о ремонте здания Харьковского инженерно-строительного института и обеспечении его мебелью, оборудованием, инвентарем, учебными пособиями, постельными принадлежностями, материалами и инструментом, транспортными средствами, а также питанием студентов.

НАРОДНЫЙ КОМИССАР
ПО СТРОИТЕЛЬСТВУ С.ГИНЗБУРГ.

Наказ № 799 від 16 грудня 1943 року про організацію ХІБІ з 1 січня 1944 року Народний комісаріат з будівництва СРСР. м. Москва

Документ мовою оригіналу:

СССР
НАРОДНЫЙ КОМИССАРИАТ
ПО СТРОИТЕЛЬСТВУ
ПРИКАЗ
Москва № 799 16 декабря 1943 г.

В соответствии с распоряжением Совнаркома Союза ССР № 23539-р от 14 декабря 1943 г. ПРИКАЗЫВАЮ:

1. Организовать с 1 января 1944 г. в г. Харькове инженерно-строительный институт. Установить план приема в Харьковский инженерно-строительный институт в количестве 500 человек, из них на 1-й курс 250 человек, сверх установленного плана приема в вузы Наркомстроя на 1943 г. и 250 человек на старшие курсы.
2. Разместить Харьковский инженерно-строительный институт в здании, предоставленном Харьковским облисполкомом по ул. Карла Либкнехта № 40.
3. Открыть при Харьковском инженерно-строительном институте 6-месячные подготовительные курсы с контингентом учащихся в 250 человек и установить для успевающих учащихся этих курсов стипендию в размере 150 рублей в месяц.
4. Предоставить в Комитет по делам Высшей школы для утверждения состав факультетов и специальностей Харьковского инженерно-строительного института.
5. В трехдневный срок представить мне предложения о ремонте здания и обеспечении его мебелью, оборудованием, инвентарем, учебными пособиями, постельными принадлежностями, материалами и инструментом, транспортными средствами, а также питанием студентов.

Народный комиссар по строительству
С. Гинзбург

Таким чином, у 1944 році склалася ситуація, коли майже 8 місяців у Харкові діяли два інженерно-будівельні інститути, які були підпорядковані різним відомствам — наркоматам. А саме: створений у 1944 році ХІБІ (*відомства Наркомату будівельної промисловості СРСР*) та ХІБІ (*відомства Наркомату вугільної промисловості УРСР*), який повернувся з евакуації.

Будівля Харківського інженерно-будівельного інституту відомства Наркомбуду СРСР. Харків, вул. К. Лібкнехта (нині вул. Сумська), 40

Другий через відсутність начальних приміщень, бо довоєнні корпуси були зруйновані, після повернення в Харків змушений був розміститися у напівзруйнованих приміщеннях по вул. Пушкінській, 49, а потім по вулиці Артема в будівлі сільськогосподарського інституту.

Для розміщення і діяльності іншого вищого навчального закладу, Харківського інженерно-будівельного інституту (*відомства Наркомату будівельної промисловості СРСР*), керівництво міста виділило будівлю за адресою: вул. Карла Лібкнехта, 40 (нині вул. Сумська, 40; у ній розміщується ЕЕІ БЦІ).

Виділена інституту будівля була у напівзруйнованому стані та потребувала капітального ремонту. Вона була зведена ще 1927 році за проєктом відомого харківського архітектора Олександра Георгійовича Молокіна для Робітничого університету та спалена фашистами при відступі з Харкова у 1943 році.

Проєкт відбудови навчального корпусу ХІБІ. Харків, вул. К. Лібкнехта (нині вул. Сумська), 40

Відбудову було доручено ОБМЧ-26 «Південна», вона відбувалася за активної участі професорсько-викладацького і студентського колективу молодого Харківського будівельного інституту.

Керівництво та професорсько-викладацький склад нового вищого навчального закладу ХІБІ *(відомства Наркомату будівельної промисловості СРСР)* спрямував усю свою енергію на пришвидшену організацію навчального процесу, а науковці інституту разом зі всією науковою елітою Харкова відразу включилися у розв'язання проблем відновлювального будівництва.

У річницю святкування визволення міста Харкова від німецько-фашистських загарбників у серпні 1944 року всі вищі навчальні заклади та науково-дослідні інститути, які повернулися з евакуації, взяли участь у Міській ювілейній виставці, присвяченій результатам роботи закладів у роки війни.

ОГЛАВЛЕНИЕ

Книга про наукові здобутки вчених, видана у 1944 році до річниці визволення міста Харкова

До цього свята в Харкові у видавництві «Соціалістична Харківщина» вийшла книга «Ученые Харькова к годовщине освобождения родного города. Краткий обзор работы учебных и научно-исследовательских институтов за годы Отечественной войны» (мова оригіналу).

Книгу було видано за редакцією відомих харківських професорів:

- заслуженого діяча науки А. В. Нагорного;
- академіка Г. Ф. Проскури;
- професора, доктора наук Я. В. Столярова;
- члена-кореспондента Академії наук УРСР, професора С. С. Уразовського.

Ця невеличка книжка — справжнє історичне свідчення про величезні зусилля харківських науковців та викладачів у справі відновлення країни та рідного Харкова, вона містить цінну інформацію про діяльність харківських вищих навчальних закладів. Гортаючи сторінки цієї книги ми зустрічаємо всім відомі назви харківських інститутів:

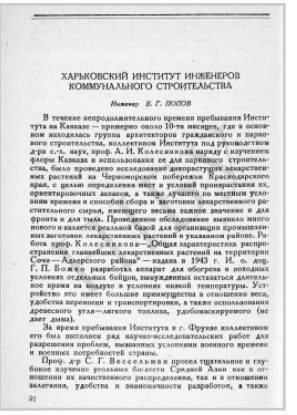
- Харківський державний університет ім. О. М. Горького;
- Харківський механіко-машинобудівний інститут;
- Харківський електротехнічний інститут;
- Харківський хіміко-технологічний інститут;
- Український інститут комунальної гігієни;
- Харківський авіаційний інститут;
- Український науково-дослідний інститут металів;
- Інститут енергетики Академії наук УРСР;
- Фізико-технічний інститут Академії наук УРСР;
- Науково-дослідний інститут геології ХДУ;
- Харківський медичний інститут;
- Український інститут ортопедії і травматології ім. М. І. Ситенка;
- Харківський ветеринарний інститут;
- Український інститут експериментальної ветеринарії;
- Харківський ордена Трудового Червоного Прапора сільськогосподарський інститут;
- Український науково-дослідний інститут соціалістичного землеробства;
- Харківський зоотехнічний інститут;
- Харківський інженерно-будівельний інститут Наркомбуду СРСР;
- Харківський інститут інженерів комунального будівництва.

До книги увійшли статті авторства відомих науковців міста Харкова. Зокрема у ній є розділ, присвячений діяльності Харківського інституту інженерів комунального будівництва.

Василь Гаврилович Попов, заступник директора з наукової роботи ХІІКБ, розповів про наукові дослідження і практичні здобутки, які здійснили науковці ХІІКБ під час евакуації в м. Адлері та м. Фрунзе (у воєнний період 1941–1943 рр.).

У розділі, присвяченому діяльності Харківського інженерно-будівельного інституту (*ві-*

ХАРЬКОВСКИЙ ИНСТИТУТ ИНЖЕНЕРОВ КОММУНАЛЬНОГО СТРОИТЕЛЬСТВА

Инженер В. Г. ПОПОВ

В течение непродолжительного времени пребывания Института на Кавказе — примерно около 10-ти месяцев, где в основном находилась группа архитекторов гражданского и народного строительства, коллективом Института под руководством д-ра с.-х. наук, проф. А. И. Колесникова наряду с изучением флоры Кавказа в использовании ее для народного строительства, было проведено исследование декоративных лекарственных растений на Черноморском побережье Краснодарского края, с целью определения мест и условий произрастания их, ориентировочных запасов, а также лучшего по местным условиям времени и способов сбора и заготовки лекарственного растительного сырья, имеющего весьма важное значение и для фронта и для тыла. Проведенное обследование явилось ценного и является реальной базой для организации промышленных заготовок лекарственных растений в указанном районе. Работа проф. Колесникова—Отдела характеристик распространения главнейших лекарственных растений на территории Сочи—Адлерского района"—издана в 1943 г. И. о. акад. Г. П. Божко разработал аппарат для обогрева в походных условиях отдельных бойцов, вынужденных оставаться длительное время на воздухе в условиях низкой температуры. Устройство это имеет большие преимущества в отношении веса, удобства переноски и транспортировки, а также использования древесного угля—легкого топлива, удобомаскируемого (не дает дыма).

За время пребывания Института в г. Фрунзе коллективом его был выполнен ряд научно-исследовательских работ для разрешения проблем, вызванных условиями военного времени и военных потребностей страны.

Проф. др С. Г. Весселькин провел тщательное и глубокое изучение угольных богатств Средней Азии как в отношении их качественного распределения, так и в отношении залегания, удобства и экономичности разработок, а также

ХАРЬКОВСКИЙ ИНЖЕНЕРНО-СТРОИТЕЛЬНЫЙ ИНСТИТУТ НАРКОМСТРОЯ

Проф. д-р Я. В. СТОЛЯРОВ

Инженерно-строительный Институт Наркомстроя является самым молодым из харьковских ВУЗ'ов. Он организовался уже после освобождения Харькова от немецких оккупантов, в октябре 1943 года.

Несмотря на все трудности организационного периода, отсутствие оборудованного помещения, лабораторий и кабинетов, научный коллектив Института, воодушевленный приказом нашего Вождя в короткий срок ликвидировать последствия хозяйничания немцев, горячо принялся за научную работу, поставив основной своей задачей — тесно связать эту работу с восстановительным строительством.

Ряд высококвалифицированных сотрудников Института уже на другой день после взятия Харькова войсками Красной Армии непосредственно включился в восстановительную работу, оказывая правительственным, партийным и городским организациям конкретную помощь в разрешении трудных вопросов, связанных с восстановлением городского хозяйства. Отсюда частично возникли и научные темы, принятые потом кафедрами Института для дальнейшей разработки.

В одной из первоочередных задач города—временном восстановлении харьковских магистральных мостов—деятельное участие приняли проф. др Я. В. Столяров, проф. др Ф. А. Беляков, доц. Н. Ф. Давидов и М. Т. Веселия. Необходимость крайчайших сроков восстановления и максимального использования материалов, оставшихся от разрушенных мостов, потребовали применения новых конструктивных решений, необычных в практике мостостроения и потому требующих научных обоснований. Институт и теперь продолжает эту работу, принимая участие уже в капитальном восстановлении харьковских мостов.

В сентябре месяце 1943 г. встал серьезный вопрос о монтаже турбогенератора. Трудность быстрого решения этой задачи состояла в отсутствии пригодного фундамента под

Здобутки науковців ХІІКБ представив заступник директора з наукової роботи В. Г. Попов

Здобутки ХІБІ Наркомбуду СРСР представив професор Я. В. Столяров

домства Наркомбуду СРСР), професор Яків Васильович Столяров розповів про перші кроки наймолодшого харківського інституту.

Процитуємо рядки статті професора Я. В. Столярова (мовою оригіналу):

«Харьковский інженерно-строительный институт Наркомстроя СССР является самым молодым из Харьковских вузов. Он организовался уже после освобождения Харькова от немецких оккупантов — в октябре 1943 года (прим. авт. — офіційна дата створення ХІБІ 01.01.1944 р.).

Несмотря на все трудности организационного периода, отсутствие оборудованного помещения, лабораторий и кабинетов, научный коллектив института уже на следующий день взятия Харькова красной армией непосредственно включился в восстановительную работу».

Навчально-науковий інститут будівництва та цивільної інженерії ХНУМГ ім. О. М. Бекетова. Харків, вул. Сумська, 40

Завжди буде викликати нашу повагу і захоплення внесок, який зробили науковці, професорсько-викладацькі колективи інститутів та їх вихованці у відновлення і відбудову нашої країни після Другої світової війни. Цей внесок потребує ретельних досліджень, окремих наукових конференції, видання книг та нашого щирого вшанування великої плеяди будівельників Харківщини.

Треба звернути увагу читачів на реальну офіційну дату створення вищого навчального закладу, який мав назву Харківський інженерно-будівельний інститут (*відомства Наркомату будівельної промисловості СРСР*) — 1944 рік. Цей історичний факт підтверджений численними документами та свідченнями, оригінали яких зберігаються в архівних установах України — Центральному державному архіві вищих органів влади і управління України (ЦДАВОУ), Державному архіві Харківської області (ДАХО). З офіційними копіями документів можна ознайомитися в Музейному комплексі університету.

ХІБІ, який із перших днів створення у 1944 році до сьогодення розташовується в будівлі по вул. Сумській, 40, після багатьох десятиліть свого розвитку став ХНУБА — Харківським національним університетом будівництва та архітектури. А в 2021 році після реорганізації цей виш увійшов до Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова та став його структурним підрозділом з назвою «Навчально-науковий інститут будівництва і цивільної інженерії». Навчально-науковий інститут по праву є спадкоємцем і продовжувачем великої будівельної справи та будівельної освіти в Харкові та Україні.

Звичайно, виникає питання про долю іншого вищого навчального закладу — ХІБІ *(відомства Наркомвугля УРСР)*, який було створено у 1930 році шляхом об'єднання будівельного факультету ХПІ та архітектурного факультету Харківського художнього інституту.

За рішенням Народного комісаріату вугільної промисловості у 1944 році його відомчий інститут ХІБІ було реорганізовано у Харківський гірничо-індустріальний інститут. З цього часу цей вищий навчальний заклад зосередився на розбудові вугільних шахт та розвитку вугільної промисловості в нашій країні. Згодом відбулася масштабна відбудова його навчальних корпусів на Шатилівці. І післявоєнне покоління студентів Гірничо-індустріального інституту повернулося в нові навчальні корпуси.

Харківський гірничо-індустріальний інститут зазнав численних реорганізацій, перейменувань та перетворень. Сьогодні він усім відомий як Харківський національний університет радіоелектроніки (пр. Науки, 14).

Обсяг статті не дає змоги приділити увагу численним крутим віражам в історії розвитку будівельної освіти в ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, докладно розповісти про розвиток будівельного факультету, ННІ БЦІ та будівельних спеціальностей і кафедр університету, зупинитися на величезному внеску наших науковців, відомих випускників — будівельників Харкова у розбудову міського господарства України.

Колектив університету продовжує історичні дослідження цієї важливої і цікавої теми, яка потребує і експертної думки, і обговорення спільноти. Тим паче, що на нас чекає велика сумісна праця щодо створення в ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, в будівлі ННІ БЦІ на вул. Сумській, 40, майбутніх сучасних музеїв, присвячених будівельній галузі та славетним будівельникам Харкова.

Сьогодні колектив сучасного Бекетовського університету усвідомлює свою велику освітню місію та відповідальну роль у збереженні та розвитку будівельної освіти. З початком російської агресії багато освітян, висококваліфікованих науковців, інженерів взяли до рук зброю та стали на захист рідної землі. Майбутня відбудова зруйнованої країни потребує молодих професіоналів. Підготовка фахівців інженерних спеціальностей для будівельної галузі — один зі стратегічних пріоритетів, які ставить перед колективом керівництво сучасного університету.

Студенти ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, майбутні фахівці, на практиці ознайомлюються з процесами будівництва та реконструкції, відновлюючи навчальні корпуси університету. Вони працюють пліч-о-пліч з викладачами та фахівцями будівельної галузі, відчуваючи себе частиною великої справи з відновлення освітнього простору університету, спільно формують нову якість освіти.

Попри виклики воєнного часу, в університеті продовжує розвиватися стала традиція створення новітніх навчально-дослідних лабораторій з сучасним обладнанням, активно здійснюється співпраця та професійний діалог з представниками будівельної галузі, створюються масштабні проєкти щодо майбутньої відбудови нашої України.

Перелік використаних джерел

1. ЦДАВО України. Ф. 26. Оп. 2. Спр.1. Арк. 139–240.
2. ДАХО. Ф. Р-3934. Оп. 2. Спр. 1. Арк. 1–2.
3. ДАХО. Ф. Р-3934. Оп. 2. Спр. 1. Арк. 3.
4. ДАХО. Ф. Р-3934. Оп. 2. Спр. 1. Арк. 4.
5. ДАХО. Ф. Р-408. Оп. 11. Спр. 6. Арк. 24.
6. ДАХО. Ф. Р-5929. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 3.
7. ДАХО. Ф. Р-5929. Оп. 1. Спр. 3. Арк. 1.
8. ДАХО. Ф. Р-5929. Оп. 1. Спр. 3. Арк. 7.
9. ДАХО. Ф. Р-5929. Оп. 1. Спр. 3. Арк 38–38 зв.
10. ДАХО. Ф. Р 2959. Оп. 1. Спр. 3. Арк. 20.
11. Соціалістична Харківщина. 1943. 22 вересня.
12. Соціалістична Харківщина. 1943. 15 вересня.
13. Соціалістична Харківщина.1943. 13. жовтня.
14. Вузы Харькова возобновляют работу // Известия. 1943. 26 ноября.
15. Оголошення про початок прийому на навчання до ХІБІ Наркомбуду та ХІІКБу // Красное знамя. 25 липня 1945 р.
16. Ученые Харькова к годовщине освобождения родного города. Изд-во «Соціалістична Харківщина». Харьков. 1944. — 82 с.
17. Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова: монографія / [керівник вид. проєкту В. М. Бабаєв; редкол.: Л. М. Шутенко, Г. В. Стадник, Т. П. Єлісеєва та ін.]. — Харків: Золоті сторінки, 2012. — 520 с.
18. Сторінки історії ХНУМГ ім. О. М. Бекетова. ХІІКБ. 1941–1945. — Харків: Золоті сторінки, 2015. — 276 с.
19. У двобої з небуттям: комунальне господарство Харкова у роки Другої світової війни: монографія / Наталія Тріпутіна; Харків. Нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. — Харків: Золоті сторінки. 2018. — 352 с.
20. Відомчий архів ХНУМГ ім. О. М. Бекетова. Фонд № Р-5797.
21. Архівні фонди Музейного комплексу ХНУМГ ім. О. М. Бекетова.

БАБАЄВ Володимир Миколайович,
доктор наук з державного управління,
професор,
ректор ХНУМГ ім. О. М. Бекетова
e-mail: Babaev@kname.edu.ua

Листопад 2023 року

УДК 378:93(477.54)

До 100-річчя Наукової бібліотеки ХНУМГ ім. О. М. Бекетова

СТОРІНКИ ІСТОРІЇ ТА СУЧАСНОГО РОЗВИТКУ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ ХНУМГ ім. О. М. БЕКЕТОВА

Наукова бібліотека ХНУМГ ім. О. М. Бекетова заснована в 1922 році, вона пройшла шлях від невеликої книгозбірні до сучасного науково-інформаційного центру університету. Відзначаючи 100-річний ювілей, бібліотека продовжує динамічно розвиватися, упроваджуючи новітні технології та створюючи комфортні умови для навчальної та науково-дослідної роботи науковців і студентів.

Історія Наукової бібліотеки ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, сповнена як досягнень, так і випробувань, розпочалася у 1922 році. Її становлення відбувалося в тяжкі воєнні й повоєнні роки, роки перебудови, зародження і розвитку нашої держави. Змінювалася структура, керівництво, персонал бібліотеки.

У довоєнний період книгозбірня розташовувалася на першому поверсі навчального закладу, де займала дві кімнати.

Під час Другої світової війни інститут перебував в евакуації спочатку в місті Адлер, згодом — у місті Фрунзе.

Навчальний процес і робота бібліотеки не припинялися.

У серпні 1943 року колектив інституту повернувся з евакуації до звільненого Харкова і вже 3 січня 1944 року за наказом директора Івана Олександровича Ігнаткіна відновив роботу в рідних стінах [1, с. 11–12].

У бібліотеці. 1930-ті роки

Лука Тихонович Коваль з дружиною Валентиною Володимирівною

Упродовж 1950-х років колектив бібліотеки у складі 9 працівників під керівництвом завідувача Луки Тихоновича Коваля активно й наполегливо працював над збереженням та оновленням книжкового фонду і його ефективним використанням.

У 1960-ті роки інформаційно-бібліографічний відділ став окремим підрозділом. Значно активізувалася масова робота бібліотеки: регулярно проводили бесіди, читацькі конференції, диспути, літературно-музичні вечори.

Зміцненню матеріальної бази, впровадженню нових форм і методів роботи сприяла діяльність директора бібліотеки Миколи Васильовича Гуріна, який обіймав цю посаду близько 10 років.

У 1973 році за успіхи з пропаганди книги та поліпшення бібліотечно-бібліографічної справи в період підготовки та проведення Міжнародного дня книги книгозбірня була нагороджена грамотою Міністерства вищої і середньої спеціальної освіти Української РСР.

Досягнення в роботі зумовили переведення бібліотеки в 1974 році з IV до III категорії бібліотек закладів вищої освіти [1, с. 13].

Багато сил було віддано колективом бібліотеки для освоєння нового приміщення, яке вона отримала у 1975 році у новозбудованому корпусі інституту за проєктом Георгія Васильовича Сіхарулідзе. Згідно з наказом у 1975 році при книгозбірні був створений відділ науково-технічної інформації.

Злагоджена робота колективу й уміле керівництво директора Петра Микитовича Кузнецова сприяли зростанню авторитету бібліотеки, піднесенню її ролі в навчальному, науковому і громадському житті закладу вищої освіти.

У січні 1981 року бібліотека зайняла 2-ге місце серед бібліотек III категорії закладів вищої освіти м. Харкова [1, с. 16].

Із 1999 року за підтримки ректора вишу Леоніда Миколайовича Шутенка у книгозбірні розпочався новий етап розвитку — етап автоматизації бібліотечних процесів. У межах сумісного гранту кафедри інженерної екології міст та бібліотеки були виділені кошти на книги, придбання програми для автоматизації бібліотеки і стажування в бібліотеці університету в Шотландії.

У вересні 2000 року було розпочато роботу зі створення електронного каталогу на фонд нових надходжень, а з 2001 року — введення ретрофонду.

У 2007 році на базі одного з читальних залів було створено електронний читальний зал із доступом до локальної мережі університету і мережі Інтернет [2].

Приміщення бібліотеки в радгоспі «Південні культури», м. Адлер

Зал каталогів. 1970-ті роки

Директор бібліотеки (1976–2014 рр.) — Петро Микитович Кузнецов

Із 2014 року посаду директора бібліотеки обіймає Надія Олександрівна Євсюкова. Під її керівництвом бібліотека постійно розвивається, удосконалює свою структуру і внутрішньобібліотечні технології, запроваджує нові форми й методи обслуговування.

nillion.
l Metcalf, chairman of undee Tourist Board, d is aware of the drop mbers this year and

"Allied to that, last year's poor weather has a knock-on effect and people decide to go abroad.

He adds that VFR figures—visitors, friends and relatives of

Contemporary Arts and other attractions. The Scottish tourism industry is undergoing a review at the moment and my hope is that we invest heavily in it."

From left—assistant head of information services Helen Foord, Mr Wright with Nadezhda Evsiukova and Nikolay Pan.

REPRESENTATIVES from a Ukrainian university visited Abertay University yesterday to learn more about the latest techniques of running a modern academic library.

Visitors Nadezhda Evsiukova, chief librarian, and Nikolay Pan, head of computers, from the Kharkov State Academy of Municipal Economy (KSAME) are spending a week at Abertay as part of a major European Union project.

Both visitors were welcomed to Abertay by depute principal Grahame Wright, who took them on a tour of the £8 million library, which was completed last year and then opened by Her Majesty the Queen.

Visitors from the Ukraine

The week's visit is part of an international project Abertay are involved in, working with a Finnish university to develop a new masters degree in environmental engineering and energy management at KSAME.

The three-year project is being funded by the European Union's Tempus Tacis scheme, which is aiming to help the development of universities in countries from the former USSR.

In other parts of the project, Abertay experts together with academics from the Vaasa Institute of Technology in Finland are helping their KSAME counterparts to develop a new curriculum for the degree.

This will include modernised teaching systems, retraining for KSAME teachers, exchange programmes between KSAME students and those from other EU institutions as well as advice on how to modernise KSAME's libraries and information facilities.

Abertay hosted a visit by KSAME educationalists last month for an intensive programme of workshops and tutorials helping them devise new methods of language skills to prospective students.

Стаття про візит до бібліотеки університету Абертей Данді (Шотландія) Н. О. Євсюкової та М. П. Пана. 2001 р.

За інноваційну розробку бібліотеки «Упровадження вільного програмного забезпечення Koha для автоматизації бізнес-процесів бібліотеки вищого навчального закладу» у березні 2015 року на міжнародній виставці «Сучасні заклади освіти — 2015» університет був нагороджений золотою медаллю та відзначений дипломом I ступеня [3].

У вересні 2015 року в контексті святкування річниці від дня створення Українсько-польського культурно-освітнього центру університету на базі читального залу була відкрита бібліотека Українсько-польського культурно-освітнього центру, у 2017 році — Польський кіноклуб [1, с. 18].

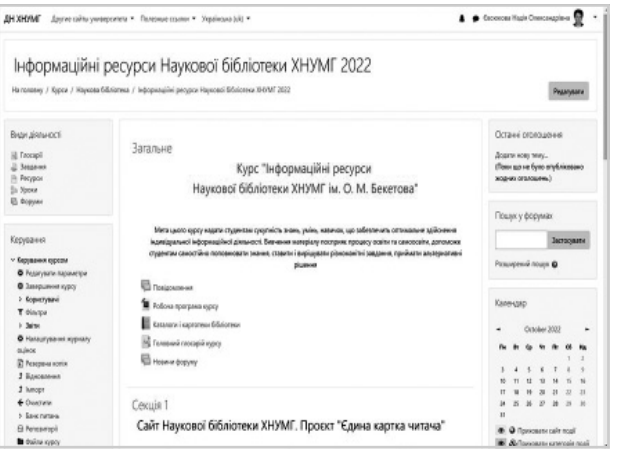
Запровадження нових форм і методів обслуговування користувачів, удосконалення роботи та організаційної структури сприяло наданню бібліо-

Зал інформаційного сервісу Наукової бібліотеки

Диплом I ступеня та золота медаль. 2015 р.

Курс «Інформаційні ресурси наукової бібліотеки університету»

теці 26 лютого 2016 року рішенням Вченої ради університету статусу наукової [2].

У контексті концепції відкритого доступу та участі бібліотеки в Консорціумах ELibUkr та e-Verum університет із 2017 року отримав доступ до провідних міжнародних наукометричних баз даних Web of Science, Scopus, SpringerLink, а у 2022 році — до бази даних Research4Life [1, с. 21].

У 2017 році книгозбірня стала членом Української бібліотечної асоціації та приєдналася до започаткованого УБА проєкту «Культура академічної доброчесності: роль бібліотек».

Бібліотека є учасником корпоративних проєктів, що значно розширює її можливості в якісному забезпеченні наукової, освітньої та виховної діяльності університету та має власні проєкти:

Відкриття бібліотеки Українсько-польського культурного центру. 2015 р.

- «Зелені проєкти університетських бібліотек»;
- «Видатні вчені у Вікіпедії»;
- «Галерея вчених»;
- «Спадщина викладачів університету».

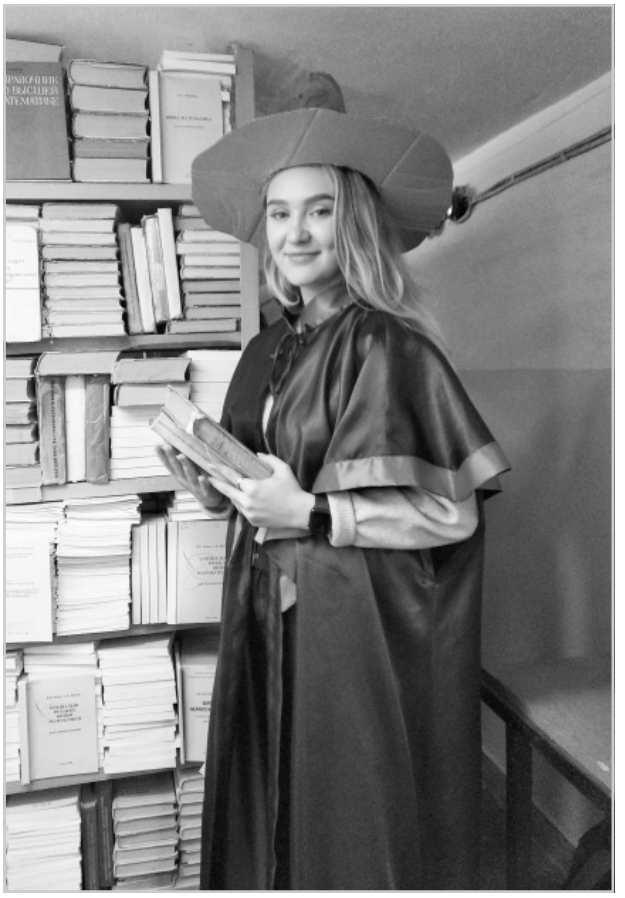
У 2016 році бібліотека розробила дистанційний курс «Інформаційні ресурси наукової бібліотеки», що є компонентом навчальної дисципліни «Інформаційні ресурси університету». Актуальність курсу — у сприянні культурі академічної доброчесності як важливого складника трансформації вищої освіти в Україні.

Цього ж року бібліотека розпочала проведення заходів з академічної доброчесності для вчителів шкіл і школярів у співробітництві з Центром доуніверситетської освіти і кар'єри університету.

У 2019 році запровадили інноваційну форму проведення масових заходів зі студентами — квести, які проходять спільно зі Студентським сенатом, Студентським профкомом, волонтерами.

Із 2017 року разом із дирекціями бібліотеки Національного університету «Львівська політехніка» та Українського католицького університету бібліотека увійшла до спільноти з упровадження АБІС Koha в Україні.

19 листопада 2020 року книгозбірня підписала Публічну заяву бібліотек щодо сприяння цифровій інклюзії, яку оголосила Міжнародна федерація бібліотечних асоціацій та установ ІФЛА, а з лютого 2021 року долучилася до Мережі цифрових хабів освітньої онлайн-платформи «Дія. Цифрова освіта» [1, с. 29].

Учасниця квесту «Таємниці бібліотеки».
Вересень — жовтень 2019 р.

15 травня 2021 року напередодні свого 100-річного ювілею та з метою озеленення одного із кращих парків міста колектив бібліотеки долучився до акції «Посади дерево», яка вже стала доброю традицією, адже цей парк створювали самі городяни, висаджуючи дерева вздовж майбутніх алей.

Одним із пріоритетних напрямів роботи бібліотеки є підвищення кваліфікації працівників.

Два працівники книгозбірні у 2018 та 2019 роках захистили дисертації та здобули наукові ступені кандидата культурології та кандидата наук із соціальних комунікацій, двоє отримали ступінь магістра, ще двоє навчалися на мовних курсах Центру іноземних мов університету.

У 2013–2014 роках 33 працівники навчалися на дистанційних курсах із підвищення кваліфікації на базі Інституту післядипломної освіти Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв у місті Києві й отримали дипломи.

Учасники акції «Посади дерево».
15 травня 2021 р.

Чергове навчання зі врученням дипломів відбулося у 2019 році [2].

Фахівці бібліотеки активно навчаються на масових відкритих онлайн-курсах «Prometheus» та онлайн-курсах від інших українських навчальних платформ.

Підвищення кваліфікації співробітників сприяло зміцненню авторитету і позитивного іміджу бібліотеки в університеті й бібліотечній спільноті.

Із 2014 року колектив Наукової бібліотеки неодноразово ставав дипломантом конкурсу «Бібліотекар року», який проводить Методичне об'єднання бібліотек закладів вищої освіти Харківської зони.

У 2016 році було отримано Гран-прі конкурсу «Бібліотекар року — 2016» за створення біобібліографічного покажчика «Харківський національний університет міського господарства імені Олексія Миколайовича Бекетова: ректорський вимір» [4].

За високі досягнення в роботі, впровадження нових форм і методів обслуговування, удосконалення бібліотечних технологій колектив Наукової бібліотеки неодноразово нагороджували грамотами Міністерства освіти і науки, почесними відзнаками.

У 2017 році бібліотеку відзначили Подякою університету, грамотою від Первинної профспілкової організації студентів. У 2021 році отримали Подяку від Студентського сенату університету [1, с. 33].

Переможниці конкурсу «Бібліотекар року — 2016»

Волонтерська діяльність співробітників Наукової бібліотеки ХНУМГ ім. О. М. Бекетова

Наразі наша країна переживає складні часи. В умовах воєнного стану фахівці бібліотеки продовжують наполегливо працювати, займатися науковою, бібліографічною та інформаційною діяльністю.

Бібліотекарі постійно оновлюють новинний контент на сайті бібліотеки, сайті університету, у соціальних мережах, університетській мережі Yammer.

Задля забезпечення науково-дослідницької роботи викладачів, студентів та аспірантів університету співробітники бібліотеки кожного дня в умовах віддаленого доступу здійснюють пошук наукових статей в наукометричних базах даних згідно із навчальними програмами університету, запитами користувачів, які мають нестабільний Інтернет, завантажують їх та розміщують у OneDrive для спільного доступу. Окрім того, забезпечують консультаційне онлайн-обслуговування науково-педагогічних працівників університету щодо реєстрації та роботи у базах даних, а також на навчальних онлайн-платформах Coursera та Udemy.

Співробітники інформаційно-бібліографічного відділу надають онлайн-послугу з присвоєння навчальним посібникам, монографіям, авторефератам дисертацій, науковим статтям класифікаційних індексів за таблицями УДК.

Працівники книгозбірні беруть участь у конференціях, до яких готують доповіді, у вебінарах, тренінгах, ведуть активну публікаційну роботу.

Бібліотекарі долучаються до волонтерської діяльності та працюють над збереженням книжкового фонду й обладнання бібліотеки.

Разом із командою активістів волонтерську діяльність веде начальниця науково-методичного відділу Юлія Моргун. Волонтери надають допомогу в забезпеченні соціально незахищених жителів громади та внутрішньо переміщених осіб. Нещодавно за ініціативи Юлії була надана гуманітарна допомога працівникам бібліотеки.

За докладання значних зусиль для обстоювання нашої історичної пам'яті, мистецьких традицій, духовних скарбів Юлія Моргун отримала стипендію солідарності у збереженні культурної спадщини України. Стипендію заснували загальноєвропейська федерація асоціацій культури «Європа Ностра» та Фонд світової спадщини у партнерстві з Міжнародним альянсом із захисту спадщини в зонах конфлікту та Штабом порятунку спадщини [5].

Також активно займаються волонтерською діяльністю Юлія Дроговоз, Тетяна та Богдан Білейчуки, Олена Запорожченко.

На сучасному етапі діяльність Наукової бібліотеки спрямована на обслуговування користувачів із використанням новітніх інформаційних технологій, створення сприятливого середовища для творчості та інтелектуального дозвілля, підвищення рівня умінь та навичок бібліотекарів. Це створює передумови для оптимістичного бачення майбутнього бібліотеки

не тільки як сховища інформації, а й центру інтелектуального дозвілля, комунікативного майданчика, місця для навчання, коворкінгу, творчості та натхнення.

Перелік використаних джерел

1. Наукова бібліотека ХНУМГ ім. О. М. Бекетова: історія становлення і сьогодення (1922–2022 рр.) [Електрон. ресурс] / Наук. б-ка Харків. нац. ун-ту міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова; [редкол.: В. М. Бабаєв (відп. ред.), Н. О. Євсюкова; упоряд. С. І. Федяй]. — Електрон. текст. дані. — Харків: ФОП Рубашкін Д. Ю., 2024. — 128 с. — Режим доступу: https://eprints.kname.edu.ua/67909/1/Science%20library.pdf, вільний (дата звернення: 02.05.2025). — Назва з екрана.
2. Історія Наукової бібліотеки ХНУМГ ім. О. М. Бекетова [Електрон. ресурс] / Наук. б-ка Харків. нац. ун-ту міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова: сайт. — Електрон. текст. дані. — Харків, 2016. — Оновлюється постійно. — Режим доступу: https://library.kname.edu.ua/pro-biblioteku/istoriya, вільний (дата звернення: 02.05.2025). — Назва з екрана.
3. Урочисте засідання Вченої Ради Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова, присвячене Дню науки [Електрон. ресурс] / Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова: сайт. — Електрон. текст. дані. — Харків, 2014–. — Оновлюється постійно. — Режим доступу: https://www.kname.edu.ua/1352-, вільний (дата звернення: 02.05.2025). — Назва з екрана.
4. Конкурс «Бібліотекар року 2016» [Електрон. ресурс] / Центр. наук. б-ка Харків. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна: сайт. — Електрон. текст. дані. — Харків, 1998–. — Оновлюється постійно. — Режим доступу: http://www-library.univer.kharkov.ua/pages/bibliotekar_roku/ biblotekar2016.htm, вільний (дата звернення: 02.05.2025). — Назва з екрана.
5. Вітання з отриманням Стипендії солідарності у збереженні культурної спадщини України! [Електрон. ресурс] / Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова: сайт. — Електрон. текст. дані. — Харків, 2014. — Оновлюється постійно. — Режим доступу: https://www.kname.edu.ua/5131-вітання-з-отриманням-стипендії-солідарності-у-збереженні-культурної-спадщини-україни, вільний (дата звернення: 02.05.2025). — Назва з екрана.

ФЕДЯЙ Світлана Іванівна,
заступниця директорки
Наукової бібліотеки ХНУМГ ім. О. М. Бекетова
e-mail: svitlana.fediai@kname.edu.ua

Листопад 2022 року

УДК 378:93(477.54)

До 100-річчя Наукової бібліотеки ХНУМГ ім. О. М. Бекетова

ІСТОРІЯ БІБЛІОТЕКИ В ОСОБИСТОСТЯХ

За досягненнями колективу завжди стоять окремі особистості, які наполегливо працюють, утілюють у реальність найсміливіші ідеї і задуми. Такими особистостями є керівники бібліотеки Лука Тихонович Коваль, Микола Васильович Гурін, Петро Микитович Кузнецов, Надія Олександрівна Євсюкова.

Лука Тихонович Коваль. 1930-ті роки

Лука Тихонович Коваль народився у 1903 році в селі Попівка Опішнянського району Полтавської області. У 1918 році закінчив Опішнянське вище початкове училище, у 1924 році — педагогічний технікум. Із 1925 до 1926 року працював у дитячій трудовій колонії на посаді заступника завідувача колонії.

У 1936–1939 роках працював директором Охтирського дитячого містечка, де виховувалися близько тисячі дітей, а перед війною — директором Утківського дитячого будинку.

Луку Тихоновича призвали до армії. Із навчань він одразу потрапив на фронт. Брав участь у найважливіших битвах Другої світової війни, командував мінометною ротою, полком. В одному з боїв був тяжко поранений. Після тривалого лікування у шпиталях повернувся з сім'єю до Харкова.

У 1948–1950 роках — обіймав керівні посади, у тому числі в навчальних закладах.

Із 1950 до 1961 року працював на посаді завідувача бібліотеки Харківського інституту інженерів комунального будівництва. Колектив бібліотеки тоді складався з 9 працівників. Лука Тихонович приділяв велику увагу поповненню фонду бібліотеки, поліпшенню обслуговування читачів. Працював міжбібліотечний абонемент. Розвивали довідковий апарат, поповнювали генеральний алфавітний каталог, а в 1955 році створили систематичний каталог, який гарантував повноту його наповнення з 1945 року.

У 1961 році Лука Тихонович пішов на заслужений відпочинок, упродовж свого життя був нагороджений низкою орденів і медалей.

Вихованці літературного гуртка Охтирського дитячого містечка

Колектив бібліотеки. У першому ряду, у центрі — директор М. В. Гурін. Початок 1970-х років

Колектив бібліотеки.
Кінець 1970-х років

Микола Васильович Гурін народився 8 листопада 1921 року. У 1938–1940 роках — курсант Харківського залізничного аероклубу. Згодом вступив до Військового авіаційного училища в місті Чугуєві, навчання в якому закінчив у званні офіцера. Із 1941 до 1961 року був військовим льотчиком та льотчиком-інструктором.

У 1961 році Миколу Васильовича направили на роботу до Харківського інституту інженерів комунального будівництва.

Із 1962 до 1976 року він успішно керував колективом бібліотеки, який тоді складався з 13 співробітників. У 1960-ті роки в бібліотеці були створені алфавітний каталог для читачів, алфавітно-предметний покажчик до систематичного каталогу.

У 1970-ті роки був сформований топографічний каталог, алфавітні каталоги підсобних фондів читальних залів. У ці роки в окремий підрозділ виокремився бібліографічний відділ. Діяльність Миколи Васильовича сприяла зміцненню матеріальної бази бібліотеки, поліпшенню роботи персоналу.

Велику увагу приділяли підвищенню кваліфікації працівників: регулярно проводили заняття в бібліотеці, бібліотекарі навчалися заочно в Інституті культури, вивчали іноземні мови на спеціальних курсах.

У 1974 році бібліотека перейшла до III категорії бібліотек закладів вищої освіти, її штат тоді налічував 17 співробітників.

У 1975 році при бібліотеці створили відділ науково-технічної інформації.

Микола Васильович Гурін нагороджений орденами й медалями, зокрема «За бойові заслуги».

П. М. Кузнецов.
1950-ті роки

Петро Микитович Кузнецов народився 18 березня 1936 року в селі Уди Золочівського району Харківської області. Його батьки усе життя працювали в колгоспі. Після закінчення школи у 1954 році працював токарем на ХЕМЗ, потім — у колгоспі рідного села.

У 1955 році вступив до Харківського сільськогосподарського інституту імені Докучаєва на економічний факультет за спеціальністю «агроном-економіст». Після закінчення інституту працював інженером, далі — на керівних посадах.

У 1976 року обіймав посаду завідувача бібліотеки Харківського інституту інженерів комунального будівництва. Петро Микитович Кузнецов успішно керував роботою бібліотеки до 2014 року. Це ціла епоха в розвитку бібліотеки. За цей час було «обжите» нове приміщення, збільшився штат, з'явилися 8 читальних залів (5 із них у гуртожитках), створений відділ книгозберігання, абонементи художньої та наукової літератури, відкрився абонемент навчальної літератури для студентів заочного відділення, абонемент з обслуговування учнів муніципального ліцею.

У цей період були відкриті 11 філій інституту, де працювали бібліотеки-філії, керівництво якими здійснювалося з Харкова.

П. М. Кузнецов (праворуч) у роки роботи в радгоспі «Барвінківський»

На абонементі навчальної літератури. 1980-ті роки

Нагороди П. М. Кузнецова

У 1999 році настав новий етап розвитку бібліотеки — автоматизація бібліотечних процесів. У 2003 році придбали 5 робочих місць ліцензійної електронної бібліотечної програми «Лібер Медіа», у 2005 — відкрили зал інформаційного сервісу для користувачів. У 2008–2009 роках перейшли на відкриту інтегровану бібліотечну систему Koha.

Діяльність Петра Микитовича Кузнецова була високо оцінена: він нагороджений низкою медалей і почесних грамот, у 2001 — нагрудним знаком Міністерства освіти і науки України «Відмінник освіти України» та грамотою Головного управління освіти і науки Харківської обласної державної адміністрації як переможець обласного конкурсу «Вища школа Харківщини — кращі імена» у номінації «Кращий директор вузівської бібліотеки».

Успіхи в роботі бібліотеки неодноразово виводили її на перше місце у змаганнях серед бібліотек закладів вищої освіти. У 1988 році читальні зали в гуртожитках здобули перемогу в республіканському огляді-конкурсі серед читальних залів.

Відкриття залу інформаційного сервісу. 2005 р.

Зал інформаційного сервісу бібліотеки

Окремих працівників і колектив загалом нагороджували грамотами Міністерства освіти і науки, Харківського міського голови, подяками галузевого міністерства.

Надія Олександрівна Євсюкова народилася 17 червня 1964 року у селищі Калинівка Первомайського району Харківської області в родині колгоспників. Після закінчення школи вступила до Харківського інституту культури на бібліотечний факультет, який успішно закінчила у 1985 році. Із серпня 1985 року і до цього часу працює у бібліотеці Харківського національного університету міського господарства імені Олексія Миколайовича Бекетова. Упродовж 37 років послідовно обіймала посади від бібліотекаря до директора бібліотеки.

Під керівництвом Надії Олександрівни бібліотека стала інформаційним центром із кваліфікованим персоналом, новітнім обладнанням. Знаковою подією в історії бібліотеки стало надання їй у 2016 році за рішенням Вченої ради університету статусу наукової. Цій події передувала велика науково-дослідна і науково-методична робота: автоматизація бібліотечних процесів, робота у провідних міжнародних наукометричних базах даних, участь у корпоративних і власних проєктах, розроблення і впровадження дистанційного курсу, публікаційна діяльність, проведення конференцій, круглих столів, семінарів. На новий рівень вийшли також інформаційно-бібліографічна робота та соціокуль-

Н. О. Євсюкова із мером м. Харкова І. О. Терехoвим під час нагородження Почесною грамотою виконавчого комітету Харківської міської ради. 2021 р.

Колектив бібліотеки. 2021 р.

турна діяльність бібліотеки. Рівень автоматизації бібліотеки дає змогу зробити інтелектуальну працю читачів більш продуктивною. Так, у залі інформаційного сервісу до послуг читачів — 55 комп'ютерів з доступом до локальної мережі університету і мережі Інтернет.

Надія Олександрівна Євсюкова має низку нагород: почесні грамоти та відзнаки Міністерства освіти і науки, Харківської обласної державної адміністрації, Харківської міської ради (2021).

За рішенням Вченої ради університету від 31 серпня 2015 року Надії Олександрівні Євсюковій присвоєно звання «Заслужений працівник Харківського національного університету імені Олексія Миколайовича Бекетова».

Таким чином, розвиток Наукової бібліотеки ХНУМГ ім. О. М. Бекетова став можливим завдяки плідній праці керівників та співробітників, які впродовж сторічної діяльності бібліотеки працювали над її удосконаленням і натхненно та наполегливо виконували свою роботу.

Перелік використаних джерел

1. Очерки истории вузовских библиотек г. Харькова / Нар. укр. акад.; под общ. ред. В. И. Астаховой. — Харков, 2001. — 561 с.
2. Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова: монографія / [керівник вид. проекту В. М. Бабаєв; редкол.: Л. М. Шутенко, Г. В. Стадник, Т. П. Єлісеєва та ін.]. — Харків: Золоті сторінки, 2012. — 520 с.

МОРГУН Юлія Анатоліївна,
начальниця науково-методичного відділу
Наукової бібліотеки ХНУМГ ім. О. М. Бекетова
Yuliya.Bukshenko@kname.edu.ua

Листопад 2022 року

УДК 378:93 (477.54)

До 100-річчя від заснування ХНУМГ ім. О. М. Бекетова

ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ В УНІВЕРСИТЕТІ

Інженерно-економічний факультет працював від першого дня існування університету. За цей час підготовлено тисячі висококваліфікованих фахівців, які працювали на комунальних підприємствах, в будівельних організаціях, органах влади, міністерствах не тільки України, але й інших держав світу.

Безумовно, давати оцінку подіям, які відбувалися 100 років тому, дуже важко. Тому зосередимося більше на тому, що було після 1950-х років. У цих подіях ми брали безпосередню участь, а до 1950 року використовуємо інформацію, яку доповів на III Науково-практичній конференції Олександр Васильович Соловйов.

Матеріали цієї конференції свідчать, що засновниками нашої економічної освіти були Марков Олександр Прокопович та його соратники, професори М. Н. Соболєв, О. І. Ашупп-Ільзен, О. Ф. Євтіхієв, О. О. Тремпль, Д. Д. Тіц та інші, які заснували фінансово-економічний факультет у складі Всеукраїнського технікуму комунального господарства, що почав працювати 1 жовтня 1922 року.

У 1924 році технікум комунального господарства було реорганізовано і всі слухачі переведені у вечірній робочий технікум народного господарства, де й було відкрито факультет комунального господарства. Деканом комунального факультету у 1924–1929 роках було призначено Олександра Карловича Шмідта.

Новий етап розвитку економічної освіти розпочався в 1930 році, коли був створений Харківський інститут комунального господарства, у якому в подальшому здійснювалась підготовка інженерів-економістів.

Деканом цього факультету в 1930 р. було призначено професора Василя Євстратійовича Рудницького.

Професор С. Т. Богорад — відомий у світі спеціаліст у галузі містобудування. У післявоєнний період обіймав посаду директора інституту проєктування міст («Діпроград», м. Київ).

У 1934–1937 роках директором ХІКГ став Є. І. Михайлов. За короткий термін інститут перетворився в досить міцний вищий навчальний заклад, центр вищої комунальної освіти УССР, єдиний за своїми за своїми профілями. У складі інституту діяв економічний факультет, деканом якого був Василь Гаврилович Попов. Завідувачем кафедри працював Володимир Лукич Кобалевський. У 1941 році директором інституту призначено І. О. Ігнаткіна, якому довелось евакуювати інститут спочатку до міста Адлера, а потім до Фрунзе, де продовжувалась діяльність із підготовки інженерів-економістів.

У 1943 році інститут продовжив роботу в місті Харкові. Деканом інженерно-економічного факультету до 1946 року працював В. Л. Кобалевський, а після 1957 р. — на кафедрі «Економіка і організація міського господарства».

У 1943 р. Інститут комунального будівництва перейшов до відомства Міністерства вищої освіти СРСР, були закриті деякі факультети, окремі спеціальності.

Набір студентів на інженерно-економічний факультет склав 25 осіб за спеціальністю «Економічна організація міського господарства». На цей час деканом факультету було знову призначено професора Василя Євстафійовича Рудницького, який розумів, що треба приймати кардинальні рішення для подальшого розвитку економічної освіти в нашому університеті.

Шістдесяті роки для нашої держави були роками масового житлового будівництва, зокрема було створено чимало комбінатів панельного житлобудування. Масовому будівництву були потрібні

не тільки інженери-будівельники, а й інженери-економісти, спеціалісти з організації праці та заробітної плати, бухгалтери тощо.

У 1951 році після закінчення аспірантури на кафедрі почав працювати В. П. Кутін, який розробив навчальні плани зі спеціальності «Економіка будівництва», і в 1953 році на 1-й курс було набрано 50 студентів, які закінчили навчання в 1958 році та були направлені до різних міст України — Києва, Дніпропетровська, Запоріжжя. Серед них були і ті, що виконували дипломні проєкти під керівництвом В. П. Кутіна.

Авторитет випускників В. П. Кутіна був дуже високим, наприклад, тільки Головбуд м. Києва щороку запрошував на роботу 5–6 випускників цієї спеціальності. Найкращими серед них були студенти-випускники М. І. Гуйва, А. Атаманчук, В. Сердюк, М. І. Бугаря, Криклін та інші. Лише в системі Мінсільбуду в 1980-ті роки працювали понад 200 випускників нашого університету.

У 1955 році на економічний факультет було набрано вже 125 студентів: три групи зі спеціальності «Економіка і організація будівництва» — 75 чол. та «Економіка і організація міського господарства» — 50 чол.

Дуже важливим для подальшого розвитку економічної освіти в інституті було призначення на посаду декана економічного факультету Федора Дем'яновича Денисенка (1954), який працював на цій посаді 23 роки, аж до 1977 року.

Федір Дем'янович користувався надзвичайним авторитетом й повагою серед студентів і колег. Його відрізняла висока майстерність проведення лекцій, виступів на різних зборах, які завжди були логічно обґрунтовані. Водночас це була надзвичайно вимоглива, однак дуже чуйна людина.

Саме при Федорі Дем'яновичі розпочалась підготовка спеціалістів зі спеціальності «Економіка і організація будівництва». За його участю на новій кафедрі почали працювати доценти М. С. Цукерник, М. І. Ільєвська, Г. М. Ланцман, Н. Е. Поляков, В. І. Медведєв. Мушу детальніше розповісти про діяльність завідувача нової кафедри «Економіка і організація будівництва» В'ячеслава Петровича Кутіна — науковця, викладача, вихователя та дуже приємну людину. Багато кому він дав путівку в життя, зокрема і мені. З повагою до нього ставились і педагоги, і студенти. Незважаючи на те, що по 10 разів приходили складати йому іспит з дисципліни «Економіка будівництва», особливо після того, як трошки попрацювали після закінчення навчання в будівельній організації. За його участі була відкрита аспірантура на кафедрі, і вже через 3–4 роки з'явилися молоді кандидати економічних наук В. Т. Доля, В. Пасичний, В. О. Серебрякова, Є. М. Кайлюк та інші.

У 1965 році розвинулося плідне співробітництво кафедри «Економіка та планування комунального господарства та будівництва» з Міністерством промислового будівництва (Мінпромбуд) УРСР з виконання науково-дослідних робіт. Наукові роботи проводилися під керівництвом завідувача кафедри В. П. Кутіна. А в 1971 році наукові розробки очолив доцент В. Т. Доля. У цей час начальником планового управління Міністерства промислового будівництва працював випускник економічного факультету ХІКГ Микола Іванович Бугаря. Разом із В. Т. Долею працювали викладачі кафедри П. Гриньов, А. Рильков, В. Бурдун та інші. Для багатьох викладачів кафедри це була гарна школа підвищення їх професійного і наукового рівня.

У 1971 році завідувачем кафедри став Володимир Тимофійович Доля. На той час кафедра називалась «Економіка і планування комунального господарства і будівництва». На ній працювали 46 викладачів, крім штатних викладачів були 73 сумісники.

У 1976 році кафедра розділилася на дві: «Економіки будівництва» та «Економіки міського господарства», завідувачем другої було призначено Віктора Івановича Тітяєва, який працював на цій посаді до 1983 року, багато зробивши для розвитку підготовки спеціалістів з економіки міського господарства.

Починаючи з 1975 року кафедра «Економіки будівництва» вийшла на більш високий рівень науково-дослідної роботи, це стало запорукою підвищення професіоналізму викладачів економічного факультету та плідної співпраці з Міністерством промислового будівництва СРСР. Низка розробок, які очолив В. Т. Доля, експонувалась Міністерством в 1979 і 1983 роках у павільйоні «Будівництво» ВДНГ. Це була заслуга в першу чергу В. Т. Долі, а також викладачів Н. І. Гордієнко, Я. О. Кизилової, В. О. Пасичного, Т. І. Світличної, Ю. П. Яворовського та інших.

У 1977 році деканом факультету було призначено професора Леоніда Олександровича Пальченка, який продовжив справу, розпочату Федором Дем'яновичем Денисенком. Саме при ньому розпочалось навчання за новими дисциплінами: теорія вірогідності, економетрія, дослідження операцій, математичне програмування, економіка виробництва та інші. Це обумовило відкриття нових організаційних структур, використання інформаційних технологій. Для цього на факультеті була створена кафедра «Прикладна математика і обчислювальна техніка», яку очолив видатний вчений, заслужений діяч науки і техніки України професор Анатолій Гаврилович Євдокимов. Це був важливий момент підготовки інженерів-економістів нового типу.

У цей період в університеті здійснювалась підготовка спеціалістів за двома спеціальностями: «Економіка та управління в будівництві» і «Економіка та управління в побутовому та житлово-комунальному обслуговуванні». Плідно працювали завідувачі цих кафедр В. Т. Доля та В. І. Тітяєв, а після нього — Юрій Васильович Чередніченко (1983–1989). На цих кафедрах працювали багато професіоналів як у сфері будівництва, так і житлово-комунального господарства: проф. В. П. Баженов, Тамара Петрівна Юр'єва, Борис Григорович Скоков та багато інших здібних та високопрофесійних науковців.

У 1985 році деканом інженерно-економічного факультету призначений доцент Є. М. Кайлюк. На факультеті це був період пошуку як нових форм навчання, так і нового змісту вищої освіти. А це потребувало зміни навчальних планів згідно з новими галузевими стандартами. У цей період розпочалось навчання за спеціальностями «Туризм», «Готельне господарство».

Надзвичайно важливу роль в освітньо-педагогічній діяльності викладачів економічного факультету та викладачів інших факультетів, які обслуговували підготовку інженерів-економістів, відіграло проведення в 1986–1991 роках Всесоюзного педагогічного експерименту з підготовки спеціалістів нового типу. Експеримент проводився під патронатом першого заступника міністра вищої і середньої освіти СРСР Ф. І. Перегудова.

Безпосередньо експериментом керували ректор інституту Л. М. Шутенко, а наукове супроводження здійснювали зав. каф. «Економіка будівництва» Ю. Л. Воробйов, зав. каф. «Організація і управління в будівництві» В. Т. Доля та старший науковий співробітник О. В. Коврига.

У цьому експерименті брали участь не тільки викладачі економічного факультету, але й інших кафедр: вищої математики, політекономії, будівельних матеріалів, філософії та ін. Під керівництвом Георгія Петровича Шедровицького, який був ідеологом експерименту, було напрацьовано принципово нові підходи щодо змісту навчального процесу у вищих навчальних закладах. Мені було дуже приємно працювати над даним проєктом і бачити щире захоплення справою в очах викладачів — учасників цього експерименту.

Цей експеримент дав змогу багатьом викладачам нашого університету переосмислити свою діяльність у підготовці спеціалістів.

У 1992 році згідно з рішенням Вченої ради економічний факультет було перейменовано у факультет економіки і менеджменту.

Перед факультетом було поставлене завдання розробити нові навчальні плани для нових спеціальностей «Менеджмент», «Логістика», «Транспортні системи», «Менеджмент в енергетиці», «Облік і аудит», «Туризм», «Готельне господарство». Це завдання факультет виконав у повному обсязі. Нові навчальні плани були затверджені в міністерстві.

Було відкрито нові випускові кафедри:

- менеджменту і маркетингу в міському господарстві;
- обліку і аудиту (перший зав. каф. — Наталія Федорівна Чечетова);
- транспортних систем і логістики (зав. каф. — В'ячеслав Іванович Оспіщев);
- тризму і готельного господарства (зав. каф. — Георгій Валентинович Ковалевський).

Ефективно працювали на факультеті інші випускові кафедри «Економіка будівництва» (зав. каф. — В. Т. Доля), «Економіка підприємств міського господарства» (зав. каф. — Тамара Петрівна Юр'єва).

Для подальшого покращення професійного рівня викладачів у 1990 році було прийнято рішення про відкриття спеціалізованої Вченої ради із захисту дисертацій з економічних спеціальностей. Багато для цього зробила професор Тетяна Сергіївна Пічугіна — голова ради,

до складу якої ввійшли професор В. Т. Доля, проф. Г. В. Ковалевський, В. О. Пасичний, доцент Наталія Євгенівна Лелюк, Олександр Васильович Соловйов, доцент В. О. Костюк.

За останні п'ять років відбувся захист 5 докторських та 26 кандидатських дисертацій. Опубліковано 27 монографій, 38 навчальних посібників і майже 700 наукових статей.

Окремо хочу розповісти про діяльність кафедри «Фінансово-економічна безпека, облік і аудит», засновником якої є Наталія Федорівна Чечетова, доктор економічних наук, заслужений академік України. Саме в період 1995–1998 рр. проф. Н. Ф. Чечетова керувала діяльністю кафедри, створюючи потужну наукову, організаційну і методичну базу її роботи.

З 1998 до 2007 року справу розбудови кафедри гідно продовжила Наталія Іванівна Гордієнко, сертифікований аудитор України, член спілки аудиторів України.

Починаючи з 2007 року управління кафедрою обліку і аудиту покладено на доктора економічних наук, професора Тетяну Валеріївну Момот. Вона є членкинею багатьох міжнародних професійних організацій — Міжнародної асоціації фінансового менеджменту (США), Американської асоціації економістів (США) та інших.

Сьогодні кафедра здійснює підготовку фахівців зі спеціальності 071 «Облік і оподаткування» на першому (бакалаврському) освітньо-професійному рівні підготовки (Облік і оподаткування, Облік і оподаткування у міжнародному бізнесі, Фінансово-економічна безпека підприємств) та на другому (магістерському) рівні підготовки за двома спеціальностями «Управління та адміністрування» (Облік і оподаткування, Управління фінансово-економічною безпекою), це дуже високий рівень підготовки.

В університеті діяли кафедри «Економіка підприємств міського господарства» (зав. каф. — Тамара Петрівна Юр'єва); «Організація і планування в будівництві» (зав. каф. — Юрій Лазарович Воробйов).

Крім випускових кафедр ефективно працювали на той час інші кафедри, які підкріплювали їхню діяльність:

- «Економічна теорія» (зав. каф. — Є. П. Данильченко);
- «Прикладна математика та обчислювальна техніка» (зав. каф. — Анатолій Гаврилович Євдокимов);
- «Системи автоматизованого проєктування робіт» (зав. каф. — Валентин Давидович Гребенік, пізніше — Микола Іванович Самойленко);
- «Іноземні мови» (зав. каф. — Ірина Олегівна Наумова).

Станом на 30 листопада 2003 року кількість студентів факультету становила 2100 осіб. До складу факультету входили 11 кафедр.

У цей період вагомий внесок у підготовку інженерів-економістів та менеджерів зробили проф. В. І. Торкатюк, доц. В. М. Тюрин, В. М. Прасол, Д. А. Губкіна, В. О. Пасичний, Л. А. Нохріна, Т. І. Світлична, В. А. Бардаков та інші.

1990-ті роки були дуже насиченими подіями як для розвитку університету в цілому, так і економічної освіти. Міністерство освіти УРСР дозволило вищим навчальним закладам самим розробляти навчальні плани за тими спеціальностями, які були на той час актуальними.

Тому на початку 1992 року згідно з наказом ректора інституту Леоніда Миколайовича Шутенка інженерно-економічний факультет було перейменовано у факультет економіки і менеджменту та поставлено йому завдання відкрити нові спеціальності: «Менеджмент», «Логістика», «Транспортні системи», «Менеджмент в енергетиці», «Облік і аудит», «Туризм», «Готельне господарство». Це стратегічне завдання колектив факультету виконав у повному обсязі.

Було відкрито низку випускових кафедр:

- менеджменту і маркетингу в міському господарстві (зав. каф. — Є. М. Кайлюк);
- обліку і аудиту (зав. каф. — Н. Ф. Чечетова);
- транспортних систем і логістики (зав. каф. — В. І. Оспіщев);
- туризму і готельного господарства (зав. каф. — Г. В. Ковалевський).

У цей час потужно працювали інші випускові кафедри: «Економіка будівництва» (зав. каф. — В. Т. Доля), «Економіка підприємств міського господарства» (зав. каф. — Тамара Петрівна Юр'єва).

Сьогодні на восьми кафедрах, об'єднаних в Інститут економіки і менеджменту, який очолює проф. І. М. Писаревський, працюють 25 докторів та 63 кандидати економічних наук.

Окремо варто сказати декілька слів про економічну освіту студентів у навчальних центрах різних міст України (Донецьк, Маріуполь, Полтава, Енергодар, Сімферополь, Херсон, Київ, Ялта, Євпаторія, Житомир та ін.). За понад 20 років у цих центрах було підготовлено більше 600 студентів.

На цей час в університеті завідувачами кафедр є наші випускники:

- О. В. Димченко;
- М. М. Новікова;
- К. А. Мамонов;
- Т. В. Момот;
- Н. М. Матвєєва.

Заступниками директора інституту є Д. О. Шаповаленко, Ю. В. Краснокутська.

Особливо хочу відзначити наших відомих випускників, які сьогодні працюють на державній службі, на підприємствах та в організаціях і завжди активно підтримують наш навчальний заклад, це:

- **Атаманчук Анатолій Миколайович,** випускник економічного факультету (ЕОБ) ХІІКБ 1963 р.

  Працював начальником планово-економічного відділу комбінату «Ворошиловградважбуд», начальником планово-економічного управління Головкиївміськбуду, заступником начальника ГоловПЕУ — начальником відділу Мінважбуду УРСР, заступником начальника ГоловПЕУ виконкому Київської міської ради, завідувачем проблемно-аналітичного відділу секретаріату держадміністрації м. Києва. Зробив вагомий внесок у розбудову будівельної галузі (УРСР) України, економіку та науковий потенціал будівельного виробництва, зокрема Києва. За високі здобутки у будівництві відзначений почесним званням «Заслужений економіст України», трьома медалями СРСР, відзнакою Київського міського голови «За заслуги» та багатьма іншими відзнаками міністерств, відомств і громадських організацій України.

- **Гуйва Микола Олександрович,** випускник економічного факультету (ЕОБ) ХІІКБ 1959 р. Працював заступником начальника ПЕУ — начальником відділу «Головпридніпробуду» Мінбуду УРСР, першим заступником начальника ГоловПЕУ Мінпромбуду УРСР, ГоловПЕУ, Головного управління Зарубіжбуду СРСР. За 50 років трудового стажу зробив вагомий внесок у розвиток будівельної справи, автор понад 40 науково-практичних праць з організації будівництва, економіки та управління, за його участю побудовано та реконструйовано тисячі різних об'єктів та споруд багатьох галузей народного господарства СРСР, УРСР та дальнього зарубіжжя. Іноземний член (академік) Академії будівництва України, лауреат премії АБУ ім. академіка М. С. Буднікова, Почесний працівник будівництва і архітектури УРСР.

- **Бугаря Микола Іванович,** випускник економічного факультету (ЕОБ) ХІІКБ 1960 р. Працював начальником планового відділу БМУ «Житлобуд» тресту «Дніпрометалургбуд», заступником начальника відділу ПЕВ комбінату «Дніпрометалургбуд» Мінпромбуду УРСР, начальником відділу економіки і ціноутворення ГПЕУ, першим заступником начальника ГоловПЕУ Мінпромбуду УРСР, начальником ГоловПЕУ Мінсільбуду УРСР, Республіканського об'єднання «Украгробуд» Держагропрому УРСР, Корпорації «Украгропромбуд», є постійним членом колегії цих відомств, головою правління ГО «Товариство індивідуальних забудовників «Обрій-К» в урочищі Конча Заспа смт Козин. Академік-секретар галузевого відділення Академії будівництва України, кандидат економічних наук, почесний професор, дійсний член (академік) Академії будівництва України, доктор будівництва АБУ. За 60 років трудової діяльності (у т. ч. 30 років державної служби 4 рангу), зробив значний внесок у розвиток будівельної галузі, і особливо стосовно виробничої, науково-технічної та економічної діяльності. За його участі було побудовано багато різних об'єктів та споруд народного господарчого призначення та агропромислового комплексу. Особисто брав участь у ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС та землетрусу у Вірменії. За високі досягнення та сумлінну працю нагороджений почесною відзнакою «Заслужений економіст України», Почесними грамотами Кабміну, Верховної Ради, Держбуду, Держагропрому,

будівельних міністерств УРСР і СРСР, АБУ; медалями «За успіхи у народному господарстві» ВДНГ СРСР і ВПД УРСР; чотирма відзнаками «За заслуги»; шістьма медалями СРСР; орденами «За розбудову України», «Лицар Вітчизни», «Герой Чорнобиля» та іншими відзнаками відомств та громадських організацій; лауреат премії АБУ ім. академіка М. С. Буднікова.

- **Бугаря (Чернета) Надія Миколаївна,** випускниця економічного факультету (ЕМГ) ХІІКБ 1960 р.
  Очолювала плановий відділ БУ «Житлобуд-8» тресту «Дніпрожитлобуд» Головпридніпровбуду Мінбуду УРСР, потім СБМУ № 1 тресту «Київпідземшляхбуд-2» Головкиївміськбуду; головний економіст відділу будівництва і будівельної індустрії Держплану УРСР, заступниця начальника підвідділу розвитку будівельної індустрії відділу економіки капітального будівництва та будіндустрії Мінекономіки України, заступниця керівника відділу міського господарства Комітету економіки («Київміськекономіка») Київської міської державної адміністрації. Державний службовець 7 рангу. За 40 років сумлінної трудової праці (у т. ч. 20 років державної служби) зробила вагомий внесок у розвиток будівельного виробництва, і особливо у розбудову будівельної індустрії — основи МТБ будівельної галузі (заводи: ЗБК, цементні, керамзитові, цегельні, металоконструкцій, алюмінієвих конструкцій, виробництво автокранів, техніки малої механізації, домобудівні комбінати тощо). За високі показники у виробничій діяльності, професіоналізм і сумлінну працю нагороджена трьома медалями СРСР, почесним знаком «Відмінник соцзмагання УРСР», почесними грамотами Держплану УРСР, Мінекономіки України, Київського міського голови, орденом «За розбудову України», відзнакою «За щасливе подружнє життя» ГО «Країна» (62 роки спільного життя, комсомольське весілля у ХІІКБ у 1960 р., чоловік — М. І. Бугаря) та іншими відзнаками будівельних підрозділів, відомств і громадських організацій.

- **Лисенко Іван Іванович,** випускник економічного факультету (ЕОБ) ХІІКБ 1960 р.
  Працював начальником планового відділу БМУ «Заводбуд», потім БМУ «Дменбуд» комбінату «Луганськпромбуд», заступником начальника планово-економічного відділу комбінату «Дніпротяжбуд» Мінтяжбуду УРСР, ПЕВ, начальником ПЕВ комбінату «Кримбуд», заступником міністра будівництва економіки АРК, начальником відділу німецько-української фірми «Віолані» у м. Сімферополь. За 40 років сумлінної трудової діяльності зробив значний внесок у розвиток будівельного виробництва та економіку будівельної галузі України, зокрема АРК. За високі досягнення і здобутки, багаторічну і сумлінну працю нагороджений медаллю «Ветеран праці», відзнаками «Відмінник соцзмагання УРСР» і «За заслуги», почесними грамотами будівельних міністерств і відомств, громадських організацій.

- **Голігузов Анатолій Федорович,** випускник економічного факультету (ЕОБ) ХІІКБ 1964 р. Працював начальником планового відділу СМУ «Житлобуд» потім начальником ПЕВ тресту «Житлобуд» комбінату «Запоріжпромбуд», начальником ПЕО об'єднання «Запоріжоблгоспбуд», начальником контрольно-ревізійного відділу, начальником планово-економічного управління Республіканського об'єднання «Укрміжколгоспбуд», першим заступником начальника Головного планово-економічного управління Республіканського об'єднання «Украгробуд» Держагропрому УРСР, начальником приватної фірми з будівництва газопроводу в сільській місцевості «Газбуд» в Київській області. За 45 років трудової діяльності зробив вагомий внесок у розвиток будівельної галузі УРСР, за його участі побудовано багато об'єктів житлово-соціальної, комунальної і дорожньої інфраструктури, а також об'єктів і споруд сільськогосподарського призначення Держагропрому УРСР, сотні кілометрів газопроводів у сільській місцевості. За значні здобутки і багаторічну і сумлінну працю нагороджений відзнаками держави, міністерств і відомств, Академії будівництва України, лауреат премії АБУ ім. академіка М. С. Буднікова. Понад 35 років працював у будівельних підрозділах.

- **Галігузова (Криворучко) Галина Іванівна**, випускниця економічного факультету (ЕОБ) ХІІКБ 1964 р.
  Працювала на посадах старшого економіста, начальника планового відділу СМУ, ПМК у містах Запоріжжя і Київ, потім — начальника економічної лабораторії тресту «Авторембуд» Головкиївміськбуду.

- **Семиренко Григорій Дмитрович,** випускник економічного факультету (ЕОБ) ХІІКБ 1966 р.
  Працював начальником планового відділу БУ-18 тресту «Київміськбуд-2», потім — начальником ПВ цього тресту, начальником ПВ тресту «Київміськбуд-4». Начальник управління, член колегії Головкиївміськбуду, заступник керуючого з економіки тресту «Механізація» ГКМБ, радник у Міністерстві будівництва і архітектури. Зробив вагомий внесок у розвиток будівельного виробництва та економіки, впроваджував нові методи управління, планування та економічного стимулювання у будівельній галузі. За значні успіхи та здобутки у науково-виробничій та економічній діяльності нагороджений багатьма відзнаками держави, будівельних міністерств і відомств, почесними грамотами будівельних підрозділів Головкиївміськбуду, РО «Украгробуд», відзнакою Мінбуду Республіки Куба.

- **Клюшніченко Євген Єлісеєвич,** випускник економічного факультету (ЕОБ) ХІІКБ 1961 р.
  Працював завідувачем сектору, згодом відділу, заступником директора з наукової роботи, директором Державного науково-дослідного і проєктного інституту містобудування «НДПІ містобудування», завідувачем кафедри міського господарства КНУБА. Головний вчений секретар ГО «Українська академія архітектури», кандидат економічних наук, доктор технічних наук, професор, академік. Брав участь у розробці Генеральних планів забудови міст Києва, Миколаєва, Львова, Сум, Житомира, Дніпродзержинська, Севастополя, Південного та інших міст, а також проєктів планування забудови та реконструкції житлових районів багатьох міст України. Його науковий доробок складає понад 120 наукових видань (зокрема у співавторстві), 7 монографій, 5 навчальних посібників, довідник проєктувальника «Містобудування». Під його керівництвом в інституті виконано понад 50 наукових досліджень, розроблено багато нормативних і методичних документів. За багаторічну науково-виробничу і проєктну діяльність, сумлінну працю, високий професіоналізм і здобутки нагороджений почесною відзнакою держави «Заслужений економіст України», відзнаками Держбуду і Мінрегіонбуду, почесним знаком «За заслуги» Київського міського голови, почесними грамотами міністерств, відомств, громадських організацій. Член Національної спілки архітекторів України, лауреат державної премії ради Міністрів СРСР.

- **Криклій Володимир Михайлович,** випускник економічного факультету (ЕОБ) ХІІКБ 1975 р.
  Працював начальником планового відділу БУ-16 тресту «Київміськбуд-4», начальником планового відділу тресту «Київміськбуд-5», заступником начальника домобудівного комбінату Головкиївміськбуду, начальником планово-економічного управління Головкиївміськбуду, заступником директора ТОВ «Сатурн Т і К», начальником управління економіки та ринкових відносин корпорації «Украгропромбуд». За майже 40-річний трудовий стаж зробив значний внесок у розбудову будівельного виробництва та економіку, будівництво об'єктів та споруд сільськогосподарського призначення АПК. Автор понад 30 наукових праць з питань економічного аналізу, планування, організації виробництва та ринкових відносин у будівництві. За активну і сумлінну працю відзначений почесними знаками «За заслуги» Мінрегіонбуду та Мінагрополітики, почесними грамотами Головкиївміськбуду, корпорації «Украгромбуд», Академії будівництва України та інших відомств і організацій, лауреат премії АБУ ім. академіка М. С. Будникова.

- **Шапка Микола Васильович,** випускник економічного факультету (ЕМГ) ХІІКБ 1960 р.
  Після закінчення навчання 4 роки працював інженером-економістом, потім начальником

ПВ заводу «Буддеталь» у м. Червоноармійську Донецької області. У 1965–1996 р. був начальником планового відділу СУ «Фундаментбуд» тресту «Харківспецбуд» комбінату «Харківпромбуд». За 36 років трудової діяльності зробив вагомий внесок у розвиток будівельного виробництва та економіки, за його участі побудовано тисячі різних модифікацій фундаментів нульових циклів для житлових, соціальних і промислових об'єктів Харкова та області. Підприємство постійно виконувало планові завдання, працювало прибутково, посідало високі місця у соцзмаганнях. За багаторічний і добросовісний труд нагороджений державними, відомчими і громадськими відзнаками і вдячністю рідних і друзів. Після виходу на пенсію переїхав у Вінницю, захопився живописом і поезією, з 2011 до 2018 р. опублікував три томи власних віршів, написав портрети рідних і друзів, красиві пейзажі Вінниччини і різні натюрморти. Має хорошу сім'ю і, як він сам каже, життя прожив недарма.

КАЙЛЮК Євген Миколайович,
кандидат економічних наук,
професор, ветеран ННІ ЕІМ,
випускник ІЕФ ХІІКБ 1960 р.

КОСТЮК Василь Остапович,
кандидат економічних наук,
доцент, ветеран ННІ ЕІМ,
випускник ІЕФ ХІІКБ 1969 р.

БУГАРЯ Микола Іванович,
кандидат економічних наук,
заслужений економіст України,
випускник ІЕФ ХІІКБ 1960 р.

Листопад 2021 року

УДК 378:93(477.54)

90-РІЧНИЙ ШЛЯХ РОЗВИТКУ ХІМІЧНОГО НАПРЯМКУ В ХНУМГ ім. О. М. БЕКЕТОВА

Знакові події в житті кафедри хімії та інтегрованих технологій

Робота присвячена аналізу розвитку хімічного напрямку в ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, історії становлення та досягнень кафедри хімії Харківського інституту інженерів комунального будівництва, кафедри хімії й кафедри хімії та інтегрованих технологій ХНУМГ ім. О. М. Бекетова з 1934 до 2024 р.

Розвиток хімічного напрямку в ХНУМГ імені О. М. Бекетова розпочався з викладання хімії в Харківському інституті інженерів комунального будівництва на базі лабораторії хімії, подальшого заснування кафедри хімії в 1939 році та продовжився запровадженням і розвитком освітньо-професійної програми «Хімічні технології та інженерія» в 2019 році на кафедрі хімії та інтегрованих технологій.

Таким чином, у 2024 році в ХНУМГ імені О. М. Бекетова три ювілеї хімічного напрямку: 90 років від початку викладання хімії в Харківському інституті інженерів комунального будівництва у 1934 році, 85 років від дня створення кафедри хімії у 1939 році та 5 років існування кафедри хімії та інтегрованих технологій з 02.05.2019 року.

Усе почалося із заснування хімічної лабораторії під керуванням професора Петра Григоровича Попова. Лабораторія була створена в 1934 році, тобто ще до відкриття кафедри хімії у 1939 році. Дійсно, у 1934 році в Харківському інституті інженерів комунального будівництва існували три факультети: містобудівний, паркобудівний, інженерно-економічний. Рішення про створення лабораторії хімії інститут ухвалив восени 1934/1935 навчального року у зв'язку з пропозицією щодо розгортання роботи з оснащення устаткуванням кабінетів і створення санітарно-технічної спеціальності на базі інженерно-економічного факультету. Засновником, організатором лабораторії був професор Петро Григорович Попов. Потім, у 1939 році, в інституті була відкрита кафедра хімії на чолі з її першим завідувачем професором П. Г. Поповим.

Викладання хімії здійснювалося для студентів архітектурно-планувального та економічного факультетів. Почалася війна… У наказах тих років міститься інформація про кафедру хімії у структурі інституту на будівельному факультеті та про завідувача кафедри Петра Григоровича Попова. Подальші відомості стосуються життя інституту після евакуації (наказ № 10 від 11.02.1944 р.), коли як завідувач кафедри хімії інституту згадується проф. П. Г. Попов. У 1944 р. після визволення м. Харкова у ХІІКБ у складі

Професор П. Г. Попов, завідувач кафедри хімії в 1939–1952 рр.

Професор Л. Т. Устименко, завідувач кафедри хімії в 1952–1960 рр.

Професор Б. І. Дмитрієв, завідувач кафедри хімії в 1960–1967 рр.

Доцент А. Х. Масик, завідувачка кафедри хімії в 1967–1976 рр.

кафедри хімії було 3 особи: професор П. Г. Попов, асистент З. А. Пушкарьова, лаборант Р. І. Заславська. При ознайомленні з історичними документами, що містяться в архівах, в особистих справах викладачів, багато розумієш. У справі проф. Попова можна побачити пояснювальну записку Петра Григоровича, чому він залишився під час окупації у Харкові, поряд лист, що сповіщає про смерть сина у 1944 році у Латвії. Розумієш, якими зусиллями, з якою відданістю справі була проведена робота із заснування кафедри. Життя післявоєнної країни вимагало наполегливої праці молодих інженерів з відбудови зруйнованих під час воєнних дій заводів, фабрик та інших інженерних споруд. Підготовку молодих фахівців проводили і в лабораторії кафедри хімії проф. П. Г. Попов, ас. З. А. Пушкарьова, ст. лаб. Р. І. Заславська.

У 1952 році була проведена реорганізація інституту внаслідок об'єднання кафедр хімії та фізики. Завідувачем нової об'єднаної кафедри став професор Лука Тихонович Устименко.

Після 1960 р. кафедра хімії входила до складу кафедри будівельних матеріалів. Завідувачем кафедри у 1960–1967 рр. був професор Борис Іванович Дмитрієв.

Відродження кафедри хімії відбулося у 1967 р., коли вона знову була виділена в окрему кафедру. Це було пов'язано з відкриттям спеціальності «Очистка природних і стічних вод» та доцільністю викладання спеціальних хімічних дисциплін.

Завідувачкою кафедри було призначено Антоніну Хрисанфівну Масик, яка працювала в інституті з 1959 року.

Протягом усіх років праці в Харківському інституті інженерів міського будівництва А. Х. Масик була провідним викладачем загальної, неорганічної, органічної, аналітичної хімії та хімії води. Вона зробила вагомий внесок у розвиток та становлення кафедри хімії Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова. У 2019 році кафедра та університет відзначили 100-річний ювілей А. Х. Масик.

Антоніна Хрисанфівна навчалася в Харківському хіміко-технологічному інституті на факультеті «Технологія пірогенних процесів», 4 курси закінчила в серпні 1941 р. У 1945 р. повернулася з евакуації до Харкова й була зарахована старшим інженером у центральну заводську хімічну лабораторію Харківського турбогенераторного заводу.

Завідувачка кафедри А. Х. Масик, завідувачка лабораторії Н. А. Кондратьєва, старша викладачка Р. М. Маслова. 1973 р.

Кафедра хімії у 1973 р.: А. Х. Масик, М. Є. Постоєва, А. В. Сивцова, Н. О. Кондратьєва, Р. І. Заславська, Т. Ільгова, І. Полянська, Р. М. Маслова, Л. І. Селянко, А. М. Мотрохова, Л. М. Светлицька

Виконала і захистила в 1957 р. у Харківському політехнічному інституті кандидатську дисертацію, отримала ступінь кандидата технічних наук. У вересні 1959 р. перейшла працювати на посаду доцента кафедри будівельних матеріалів і хімії Харківського інституту інженерів міського будівництва (ХІІМБ). Завідувачем кафедри був проф. Борис Іванович Дмитрієв. Разом із А. Х. Масик працювали її колеги та вірні друзі — Р. М. Маслова, А. М. Мотрохова. Відомі публікації А. Х. Масик у провідних періодичних виданнях та наукових журналах: «Про механізм електролітичного осадження металу на пасивовану поверхню» [1], «Дослідження електролітичного осадження металу на пасивовану поверхню» [2].

Студентська наукова конференція, за столом — завідувачка кафедри А. Х. Масик

За часів завідування доц. А. Х. Масик були закладені такі традиції кафедри, як участь студентів у науковій роботі під керівництвом викладачів кафедри, проведення наукових конференцій, що вимагали ретельної підготовки.

Усі члени кафедри брали участь у науково-методичних конференціях, громадських заходах. З вересня 1976 до червня 1985 р. А. Х. Масик працювала доцентом кафедри хімії. З 1976 р. кафедрою хімії завідувала доцент М. Є. Постоєва.

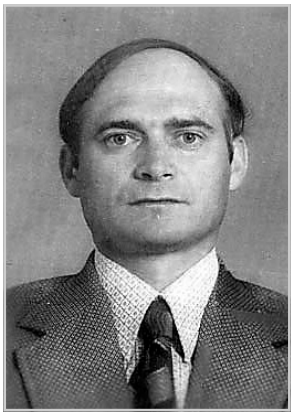
Марина Євгенівна Постоєва керувала кафедрою хімії з 1976 до 1984 року. У 1952–1957 рр. вона навчалася у Харківському державному університеті ім. М. Горького на хімічному факультеті за спеціальністю «Хімія, фізична хімія», який закінчила з відзнакою. З листопада 1958 р. була зарахована до аспірантури при кафедрі фізичної хімії Харківського політехнічного інституту ім. В. І. Леніна. Після закінчення аспірантури з 1962 р. працювала в проблемній лабораторії полімерів ХПІ на посаді старшого інженера. З 1966 р. кандидат хімічних наук. Викладала курси лекцій з загальної хімії, фізичної і колоїдної хімії, неорганічної хімії. Поставила новий

Марина Євгенівна Постоєва, кандидат хімічних наук, доцент, завідувачка кафедри хімії в 1976–1984 рр.

Микола Опанасович Собина, кандидат хімічних наук, доцент, завідувач кафедри хімії у 1984–1990 рр.

Леонід Федорович Мараховський, кандидат технічних наук, доцент, завідувач кафедри хімії у 1990–1998 рр.

Ігор Іванович Ігнатов, кандидат технічних наук, доцент, завідувач кафедри хімії у 1998–2009 рр.

практикум з фізичної та колоїдної хімії. Вела наукову роботу за держбюджетною темою «Вплив природи розчинників на властивості розчинів колоїдних смол».

Рішенням Вищої атестаційної комісії від 1 грудня 1972 р. М. Є. Постоєва затверджена у вченому званні доцента по кафедрі хімії. За час роботи в інституті опублікувала 12 науково-дослідних робіт за держбюджетною темою «Дослідження корозії металів і методів захисту від корозії» (1984 р).

Микола Опанасович Собина народився 20.10.1934 р. в с. Довжик Золочівського району Харківської області. У 1955–1960 рр. навчався у Харківському державному університеті на хімічному факультеті за спеціальністю «Фізична хімія».

У 1969 р. М. О. Собина захистив кандидатську дисертацію і йому було присуджено вчений ступінь кандидата хімічних наук. Під його керівництвом виконувалися роботи в галузі аналізу природних і стічний вод із застосуванням сучасних фізико-хімічних методів, таких як полярографія, хроматографія, спектроскопія. У 1984 р. М. О. Собина був обраний на посаду завідувача кафедри хімії. Він був кваліфікованим фахівцем у сфері фізико-хімічних методів знешкодження забрудників у стічних водах, брав участь у багатьох виставках, різноманітних конкурсах.

Леонід Федорович Мараховський народився 19 серпня 1946 р. у сел. Бородоярок Балаклійського району Харківської області. Після закінчення школи у 1961 р. був зарахований на І курс Артемівського кераміко-механічного технікуму, після закінчення ІІІ курсу у 1965 р. був призваний на дійсну військову службу, яку проходив у Петропавловську-Камчатському.

Після служби в армії у 1968 р. Л. Ф. Мараховський вступив на 1 курс Харківського державного університету на хімічний факультет. У 1969 р. був відряджений для продовження навчання в НДР, де навчався до 1973 р. у Мерзебурзькій вищій технічній школі хімії. Після закінчення навчання був направлений на роботу в Український науково-дослідний вуглехімічний інститут, у якому працював з 1974 до 1986 року спочатку молодшим науковим співробітником, а потім науковим співробітником. У 1978 р. закінчив секцію технологічної хімії Вищої тхнічної школи ім. Шорлеммер м. Мерзербург НДР за спеціальністю «Хімічна технологія нафти і газу». У 1980 р. Л. Ф. Мараховський вступив до заочної аспірантури при Українському науково-дослідному вуглехімічному інституті за спеціальністю «Хімічна технологія твердого палива». У 1985 р. захистив кандидатську дисертацію «Дослідження і розробка процесу комплексного очищення коксового газу від кислих компонентів водним розчином етилендіаміну». 29 червня 1990 р. на засіданні Вченої ради ХІІКБ Л. Ф. Мараховський був обраний на посаду завідувача кафедри хімії. Він прийшов на кафедру з виробництва,

Тетяна Дмитрівна Панайотова, кандидат хімічних наук, доцент, завідувачка кафедри хімії у 2009–2018 рр.

Галина Іванівна Гуріна, кандидат хімічних наук, доцент, завідувачка кафедри хімії з 2018 р. і кафедри хімії та інтегрованих технологій у 2019–2024 рр.

мав величезний досвід науково-дослідної роботи, 23 авторських свідоцтва, 64 друкованих наукових праці за обраною спеціальністю. Л. Ф. Мараховському було присвоєно вчене звання доцента кафедри хімії. З червня 1997 р. був призначений деканом факультету інженерної екології міст. У 1990–1994 рр. опублікував 25 наукових праць, серед них 3 авторських свідоцтва. На кафедрі його досі згадують як висококваліфікованого фахівця з теоретичних та практичних питань хімії.

Ігор Іванович Ігнатов народився 30 березня 1946 р. у м. Харкові. У 1964 р. вступив на хімічний факультет Харківського державного університету, який закінчив в 1970 р. за спеціальністю «Фізична хімія», кваліфікація — хімік, викладач хімії.

14 травня 1986 р. рішенням Вченої ради державного науково-дослідного і проєктного інституту захисту навколишнього середовища та використання вторинних ресурсів «Енергосталь» І. І. Ігнатову присуджено вчений ступінь кандидата технічних наук. З 1 вересня 1998 р. доцента кафедри хімії, кандидата технічних наук І. І. Ігнатова призначено в. о. завідувача кафедри хімії. 1 вересня 2001 р. І. І. Ігнатов був переведений на посаду завідувача кафедри хімії. З 1 жовтня 2004 р. працював викладачем на підготовчих курсах ФДП за сумісництвом. Під керівництвом І. І. Ігнатова здійснено експеримент з упровадження модульно-рейтингової технології навчання для студентів І курсу ЕОНС (у контексті Болонської хартії). Наукова робота відображена у публікаціях і доповідях на конференціях різних рівнів. Чимало уваги завідувач приділяв професійному зростанню викладачів кафедри у підготовці до захисту кандидатської дисертації. Помер 5 вересня 2009 р.

Тетяна Дмитрівна Панайотова народилася 2 липня 1949 року. Під керівництвом випускниці Харківського національного університету ім. М. Горького, кандидата хімічних наук, доцента Тетяни Дмитрівни Панайотової на кафедрі хімії для досягнення високої якості викладання курсів хімічного спрямування було складено конспекти лекцій, методичні рекомендації, збірники завдань.

Для іноземних студентів підготовчого відділення Т. Д. Панайотова видала навчальний посібник «Хімія». Викладала загальну хімію, фізичну хімію, колоїдну хімію, хімію води. Працює і зараз, передаючи свій досвід молодим викладачам.

Т. Д. Панайотова проводила роботу з удосконалення навчального процесу на кафедрі з використанням системи дистанційного навчання Moodle: викладачами кафедри розроблено і впроваджено 21 дистанційний курс.

Наукові напрями роботи Т. Д. Панайотової пов’язані з дослідженнями термодинаміки розчинів електролітів у неводних та водно-органічних розчинниках, дослідженнями корозійних процесів, методів очищення води.

З цього часу на кафедрі завдяки багаторічній плідній співпраці ХНУМГ ім. О. М. Бекетова та провідних підприємств Харкова під керівництвом ректорату здійснюється розвиток матеріально-технічної бази. Одночасно з покращенням і розвитком навчально-методичного рівня викладання хімії здобувачам вищої освіти за бакалаврським рівнем із 11 спеціальностей університету, кафедра запроваджує освітню програму і стає випусковою.

У 2019 р. на кафедрі хімії та інтегрованих технологій запроваджена освітня програма зі спеціальності 161 «Хімічні технології та інженерія» за другим (магістерським), у 2020 р. — за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти, а у 2021 р. — за третім (освітньо-науковим) рівнем вищої освіти. Кафедрою одержані сертифікати про акредитацію освітньої

програми за другим, першим та третім рівнями вищої освіти від Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти від 18.12.2020 р., 25.06.2024 р., 24.12.2024 р. відповідно.

Саме у зв'язку із запровадженням та розвитком освітньої програми «Хімічні технології та інженерія» 2 травня 2019 р. за наказом ректора кафедру хімії було перейменовано на кафедру хімії та інтегрованих технологій у складі факультету інженерних мереж та екології міст. З 2022 року кафедра працює у складі Навчально-наукового інституту енергетичної, інформаційної та транспортної інфраструктури під керівництвом проф. С. І. Планковського.

4 березня 2020 року в Харківському національному університеті міського господарства імені О. М. Бекетова на кафедрі хімії та інтегрованих технологій відкрили унікальний Лабораторно-освітній центр хімії та інтегрованих технологій, який складається Регіонального центру технології та дизайну кераміки та скла, лабораторії лаків, фарб та лакофарбових покриттів — PVCLab та лабораторії органічної хімії, загальної та неорганічної хімії, лабораторії фізико-хімічних методів аналізу та аналітичної хімії. Усі лабораторії центрів укомплектовані сучасним науково-лабораторним обладнанням та мають сертифікати відповідності системи вимірювань ДСТУ ISO 10012:2005. Викладачами кафедри за цей період розроблено та впроваджено 83 дистанційні курси для дистанційного навчання здобувачів з використанням системи Moodle.

27 лютого 2019 року була відкрита технологічна лабораторія керамічної плитки, у якій для студентів та викладачів кафедри передбачена можливість відтворення всіх технологічних стадій одержання керамічної плитки, запроваджених на ПрАТ «ХПЗ», а тепер і у лабораторіях ХНУМГ ім. О. М. Бекетова. Технологічна лабораторія кераміки стала складовою Регіонального центру технології кераміки та скла для навчання здобувачів вищої освіти — майбутніх спеціалістів з виготовлення кераміки.

21 березня 2019 року була відкрита лабораторія PVCLab, створена за підтримки тресту «Житлобуд-1», вона використовується для наукових

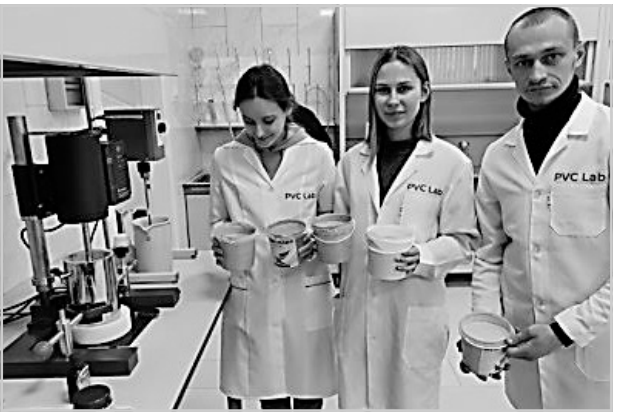

Відкриття технологічної лабораторії кераміки та регіонального центру

Відкриття лабораторії PVCLab

досліджень здобувачів вищої освіти кафедри та університету, проведення сертифікації наявних ЛФМ за європейськими стандартами та реалізації пілотних проєктів з виготовлення композитних матеріалів індустріального та архітектурно-декоративного призначення. Наукова робота в лабораторії PVCLab виконується під керівництвом Г. І. Гуріної в напрямках створення нанокомпозитних лакофарбових матеріалів спеціального призначення (теплоізоляційних, інтумесцентних, гідрофобних, протикорозійних, для інкрустації насіння), наповнювачів та пігментів на основі природних комових бентонітових глин вітчизняних родовищ, органобентонітів, екологічно безпечних лакофарбових матеріалів, що швидко тверднуть.

Головне призначення Центру хімії та інтегрованих технологій для студентів — отримання сучасних теоретичних та практичних знань і навичок роботи з лакофарбовими та керамічними композиційними сучасними матеріалами й одержання якісної фундаментальної та технічної освіти європейського рівня за хімічним напрямом.

У всіх лабораторіях Центру хімії та інтегрованих технологій існує можливість мультимедійного супроводу лекційних занять, захисту бакалаврських, магістерських наукових кваліфікаційних робіт, презентування інноваційних проєктів, засідань наукових студентських гуртків, проведення пленарних засідань міжнародних конференцій.

У 2019 році кафедрою започатковано проведення Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні питання хімії та інтегрованих технологій». Перша конференція була присвячена 80-річчю кафедри хімії університету, а друга — 100-річчю ХНУМГ ім. О. М. Бекетова. У 2024 році проведена вже третя міжнародна конференція. Її співорганізаторами стали вітчизняні та міжнародні стейкхолдери: УДУНТ «Український державний університет науки і технологій», м. Дніпро, Algol Chemicals, Latvia, Emo Frite Company, Celje, Slovenia, Golden Tile Ceramic Group, ПрАТ «Трест Житлобуд-1».

У листопаді 2023 року була вперше проведена міжнародна конференція для молодих

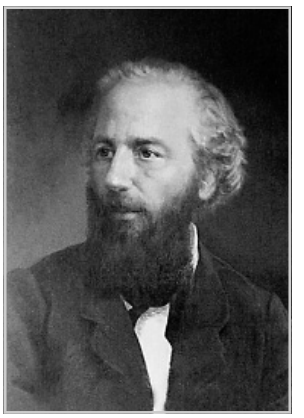

Відкриття Центру хімії та інтегрованих технологій

учених, аспірантів та магістрів «Бекетовські хімічні читання. Теорія та практика кризових ситуацій». Конференція присвячена Миколі Миколайовичу Бекетову, батькові академіка архітектури Олексія Миколайовича Бекетова, ім'я якого носить наш університет.

Микола Миколайович Бекетов — один із засновників таких розділів хімії, як фізична хімія та хімічна динаміка, розробник основ принципу алюмінотермії.

Цікавий харківський період життя М. М. Бекетова, який розпочався у 1855 р., коли він був призначений ад'юнктом на кафедрі хімії Харківського університету, а у 1859 р. став професором хімії [3]. У Харкові Бекетов працював до 1886 р. Одночасно з роботою у Харківському університеті цікавився методикою викладання хімії в університетах Великої Британії, Франції, Німеччини (1858).

М.Д. Раєвська-Іванова (1840–1912) Микола Михайлович Бекетов Харків, 1871 (ХІМ ім. М.Ф. Сумцова)

1865 року М. М. Бекетов захистив докторську дисертацію «Дослідження явищ витіснення одних металів іншими», де виклав свою теорію витіснення металів, установив ряд активності металів, дав формулювання (дуже близьке до сучасного) закону діючих мас, описав відкритий ним метод відновлення металів (алюмінотермія). Того ж року М. М. Бекетов вперше почав викладати фізичну хімію як самостійну дисципліну. Під час «харківського періоду» опублікував понад 80 наукових праць, започаткував харківську фізико-хімічну школу У 1865 р. висунув низку теоретичних положень про залежність напряму реакцій від стану реагентів і зовнішніх умов.

Він відкрив явище витіснення металів із розчинів їх солей воднем під тиском, установив, що магній та цинк за високих температур витісняють інші метали з їхніх солей.

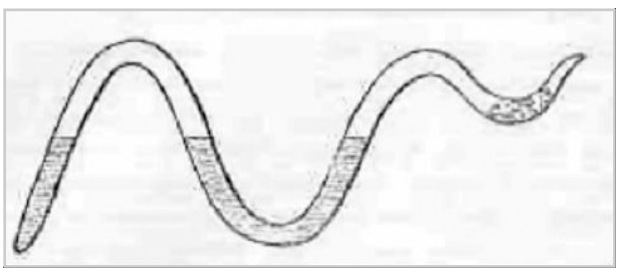
Ординарний академік М. М. Бекетов в хімічній лабораторії Імператорської академії наук. 1903 р.

М. М. Бекетов створив термохімічні лабораторії, у яких разом із учнями досліджував хімічну спорідненість, визначив теплоти утворення оксидів та хлоридів лужних металів, уперше отримав (1870 р.) безводні оксиди лужних металів. У 1859–1865 рр. він показав, що при високих температурах алюміній відновлює багато металів із їхніх оксидів. Пізніше ці досліди стали відправною точкою виникнення алюмінотермії. Величезна роль М. М. Бекетова у розвитку фізичної хімії як самостійної наукової та навчальної дисципліни. Ще 1860 р. у Харкові він читав курс «Відношення фізичних і хімічних явищ між собою», а у 1865 р. — курс «Фізична хімія». У 1864 р. на пропозицію М. М. Бекетова в Харківському університеті засновано фізико-хімічне відділення, на якому поряд з читанням лекцій було введено практикум з фізичної хімії та проводилися фізико-хімічні дослідження [3].

У 1863 році М. М. Бекетов першим досліджував мінеральні води з хутора Березова під Харковом (нині — курорт Березівка), знайшовши в них високий вміст заліза. Він брав участь також у вирішенні питань водопостачання Харкова, проводив аналізи води харківського водопроводу, зокрема визначав вміст у ній цинку.

Разом із легендарним офтальмологом Л. Л. Гіршманом М. М. Бекетов був ініціатором та організатором створення Харківської публічної бібліотеки (нині — ХДНБ імені В. Г. Короленка), регулярно читав безкоштовні публічні лекції за науково-популярними темами, а також платні лекції — на користь благодійних товариств [3].

Вражають своєю щирістю та любов'ю відгуки сучасників про М. М. Бекетова. «Його лекції давали кращий доказ переваги живої промови перед книгою. Повага студентів до М. М. Бекетова виявлялася, між іншим, і в тому, що, незважаючи на надзвичайну поблажливість його на іспитах, рідко хто йшов до нього на іспит, не підготував-

Скляна запаяна трубочка для досліджень М. М. Бекетовим залежності активності металів від тиску водню

шись порядно…» — згадував колишній студент А. М. Ільїов.

«Не знаю, чи були у Миколи Миколайовича вороги, але знаю, що жодного разу не чув поганого відгуку про ту чи іншу діяльність М. М. Бекетова, ім'я якого стоятиме в історії науки поряд з іменами Д. І. Менделєєва та О. М. Бутлерова і буде занесене золотими літерами в історію науки», — казав видатний науковець І. А. Каблуков.

У 1904 році відзначали п'ятдесятирічний ювілей Миколи Миколайовича Бекетова. Д. І. Менделєєв привітав ювіляра такими словами: «Душевно вітаю. Бажаю тривалого збереження тієї свіжості думки та всього духу, яким Ви завжди захоплювали відданого старого друга».

Оксана Вікторівна Саввова, доктор технічних наук, професор, завідувачка кафедри хімії та інтегрованих технологій з 19.08.2024 р.

У лютому 2025 року студенти, аспіранти, молоді вчені, викладачі кафедри хімії та інтегрованих технологій проведуть ІІ Міжнародну конференцію «Бекетовські читання» і з вдячністю і пошаною згадуватимуть М. М. Бекетова та його досягнення в історії розвитку хімії та хімічних технологій.

Кафедра хімії та інтегрованих технологій в загальноуніверситетському рейтингу, у якому брали участь 48 кафедр університету, перемістилася з 28 місця, яке займала в 2018 році, на 4 місце у 2023 році.

Для інформування абітурієнтів про освітню та наукову роботу на кафедрі під керівництвом Центру доуніверситетської освіти та кар'єри та проректора Т. В. Малиніної було запроваджено «Шкільний урок у ЗВО», з 2023 року активно працює школа розвитку «Smart-матеріали майбутнього» та хімічний блог у рамках сайту кафедри, Всеукраїнська вікторина для школярів та абітурієнтів «Хімія сьогодні та завтра».

За п'ять років роботи колектив кафедри сформував наукові напрямки роботи: біоцидні неорганічні порошки та покриття, біокерамічні скафолди для тканинної інженерії кістки, бронестійкі склокристалічні матеріали для локального та індивідуального захисту, жаростійкі покриття для захисту деталей теплоенергетичного обладнання з жаростійких легованих сталей та сплавів, алюмосилікатні наповнювачі для полімерних, лакофарбових композиційних матеріалів, органомодифіковані бентоніти як агенти реології для лакофарбових матеріалів, уралкідні лакофарбові матеріали спеціального призначення, лакофарбові матеріали з низьким вмістом летких органічних сполук, ектрохімічне одержання оксидних плівок на титані та титанових сплавах.

З 19 серпня 2024 року завідувачкою кафедри хімії та інтегрованих технологій призначена доктор технічних наук, професор О. В. Саввова. Оксана Вікторівна за час роботи в ХНУМГ ім. О. М. Бекетова опублікувала 126 друкованих праць, вона є автором монографії, навчальних посібників, одержала перемогу на XII Конкурсі інноваційних стартап-проєктів «Sikorsky Challenge 2023» з проєктом «Біокерамічні скафолди для тканинної інженерії кістки», розробила методичне забезпечення для курсів, які викладає за трьома напрямками освітньої програми «Хімічні технології та інженерія»: «Вступ до спеціальності», «Методологія наукових досліджень та інноваційна діяльність», «Основи біомедичного матеріалознавства», «Нові керамічні та скломатеріали спеціального призначення», «Хімічна технологія архітектурно-будівельної та технічної кераміки», «Структура та властивості керамічних матеріалів», «Інноваційні матеріали та речовини в хімічній інженерії».

О. В. Саввова спрямовує роботу кафедри у навчально-методичному, науковому, патріотично-виховному, профорієнтаційно-організаційному напрямках для нових здобутків та успіхів у майбутньому.

Навчально-педагогічні працівники та співробітники радо зустрічають ювілеї кафедри у 2024 році та підтримують напрацьовані нею за багато років традиції, пов'язані з високою відповідальністю та вимогливістю викладачів до якості освітнього процесу, зацікавленістю у результатах навчання здобувачів та формуванням у стінах університету творчих особистостей — майбутніх керівників у сфері міського господарства.

Перелік використаних джерел

1. Масик А. Х. Про механізм електролітичного осадження металу на пасивовану поверхню. — ДАН СССР, 1956, Т. 107, № 2, С. 276–279.
2. Масик А. Х. Дослідження електролітичного осадження металу пасивовану поверхню // Журнал фізичної хімії, 1956, Т. 30, Вип. 9, С. 1983–1989.
3. Мчедлов-Петросян М. О. Труди М. М. Бекетова та ряд активностей металів // Вісник Харківського національного університету. 2003. № 596. Хімія. Вип. 10 (33). С. 221–225.

ГУРІНА Галина Іванівна,
кандидат хімічних наук,
доцент кафедри хімії
та інтегрованих технологій
ННІ ЕІТІ ХНУМГ ім. О. М. Бекетова
e-mail: galyna.gurina@kname.edu.ua

ПАНАЙОТОВА Тетяна Дмитрівна,
кандидат хімічних наук,
доцент кафедри
хімії та інтегрованих технологій
ННІ ЕІТІ ХНУМГ ім. О. М. Бекетова
e-mail: tetyana.panayotova@kname.edu.ua

САВВОВА Оксана Вікторівна,
доктор технічних наук,
професор кафедри
хімії та інтегрованих технологій
ННІ ЕІТІ ХНУМГ ім. О. М. Бекетова
e-mail: oksana.savvova@kname.edu.ua

ЗАЙЦЕВА Інна Сергіївна,
кандидат хімічних наук,
доцент кафедри
хімії та інтегрованих технологій
ННІ ЕІТІ ХНУМГ ім. О. М. Бекетова
e-mail: inna.zayceva@kname.edu.ua

НЕСТЕРЕНКО Сергій Вікторович,
кандидат технічних наук,
доцент кафедри
хімії та інтегрованих технологій
ННІ ЕІТІ ХНУМГ ім. О. М. Бекетова
e-mail: serhii.nesterenko@kname.edu.ua

ФЕСЕНКО Олексій Ігоревич,
кандидат технічних наук,
старший викладач кафедри
хімії та інтегрованих технологій
ННІ ЕІТІ ХНУМГ ім. О. М. Бекетова
e-mail: oleksii.fesenko@kname.edu.ua

БРАЖНИК Діна Анатоліївна,
кандидат технічних наук,
завідувачка лабораторії кафедри
хімії та інтегрованих технологій
ННІ ЕІТІ ХНУМГ ім. О. М. Бекетова
e-mail: dina.brazhnyk@kname.edu.ua

ПИЛИПЕНКО Олексій Іванович,
кандидат технічних наук,
доцент кафедри
хімії та інтегрованих технологій
ННІ ЕІТІ ХНУМГ ім. О. М. Бекетова
e-mail: oleksiy.pylypenko@kname.edu.ua

СКРИПИНЕЦЬ Анна Василіївна,
кандидат технічних наук,
старший викладач кафедри
хімії та інтегрованих технологій
ННІ ЕІТІ ХНУМГ ім. О. М. Бекетова
e-mail: anna.skrypynets@kname.edu.ua

БАБІЧ Олена Вікторівна,
кандидат технічних наук,
доцент кафедри
хімії та інтегрованих технологій
ННІ ЕІТІ ХНУМГ ім. О. М. Бекетова
e-mail: olena.babich@kname.edu.ua

КОПАЧ Ірина Іванівна,
завідувачка лабораторії кафедри
хімії та інтегрованих технологій
ННІ ЕІТІ ХНУМГ ім. О. М. Бекетова
e-mail: irina.kopach@kname.edu.ua

МІЦИНА Вікторія Леонідівна,
завідувачка лабораторії кафедри
хімії та інтегрованих технологій
ННІ ЕІТІ ХНУМГ ім. О. М. Бекетова
e-mail: Viktoriia.Mytsina@kname.edu.ua

Листопад 2024 року

УДК 378:93(477.54)

ДО 90-РІЧНОГО ЮВІЛЕЮ СТВОРЕННЯ КАФЕДРИ ЕЛЕКТРИЧНОГО ТРАНСПОРТУ

ХНУМГ ім. О. М. Бекетова. Електротехнічний корпус

У жовтні 2024 року виповнилось 90 років від дня заснування кафедри електричного транспорту Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова. З вершини понад 100-річчя університету та 90-річчя кафедри електричного транспорту ще раз повертаємось до славетних традицій електротранспортників, їх досягнень в науці, виробництві, підготовці фахівців усіх рівнів, вирішенні питань соціальної сфери та культурної спадщини. Коротко про основні історичні віхи з організації підготовки фахівців, удосконалення її змісту, наукову роботу, формування кадрового потенціалу кафедри та відомих особистостей.

Сьогодні кафедра визнана одним з провідних центрів підготовки фахівців усіх рівнів, наукових досліджень, нормативного забезпечення функціонування міського електричного транспорту, розробки методичних матеріалів та удосконалення лабораторної бази. Кафедра електричного транспорту понад півстоліття була єдиною в Україні з підготовки висококваліфікованих кадрів для однієї з найважливіших галузей забезпечення життєдіяльності міст — електричного транспорту [1–4].

Як можна охарактеризувати кафедру сьогодні за загальними показниками до 90-річного ювілею створення кафедри електричного транспорту та девізом формування матеріалів спадщини університету: Історія. Освіта. Наука. Культура. Особистість?

Незважаючи на складні зовнішні обставини колективом кафедри за останні роки в напрямку вдосконалення навчального процесу розширено перелік спеціалізацій в рамках спеціальності «Електроенергетика, електротехніка та електромеханіка», організовано підготовку фахівців для нафтогазової галузі, створено групу для навчання студентів на англійською мовою, доопрацьовано освітні програми підготовки бакалаврів та магістрів за напрямками «Електромеханіка», «Електричний транспорт», «Електричні комплекси та системи транспорту», пройдено акредитацію по всіх освітніх програмах, створено систему профорієнтаційної роботи, що включає договірні відносини зі школами, технікумами, коледжами, закладами вищої освіти та підприємствами, розглянуто питання дуальної освіти з керівниками підприємств.

Наукова діяльність кафедри направлена на створення наукових основ розробки та експлуатації засобів електротранспорту, його інфраструктури і автоматизації процесів теплогазопостачання.

Останні основні наукові напрацювання кафедри:

- Розробка концепції розвитку систем електропостачання міського електричного транспорту;
- Розробка нормативів експлуатації рухомого складу та об'єктів інфраструктури міського електричного транспорту (Правила експлуатації трамвая і тролейбуса);
- Проєкт модернізації рухомого складу тролейбуса і трамвая для роботи в автономному режимі;
- Розробка перспективних конструкцій рухомого складу трамвая та тролейбуса, а також транспортної інфраструктури;
- Впровадження на підприємствах електротранспорту технічних рішень для пасажирського обслуговування осіб з обмеженими фізичними можливостями.

Перспективи кафедри визначаються світовими тенденціями розвитку транспорту, міжнародними та національними орієнтирами на якість транспортного обслуговування населення, зокрема Національними стратегіями — Енергетичною стратегією України до 2030 року та Енергетичною стратегією України до 2035 року.

Розглянемо більш детально інформацію про кафедру електричного транспорту та досягнення колективу за напрямками: ІСТОРІЯ. ОСВІТА. НАУКА. КУЛЬТУРА. ОСОБИСТІСТЬ.

ІСТОРІЯ

Сьогодні жодну країну світу навіть уявити неможливо без транспорту. Перевезення пасажирів автобусом, залізницею, трамваєм, тролейбусом, електробусом, канатними та монорейковими дорогами, фунікулером, метрополітеном і таксі, не кажучи вже про ліфти, ескалатори та травалатори — ось неповний спектр транспортних послуг, які надаються населенню. Також без транспорту неможливе забезпечення життєдіяльності та функціонування поселень, оскільки вантажні перевезення, будівництво, утримання інфраструктури тощо потребують грандіозної транспортної роботи.

Але так було не завжди. Майже 150 років тому у світі почався період активного розвитку промисловості, широкого впровадження на той час досягнень науково-технічного прогресу, різкого зростання чисельності населення міст.

Так, тільки у 1880 р. у м. Харкові кількість промислових підприємств перевищила 200, а чисельність робітників становила понад 10 тис. осіб. Населення міста теж стрімко збільшувалося і в 1897 р. сягнуло 175 тис. жителів [2].

У вересні 1882 р. відбулось відкриття в м. Харкові кінної залізниці, яку побудували бельгійські концесіонери. Це стало початком розвитку міського транспорту [2].

Місто й надалі розросталося, населення в 1900 р. наближалося до 200 тис. жителів [2]. Конка вже не могла повністю задовольнити попит на перевезення пасажирів, особливо робітників до місць праці.

Тому місцевій владі доводилося замислюватися про такий транспорт, який швидко міг перевозити набагато більше людей. У 1900 р. при Харківській міській управі було створено комісію для розгляду питання влаштування трамвайного руху. Комісія знайшла переконливі аргументи на користь електричного трамвая порівняно з конкою.

3 липня 1906 р. на лінію в м. Харкові вийшов перший електричний трамвай. Протягом першого півріччя його роботи було перевезено близько мільйона пасажирів. За п'ять років довжина трамвайних колій сягнула уже 19 км.

Попов Василь Гаврилович. 1937–1939 рр.

У цей час за необхідності та відповідно до потреб було розпочато підготовку фахівців для обслуговування трамвайних вагонів у профтехучилищі.

Можна вважати, що в цей період зароджувались витоки кафедри електричного транспорту.

Вимоги суспільства в покращенні умов проживання, зростання потреб населення в якісному транспортному обслуговуванні та необхідність забезпечення потреби у висококваліфікованих інженерних кадрах, вирішення на науковому рівні проблемних питань транспортної галузі стали фундаментом створення кафедри електричного транспорту.

Становлення кафедри та її перші досягнення безпосередньо пов'язані з ім'ям першого завідувача — доцента Василя Гавриловича Попова.

У червні 1922 р. Василя Гавриловича було направлено до м. Харкова на роботу в Головному управлінні комунального господарства при НКВС УСРР на посаду головного інженера відділу комунальних підприємств. Після перетворення згаданого Головного управління на самостійний Наркомат комунального господарства УСРР В. Г. Попов працював там головним інженером енерготранспортного управління.

Він брав діяльну участь у становленні комунальної освіти в Україні, в організації вищого навчального закладу системи комунального господарства; стояв біля джерел створення комунального факультету в Харківському вечірньому технікумі народного господарства і з 1924 р. читав там курси «Теплотехніка», «Електротехніка», «Центральна електростанція» і «Міський трамвай». Коли в 1929 р. комунальний факультет технікуму після реорганізації був переданий до Інституту народного господарства разом із усім педагогічним персоналом, В. Г. Попов взяв участь в організації молодого навчального закладу комунальної освіти. Він також продовжував читати тут курси зі все більшою спеціалізацією на міському транспорті. З 1930 до 1934 року працював у нашому навчальному закладі (тоді Харківському інституті інженерів комунального будівництва) за сумісництвом, залишаючись на основній роботі в Наркоматі комунального господарства України. Після переїзду Наркомату до м. Києва В. Г. Попов залишився в Харкові й очолив кафедру енергетики і міського транспорту [1–2].

Нам пощастило знайти деякі фотографії того часу.

Потреба в персоналі постійно зростала, оскільки електротранспорт стрімко розвивався. До 1941 року трамвайних колій було прокладено понад 130 км, у місті працювали 22 маршрути, на лінії виходили 365 вагонів, які перевозили близько 350 тис. пасажирів на добу. З відкриттям у м. Харкові в березні 1939 р. тролейбусного руху було створено Трамвайно-тролейбусний трест. До складу тресту

Перший завідувач кафедри доцент В. Г. Попов зі студентами в період становлення кафедри у 1935–1938 рр.

Кафедра міського електричного транспорту. Завідувач кафедри — доц. Євген Мусійович Омельченко. 1979 р.

Склад кафедри електричного транспорту. Завідувач кафедри — д. т. н., проф. Василь Хомич Далека. 2009 р.

входили шість тягових підстанцій, вагоноремонтний завод, два трамвайні депо, служби колії та енергогосподарства, служба тролейбуса (було 10 тролейбусних машин, а до кінця 1939 р. тролейбусів було вже 18). Звісно, у всіх згаданих підприємствах і службах були потрібні спеціалісти-електротранспортники з інженерною освітою [2–6].

Отже, перед кафедрою ставилися все більш відповідальні завдання з підготовки інженерів, здатних кваліфіковано обслуговувати електротранспорт, вирішувати реальні технічні завдання, а також працювати над розвитком цієї важливої галузі міського господарства.

1946 року на кафедрі відбувся перший повоєнний випуск спеціалістів, путівку в життя отримали майже 12 тис. фахівців, які навчалися за трьома формами: денною, вечірньою, заочною. Рівень підготовки спеціалістів підвищувався одночасно з ростом професійної майстерності викладацького складу. Випускники кафедри Ю. В. Новіков, В. П. Веклич, В. Х. Далека стали докторами технічних наук. Серед випускників більше 25 кандидатів технічних наук. Причому

Колектив кафедри в Музейному комплексі університету з гостями з підприємств, установ та навчальних закладів із різних міст з нагоди 75-річчя кафедри

Урочисте засідання з нагоди 80-річчя кафедри електричного транспорту

Вітання ректора університету професора В. М. Бабаєва на урочистому засіданні з нагоди 80-річчя кафедри електричного транспорту

свої докторські дисертації професори В. Х. Далека, М. В. Хворост, І. Г. Міренський, О. М. Петренко захистили безпосередньо під час роботи на кафедрі, як і 20 кандидатських дисертацій. На кафедрі постійно проводився прийом до докторантури та аспірантури.

За останні 60 років завідувачами кафедри, що забезпечували її розвиток були відомі вчені: к. т. н., доц. Василь Гаврилович Попов; доц. Євген Мусійович Омельченко; к. т. н., доц. Едуард Іванович Карпушин; к. т. н., доц. Олексій Іванович Педенко; к. т. н., доц. Ігор Борисович Александров; д. т. н., проф. Василь Хомич Далека; д. т. н., проф. Яків Васильович Щербак; д. т. н., проф. Михайло Федорович Смірний; к. т. н., доц. Микола Іванович Шпіка. Нині кафедру очолює д. т. н., проф. Микола Васильович Хворост.

За ці роки кількість викладачів та співробітників на кафедрі визначалась відповідно до чинного законодавства та складала в основному від 10 до 55 посадових ставок.

Починаючи з 50-річчя для колективу кафедри стало традицією запрошувати на зустріч до університету випускників різних років, керівників та спеціалістів підприємств, колег з інших навчальних закладів.

До знаменних дат колектив кафедри та окремих працівників центральні та регіональні органи влади нагороджували грамотами та різними відзнаками. Також виготовлялись відповідна сувенірна та поліграфічна продукція.

ОСВІТА

Усі роки кафедра вирішувала питання удосконалення освітнього процесу, як організації навчання, так і його методичного, інформаційного, матеріального та нормативного забезпечення. Основними досягненнями в цьому можна вважати:

Значки та календарики до визначних дат кафедри електротранспорту

- вирішення на державному рівні скорочення термінів навчання в університеті випускників середніх спеціальних закладів (технікумів);
- створення першого в університеті навчально-науково-виробничого комплексу (ННВК) «Комунальник»;
- відкриття та організація роботи філій кафедри та навчально-консультаційних центрів у різних регіонах України та за кордоном;
- організація цільової підготовки фахівців для транспортної галузі;
- розробка та оснащення 15 нових лабораторій новітнім на той час обладнанням (1987–1989 рр.);
- відкриття двох нових спеціальностей;
- вперше на кафедрі з 2005 року було започатковано вивчення спеціальних дисциплін «Ресурсозбереження на транспорті» і «Енергозбереження та енергетичний менеджмент».

Про це більш детально.

Скорочення термінів навчання. Понад 40 років тому за ініціативи викладачів кафедри (тоді декана факультету В. Х. Далеки, завідувача кафедри Е. І. Карпушина, старшого викладача В. Є. Каплунівського) на основі вимог галузі, інтереси якої представляв начальник Головного управління міського електричного транспорту Міністерства житлово-комунального господарства Г. П. Щербина, вперше в нашому навчальному закладі було вирішено питання про скорочення терміну навчання для студентів, які вже мали середню спеціальну освіту. Зробити це було нелегко, оскільки зміни та доповнення до навчальних планів на той час затверджувались тільки на міністерському рівні.

Згодом було втілено ідею безперервності навчання, забезпечено узгодження навчальних планів із середніми спеціальними навчальними закладами.

Вершиною досягнень кафедри в той період за підтримки ректорату стало створення першого в академії *навчально-науково-виробничого комплексу* (ННВК) «Комунальник». Комплекс, створений в 1991 році, дав можливість технікумам, підприємствам та організаціям активізувати профорієнтаційну роботу, полегшити працевлаштування спеціалістів тощо. Слід зазначити, що першими технікумами в складі ННВК «Комунальник» були Київський та Маріупольський технікуми міського електротранспорту. Пізніше вони були перейменовані в Київський електротехнічний і Маріупольський електромеханічний технікуми. У випускників технікумів вперше з'явилася можливість за денною та заочною формами навчання одримати дипломи про вищу освіту відповідно за 3,5 та 4,5 року, тобто із скороченням терміну навчання на 1,5 року.

У бібліотеках навчально-консультаційних центрів у Донецьку та Маріуполі. 2012 р.

Філії кафедри. Кафедра підтримує тісний зв'язок з випускниками та підприємствами електротранспорту і комунального господарства. З метою підвищення кваліфікації спеціалістів і скорочення строків їх адаптації на виробництві створено філії кафедри в Харківському комунальному підприємстві «Міськелектротранс», Харківському метрополітені, у Київському науково-дослідному і конструкторсько-технологічному інституті міського господарства, Комунальному підприємстві «Київпастранс», Конструкторському бюро «Південне» (м. Дніпро), АНТК ім. Антонова та ін. Крім того, кафедра відкрила в містах Києві, Сімферополі, Донецьку, Маріуполі свої філії з підготовки фахівців, які були переоформлено в навчально-консультаційні центри для проведення занять ближче до місць проживання студентів. Також були відкриті філії кафедри і за кордоном — у Молдові та Ізраїлі.

Чисельність випускників у філіях в деякі періоди сягала до 250 осіб. Усі філії та НКЦ кафедри були забезпечені персональними комп'ютерами, підручниками, навчальними посібниками, методичними матеріалами. Були створені і спеціалізовані бібліотеки.

Організація цільової підготовки фахівців. Кафедра постійно підтримувала зв'язки з підпри-

ємствами, які офіційно надавали інформацію про затребуваних спеціалістів. Копію листа-заявки 1996 року як приклад представлено нижче.

Відкриття нових спеціальностей. У 2005–2007 роках була проведена активна робота з підготовки відкриття двох нових спеціальностей. За всіма показниками для отримання ліцензії кафедра відповідала нормативним вимогам, особливо за кадровим забезпеченням, що було відмічено членами експертних комісій. 2007 року на кафедрі були розроблені та затверджені навчальні плани підготовки фахівців ще за двома новими спеціальностями «Електричні системи і комплекси транспортних засобів», «Електромеханічні системи автоматизації та електропривод». Ліцензійний обсяг прийому було встановлено на освітньому рівні бакалавра за напрямом «Електромеханіка» — 50 осіб, на рівні спеціаліста — 100 осіб за спеціальністю «Електричний транспорт» та по 25 осіб за спеціальностями «Електротехнічні системи і комплекси транспортних засобів» і «Електромеханічні системи автоматизації та електропривод».

2015 року цей ліцензійний обсяг прийому було переглянуто та встановлено за напрямом 057 — «Електротехніка та електромеханіка» на рівні спеціаліста і магістра — 80 осіб за спеціальністю «Електричний транспорт» та по 50 осіб за спеціальностями «Електротехнічні системи і комплекси транспортних засобів» і «Електромеханічні системи автоматизації та електропривод», зокрема по 30 магістрів за кожною спеціальністю. Для усіх випускників вирішувались питання працевлаштування.

Розширення лабораторної бази. Важливою подією в 1989 році було здання до експлуатації електротехнічного корпусу площею 8945,9 м^2 та розширення лабораторної бази кафедри. Оснащення 15 лабораторій новітнім на той час обладнанням відбулося за допомогою Головного управління міського електротранспорту та підприємств різних міст, оскільки устаткування розподілялося за відповідними фондами. З удосконаленням технічних засобів електротранспорту постійно проводилась і модернізація лабораторної бази.

Крім удосконалення організації навчального процесу постійно приділялась увага навчанню бережного відношення до всіх видів ресурсів. Уперше в університеті на кафедрі

ДЕРЖАВНИЙ КОМІТЕТ БУДІВНИЦТВА,
АРХІТЕКТУРИ ТА ЖИТЛОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

252005, м.Київ-5, вул.Димитрова, 24
тел. 244-39-82, факс 227-23-35
13.05.99 № 18/05-96
На №

УКПО 00013681
Код форми документа за ДКУД

Ректору Харківської державної академії міського господарства, академіку Л.М. Шутенко

Про потребу в спеціалістах для міського електротранспорту

Шановний Леоніде Миколайовичу !

Ставимо Вас до відома, що на підприємствах України в мм.Києві, Львові, Дніпропетровську та Луганську, організовано виробництво рухомого складу міського електротранспорту, в якому бере участь більше 40 підприємств України. В свою чергу, міський електротранспорт функціонує у 53 містах України. Практично на всіх підприємствах, що виготовляють та експлуатують рухомий склад міського електротранспорту, працюють випускники Харківської державної академії міського господарства.

З метою планування роботи з підготовки спеціалістів за спеціальністю «Електричний транспорт» прошу Вас врахувати, що потреба в цих спеціалістах на період до 2007 року складає до 90 чоловік на рік.

З повагою
начальник відділу
міського електротранспорту В.І.Крат

Лист-заявка галузі міського електричного транспорту на молодих спеціалістів для підприємств України

з 2005 року було започатковано вивчення спеціальних дисциплін «Ресурсозбереження на транспорті» і «Енергозбереження та енергетичний менеджмент».

Експерти комісії з ліцензування нових спеціальностей на факультеті електричного транспорту, доктори технічних наук, професори (зліва направо: Віктор Федорович Харченко — декан факультету; Олександр Валентинович Садовой, місто Кам'янськ; Володимир Анатолійович Водичев, м. Одеса, Василь Хомич Далека — завідувач кафедри електричного транспорту; Володимир Іванович Мілих, м. Харків)

У лабораторії мікропроцесорних систем керування

У лабораторії технічних засобів автоматизації

У лабораторії тягових підстанцій міського електротранспорту

Навчальні програми із цих дисциплін були погоджені з головою Державного комітету України з енергозбереження, на той час Юрієм Лихошвою.

НАУКА

Наукова робота кафедри завжди була спрямована на розробку наукових основ проєктування, експлуатації та ремонту технічних засобів міського електротранспорту, вирішення питань загальнодержавної проблеми ресурсозбереження. У 80-х роках минулого століття кількість тільки штатних наукових співробітників практично дорівнювала кількості викладачів

На рахунку вчених — розробки нормативних документів з експлуатації рухомого складу, зокрема Правила експлуатації трамвая і тролейбуса, стандарти з безпеки руху та енергозбереження [2–7]. Колектив кафедри бере безпосередню участь у виконанні Державних програм з розроблення та виробництва нового рухомого

У лабораторії технічних систем керування рухом на міському електротранспорті

Книги та нормативи для спеціалістів підприємств та навчальних закладів

складу трамвая і тролейбуса на підприємствах України. Взято участь у розробці низки нормативних документів з ресурсозбереження, зокрема у створенні галузевих комунальних норм планування споживання електроенергії на електротранспорті та оцінки енергозбереження [2–5].

Кафедра також постійно бере участь у модернізації трамвайних вагонів та тролейбусів. Основний напрямок модернізації — покращення транспортного обслуговування осіб з інвалідністю, забезпечення переміщення транспортних засобів електротранспорту без контактної мережі за рахунок дизель-генераторів та акумуляторних батарей, підвищення енергоефективності рухомого складу та естетичних показників.

Кафедра щорічно проводить всеукраїнські науково-практичні конференції, конкурси наукових робіт, олімпіади, бере участь у різних заходах з ресурсозбереження. Запрошує учених та фахівців для проведення занять зі студентами, викладачами.

Крім згаданого, на кафедрі виконувалася низка пошукових і перспективних робіт, деякі з них наразі готові до практичного використання для удосконалення конструкції транспортних засобів, технічних систем електропостачання, колійного господарства та управління рухом міського електротранспорту, вирішення актуальних питань ресурсозбереження.

Досвід кафедри свідчить, що в даний час підготовка фахівців та організація науково-дослідної роботи в галузі транспорту є стратегічно важливими і надзвичайно перспективними з огляду на сучасні європейські та світові тенденції стрімкого розвитку міського електротранспорту.

КУЛЬТУРА. ОСОБИСТІСТЬ

Багато працівників кафедри та її випускників були авторами (співавторами) технічних та художніх книг, віршів, пісень, брали участь у художній самодіяльності. Широко відомі художні картини доцентів кафедри електротранспорту Костянтина

Модернізований рухомий склад трамвая в містах Харкові та Вінниці

Модернізація тролейбуса, м. Кривий Ріг

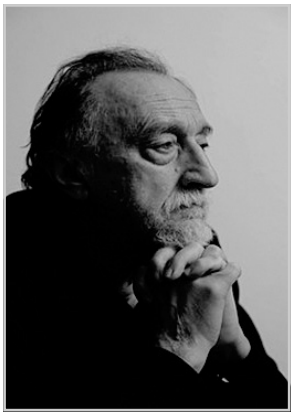
Робоча група з модернізації тролейбусів у місті Кривий Ріг з директором КП «Міський тролейбус» О. Я. Приходьком (у центрі), кафедру електротранспорту представляють д. т. н. професори В. Х. Далека, О. М. Петренко, к. т. н. доцент О. В. Донець, від НТУ (м. Київ) к. т. н. доцент В. Б. Будниченко

Вітання ректора професора В. М. Бабаєва на засіданні науково-технічної ради Корпорації підприємств електротранспорту України «Укрелектротранс»

Засідання науково-технічної ради Корпорації підприємств електротранспорту України «Укрелектротранс»

Борис Андрійович Михайлов

Казимир Антонович Брамський

Олексійовича Сороки та Анатолія Вісаріоновича Рябова. Створено гімн кафедри на слова А. В. Рябова, який у виконанні доцента кафедри Миколи Антоновича Голтвянського представлено у фільмах про кафедру.

Деякі випускники кафедри відомі як представники міжнародних та національних культурних спілок. Сьогодні з гордістю ми говоримо про **Бориса Андрійовича Михайлова** та **Казимира Антоновича Брамського** [3, 4, 8].

Борис Андрійович Михайлов — випускник ХІІКБ 1962 року. Закінчив факультет міського електротранспорту, інженер-електромеханік. Працював за направленням після закінчення ХІІКБ на підприємствах в містах Рига та Харків. Професійний фотограф, художник. Почесний академік Національної академії мистецтв України. Лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка, престижної премії фундації Хассельблада (2000), академік Німецької академії мистецтв. Учасник багатьох міжнародних виставок. Альбом «Незакінчена дисертація» увійшов до десятки найкращих фотоальбомів світу.

Лауреат багатьох міжнародних премій:

- 1996 — Coutts Contemporary Art Foundation Award, Zürich;
- 1997 — премія Альберта Ренгера-Патча;
- 2000 — The Hasselblad Foundation International Award in Photography, «Le prix du Livre de Photographie des Recontres Internationales de la Photographie d'Arles 2000», Arles, Франція;
- 2001 — The Citibank Private Bank Photography Prize, Foto-Buchpreis der Krazna-Krausz-Stiftung, London (Kraszna-Krausz Book Award);
- 2003 — General Satellite Corporation art prize;
- 2012 — Spectrum — Internationaler Preis für Fotografie der Stiftung Niedersachsen;
- 2015 — Goslarer Kaiserring.

Казимир Антонович Брамський у 1964 році закінчив Харківський інститут інженерів комунального будівництва (факультет «Міський електричний транспорт») і з того часу працює на міському транспорті Києва на інженерних посадах. З 1975 до 2001 року очолював технічний відділ трамвайно-тролейбусного управління комунального підприємства «Київелектротранс», а з 2003 року — технічний відділ комунального підприємства «Київпастранс».

Автор (співавтор, упорядник) цілої низки публікацій з історії електротранспорту Києва, зокрема це статті «Трамвай» і «Тролейбус» в Енциклопедичному довіднику «Київ», що вийшов друком до 1500-річчя міста, буклет «Київський тролейбус», стаття «Київський фунікулер» в угорському журналі «Városi Közlekedés» («Міський транспорт»), проспекти «Київський швидкісний трамвай», «Пасажирський транспорт м. Києва» та «Наземний пасажирський транспорт столиці України», книга «Київський трамвай (до 100-річчя з дня пуску в експлуатацію)», буклет «Трамвай на вулицях старого Києва», статті «Біля джерел тролейбусобудування в Україні», «Збережімо національний інтелект», «Транспортний хаос уже на підході», нариси «Куренівське тролейбусне депо», «Столичне тролейбусне депо № 3», «Дарницькому трамвайному депо півстоліття», «Тролейбусному депо № 2 столиці України 50 років» та «Київський фунікулер», брошури «З історії тарифів на міському транспорті», «Куренівська трагедія», «Столичному тролейбусу 75 років», «Київському трамваю 115 років», збірники статей «Історія електротранспорту міста Києва в особистостях», «Заслужені електротранспортники столиці України», «Довгожителі столичного електротранспорту», «Випускники Харківської академії міського господарства на столичному електротранспорті».

Ініціював і всіляко сприяв спорудженню в Києві двох пам'ятних знаків: «Першому у Східній Європі електричному трамваю в місті Києві» (Володимирський узвіз біля Поштової площі) та «Електротранспортникам, загиблим під час

Куренівської катастрофи» (територія Подільського трамвайного депо).

Член Українського товариства охорони пам'яток історії та культури та Національної спілки журналістів України.

Казимир Антонович був учасником багатьох ювілейних заходів на кафедрі.

Пропонуємо продовжити книгу Казимира Антоновича Брамського «Випускники Харківської академії на столичному електротранспорті» (К.: 2009. — 40 с., іл. 33), у якій коротко розповідається про випускників Харківської національної академії міського господарства за 1951–2009 рр., трудова діяльність яких пов'язана з підприємствами та організаціями столиці України.

Випускники інституту, академії й університету зробили вагомий внесок у розвиток електротранспорту України, та їх історії заслуговують на увічнення.

Це був дуже стислий виклад славної історії кафедри електричного транспорту та вагомих трудових досягнень колективу впродовж 90 років, що може бути матеріалом для створення окремої книги.

Перелік використаних джерел

1. Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова: монографія / керівник вид. проєкту: В. М. Бабаєв, редкол.: Л. М. Шутенко, Г. В. Стадник, Т. П. Єлісеєва та ін. — Харків: Золоті сторінки, 2012. — 520 с.
2. Далека В. Х., Сосіпатров А. М. Становлення кафедри електричного транспорту — визнаної кузні кадрів для галузі (перша половина ХХ сторіччя). Матеріали І Наук.-іст. конф. Спадщина університету: Історія. Освіта. Наука. Культура. Особистість; Харків, 2–4 грудня 2015 р. / [керівник вид. проекту В. М. Бабаєв; редкол: Л. М. Шутенко (голова) та ін.] Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. — Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2016. — С. 109–114.
3. Брамський К. А. Випускники Харківської академії на столичному електротранспорті. К.: Київпастранс, 2009. — 40 с., іл. 33
4. Крат В. І. Київський електротранспорт у словах і справах — К.: ПП «Журналіст України», 2019. — 376 с.
5. Нем В. К., Бархаєв Ю. П. Харківська школа інженерів міського електротранспорту. Матеріали ІІІ Наук.-іст. конф. Спадщина університету: Історія. Освіта. Наука. Культура. Особистість; Харків, 7–8 грудня 2017 р. / [керівник вид. проєкту В. М. Бабаєв; редкол: Л. М. Шутенко (голова) та ін.] Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова.- Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2018. — С. 140–147.
6. Далека В. Х., Козлова О. С. Витоки та становлення кафедри електричного транспорту. Матеріали VI Всеукраїнської наук.-практ. конф. Харків, 25–26 листопада 2020 р. / [керівник вид. проекту В. М. Бабаєв; редкол: Л. М. Шутенко (голова) та ін.] Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. — Харків: «Золоті сторінки», 2021. — С. 35–38.
7. Козлова О. С., Далека В. Х. Роль виробничників у підготовці фахівців для міського електротранспорту. Матеріали VI Всеукраїнської наук.-практ. конф. Харків, 25–26 листопада 2020 р. / [керівник вид. проєкту В. М. Бабаєв; редкол: Л. М. Шутенко (голова) та ін.] Харків. Нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. — Харків: Золоті сторінки, 2021. — С. 58–61.
8. Борис Михайлов. Сайт ksp.ui.org.ua 'artists' borismikhailov.

ХВОРОСТ Микола Васильович,
доктор технічних наук, професор,
завідувач кафедри електричного транспорту
ННІ ЕІТІ ХНУМГ ім. О. М. Бекетова
e-mail: lidiya.khvorost48@gmail.com

ДАЛЕКА Василь Хомич,
доктор технічних наук,
професор кафедри електричного транспорту
ННІ ЕІТІ ХНУМГ ім. О. М. Бекетова
e-mail: dalekavf@ukr.net

ШАВКУН Вячеслав Михайлович,
кандидат технічних наук,
доцент кафедри електричного транспорту
ННІ ЕІТІ ХНУМГ ім. О. М. Бекетова
e-mail: shavkunvm@ukr.net

Листопад 2024 року

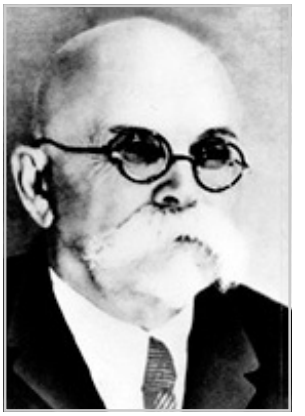
УДК 378:93(477.54)

ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ КАФЕДРИ БУДІВЕЛЬНОЇ МЕХАНІКИ ХАРКІВСЬКОГО ІНЖЕНЕРНО-БУДІВЕЛЬНОГО ІНСТИТУТУ

Харківський інженерно-будівельний інститут, вул. Сумська, 40, кінець 1950-х років

Харківський інженерно-будівельний інститут було засновано на базі будівельного факультету Харківського технологічного інституту (ХТІ) та архітектурного факультету Харківського художнього інституту 12 червня 1930 р. Кафедра будівельної механіки ХІБІ була створена у 1930 р. під час заснування інституту. Очолив кафедру і керував нею до 1952 р. проф. О. С. Іловайський — видатний фахівець у галузі будівельної механіки. Професор (1920 р.), заслужений діяч науки і техніки УРСР (1949 р.). Досліджував проблеми механіки стрижневих систем і сипучих тіл, динаміки та гідротехніки.

Професор О. С. Іловайський

До першого складу кафедри ввійшли доценти Л. П. Винокуров, К. В. Ковальов, В. П. Монжеловський, А. А. Прокопенко, Г. С. Старкова, асистент А. П. Черкасов. Кафедра будівельної механіки з 1931 до 1941 р. була розташована в новозбудованій будівлі інституту ХІБІ на Павловому Полі,

ХІБІ, 1932 р.

де зараз розміщується Харківський національний університет радіоелектроніки (колишній гірничий інститут) [1].

З жовтня 1941 до вересня 1944 р. кафедра разом з інститутом перебувала в евакуації в м. Караганда. З 30 вересня 1944 р. ХІБІ відновлює роботу в м. Харкові та розташовується в будівлі за адресою вул. Сумська, 40.

За першим штатним розкладом, наказ № 1197 від 11.10.1944 р., у ХІБІ створені кафедри будівельного факультету: кафедра опору матеріалів (троє співробітників; зав. каф. — проф. О. С. Іловайський), кафедра статики споруд (троє співробітників; зав. каф. — д. т. н., доцент С. Є. Фрайфельд).

У 1952 р. кафедру очолив доц. Л. П. Винокуров (у подальшому д. т. н., проф.). За сумісництвом він очолював кафедру міцності Харківського авіаційного інституту (1953–1965 рр.). Здійснював розрахунки просторових тонкостінних систем, контактної задачі для фундаментів при різних режимах навантаження, стійкості деформування пружних систем, оболонок з відхиленнями у формі серединної поверхні, пружно-пластичного деформування балок і плит на пружній основі.

Професор Л. П. Винокуров

З цього часу починається стрімкий якісний ріст кафедри. На кафедрі розробляється багато актуальних напрямків механіки деформованого твердого тіла. Під керівництвом Л. П. Винокурова активно працює аспірантура. Не називаючи всіх випускників аспірантури (їх було 36), відзначимо таких, вказуючи їх подальший статус: доктори технічних наук, професори Э. С. Венцель, Л. А. Малашенко, О. Г. Юр'єв; кандидати технічних наук, професори В. О. Воблих, М. М. Григорьянц, Я. Г. Жиляков, А. А. Колесников, В. І. Пустинніков; кандидати технічних наук, доценти В. В. Александров, М. І. Дерев'янко, Ю. Д. Погорєлов, Н. А. Шеломов та інші.

Після Л. П. Винокурова справу підготовки нових кадрів продовжили його учні. Виникла нова генерація наукових шкіл. Так, під керівництвом проф. В. А. Воблих підготовлено дев'ять кандидатських дисертацій, під керівництвом проф. М. М. Григорьянца — шість, під керівництвом проф. М. І. Мироненка — п'ять, під керівництвом проф. В. С. Ромасько — три.

Слід зазначити, що серед аспірантів була значна кількість представників країн Африки та Азії.

З 1981 до 1996 р. кафедру очолював к. т. н., професор А. В. Борисов. Професор займався розрахунком конструкцій на динамічні навантаження, розрахунком довговічності конструкцій

Будівля ХІБІ, вул. Сумська, 40. 1944 р.

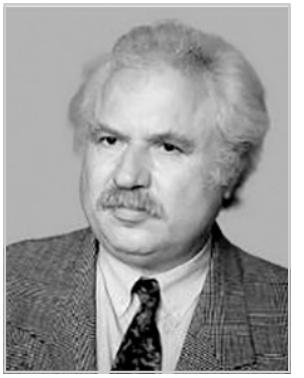
Співробітники кафедри будівельної механіки. 1976 р.

Професор А. В. Борисов

Професор М. І. Мироненко

Професор В. Б. Гриньов

Професор Ю. М. Яровий

коксових батарей з урахуванням повзучості діноса [2].

Під час керівництва А. В. Борисова на кафедрі працювали вже двадцять сім викладачів, троє наукових співробітників, четверо співробітників допоміжного персоналу (зав. лабораторії, інженер, лаборанти). На кафедрі активно діяла аспірантура. Наукові праці членів кафедри друкувались як у видавництвах колишнього СРСР, так і за його межами. Наукові розробки кафедри захищені кількома авторськими свідоцтвами.

1996 року кафедру очолив д. ф.-м. н., професор М. І. Мироненко. Він є автором 88 наукових праць у галузі математичної теорії пружності (зокрема двох навчальних посібників з грифом Міністерства освіти і науки України). Підготував п'ятьох кандидатів наук.

З 2002 до 2011 року кафедра будівельної механіки була об'єднана з кафедрою теоретичної механіки.

З листопада 2010 року кафедрою керує д. т. н., професор В. Б. Гриньов. У 1969 році Володимир Борисович з відзнакою закінчив Харківський політехнічний інститут за спеціальністю «Динаміка і міцність машин (ДММ)». Керівником його дипломної роботи був академік А. П. Філіппов. Свою кандидатську дисертацію «Деякі питання оптимізації деформованих елементів конструкцій» В. Б. Гриньов захистив у 1972 році. Свої основні наукові досягнення у сфері оптимізації в машинобудуванні В. Б. Гриньов представив більш ніж у 70 статтях, двох монографіях і в докторській дисертації, яку захистив у 1982 році. У 1989 р. він був обраний народним депутатом УРСР, а в 1990 р. звільнився з посади завідувача кафедри прикладної математики в ХПІ у зв'язку з обранням на посаду заступника голови Верховної Ради УРСР.

З жовтня 2020 до грудня 2022 р. кафедрою будівельної та теоретичної механіки завідує к. т. н., професор Ю. М. Яровий.

З 2021 р. кафедру будівельної та теоретичної механіки об'єднано з кафедрою вищої математики. Нова назва кафедри — вищої математики, будівельної та теоретичної механіки.

Співробітники кафедри будівельної механіки. 1984 р.

Співробітники кафедри будівельної механіки. 2005 р.

Лабораторні роботи зі студентами проводить завідувач лабораторії В. М. Підгорний

Професор займається питаннями розрахунку щоглових та баштових систем. З 2003 р. є науковим керівником лабораторії натурних обстежень, випробувань та проєктування будівель і споруд. Має понад 70 наукових публікацій.

Обсяг госпдоговірних робіт лабораторії з обстеження будівель та споруд досягав 1 млн грн на рік. Серед значущих об'єктів обстеження: покриття ККЗ Україна, головна каналізаційна насосна станція міських очисних споруд водовідведення в м. Харкові, ЯПУ «Ядерна підкритична установка «джерело нейтронів, що керується лінійним прискорювачем» в Національному науковому центрі «Харківський фізико-технічний інститут».

У 2020 р. докторську дисертацію на кафедрі захистив В. Ю. Мірошніков. У 2021 р. кандидатську дисертацію захистив В. В. Виноградов. Співробітники кафедри беруть участь у наукових конференціях і семінарах, зокрема й за кордоном, разом зі студентами є учасниками різних конкурсів. Кафедра має лабораторію, обладнання якої дає можливість проводити необхідні лабораторні роботи з опору матеріалів та будівельної механіки.

За час існування кафедри її співробітники опублікували значну кількість монографій і навчальних посібників. Л. П. Винокуровим були видані «Прямые методы решения пространственных контактных задач для массивов и фундаментов», 1956 р.; «Строительная механика стержневых систем», 1960–1961 рр.; «Деформирование бруса и механическое сопротивление материалов», 1962 р.; «Теория упругости и пластичности», 1965 р.; «Теория упругости», 1991 р. (у співавторстві з Я. Г. Жиляковим). У 1960 р. В. Ф. Деркач та І. В. Давидов опублікували «Сборник задач и упражнений по строительной механике стержневых систем». У 1981 р. В. І. Пустинніков опублікував навчальний посібник «Основы и методы прикладной теории упругости» (у співавторстві з А. М. Підгорним, Г. А. Марченком); 1996 р. — «Теория пластин и оболочек»; 1997 р. — «Изгиб и кручение»; 1999 р. — «Экспериментальная механика», «Сопротивление материалов», ч. 1. М. І. Мироненко опублікував два навчальні посібники з грифом Міністерства освіти і науки України: «Основи механіки тріщин», ч. 1, 2, 1997 р.; «Інтегральні перетворення в теорії пружності», 2003 р. У 1999 р. В. О. Воблих видав навчальний посібник «Стійкість пластин та оболонок».

Кафедра забезпечувала майже всі спеціальності, що були в ХІБІ, а саме: «Промислове та цивільне будівництво», «Гідротехнічне будівництво», «Водопостачання та водовідведення», «Теплогазопостачання та вентиляція», «Автома-

Зруйнована лабораторія кафедри будівельної механіки. 2022 р.

Руйнування будівлі університету з боку вул. Жон Мироносиць. Приміщення кафедри були розташовані на третьому поверсі, праве крило. 2022 р.

тизація технологічних процесів виробництва», «Машинобудування та механообробка», «Технологія будівельних конструкцій, виробів і матеріалів», «Екологія та охорона навколишнього середовища», «Архітектура будівель та споруд», «Реконструкція і реставрація архітектурних об'єктів», «Дизайн архітектурного середовища, комп'ютерний дизайн».

На кафедрі викладались такі дисципліни: опір матеріалів; будівельна механіка; с/к будівельна механіка; с/к опір матеріалів (теорія пружності); стійкість та динаміка споруд; чисельні методи.

Близько 80 тис. студентів, аспірантів нашої країни та більш ніж із 30 країн світу пройшли навчання на кафедрі за час її існування.

Серед випускників університету, студентів, що пройшли навчання на кафедрі, — відомі політичні та державні діячі, мери міст, керівники будівельних організацій, фахівці, які з часом стали відомими вченими.

Є. П. Кушнарьов — державний та політичний діяч, голова Харківської міської ради (1990–1998), Голова Адміністрації Президента України (1996–1998), голова Харківської обласної державної адміністрації (2000–2004).

В. М. Бабаєв — заслужений будівельник України, ректор ХНУМГ (2011–2024), голова Вченої ради ХНУМГ, професор.

І. О. Терехов — Харківський міський голова.

В. А. Арутюнов — заслужений будівельник України, голова Правління ВАТ «Житлобуд-1» (2019–2022).

В. О. Реусов — заслужений будівельник України, Почесний громадянин Харкова, професор.

В. О. Кучеренко — голова Держбуду СРСР (1955–1961), президент Академії будівництва та архітектури СРСР (1961–1963).

У березні 2022 р. будівля ХНУБА зазнала значних ушкоджень та руйнувань внаслідок воєнної агресії рф. Влучання ракети в корпус будівлі по вул. Жон Мироносиць призвело до значних руйнувань приміщень кафедри та лабораторії обстеження будівельних конструкцій. Попри пошкодження та руйнування будівлі, кафедра та університет продовжували свою роботу в режимі онлайн.

Сьогодні студенти, що навчались на кафедрі будівельної механіки ХНУБА мужньо боронять нашу Україну в лавах ЗСУ. Фахівці проєктують, будують укриття, сховища та інші спеціальні об'єкти цивільного та воєнного призначення. Будівельники та інженери відбудовують наше рідне місто Харків. Викладачі продовжують навчати студентів та аспірантів. Усі вони своєю самовідданою працею наближають нас до Перемоги.

Історія кафедри будівельної механіки не закінчилась у грудні 2022 р. і знаходить своє продовження у творчій праці студентів, аспірантів та викладачів.

30 грудня 2022 р. Харківський національний університет будівництва та архітектури було приєднано до Харківського національного університету міського господарства ім. О. М. Бекетова. Співробітники кафедри д. т. н., проф. В. М. Шатохін; к. т. н., проф. Ю. М. Яровий; к. т. н., ст. викладач В. В. Виноградов; ст. викладач Т. М. Альошечкіна увійшли до складу кафедри теоретичної і будівельної механіки ХНУМГ ім. О. М. Бекетова.

Перелік використаних джерел

1. Страницы истории: ХИСИ — ХГТУСА — 70 лет: Очерк / Н. С. Болотских, А. В. Борисов, Д. Ф. Гончаренко и др. Харьков: Хартия, 2000. 288 с.
2. История ХИСИ — ХГТУСА в лицах; под общ. ред. Н. С. Болотских. Харьков: Астра. 272 с.

ЯРОВИЙ Юрій Миколайович,
професор кафедри теоретичної
і будівельної механіки
ННІ БЦІ ХНУМГ ім. О. М. Бекетова,
e-mail: y.n.yarov@gmail.com

АЛЬОШЕЧКІНА Тетяна Миколаївна,
ст. викладач кафедри теоретичної
і будівельної механіки
ННІ БЦІ ХНУМГ ім. О. М. Бекетова,
e-mail: atn4042@gmail.com

Листопад 2024 року

УДК 378:93(477.54)

ІСТОРИЧНИЙ НАРИС СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ КАФЕДРИ ОХОРОНИ ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ХНУМГ ім. О. М. Бекетова

У статті описано історичний шлях становлення та розвитку кафедри охорони праці та безпеки життєдіяльності у контексті подій національної історії та локальної, на рівні закладу вищої освіти. Окреслено важливі етапи розвитку кафедри, здобутки в освітній та науковій діяльності. Висвітлено внесок науково-педагогічного колективу кафедри у розбудову вітчизняної професійної сфери охорони праці та цивільної безпеки.

Загальновідомо, що безпека праці займає особливе місце в сучасній організаційній та виробничій культурі. Це знання є обов'язковою складовою навчання за різними професійними напрямками, і крім того, є фундаментальним в системі підготовки безпосередньо фахівців з охорони праці. Метою даного дослідження є висвітлення історії становлення цього професійного знання на локальному рівні, а саме — кафедри охорони праці та безпеки життєдіяльності в Харківському національному університеті міського господарства ім. О. М. Бекетова (далі — університет).

Харківський інститут інженерів комунального будівництва (ХІІКБ), так називався університет до 1989 року, був визнаним лідером вищої освіти Української РСР з підготовки фахівців для розбудови міст [1]. Уперше охорона праці почала викладатись для майбутніх інженерів-будівельників з другої половини 1950-х років. Включенню цього освітнього компоненту в навчальні програми закладів вищої освіти передували загальнодержавні зміни у соціально-економічній політиці. На XX з'їзді Комуністичної партії Радянського Союзу (1956), що став початком доби «хрущовської відлиги», окремо йшлося про покращення умов праці на виробництві, і зокрема у галузі комунального будівництва. Відомо, що у 1930–1950-х роках роботи з охорони праці на будівельних майданчиках виконували працівники інспекцій (технічних та санітарних), яких обирали з кола робітників-будівельників. Утім з часом стало очевидним, що для належної інспекції потрібні працівники з високою кваліфікацією та інженерною освітою. У ХІІКБ викладання навчальної дисципліни «Охорона праці» забезпечувала кафедра будівельного виробництва (старший викладач Сергій Іванович Кувшинов, потім доцент Павло Семенович Подколзін).

У 1960-х роках здійснювалася державна політика щодо «подальшого покращення охорони праці на підприємствах та будівництві», приймалися відповідні загальнодержавні постанови тощо. Охорона праці в підготовці інженерів-будівельників набувала все більшої ваги. Це позначилося і на зміні назви кафедри, яка відповідала за викладання у ХІІКБ цієї навчальної дисципліни, — кафедра організації будівельного виробництва й охорони праці (з 1970 р.). На кафедрі працювали висококваліфіковані викладачі з охорони праці, зокрема голова Спілки викладачів з охорони праці вищих навчальних закладів Харкова доцент Борис Михайлович Коржик. Він також проводив важливі науково-практичні дослідження щодо факторів травматизму та необхідних профілактичних заходів («Харківжитлобуд», 1973), шумового режиму у виробничих приміщеннях на заводах залізобетонних виробів і конструкцій (ДБК-1, ЗЖБІ, 1974) [2].

У вересні 1976 р. було створено окрему кафедру охорони праці, її очолив кандидат технічних наук, доцент П. С. Подколзін (до 1979 р.). Він працював в університеті у 1967–1991 рр., є автором понад 40 наукових праць, у тому числі трьох монографій. Потім кафедру очолювали кандидат технічних наук, доцент О. І. Рудьман (у 1980–1986 рр.), кандидат технічних наук, доцент І. П. Ігнатенко (у 1986–1991 рр.).

Кафедра посіла особливе місце в освітній системі ХІІКБ. Охорона праці стала обов'язковим освітнім компонентом та була інтегрована в підготовку фахівців за всіма спеціальностями на рівні випускових кваліфікаційних робіт (дипломних проєктів). Наприклад, дипломний проєкт студентів-архітекторів (спеціальностей «Містобудування» та «Ландшафтна архітектура») мав обов'язково включати розділ «Охорона праці і протипожежні засоби» [5].

Наскрізне представлення охорони праці в підготовці інженерів за всіма спеціальностями вимагало від колективу кафедри розробки відповідного навчально-методичного забезпечення освітнього процесу. Зазначимо, що за тих часів підручників та навчальних посібників було небагато, студенти переважно покладалися на власноруч записані конспекти лекцій та матеріали практичних занять, а також надруковані видавничим центром ХІІКБ методичні матеріали. Викладачами кафедри охорони праці були підготовлені методичні розробки з охорони праці для різних спеціальностей [2].

Кафедра охорони праці ХІІКБ була також важливим науковим центром з вивчення шкідливого впливу факторів виробничого середовища на організм людини. За сприяння ректора Леоніда Миколайовича Шутенка (обіймав посаду у 1976–2011 рр.), на базі кафедри діяла галузева протишумова науково-дослідна лабораторія (до 1994 р.), орієнтована на пошук рішень щодо зниження шуму та вібрації на заводах залізобетонних виробів (розміщувалася по вул. Чубаря (нинішня назва — Садова), 6). У подальшому діяльність лабораторії була поширена не тільки на підприємства будівельної, а й інших виробничих галузей. Провідним науковим співробітником цієї лабораторії був кандидат технічних наук В. Н. Черняк (працював в університеті у 1973–1996 рр.), автор понад 60 наукових праць, у тому числі 4 монографій, 6 авторських свідоцтв на винаходи та корисні моделі. Очолював лабораторію кандидат технічних наук Борис Михайлович Коржик [3]. Досягнення кафедри були відзначені медалями і грамотами Виставки досягнень народного господарства (ВДНГ) УРСР, Національного комплексу «Експоцентр України».

У листопаді 1991 р. було розширено роль кафедри охорони праці у процесі підготовки спеціалістів міського господарства за рахунок викладання цивільної оборони. Слід зазначити, що за часів «холодної війни» у закладах вищої освіти УРСР цивільна оборона викладалася переважно з орієнтацією на захист від військових дій. Із розпадом СРСР (у 1991 р.) та завершенням «холодної війни», у викладанні цивільної оборони змінилися акценти — на захист від надзвичайних ситуацій. Викладачами цивільної оборони були кандидати військових наук, доценти А. С. Ільїн, В. Й. Статкус. Кафедра отримала нову назву — безпеки життєдіяльності, її очільником став професор Б. М. Коржик (з 1991 до 2009 р.), автор 172 наукових публікацій, у тому числі 8 монографій, 12 авторських свідоцтв на винаходи.

У 1995 р. з ініціативи кафедри безпеки життєдіяльності в університеті (з 1994 р. — Харківська державна академія міського господарства, ХДАМГ) розпочалася підготовка спеціалістів за двома новими спеціальностями: «Охорона праці в будівництві» і «Охорона праці та безпека на транспорті». Завідувач кафедри професор Б. М. Коржик був серед розробників стандартів вищої освіти України в галузі знань «Охорона праці по галузях», «Цивільна безпека» [2].

Безпека праці визначається як наука про розпізнавання, оцінку та контроль небезпек, що виникають на робочому місці або в результаті його впливу, які можуть погіршити здоров'я працівників, а також з урахуванням можливого негативного впливу на місцеві громади та довкілля. Ця сфера знань охоплює численні типи небезпек на робочому місці, що, зі свого боку, передбачає включення до освітніх програм різноманітних дисциплін.

Викладачі кафедри розробили 23 спеціальні навчальні дисципліни для забезпечення освітнього процесу за новими спеціальностями, і вже у 2000 р. відбулися перші захисти випускових кваліфікаційних робіт.

У 2002 році кафедра стала випусковою для 94 дипломованих фахівців з охорони праці. У 2008 році за підтримки ректора ХНАМГ Л. М. Шутенка кафедра безпеки життєдіяльності виконала ліцензійні вимоги Міністерства освіти і науки України для підготовки бакалаврів напряму «Охорона праці» з обсягом підготовки 50 студентів на рік денної форми навчання. Це було вагоме досягнення кафедри [3].

К. т. н., доцент В. І. Заіченко проводить заняття щодо дослідження шуму з навчальною групою будівельного факультету в лабораторії кафедри безпеки життєдіяльності (аудиторія 202 центрального корпусу університету). 2002–2003 рр.

Прикметно, що кафедра розвивала виробничі зв'язки з метою виконання наукових досліджень та забезпечення для студентства практичної бази для набуття необхідних професійних компетентностей. Кафедрою були створені філії на базі потужних підприємств та державних інституцій: ХКП «Міськелектротранс», Територіального управління Держнаглядохоронпраці, НВФ «Надійність», АК «Харківобленерго» та Північна електроенергетична система НЕК України. Кафедра безпеки життєдіяльності також була безпосередньо залучена до підвищення кваліфікації керівників та фахівців з охорони праці в системі житлово-комунального господарства в університетському навчальному центрі. У 1996–2016 рр. центр очолював М. М. Головенко, він, будучи начальником державної інспекції охорони праці в ЖКГ і невиробничій сфері, передавав практичний досвід і теоретичні знання майбутнім фахівцям з охорони праці [4].

З 2009 р. кафедру охорони праці та безпеки життєдіяльності очолювали кандидат технічних наук, доцент Яков Олександрович Сєріков (2009–2012), доктор технічних наук, професор Микола Васильович Хворост (2012–2018), кандидат технічних наук, доцент Карина Валеріївна Данова (з 2018 до цього часу). За цей час помітним став європейський вектор розвитку кафедри. У 2018 р. вона стала членом Європейської асоціації наук з безпеки (European Association of Science on Security), що дало змогу розвивати співробітництво з європейськими університетами, розробляти спільні освітні та наукові проєкти. За ініціативи кафедри організовано п'ять міжнародних науково-практичних конференцій щодо актуальних питань безпеки праці у контексті сталого розвитку та європейської інтеграції України [3].

Науково-педагогічний колектив кафедри є чутливим до освітніх інновацій та актуальних науково-практичних підходів до аналізу процедур і підходів, що застовуються для запобігання небезпечним інцидентам на робочому місці, а також вироблення рішень щодо мінімізації їх впливу. Сфера безпеки праці поступово і безперервно розвивається, шукаючи відповіді на соціальні, політичні, технологічні та еконо-

Проведення консультації викладачами кафедри безпеки життєдіяльності для студентів-дипломників спеціалізації «Охорона праці в будівництві». На фото: к. т. н., доцент В. Д. Губенко; к. т. н., доцент Ю. І. Жигло; к. т. н., доцент В. І. Заіченко; ст. викладачі О. В. Чеботарьова та С. Л. Дмитрієв, ас. І. О. Мікуліна. 2002–2003 рр.

мічні зміни. Зміни в практиках організації праці, а також розмір, структура та життєві цикли підприємств і нових технологій можуть створювати нові типи та моделі небезпек, впливу та ризиків. А це, у свою чергу, вимагає від фахівців з охорони праці розширення та удосконалення знань та навичок з розпізнавання нових небезпек. Викладачі докладають багато зусиль, розробляючи освітні компоненти та програми, які відповідають сучасним стандартам у сфері охорони праці та безпеки робочих місць.

Водночас кафедра розвиває і власну спеціальність 263 «Цивільна безпека» шляхом окреслення певних напрямів підготовки та освітніх програм (зокрема, «Охорона праці», «Цивільний захист»). У 2019 р., за керівництва завідувачки К. В. Данової було розроблено освітню програму «Охорона праці» — «Аудит та консалтингова діяльність в охороні праці» (АтаКД). Це унікальна освітня пропозиція, єдина в Україні, що орієнтована на підготовку спеціалістів з широким спектром знань та аналітичних здібностей, спроможних не лише виявляти небезпеки, а й здійснювати комплексний аудит/моніторинг виробничого середовища та робочих місць в установах житлово-комунальної галузі та інших сферах [3].

Важливим напрямком роботи кафедри охорони праці та безпеки життєдіяльності є проєктна діяльність. Зокрема були проведені дослідження проблем трудової зайнятості та забезпечення безпеки на робочих місцях осіб з інвалідністю, а також наукове обґрунтування та розробка науково-технічних засад забезпечення комфортного та безпечного середовища у громадських будинках для осіб із особливими потребами (профінансовано Національним фондом досліджень України).

Станом на 2024 р. професорсько-викладацький склад кафедри — це висококваліфіковані фахівці (2 професори, доктори технічних наук; 14 доцентів, кандидатів технічних наук), які продовжують виконувати значний обсяг навчально-методичної роботи. Крім підготовки фахівців за спеціальністю 263 «Цивільна безпека», кафедра долучена до науково-освітньої підготовки магістрів за всіма спеціальностями університету в частині підготовки розділу кваліфікаційної роботи з безпеки/охорони праці. Викладачі розвивають актуальні наукові напрямки, результати

їх наукової і методичної роботи презентуються на міжнародних, всеукраїнських і регіональних конференціях.

У підсумку, в історії кафедри охорони праці та безпеки життєдіяльності можна виокремити значимі етапи становлення та розвитку, що визначали інституційно-організаційні зміни, розширення сфери освітньої діяльності, а також інноваційне спрямування наукових досліджень. Окремо варто зазначити історичну роль кафедри в університетській системі підготовки фахівців для міського господарства (від викладання освітньої компоненти в підготовці інженерів-будівельників до наскрізної представленості в усіх освітніх програмах), а також у розвитку інноваційних програм підготовки спеціалістів з охорони праці.

Авторки висловлюють щиру вдячність кандидату технічних наук, доценту кафедри безпеки життєдіяльності та охорони праці Віталію Валерійовичу Барабашину за надані матеріали з історії кафедри.

Перелік використаних джерел

1. Харківський національний університет міського господарства ім. О. М. Бекетова: монографія / [керівн. вид. проєкту: В. М. Бабаєв; редкол.: Л. М. Шутенко, Г. В. Стадник, Т. П. Єлісеєва та ін.]. — Харків: Золоті сторінки, 2012. — 520 с.
2. Нестеренко С. В. Життєвий і науковий шлях особистості, педагога, майстра освітянської справи професора Б. М. Коржика / Спадщина університету: Історія. Освіта. Наука. Культура. Особистість: матеріали V Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 20–21 листоп. 2019 р.) / Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова; керівник вид. проєкту В. М. Бабаєв. — Харків: Золоті сторінки, 2020. — С. 140–153. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://drive.google.com/file/d/1a0bwooURa7pvGTJPddnPTw4HvIaNWN db/view.
3. Сайт кафедри охорони праці та безпеки життєдіяльності Навчально-наукового інституту будівництва та цивільної інженерії Харківського національного університету міського господарства ім. О. М. Бекетова. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://bgd.kname.edu.ua/o-kafedre/istoriya-kafedry.
4. Трішина В. Т., Фесенко Г. Г. Збереження цифрової спадщини кафедри охорони праці та безпеки життєдіяльності в умовах військової агресії. Актуальні питання безпеки праці у контексті сталого розвитку та європейської інтеграції України: матеріали V Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., Харків, 12–13 листоп. 2024 р. / Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова, Департамент цивіл. захисту Харків. обл. військ. адмін. — Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2024. — С. 278–280.
5. Фесенко Г. Г., Колесникова Т. Відродження архітектурної освіти в ХІІКБі 1960–1970-х років / Спадщина університету: Історія. Освіта. Наука. Культура. Особистість: матеріали V Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 20–21 листоп. 2019 р.) / Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова; керівник вид. проєкту В. М. Бабаєв. — Харків: Золоті сторінки, 2020. — С. 186–189. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://drive.google.com/file/d/1a0bwooURa7pvGTJPddnPTw4HvIaNWN db/view.

ТРІШИНА Валерія Тимофіївна,
студентка 1 курсу, гр. АтаКД 2024-1,
ННІ БЦІ ХНУМГ ім. О. М. Бекетова

ФЕСЕНКО Галина Григорівна,
доктор філософських наук, професор кафедри історії і культурології,
факультет ГНМК
ХНУМГ ім. О. М. Бекетова

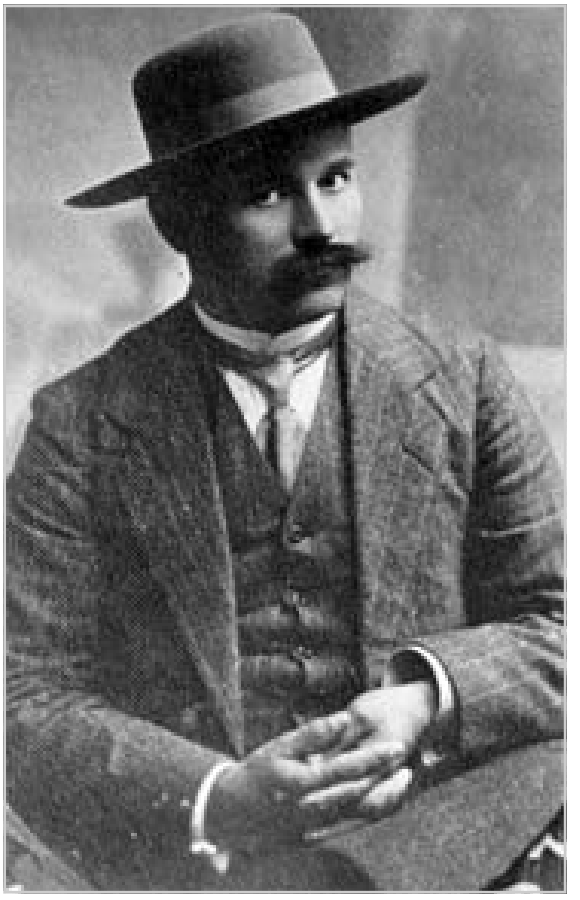
Листопад 2024 року

ОСОБИСТІСТЬ В ІСТОРІЇ УНІВЕРСИТЕТУ

УДК 378:93(477.54)

До 150-річчя від дня народження

ЖИТТЄВИЙ ТА ТВОРЧИЙ ШЛЯХ С. М. ПРОХОРОВА

Семен Маркович Прохоров
(1873–1948)

Український живописець, графік. Заслужений діяч мистецтв УРСР. Учень І. Ю. Рєпіна, майстер жанрової картини, портрету та пейзажу. Життєвий та творчий шлях С. М. Прохорова — талановитого графіка та живописця, педагога, творчість якого займає одне з провідних місць в українському образотворчому мистецтві першої половини XX століття, був пов'язаний з Харковом. Саме тут він прожив 35 років, викладав у Харківському художньому училищі (з 1921 р. — Харківський художній технікум, з 1929 р. — художній інститут). Професор кафедри рисунку, живопису та скульптури ХІІКБ (1938 р.). Засновник Харківської дитячої школи ім. І. Ю. Рєпіна (1944 р.).

Портрет жінки. 1925 р.

Семен Маркович Прохоров народився 11 лютого 1873 р. у місті Малоярославець Калузької губернії у сім'ї ткача. Про його дитинство невідомо практично нічого. Коли хлопчику було 6 років, помер батько — Марк Іванович Прохоров. Брат батька, дядько Василь, забрав Семена до себе в Москву і віддав його до художника-реставратора, у якого він навчався 12 років (1882–1894).

Його викладачами в училищі були відомі художники А. Ю. Архипов, О. М. Корін, М. О. Касаткін. У 1904 році С. М. Прохоров закінчив училище зі званням некласного художника живопису і того ж року вступив до Академії мистецтв, де був прийнятий до майстерні І. Ю. Рєпіна. Заняття йшли успішно, його роботи відзначалися нагородами [1].

Через рік після закінчення академії, у 1910 році, художник їде у закордонну подорож до Франції, Німеччини, Італії, Греції, Туреччини. Закордонна поїздка Прохорова була насичена масою нових вражень, зустрічами з шедеврами світового мистецтва, знайомими раніше лише за книгами; спостереження, навіть випадкові, відклалися у пам'яті художника, у його «творчій скарбничці».

Повернувшись із закордонної подорожі восени 1910 року, Прохоров зайнявся організацією виставки «Громади художників» у Великій Британії.

Крім членів «Громади» на цю виставку для більшого її авторитету були запрошені А. Ю. Архипов, К. Я. Крижицький, В. Є. та К. Є. Маковські тощо. Тієї ж осені І. Ю. Рєпін запропонував своєму колишньому учневі поїхати в м. Томськ, до Сибіру, і взяти на себе керівництво школою живопису та малювання Томського товариства любителів мистецтв, яке просило Іллю Юхимовича рекомендувати керівника для цієї школи.

На початку 1911 року С. М. Прохоров узяв участь у І Всеросійському з'їзді художників в Академії мистецтв, де зробив доповідь від Томського товариства любителів мистецтв, членом правління якого він був. Програмою з'їзду було «обговорення своїх спеціальних потреб та різноманітних мистецьких питань».

У жовтні 1911 року в Томську було відкрито першу персональну виставку художника, на якій представлено сто сімдесят шість картин, аква-

Жниці. 1922–1923 рр.

релей, малюнків, етюдів, зроблених від 1900 до 1911 року в училищі, академії та на Алтаї. У 1912 р. у Харкові відбулося відкриття художнього училища, яке підпорядковувалося Санкт-Петербурзькій Академії мистецтв. У 1913 його директором став О. М. Любімов — учень І. Ю. Рєпіна [2]. В училищі він запросив викладати вихованців академії М. Р. Пестрикова, О. І. Тітова, Г. М. Горелова, О. О. Кокеля, С. М. Прохорова.

Влітку 1913 року він переїжджає до Харкова працювати викладачем Харківського художнього училища. Перед початком роботи Семен Маркович знову заїхав до селища Куоккала, щоб побачити Іллю Юхимовича і показати йому свої алтайські етюди. Це була остання зустріч учня з учителем, попереду на них чекали роки Першої світової війни, революції 1917 року та громадянської війни. Незважаючи на всі складнощі майбутніх часів, листування їх не призупинилося, навпаки, воно тривало до 1922 року.

У 1914 р. розпочинається Перша світова війна. Прохоров мобілізований на фронт, отримує звання прапорщика, бере участь у боях під Варшавою та Двінськом. У 1916 році він потрапляє в німецький полон. О. М. Любимов намагається допомогти своєму колезі й весь цей час надсилає йому щомісячну платню, про що С. М. Прохоров зі вдячністю згадував у своїх листах І. Ю. Рєпіну.

1918 року С. М. Прохоров повертається з фронту та відновлює роботу в Харківському художньому училищі. З послужного списку митця ми дізнаємося, що у 1920-х він викладає на Вищих художніх інструкторських курсах та технічних курсах будівельної профшколи, а також у клубах «Комуніст», «Наступне» та «Майбутні сили» відділу народної освіти.

У 1920–1930-ті роки Харків перетворився на великий культурний центр, осередок найкращих творчих сил України. Багато в чому цей процес був зумовлений тим, що Харків став столицею України. Помітну роль у відродженні культурного потенціалу міста зіграло відкриття з урахуванням художнього училища у вересні 1921 року художнього технікуму на правах вищого навчального закладу. Типовий для художніх шкіл 1920-х років потяг до новаторства у Харківському художньому технікумі поєднувався з наміром зберегти найкращі традиції реалістичного мистецтва.

Зберігачами цих традицій виступали керівники художніх майстерень С. М. Прохоров, М. А. Шаронов, О. О. Кокель, М. С. Федоров, М. Г. Бурачек, О. К. Симонов, І. В. Севера, Л. А. Блох, які свого часу навчалися у Санкт-Петербурзькій Академії мистецтв та у провідних європейських центрах художньої освіти. Усі ці майстри сприяли новому розквіту мистецького життя міста та розвитку традицій образотворчого мистецтва України. З листа І. Ю. Рєпіна: «Дорогий Семене Марковичу! Я дуже тішуся, що Ви залишаєтеся у Харкові — скрізь можна працювати, якщо художник любить мистецтво. Та й Любимов, і Федоров (від яких я отримав уже два листи) і Кокель — усе це люди великих здібностей та обдарувань, я вірю, вони себе ще покажуть». У відкритому листі Прохорову І. Ю. Репин дає деякі настанови у тому, що в основі методу виховання фахівців має лежати глибоке вивчення натури і багатство її пластичних форм: «Живість образів, чарівність світла, глибина настроїв становлять душу мистецтва живопису. Форма — його тіло. Як неживий твір — мертвий, сухий, так недорозвинений у формі — потворний, шкода. Ілля Рєпін». У цей час С. М. Прохоров також бере участь у виставках Товариства художників «Жар-цвет», Об'єднання художників ім. І. Ю. Рєпіна, АРМУ (Асоціації революційного мистецтва України), АХЧУ (Асоціації художників Червоної України), та АХРР (Асоціації художників революційної Росії). На початку 1931 року на основі колишніх груп АХЧУ та АРМУ сформувалася Всеукраїнська асоціація пролетарських художників, яка стала провісником початку централізованого управління мистецькими процесами.

Восени 1938 року було засновано Спілку художників України, до складу якої С. М. Прохоров увійшов одним із перших і був обраний членом правління. Тоді ж у Харкові відбулася його персональна виставка, присвячена 35-річчю мистецько-педагогічної діяльності. На цей момент С. М. Прохоров уже був професором Харківського художнього інституту (з 1935).1920–1930-ті роки — час розквіту творчості С. М. Прохорова. Він пише свої найкращі твори: «Жниці» (1922–1923), «Подруги» (1923), «Чотири пори року» (1923), «Українська дівчина» (1925), «Дівчина в червоній шалі» (1926), «Піонер» (1928), «Українка» (1929). Він оперує насиче-

Українська дівчина. 1925 р.

ним кольором, контрастом яскравих поєднань, у його роботах елементи декоративності та стилізації набувають усе більшого значення. Прекрасно володіючи складним арсеналом академічної школи (рисунком та тональним колоритом), С. М. Прохоров шукає нові можливості збагачення свого творчого потенціалу за рахунок синтезу із традиціями народного мистецтва [3]. Графічні роботи С. М. Прохорова свідчать про його хорошу освіту, яку він здобув у П. П. Чистякова. Малював митець багато, наполегливо вдосконалюючи свою майстерність, знаходив необхідні йому прийоми, лаконічні та прості, щоб виразно передати зовнішній вигляд моделі, виявити її найбільш значущі риси. У центрі його уваги вчені та робітники, селяни та піонери, близькі та знайомі люди: «Портрет художника С. Єфімова» (1922), «Голова дівчинки» (1923), «Портрет художника З. Л. Докторова» (1923), «Портрет Л. Б. Смоленського» (1923), «Портрет юнака» (1923), «Юнак, який сидить» (1927), «Портрет хлопчика в шапці» (1931), «Портрет юнака в кепці» (1932), «Портрет Л. А. Булаховського» (1933) та ін. Це, як правило, погрудні зображення, зроблені графітним олівцем та сангіною. У більшості його робіт постать у порівнянні зі старанно змодельованою світлотінню головою лише позначена основними контурними лініями, завжди гнучкими, чистими на гладкому аркуші паперу. Його портретам властиве бажання усвідомити багатство духовного світу моделі.

24 січня 1941 року С. М. Прохорову було надано звання «Заслужений діяч мистецтв УРСР». Попереду війна. У зв'язку з окупацією Харкова багатьом довелося евакуюватися до міст Росії та Середньої Азії. Художній інститут виїхав у Самарканд. С. М. Прохоров залишився в окупованому Харкові. Наслідки окупації були жахливими. Значна частина музейної колекції загинула під час пожежі, було зруйновано центр міста, лежали в руїнах квартали житлових будинків, громадські будівлі, фабрики та заводи. Таким місто побачили визволителі в 1943 році. С. М. Прохоров уже не молодий, здоров'я його серйозно підірвано: бронхіт, серцевий кашель і ревматизм мучитимуть художника до кінця його днів. Уже після війни у своєму листі родичам він напише: «Особливо підірвали мої сили останні три-чотири роки. Скільки було важких переживань, хвилювань! Страшно подумати, що довелося пережити за роки цієї страшної війни».

У 1944 С. М. Прохорову вручають орден Червоної Зірки. Ще в довоєнні роки він напише свої спогади про І. Ю. Рєпіна, високо оцінені сучасниками: «Відчувається, що Ви не лише художник — майстер полотна, а й художник — майстер слова. Ваша лекція про Рєпіна становить велику цінність і, безсумнівно, принесе користь». Виставки, участь у конференціях, лекції, робота зі студентами та літні практики — усе, як і у передвоєнні роки, проте частіше і частіше Прохоров скаржиться на здоров'я. Навіть своє 75-річчя він через хворобу відзначає вдома: «Мій ювілей пройшов у мене на квартирі, оскільки приїхати в інститут я не міг, та й не хотів: який ювілей у хворої людини?! До мене прийшли студенти з квітами, з адресами — усе як належить на цей випадок. Пізніше з'явилися представники спілки та наших професорів. Знову квіти та знову адреси. Загалом цей ювілей був відзначений дуже тепло. І я ним залишився дуже задоволений… Ах, аби тільки повернулися хоч невеликі сили, щоб міг працювати!».

Він проживе ще півроку, а 23 липня 1948 на 76 році життя С. М. Прохорова не стане. За рік до смерті Семен Маркович напише внучці Капе:

«Треба бути впевненим, що повного, абсолютного щастя в житті, на жаль, немає. А тому не слід бути дуже вимогливим до життя, до його благ. Від життя потрібно вимагати стільки, скільки ти можеш отримати від нього за своїми здібностями, за свою чесну працю. Якщо буде так, то й жити буде добре. Для повноти так званого щастя в житті потрібно любити свою справу, свою роботу, намагатися нікому не заздрити і берегти своє здоров'я».

Перелік використаних джерел

1. Прохоров С. М. Каталог. — 1950.
2. Мистецтво України: біографічний довідник/упоряд.: А. В. Кудрицький, М. Г. Лабінський, за ред. А. В. Кудрицького. — Київ: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1997. — 700 с.
3. Прохоров С. М. // Шевченківська енциклопедія у 6 томах / гол. ред. М. Г. Жулинський. — Київ: Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченка, 2015. — Т. 5.

ЄРОШКІНА Олена Олександрівна,
кандидат архітектури,
доцент кафедри
образотворчого мистецтва та дизайну
ННІ АДОМ ХНУМГ ім. О. М. Бекетова
e-mail: telex0610@gmail.com

Листопад 2023 року

УДК 378:93(477.54)

До 110-річчя від дня народження

ВІДОМИЙ ХАРКІВСЬКИЙ АРХІТЕКТОР ВІКТОР ІВАНОВИЧ КОРЖ

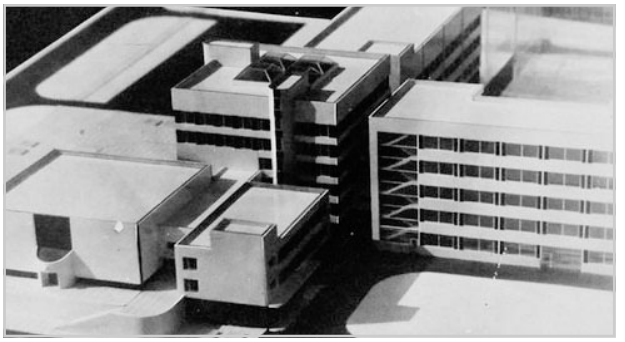
Віктор Іванович Корж
(1912–1978)

Відомий харківський архітектор, член Спілки архітекторів УРСР (з 1950 р.), головний архітектор Харківської області (1966–1971 рр.), доцент кафедри планування та благоустрою міст Харківського інституту інженерів комунального господарства, член президії обласного правління Товариства з охорони пам'яток історії та культури, член Комітету з державних премій імені Т. Г. Шевченка при Раді Міністрів УРСР, автор наукових праць із питань містобудування, просвітницький діяч.

В. І. Корж народився в 1912 році та прожив доволі яскраве й наповнене життя. Навчався він у Ленінградському інституті інженерів промислового будівництва, який закінчив у 1937 році. Працював архітектором, і в 1950 році був прийнятий до спілки архітекторів УРСР, а через декілька років був обраний заступником голови правління Харківської обласної організації Спілки архітекторів СРСР. У 1966 році обіймає посаду головного архітектора Харківської області.

Практичну архітектурну діяльність Віктор Іванович успішно поєднував з педагогічною. Він викладав у декількох харківських вишах: інституті інженерів транспорту (ХІІТ), сільськогосподарському інституті (ХСІ), а з 1974 року — в інституті інженерів комунального будівництва (ХІІКБ), де обіймав посаду доцента кафедри планування та благоустрою міст.

Віктор Іванович багато працював у сфері збереження культурної спадщини, був членом пре-

Інститут проблем кріогенної біології та медицини в місті Харкові:
а) макет будівлі інституту (частина проєкту); б) «перший кіш» — початок будівництва

зидії обласного правління Товариства з охорони пам'яток історії та культури, а також членом Комітету з державних премій імені Т. Г. Шевченка при Раді Міністрів УРСР, вів наукову та просвітницьку діяльність, виступав з доповідями та лекціями в Центральному лекторії товариства «Знання».

У 1971 році Віктор Іванович починає працювати в інституті «Укрміськбудпроєкт», де за два роки (з 1973 р.) стає керівником майстерні № 7. Під його керівництвом та за його участі було розроблено проєкти в різних містах країни: у Харкові, Ізюмі, Желєзногорську та інших. Так, наприклад, у місті Харкові були розроблені «Проєкт Інституту проблем кріогенної біології та медицини», зараз це Інститут кріобіології та кріомедицини НАН України, а також «Проєкт політехнічного центру» Ленінського району міста. У містах Ізюм та Желєзногорськ були розроблені проєкти кількох мікрорайонів та низки окремих житлових будинків.

Але, безумовно, найцікавішою та найважливішою працею майстра був проєкт «Дзеркальний струмінь», виконаний у співавторстві з відомими харківськими архітекторами О. М. Касьяновим та Г. С. Маяк. Віктору Івановичу вдалося створити один із сучасних символів міста Харкова — альтанку з фонтаном та водоспадом у структурі скверу «Перемога».

Ансамбль скверу є одним з найкрасивіших місць нашого міста, ця ділянка має багату історію. До 1930 року тут був храм Жон-Мироносиць, побудований на місці цвинтаря, з величною дзвіницею, до речі, другою за висотою в Харкові після дзвіниці Успенського собору. У березні 1930 року храм був підірваний, а на спорожнілому місці організовано тролейбусний парк, із якого в 1939 році в рейс відправився перший тролейбус.

Після закінчення війни наприкінці 1940-х років Харків відвідав Микита Хрущов, тоді перший секретар ЦК КПУ. Треба зазначити, що будівля обкому партії тоді розміщувалась на вулиці Мироносицькій, нині там розташований факультет геології Харківського університету. Вважається, що не дуже привабливий вигляд тролейбусного парку біля державної установи на центральній вулиці міста спровокував ідею створення тут скверу з фонтаном.

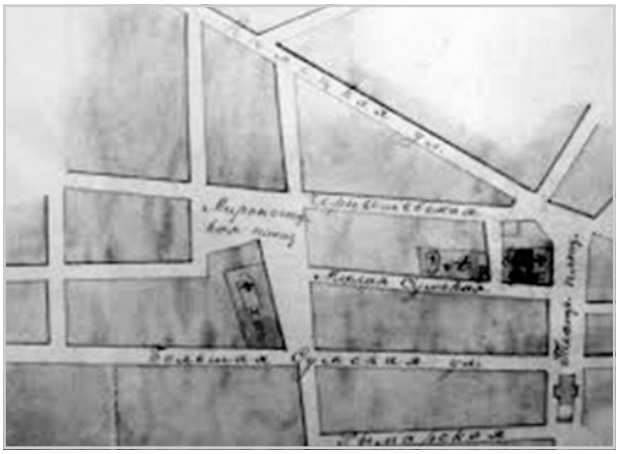

Інститут кріобіології та кріомедицини НАН України у Харкові

Історичний вигляд та план ділянки проєктування ансамблю скверу «Перемога» (до реалізації проєкту)

Рішення було прийняте та узгоджене, і вже у 1946–1947 роках тут закладено сквер «Перемога» з басейном і фонтаном, який отримав назву «Кришталевий струмінь».

Розробку проєкту «Скляного, чи Кришталевого, струменя», відомого сьогодні як «Дзеркальний струмінь», який стане візитівкою міста, доручили саме Віктору Коржу. Задля натхнення Віктора Івановича відправили до Кисловодська, де він мав ознайомитись та вивчити секрет пам'ятки дореволюційної курортної Росії — кисловодського «Скляного струменя». Вважається, що після свого повернення в 1947 році Віктор Корж спроєктував альтанку, яка нагадувала кисловодський прототип, але принципово відрізнялася за пропорціями та наявністю своєрідної вежі

Ансамбль «Скляний струмінь та Дзеркальний ставок» у місті Кисловодськ

Альтанки «Скляний струмінь» у Кисловодську та «Дзеркальний струмінь» у Харкові

на кшталт каплиці. Поруч із альтанкою з водоспадом було споруджено басейн, подібний до Дзеркального ставка в Кисловодську.

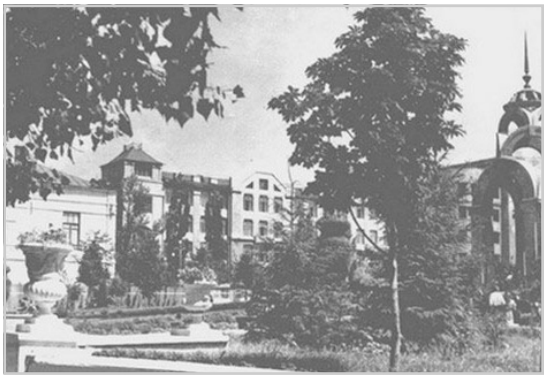
Загальний план скверу та фонтану був розроблений Олександром Михайловичем Касьяновим, що був тоді головним архітектором Харкова; молодим архітектором Віктором Івановичем Коржем та відомою українською ландшафтною архітекторкою Ганною Степанівною Маяк, яка була авторкою малюнків і композицій квіткових килимів скверу, змінюваних щороку. До речі, усі співавтори проєкту викладали в нашому університеті.

Сквер із фонтаном в центральній частині міста став улюбленим місцем відпочинку в будь-яку пору року. Узимку тут ставили ялинку та проводили свята, навесні та восени альтанка на тлі

Вигляд скверу «Перемога» на початку 1950-х років

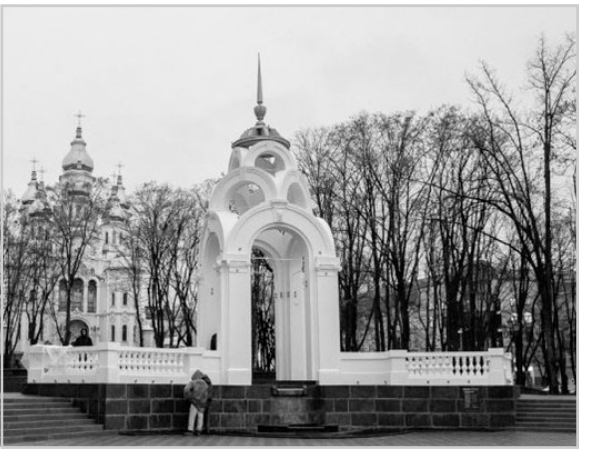
«Дзеркальний струмінь» у сквері «Перемога» в місті Харкові

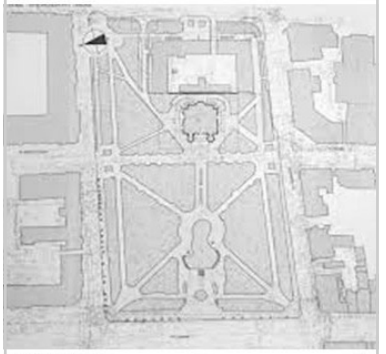

Вигляд «Дзеркального струменя» у сквері «Перемога» в місті Харкові наприкінці XX ст.

Вигляд «Дзеркального струменя» у сквері «Перемога» в місті Харкові на початку XXI ст.

«Дзеркальний струмінь» у сквері «Перемога» в місті Харкові від збудування до сьогодення незмінно прикрашають барвисті квіткові килими-вишиванки

природного колориту створювала певний настрій, а влітку була осередком прохолоди та тіні у структурі великого міста, незважаючи на певні зміни та перероблення її первинного вигляду.

Так, у 1958 році на честь святкування 40-річчя комсомолу центральну алею скверу було частково перероблено та присвячено героям-комсомольцям, задля чого з обох боків були встановлені їхні скульптурні погруддя. Алея також отримала завершення з протилежного від альтанки боку — у глибині скверу було встановлено стелу з орденами комсомолу.

На початку XXI сторіччя композицію скверу знову змінили, але альтанка «Дзеркальний струмінь» залишилась без змін. У 2013 році було додано величний об'єм дев'ятибанної Мироносицької церкви в псевдокозацькому стилі, наближеному до українського бароко.

Місце храму обрали осторонь від історичного його розташування, замість стели комсомолу, на одній вісі з альтанкою «Дзеркальний струмінь». Для цього стелу та погруддя героїв-комсомольців було демонтовано.

Сквер «Перемога» і нині тішить містян та гостей нашого міста, нагадуючи про важливі історичні події та відомих людей. Альтанка «Дзеркальний струмінь» є неодмінним місцем фотофіксацій найщасливіших митєвостей життя людей різного віку та одним із символів нашого прекрасного міста.

Перелік використаних джерел

1. Архівні документи та фото особової справи Коржа В. І., надані співробітниками Музею ХНУМГ ім. О. М. Бекетова.
2. У пошуках обличчя міста: практики саморепрезентації міст України в індустріальну та постіндустріальну добу / за заг. ред. В. Кравченко, С. Посохова, В. Кулікова [та ін.]; Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. — Харків: Точка, 2021. — 564 с.
3. Кладовище і тролейбусний парк на місці «Дзеркального струменя»: історія створення символу Харкова (фото). Режим доступу: https://www.057.ua/news/1809213/kladbise-i-trollejbusnyj-park-na-meste-zerkalnoj-strui-istoria-sozdania-simvola-harkova-foto
4. Сайт Інституту кріобіології та кріомедицини НАН України https://www.cryo.in.ua/
5. Матеріали з вільного доступу https://uk.wikipedia.org/

МАРТИШОВА Лариса Сергіївна,
кандидат архітектури,
доцент кафедри урбаністики
та містобудування
ННІ АДОМ ХНУМГ ім. О. М. Бекетова
E-mail:_Larysa.Martyshova@kname.edu.ua

Листопад 2022 року

УДК 378:93(477.54)

До 105-річчя від дня народження О. П. Мчедлова-Петросяна

ХАРКІВСЬКА ФІЗИКО-ХІМІЧНА ШКОЛА БУДІВЕЛЬНОГО МАТЕРІАЛОЗНАВСТВА ТА ТЕХНОЛОГІЙ

Отар Петрович Мчедлов-Петросян
(1918, Тбілісі — 1997, Харків)

Доктор технічних наук (1954), професор (1954), член-кореспондент АН Грузії (1974), Академії будівництва й архітектури УРСР (1957). Заслужений діяч науки і техніки УРСР (1978). Державна премія України в галузі науки і техніки (1993). Премія ім. М. Курнакова АН СРСР (1985). Закінчив Грузинський політехнічний інститут (Тбілісі, 1940), де в 1941–1947 рр. і працював. 1947–1951 — в Інституті металів і гірничої справи АН Грузинської РСР (Тбілісі); 1952–1976 — у Харківському інституті інженерів залізничного транспорту: 1954–1976 — завідувач кафедри будматеріалів; 1976–1991 — завідувач, 1991–1997 — професор кафедри фіз.-хім. механіки і технології бетону Харківського технічного університету будівництва і архітектури. За сумісництвом — засновник і керівник лабораторій: гідротех. бетону та фізико-хімії і корозії інституту «Укрводгео» (1958–1963), фізико-хімічних досліджень інституту «Південдіпроцемент» (1964–1991), розробки й досліджень ефективності будматеріалів Міністерства промисловості будматеріалів УРСР (1977–1986).

Технології обумовлені станом
знань та способів досягнення мети.

Ст. Лем. «Сума технологій»

XXI століття — час революційних інновацій у будівельній сфері. Яскравим прикладом є бетони нового покоління з несподіваними «ще вчора» властивостями, які легко вписалися у парадигму 3D комп'ютерних технологій. Неодмінний компонент таких бетонів — функціональні добавки. Очевидний технологічний прогрес та зростання наукомісткості бетонознавства досягнуто шляхом залучення фундаментальних, міждисциплінарних знань великих наукових центрів та шкіл у різних країнах світу.

Понад півстоліття у Харкові функціонує наукова школа будівельного матеріалознавства. Її засновник та багаторічний керівник — матеріалознавець та технолог, учений зі світовим ім'ям Отар Петрович Мчедлов-Петросян.

Термодинамічний початок

Це сталося майже 60 років тому. Молодий завідувач кафедри «Будівельні матеріали» Харківського інституту інженерів залізничного транспорту (ХІІТ) професор Отар Петрович Мчедлов-Петросян після зимової сесії поставив завдання студентам третього курсу, серед яких був і автор цієї статті, «оживити» злежаний цемент шляхом його помелу в лабораторному вібромлині. Творчо близький О. П. Мчедлову-Петросяну академік П. А. Ребіндер, засновник фізико-хімічної теорії поверхневих явищ у дисперсних системах, вважав тоді вібромлин технологічною панацеєю. Результати експериментів за показниками міцності, термінів тужавлення, питомої поверхні цементів були очікуваними. Їхнє трактування на кафедрі провели з позицій термодинаміки, пов'язавши зростання питомої поверхні цементів (dS) зі зміною вільної енергії (dZ).

Спроби залучити хімічну термодинаміку до завдань технології силікатних матеріалів щодо природи прояву в'яжучих властивостей на прикладі цементу були зроблені в докторській дисертації Отара Петровича. Спільно зі своїми учнями В. Бабушкіним та Г. Матвєєвим практично з нуля розроблено апарат термодинаміки силікатів, що пояснював фізико-хімічну суть твердофазних піносилікатних процесів та реакцій гідратації стосовно хімії та технології будматеріалів. Це дозволило визначати енергетичні можливості та спрямованість силікатоутворення у твердих та водних системах на технологічних стадіях, а також при корозії в агресивних середовищах тощо.

Монографія «Термодинаміка силікатів» цих трьох авторів неодноразово перевидавалася у різних країнах світу [1]. Теоретичний апарат був поширений на хімію та технології звичайних та спеціальних в'яжучих речовин, бетонів, кераміки та вогнетривів.

Практикою затребуване

У 1950-ті роки в країні реалізовувалася доктрина індустріалізації промисловості збірного залізобетону та великопанельного домобудівництва. На сотнях нових заводів ЗБВ та домобудівних комбінатів, десятках цементних заводів стали затребуваними проривні науково-технологічні рішення. Перші учні О. П. Мчедлова-Петросяна, А. Бунаков та Ю. Воробйов, йдучи в цьому напрямку фізико-хімічним шляхом, сформулювали принцип відповідності технологічних параметрів моменту, інтенсивності та тривалості застосування теплових, механічних, хімічних і комплексних впливів термодинамічних та кінетичних характеристик твердіння цементів. На кафедрі було створено спеціальні прилади, досліджено сировинні компоненти цементу, бетону та кераміки. Було виготовлено перший у галузі прилад термічного аналізу — пірометр Курнакова. Освоєно пластометр Ребіндера та аналізатор тепловиділення.

У виробництві набули потреби ідеї О. П. Мчедлова-Петросяна про зміну глин при випалюванні, кристалохімії модифікацій гіпсу та ін. З розробок того періоду виділяються оригінальні фізико-хімічні дослідження процесів твердіння у взаємозв'язку з умовами утворення та стійкості гідратних фаз (А. Говоров), фізико-хімії та корозії бетону (В. Бабушкін), електрохімічної активації в'яжучих (М. Степаненко), тепловиділення

(Н. Левчук), принцип компенсованого розширення при твердінні цементів (Л. Філатов), високотемпературних умов отримання теплоізоляційних матеріалів (В. Сафронов).

Рідкісне для того часу володіння Отаром Петровичем німецькою та англійською мовами сприяло формуванню широкого кола міжнародних контактів. Технологічні знання, що постійно оновлювалися, апробувалися у наукових виданнях за кордоном та участю у міжнародних конгресах і конференціях з будівельного матеріалознавства. Так забезпечувалась пріоритетність розробок та формування високого авторитету харківської наукової школи будівельного матеріалознавства.

Термокінетичне продовження

Зазначимо, що бетон на початку 1960-х років був відносно простим чотирикомпонентним матеріалом. П'ятий компонент — добавки до бетону — розглядалися та вивчалися в рамках так званої «хімізації» бетону.

Відмінна особливість харківської школи полягає в тому, що традиційний функціональний пошук добавок доповнювався вибором реагентів за термодинамічних даних. Ентропія (ΔS) та ентальпія (ΔH) визначали концентрацію добавок, їх здатність до технологічного регулювання властивостей. Температурно-часові характеристики процесів твердіння використовувалися для їх оцінки. Фізико-хімічні передумови такого підходу є досить простими. Будь-які добавки незалежно від типу,

О. П. Мчедлов-Петросян та О. В. Ушеров-Маршак з польськими колегами — професорами В. Курдовські та Я. Малолепші

природи та механізмів дії прискорюють або сповільнюють гідратацію, впливають на елементарні акти гідратації: змочування, адсорбцію, хімічні реакції, гідратоутворення тощо. Кожен акт робить свій внесок в енергетичний баланс твердіння, особливо відчутний на ранніх стадіях.

Вимір сукупних теплових ефектів гідратації є об'єктом калориметрії. У фізико-хімічній лабораторії інституту «Південдіпроцемент», яку очолював О. П. Мчедлов-Петросян, у 1967 р. мною були розгорнуті дослідження методом диференціальної ізотермічної калориметрії. Специфіка гетерогенних взаємодій лягла в основу створення приладів та методик вимірювання теплових ефектів. Гомогенізація дисперсного порошку з водою та розчинами добавок здійснювалася безпосередньо в калориметричному блоці приладу з високою чутливістю: 10–3–10–4 °С. У результаті досліджень було встановлено закономірності ранніх стадій твердіння цементів у присутності хімічних та мінеральних добавок. Удалося успішно практично застосувати результати досліджень. На Харківському ДБК № 1, на той час одному з найбільших і технологічно просунутих підприємств країни, було освоєно склади та режими твердіння бетонів з добавками в умовах прискореного твердіння бетону при ТВО.

З ДБК № 1 автора пов'язує багаторічна співпраця. Перша у житті премія за участь у пуску цехів комбінату. Перші промислові експерименти щодо введення комплексних добавок у бетон та дисертація на цю тему. Безпосередня робота з 1968 до 1976 року як начальника лабораторії та технічного відділу. Постійна участь в освоєнні ресурсозбережних технологій прискореного твердіння важких та легких, у тому числі й пористих, бетонів з урахуванням даних калориметрії.

Суто утилітарні виробничі завдання не виключали суто наукових цілей. У заводській лабораторії вивчали гідратацію клінкерних мінералів та цементів у присутності добавок-електролітів, ПАР та їх комплексів. Була підтверджена пропорційність маси в'яжучого, що прореагувало, кількості теплоти, що виділилася при гідратації. Принципово важливо, що вперше було обґрунтовано результативність термокінетичного аналізу (ТКА). Для інтерпретації його результатів залучався апарат кінетики гетерогенних реакцій та перехідного стану. За даними про константи

швидкостей реакцій (k), ентальпії (ΔH) та енергії активації (Еакт) були встановлені межі застосування кінетичних моделей опису гідратації, наприклад клінкерних мінералів цементу C3S, C3A та ін.

Калориметрична оцінка впливу катіонів та аніонів добавок на величини екзоефектів та тривалість індукційного прискореного й уповільненого періодів гідратації послужила основою технологічних висновків.

Взаємозв'язок калориметричної та технологічної інформації зумовив результативність ТКА у вирішенні різноманітних теоретичних та практичних завдань технологій цементу та бетону нормального та прискореного твердіння на термокінетичній основі. Особливу значущість із фізико-хімічної точки зору має визначення термокінетики як розділу гетерогенної макрокінетики, що є єдиною феноменологічною теорією швидкості та повноти перенесення і перетворення енергій шляхом вивчення закономірностей гідратаційних перетворень у часі в одиницях швидкості та повноти тепловиділення.

Калориметричний центр будівельного матеріалознавства ім. О. П. Мчедлова-Петросяна

Найбільш масштабні дослідження у фізико-хімічному напрямку були розгорнуті у 1976 р. у Харківському інженерно-будівельному інституті. На одному з експериментальних заводів АН України виготовлялися сучасні калориметри, зокрема для провідних НДІ, вишів та підприємств країни. Багато зробленого добре відомо з численних публікацій у вітчизняних та зарубіжних виданнях. Виділимо головне:

Калориметрична лабораторія

• створено унікальну експериментальну базу калориметричного вивчення реакційної здатності та процесів твердіння в'яжучих речовин і бетонів за нормальної, негативної та підвищеної температури, включаючи програмовані адіабатичні, неізотермічні та автоклавні умови;

• розроблено апарат ТКА на основі імітаційних аналітичних моделей гідратації з виділенням характерних періодів — індукційного, прискореного та уповільненого — та визначенням параметрів: енергії активації, температурних коефіцієнтів реакцій тощо;

• уперше на феноменологічному рівні класифіковано закономірності гідратації неорганічних в'яжучих речовин за ознаками швидкості та повноти перебігу реакцій;

• визначено роль термокінетичного фактора у процесах нормального та прискореного твердіння широкої гами в'яжучих речовин та бетонів;

• дані ТКА використовуються в інформаційних технологіях (ІТ) бетону та залізобетону з метою оптимізації складів та режимів твердіння.

Практично всі фізико-хімічні дослідження прив'язані до значних технологічних завдань, включаючи гіпс, вапно, магнезіальні, шлаколужні та інші в'яжучі, звичайні та спеціальні цементи і бетони. Особлива увага при постановці та проведенні досліджень приділялася хімічним, мінеральним та комплексним добавкам, які відіграли вирішальну роль у технологічному перетворенні галузі на межі XX та XXI століть. Нові знання та способи досягнення заданих властивостей давали змогу отримувати цементи та бетони з низьким вмістом клінкерної складової та регульованими показниками зростання міцності та тепловиділення. Зазначимо, що методом ТКА було встановлено явище кінетичної селективності впливу добавок на швидкість та повноту перебігу реакцій гідратації. Результативна та пріоритетна кількісна оцінка та регулювання за даними калориметрії функціональної сумісності добавок із цементами, що є важливою та невирішеною проблемою технології бетону.

Оригінальним є й інший напрямок досліджень — термопорометрія (ТПМ) — неруйнівний метод дослідження мікроструктури цементного каменю в області колоїдних (нано-)

Лекція О. П. Мчедлова-Петросяна у технічному університеті, м. Коттбус, Німеччина

О. П. Мчедлов-Петросян у президії Міжнародного конгресу з хімії цементу, Ріо-де-Жанейро

розмірів 10–10–10–7 м шляхом визначення теплоти фазових переходів при заморожуванні (відтаюванні) зразків із застосуванням скануючої калориметрії. Методологія дає змогу визначати параметри мікропористості цементного каменю — розміри пор, розподіл за розмірами, форму гелевих пор для оцінки небезпеки льодоутворення у взаємозв'язку зі щільністю, проникністю та стійкістю бетону.

Науково-прикладні розробки калориметричного центру високо оцінені. Цикл робіт «Термокінетичний аналіз неорганічних будівельних матеріалів» у 1986 р. був удостоєний академічної премії за видатні досягнення у галузі фізико-хімічного аналізу неорганічних матеріалів. У 1993 р. узагальнена робота колективу співробітників ХІСІ та ДБК № 1 «Термодинамічні та термокінетичні основи будівельного матеріалознавства» відзначена Державною премією України в галузі науки та техніки.

Нинішній етап діяльності калориметричного центру характерний розвитком температурно-часового (ТВМ) та функціонально-кінетичного моніторингу (ФКММ), який розкриває перспективи вирішення складних завдань забезпечення функціональності багатокомпонентних бетонів та сухих будівельних сумішей у процесі цифровізації технології цементних систем. Сказане доповнимо коротким переліком окремих напрямків Харківської школи: електрокорозія та захист бетону (О. Старосельський), довговічність бетону (В. Бабушкін), технологія набризків-бетону (М. Дюженко), зимове бетонування (В. Чернявський), тонкодисперсні компоненти бетону (О. Ольга та Огія), колоїдно-хімічні аспекти твердіння (А. Плугін) та ін.

Методологія багаторічної діяльності школи базується на комплексному використанні у пізнавально-прикладних цілях доцільних фізичних та фізико-хімічних методів дослідження. Тут термічний та рентгенівський аналіз, калориметрія, кондуктометрія, потенціометрія (pH), ультразвук, НВЧ, інфрачервона спектроскопія, ЯМР та ЕПР, електрохімія тощо.

Масштаб міжнародного визнання робіт О. П. Мчедлова-Петросяна та його школи доводить його участь в організації та проведенні міжнародних конгресів з хімії цементу як генерального секретаря та члена оргкомітетів конгресів у Москві, Парижі, Стокгольмі, Ріо-де-Жанейро тощо.

Наша школа — Отарова отара

Будь-яка наукова школа — це творчо мотивована група вчених під ідейним керівництвом лідера, що вирішує сукупність теоретичних, прикладних та освітніх завдань. Лідер школи — компетентна і стратегічно мисляча людина, віддана справі, захоплена, чесна і толерантна. Таким і був Отар Петрович. Унікальним був стиль його роботи. Він ніколи не нав'язував суворо встановлені рамки та обсяги дослідження. Загальна постановка завдання, можливо, віртуальним чином, надходить до учня, даючи можливість самоідентифікації. Так покроково, у прекрасній творчій атмосфері розвивалася школа.

За роки плідної діяльності школи лише під особистим керівництвом професора О. П. Мчедлова-Петросяна було підготовлено та захищено понад 100 кандидатських та 15 докторських дисертацій. Опубліковано десятки монографій, сотні статей, доповідей та патентів. Як приклади впровадження калориметрії можна навести технологію масивних

залізобетонних контейнерів системи сухого зберігання відпрацьованих ядерних паливних елементів СХВЯП на Запорізькій АЕС, а також вітчизняних добавок «Релаксол» до цементу та бетону.

Наука з мистецтвом — сестри

Так починається вірш Отара Петровича Мчедлова-Петросяна з його збірки «На ситах пам'яті». Кого з розумних, вродливих, але дуже ревнивих сестер обрати? Відповідь очевидна. Вірші доповнили багатогранність як провідну якість особистості вченого. Тонка лірика, глибокі літературні портрети, переклади віршів відомих поетів з німецької та англійської свідчать про тонку і глибоку натуру автора, високу культуру людини, яка приваблює до себе людей різного віку та рівня — від студентів до академіків.

Констатуємо результативність та науково-практичну значимість напряму та робіт харківської фізико-хімічної школи будівельного матеріалознавства. Висока інформаційна ємність методів термодинаміки та термокінетики адекватна сучасним цифровим технологіям, заснованим на концептуально-пізнавальній системі «склад–структура–процес–функція–властивість» у поєднанні з елементами управління даними калориметричного аналізу та функціонально-кінетичного моніторингу твердіння цементу. Таким чином, можна підтвердити справедливість твердження Станіслава Лема, винесеного в епіграф цієї статті.

Автор висловлює вдячність професору О. В. Кондращенко за результативну участь у підготовці цієї публікації.

Науковий спадок харківської фізико-хімічної школи матеріалознавства ім. О. П. Мчедлова-Петросяна

1. Бабушкин В. И. Термодинамика силикатов / В. И. Бабушкин, Г. М. Матвеев, О. П. Мчедлов-Петросян. — М.: Изд-во литературы по строительству, 1962 (1965, 1975, 1984, немецкие издания — 1964, 1965, английское — 1985, китайское, чешское. — 407 с.
2. Мчедлов-Петросян О. П. Химия неорганических строительных материалов / О. П. Мчедлов-Петросян. — М.: Стройиздат; Изд. 2-е, перераб. и доп, 1971, 1988. — 304 с.
3. Бабушкин В. И. Физико-химические процессы коррозии бетона и железобетона / В. И. Бабушкин. — Харьков: Выща школа, 1989. — 166 с.
4. Мчедлов-Петросян О. П. Расширяющиеся составы на основе портландцемента / О. П. Мчедлов-Петросян, Л. Г. Филатов. — М.: Стройиздат, 1965. — 139 с.
5. Мчедлов-Петросян О. П. Структурообразование и твердение цементных паст и бетонов при пониженных температурах / О. П. Мчедлов-Петросян, В. Л. Чернявский. — К.: Будівельник, 1974. — 113 с.
6. Шеин В. И. Физико-химические основы оптимизации технологии бетона / В. И. Шеин. — под ред. О. П. Мчедлова-Петросяна. — М.: Стройиздат, 1977. — 272 с.
7. Старосельский А. А. Электрокоррозия железобетона / А. А. Старосельский. — К.: Будівельник, 1978. — 168 с.
8. Мчедлов-Петросян О. П. Тепловыделение при твердении вяжущих и бетонов / О. П. Мчедлов-Петросян, А. В. Ушеров-Маршак, А. М. Урженко. — М.: Стройиздат, 1984. — 224 с.
9. Ушеров-Маршак А. В. Калориметрия цемента и бетона (русск. и англ. яз.) / А. В. Ушеров-Маршак. — Харьков: Факт, 2002. — 180 с.
10. Ушеров-Маршак А. В. Химические и минеральные добавки в бетон / А. В. Ушеров-Маршак (научный редактор). — М.: Циак. 2005. — 250 с.
11. Софронов В. С. Теория и практика оптимизации производства материалов, получаемых обжигом во вращающихся печах (на примере керамзита). — Х.: Форт, 2012. — 308 с.
12. Ушеров-Маршак О. В. Тлумачний словник. Бетон та сухі будівельні суміші: навчальний посібник / О. В. Ушеров-Маршак, К. В. Латорець. — Харьков: Колорит, 2010. — 104 с.
13. Основы теории твердения, прочности, разрушения и долговечности бетона: монография в 3-х т. / А. Н. Плугин [и др.] под ред. проф. А. Н. Плугина. — К.: Наук. думка, 2012. — 281 с.
14. Ушеров-Маршак А. В. Бетоноведение. Современные этюды / А. В. Ушеров-Маршак. — Х.: Раритеты Украины, 2016. — 135 с.: илл.
15. Usherov-Marshak A. Beton. Lexikon / A. Usherov-Marshak, M. Ciak M. — Olstyn: Wyd. UWM, 2017. — 106 p.
16. Ушеров-Маршак О. В. Бетони та будівельні розчини: навчальний посібник / О. В. Ушеров-Маршак, В. І. Гоц, О. В. Кабусь. — Харків: ХНУБА, Київ: КНУБА, 2022. — 93 с.

Ювілей Отара Петровича з учнями.
Зліва направо: професори В.І. Бабушкін, Ф.А. Латишев і О.В. Ушеров-Маршак

СПОГАДИ КОЛЕГ ТА УЧНІВ

Професор-інститут

Основний період життя та діяльності Отара Петровича пов'язаний з Україною. Не менш важливими є міжнародні контакти. Він був своєрідним «професором-інститутом», яких сьогодні немає. Пам'ятні найбільші форуми з хімії та технології будівельних матеріалів з його активною участю. Незабутні зустрічі із сім'єю професора у його харківському будинку, бесіди у чудовій бібліотеці. Наука змінювалася дегустацією чудових грузинських вин. У світі немає незамінних людей. Коли думаєш про професора Мчедлова-Петросяна, з цим важко погодитися. Бракує його знань, культури та доброзичливості до людей, скромності та простоти. Залишилися справи вченого, висока значущість його робіт у всіх галузях силікатної науки, хімії та технології цементів та бетонів.

Професор В. Курдовські (Краків)

Глибина та результативність досліджень

Сьогодні цілком можливо встановлювати кристалохімічні закономірності гідратації, розкриваючи природу в'яжучих завдяки дослідженням О. П. Мчедлова-Петросяна. У 1956 р. молодий вчений на рівних увійшов до плеяди яскравих учасників етапної наради з хімії цементу поряд із П. О. Ребіндером, П. П. Будніковим, М. О. Тороповим, М. В. Бєловим. Фундаментальний підхід та інтуїція вченого визначили майже на півстоліття розвиток всесвітньо відомої, пріоритетної та результативної харківської наукової школи.

Професор М. Саницький (Львів)

Згадуючи Отара Петровича

Тридцять років Отар Петрович був постійним учасником конгресу IBAUSIL у Веймарі. Неординарні доповіді та живе спілкування з корифеями будівельного матеріалознавства всього світу — яскрава прикмета форумів. Не йдуть

із пам'яті зустрічі за чашкою кави у його будинку — своєрідній бібліотеці наукової та художньої літератури різними мовами. Привабливе знання німецької поезії. Вірші Рільке він перекладав російською.

Доктор-інженер Х.-Б. Фішер (Веймар)

Спадщина великого вченого-інтернаціоналіста

Без посилань на працю професора О. П. Мчедлова-Петросяна практично немає наукових праць у Казахстані. Його уявлення про зміну коагуляційної та кристалізаційної структур у зв'язку з інтенсивністю реакцій гідратації в'яжучих систем багато в чому пояснюють вибір співвідношень компонентів у цементах з різними типами казахстанських шлаків. Основні поняття та термодинамічні закономірності формування гідратних новоутворень — абетка матеріалознавства.

Професор З. Естемесов (Алмати)

Видатний вчений і добра людина

Один доктор та кілька кандидатів наук із Баку працювали під керівництвом Отара Петровича. На десятки інших вплинули фундаментальні праці-монографії. Згадуються характерні риси та манера спілкування — показники щедрості душі. Відкрита посмішка завжди залишалася незмінною. Якось після конференції Отар Петрович, на повну несподіванку, прочитав вірші відомого азербайджанського поета XIX ст. Мірзи Шафі Вазеха.

Професор С. Фаталієв (Баку)

Наставник польських студентів та аспірантів

У Польщі добре відомий харківський колектив учених-будматеріальників. Крім європейської популярності та авторитету приваблювала товариська атмосфера на його кафедрі. Стиль життя та діяльності висококультурного вченого надав плідний вплив при освоєнні дипломатичних функцій.

Кандидат наук,
Генеральний консул Польщі
Кш. Свідерек

УШЕРОВ-МАРШАК
Олександр Володимирович,
доктор технічних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України,
лауреат Державної премії України

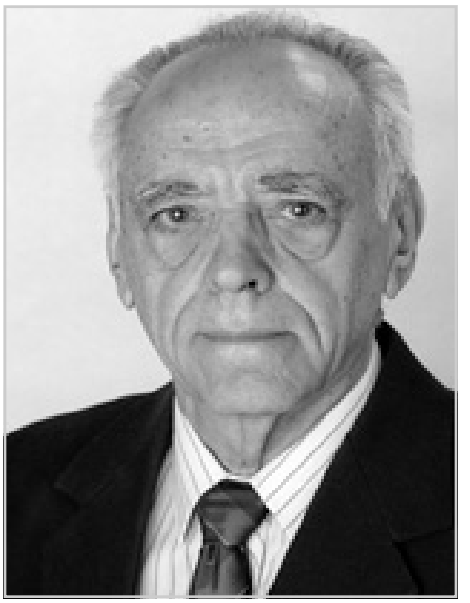
КОНДРАЩЕНКО Олена Володимирівна,
доктор технічних наук,
професор кафедри матеріалознавства
та інженерії композитних конструкцій
ННІ БЦІ ХНУМГ ім. О. М. Бекетова
e-mail: Olena.Kondraschenko.edu.ua

Листопад 2023 року

УДК 378:93(477.54)

До 100-річчя від дня народження

МИХАЙЛО ЙОСИПОВИЧ КАДЕЦЬ — ВИДАТНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ МАТЕМАТИК

Михайло Йосипович Кадець
(1923–2011)
Доктор фізико-математичних наук, професор.
Завідувач кафедри вищої математики (1965–1992). Заслужений діяч науки і техніки України (1991). Соросівський професор (1997). Заслужений професор ХДАМГ (1998). Стипендіат Президента України (2003). Лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки (2005).

Михайло Йосипович Кадець народився 30 листопада 1923 року в місті Києві. У 1933 році разом із родиною переїхав до міста Харків, де у 1941 році успішно закінчив середню школу та через Другу світову війну був евакуйований до міста Вольськ Саратовської області.

У 1943 році М. Й. Кадець був призваний до лав радянської армії. У 1946 році демобілізувався і вступив до Харківського державного університету ім. М. Горького (нині — Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна) на фізико-математичний факультет, де зацікавився питанням про поширення класичної теореми Рімана про умовно збіжні ряди на випадок нескінченно-вимірних нормативних просторів. Величезний вплив на визначення кола наукових інтересів Михайла Йосиповича мало також видання в 1948 році книги С. Банаха «Курс функціонального аналізу» — український переклад знаменитої монографії «Theorie des operations lineaires». Цю книгу, від'їжджаючи на роботу до Пожежної школи м. Макіївки на Донбасі, М. Й. Кадець купив у вокзальному кіоску, щоб було щось читати у дорозі. Сьогодні М. Й. Кадець відомий як найвизначніший фахівець на усьому пострадянському просторі з теорії просторів Банаха.

Першою проблемою, яка привернула його увагу, була проблема про топологічну еквівалентність нескінченно-вимірних просторів Банаха, зокрема питання про гомеоморфність просторів c_0 і $C[0,1]$ і просторів l_1 і $C[0,1]$.

У той час не було достатньо розвиненого апарату нелінійного функціонального аналізу. Стандартний метод, який встановлює гомеоморфність

М. Й. Кадець та академік Колмогоров, м. Севастополь, Стрілецька бухта, туристичний табір МАН Криму. 1964 р.

М. Й. Кадець, А. Пелчинський (Польща), І. Глазман (Харків)

просторів, не працював. Для розв'язання задачі про гомеоморфність c_0 і l_1, Михайло Йосипович використав апарат найкращих наближень. При цьому він ввів в c_0 нову норму типу норм Орлича і, використовуючи послідовність ухилень даного елемента від підпросторів, натягнутих на перші n векторів одиничного базису в цій новій нормі, встановив гомеоморфність c_0 і l_1.

Потім у серії робіт М. Й. Кадець послідовно доводив, що всі нескінченно-вимірні сепарабельні простори рівномірно опуклі (1955 р.), рефлексивні (1958 р.), пов'язані (1959 р.), з безумовним базисом (1965 р.) і, нарешті, усі сепарабельні нескінченно-вимірні банахові простори гомеоморфні (1966 р.).

Апарат, який Михайло Йосипович розвинув, розв'язуючи ці задачі, виявився дуже важливим. Було створено два методи, названі методом координат і методом еквівалентних норм. Метод еквівалентних норм надалі привів до утворення самостійної області — теорії еквівалентних перенормувань. З моменту виходу в 1948 році книги Банаха в українському перекладі теорія банахових просторів істотно змінилася, багато в чому завдяки роботам М. Й. Кадеця. Практично всі результати Михайла Йосиповича мають продовження, а деякі з них лягли в основу цілих напрямків сучасної теорії банахових просторів.

Найбільш визначні наукові здобутки М. Й. Кадеця:

1) розв'язання проблеми Фреше-Банаха про топологічну еквівалентність усіх сепарабельних нескінченно-вимірних просторів Банаха;
2) теореми про зв'язок між геометричними властивостями простору та особливостями збіжності рядів у ньому;
3) створення теорії еквівалентних норм у просторах Банаха та їх застосування — методу еквівалентних норм;
4) узагальнення теореми Боля–Бора про інтегрування числових майже періодичних функцій;
5) «теорема про одну чверть» — про точне значення константи Піле–Вінера у відповідній теоремі про збудження тригонометричної системи.

Видатну наукову діяльність Михайло Йосипович Кадець талановито поєднував із педагогічною. Після служби в Макіївському НДІ Міністерства вугілля СРСР (1950–1957 рр.) приступив до викладацької роботи в Харківському автодорожньому інституті (1957–1960 рр.), Вищому авіаційному училищі (1960–1965 рр.).

У 1965 році Михайло Йосипович очолив кафедру вищої математики в Харківському інституті інженерів комунального будівництва (нині — ХНУМГ ім. О. М. Бекетова).

З його приходом почав працювати науковий семінар з функціонального аналізу, який швидко набув характеру загальноміського. Була створена аспірантура, яка стала дуже результативною. З моменту її створення під керівництвом М. Й. Кадеця захистилися 19 кандидатів наук. Сім із них потім стали докторами фізико-математичних наук. Один із них, С. Л. Троянські, став членом-кореспондентом Болгарської академії наук. У даний час учні Михайла Йосиповича працюють

Серед колег під час подорожі на Далекий Схід. 1965 р.

Михайло Йосипович з колективом кафедри вищої математики ХІІКБ разом з донькою, дружиною та аспірантом С. Л. Троянські під час збирання грибів

у багатьох країнах світу: Болгарії, Німеччині, Ізраїлі, Іспанії, Росії, Сирії, США та Україні.

У 1960-ті роки Михайло Йосипович почав створювати школу теорії банахових просторів у Харкові. Результати цієї школи стали широко відомими, зокрема в книзі М. М. Дея харківський журнал «Теорія функцій, функціональний аналіз та їх застосування» названо серед п'яти основних журналів, що публікують статті з теорії банахових просторів.

У 1970-х роках на кафедрі вищої математики з'явились нові дисципліни: програмування на ЕОМ, методи наближених обчислень, теорія ймовірностей, математичне програмування; відкрилося підготовче відділення, де мали можливість навчатися іноземні студенти, що сприяло зростанню методичної роботи кафедри. Під керівництвом та за редакцією М. Й. Кадеця було надруковано більше ніж 50 посібників і методичних вказівок для вітчизняних та іноземних студентів.

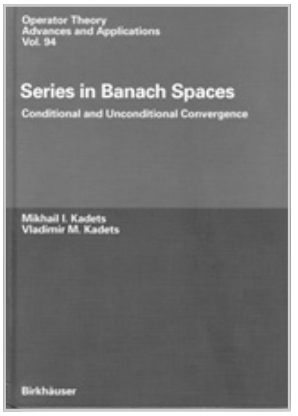
Михайло Йосипович Кадець сприяв створенню на базі кафедри вищої математики лабораторії обчислювальної техніки, перетвореної пізніше на Обчислювальний центр ХІІКБ під керівництвом М. І. Сенченка. У числі перших, хто освоїв навички програмування на ЕОМ «Промінь-М», був завідувач кафедри, професор М. Й. Кадець. Звичайно, його приклад наслідували всі викладачі кафедри. Високий рівень самопідготовки професорсько-викладацького складу кафедри вищої математики, створена навчально-методична база зумовили виокремлення в 1978 році нового структурного

М. Й. Кадець із співробітниками лабораторії обчислювальної техніки (ліворуч М. П. Пан, праворуч М. І. Сенченко)

На лекції професора М. Й. Кадеця

Монографія М. Й. Кадеця у співавторстві з сином — В. М. Кадецем

Привітання М. Й. Кадецю з нагоди 80-річчя висловлює ректор ХНАМГ Л. М. Шутенко

М. Й. Кадець з професором Мільмановим у Тель-Авіві. 1996 р.

підрозділу — кафедри прикладної математики та обчислювальної техніки, основу якої склали викладачі нашої кафедри.

Михайло Йосипович довгі роки викладав курс функціонального аналізу та низку спецкурсів з теорії банахових просторів: «Ряды в пространствах Банаха», «Биортогональные системы и базисы», «Теория перенормировок» та ін. Його стиль викладання — це вивірена відточена лаконічна мова на фоні філігранної техніки аналізу і геометрії.

Михайло Йосипович Кадець — автор і співавтор понад 100 наукових праць, опублікованих з 1953 до 2007 року. Був членом редколегії журналу «Математична фізика, аналіз, геометрія», референтом провідних математичних журналів світу, старшим куратором і лектором товариства «Знання», членом правління Харківського математичного товариства. Лекції Михайла Йосиповича слухали студенти університетів Іспанії, Ізраїлю, Франції, Польщі та інших країн.

Засідання математичного товариства, присвячене 60-річчю М. Й. Кадеця. Привітання ювіляру висловлює академік І. В. Островський. 1983 р.

Михайло Йосипович дуже пишався успіхами своїх учнів, але найголовнішою своєю науковою та педагогічною вдачею, мабуть, вважав досягнення своїх дітей, сина та доньки. Так, сторінка в сучасній енциклопедії «Вікіпедія», присвячена М. Й. Кадецю, розпочинається словами «радянський та український математик, батько математика Володимира Кадеця».

М. Й. Кадеця неодноразово запрошували очолювати кафедри університетів, відділи науково-дослідних інститутів Америки, Ізраїлю. Але Михайло Йосипович був справжнім патріотом своєї Вітчизни, університету, кафедри. Без зайвих слів, голосних лозунгів усе своє життя професор Кадець присвятив служінню науці.

М. Й. Кадець був нагороджений медалями «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні (1941–1945 рр.)» (1946 р.), «Ветеран праці» (1985 р.), почесними грамотами за успіхи у підготовці висококваліфікованих спеціалістів для народного господарства країни та розвиток науково-дослідної і матеріальної бази вищу.

Діяльність М. Й. Кадеця була відзначена почесними званнями, серед яких «Заслужений діяч науки і техніки України» (1991 р.), «Соросівський професор» (1997 р.), «Заслужений професор ХНАМГ» (1998 р.), «Президентський стипендіат»

Колектив кафедри вищої математики, навіть ті, хто відпочивають на пенсії, завітали привітати М. Й. Кадеця з ювілеєм. Зліва направо, стоять: Л. С. Роменська, І. Р. Пірогова, М. Й. Кадець, А. І. Колосов, М. П. Данилевський, А. В. Якунін, В. О. Акимович, Ю. Є. Печеніжський; сидять: Л. Б. Коваленко, Л. М. Коркушко, Е. Б. Колодяжна, В. С. Ситникова, Н. Я. Пайкіна. Листопад 1998 р.

(1999 р.). У 2003 році йому була призначена довічна державна стипендія.

Незважаючи на численні почесні знання, Михайло Йосипович був дуже скромною та демократичною людиною, яка не любила пишних свят і ювілеїв. Друзі та родина пам'ятають його як чудового сім'янина, турботливого батька і люблячого дідуся. Михайло Йосипович був великим прихильником природи, комунікабельною людиною з широким колом друзів як в Україні, так і за її межами.

Найціннішими є спогади колег та учнів про видатного вченого та педагога — Михайла Йосиповича Кадеця.

До ювілею Обчислювального центру Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова перший керівник та засновник Обчислювального центру ХІІКБу, нині — директор Державної наукової установи «Книжкова палата України» імені Івана Федорова» М. І. Сенченко написав книгу «Мои воспоминания о прошлом», у якій теплі рядки спогадів про Кадеця Михайла Йосиповича допомагають розкрити його особистість як мудрого керівника та надзвичайно скромну людину.

Молодому талановитому спеціалісту Миколі Івановичу Сенченку відкривалося чимало можливостей працевлаштування. Одним із вирішальних моментів у прийнятті рішення залишитися в Харкові стала зустріч із завідувачем кафедри вищої математики М. Й. Кадецем: «Зустріч з професором М. Кадецем відбулася о 10 ранку наступного дня. Варто відзначити, що я дуже хвилювався, йдучи на зустріч з Михайлом Йосиповичем. І ось чому. Зранку, коли я збирався на зустріч, по радіо передали з Московського симпозіуму з математики, що «сенсаційними роботами в області функціонального аналізу були роботи професора

Кафедра вищої математики святкує 80-річний ювілей М. Й. Кадеця. Зліва направо, сидять: Ю. Є. Печеніжський, С. А. Раков, М. Й. Кадець, Д. Л. Кадець, А. І. Колосов, С. О. Станішевський; стоять: О. Ю. Тихонович, С. С. Шульгіна, В. С. Ситникова, А. О. Кобець, Л. О. Бистрова, Л. С. Роменська, О. М. Мазур, А. В. Якунін, Н. Я. Пайкіна, М. П. Данилевський, Л. Б. Коваленко, В. О. Акимович, Л. П. Вороновська, О. В. Бораковський. Листопад 2003 р.

Новікова з Новосибірська та професора Кадеця з Харкова». «Якось боязно зустрічатися з такою видатною людиною», — думав я.

Проте професор Кадець виявився привітним та небагатослівним. Розпитав щодо теми дипломного дослідження та з'ясувавши, що я проєктував алфавітно-цифровий прилад до ЕОМ «Промінь» та знаю цю машину, переконав, що буде рекомендувати мою кандидатуру керівництву.

Викладачі кафедри вищої математики швидко опанували програмування, а серед перших і завідувач кафедри професор Михайло Йосипович Кадець».

Цікавими спогадами поділився колишній студент, а нині — доцент, кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки і маркетингу ХНУМГ імені О. М. Бекетова Костюк Василь Остапович: «Михайло Йосипович Кадець був ученим світового рівня. Пригадую одну цікаву подію, яка відбулася в чоловічому гуртожитку № 2 на Павловому Полі, де проживали студенти ХІІКБ. З'явилося оголошення, що зустріч зі студентами у гуртожитку буде проводити професор математики М. Й. Кадець.

Ми, студенти-першокурсники, які ніколи не бачили «справжнього» професора швидко зібралися. Під час зустрічі Михайло Йосипович багато нам розповідав про свій життєвий шлях, про важливість математики при підготовці будь-якого фахівця інженерно-технічного та економічного профілю. Крім того, розповів нам, як йому вдалося розв'язати задачу з області функціонального аналізу, яку ніхто з математиків до нього вирішити не міг. Про Михайла Йосиповича в нас залишилися спогади як про людину надзвичайно високої ерудиції, культури, ученого світового масштабу».

Перелік використаних джерел

1. Енциклопедія сучасної України [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=12080.
2. Альманах музею. Вип. 12: Кадець Михайло Йосипович / Харків. нац. акад. міськ. госп-ва; редкол.: Т. П. Єлісєєва, Т. О. Лобинцева, О. М. Дудка; наук. ред. А. І. Колосов. — Харків: ХНАМГ, 2007. — 30 с. — (Видатні імена).
3. Марченко В. А. Кадец Михаил Иосифович (к 80-летию со дня рождения) / В. А. Марченко, С. П. Новиков, И. В. Островский [и др.] // Успехи математических наук. — 2004. — Т. 59, № 5. — С. 183–185.
4. Марченко В. А. 75 лет Михаилу Иосифовичу Кадецу / В. А. Марченко, К. В. Маслов, С. П. Новиков [и др.]. Математическая физика, анализ, геометрия. 1999. Т. 6, вып. 1–2. С. 191–194.
5. Мои воспоминания о прошлом: [Вычислит. центру ХИИКСА — 50 лет] / Н. И. Сенченко. — Киев: КИТ, 2016. — 135 с.: ил.
6. Спадщина університету: Історія. Освіта. Наука. Культура. Особистість. Альманах, присвячений ювілею кафедри вищої математики / [за заг. ред. Коваленко Л. Б.]; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. — Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2019. — 210 с.

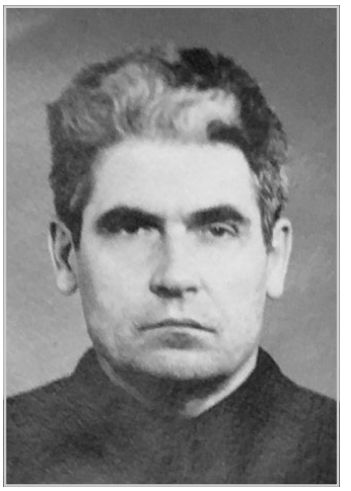
КОВАЛЕНКО Людмила Борисівна,
кандидат фізико-математичних наук,
завідувачка кафедри вищої математики
і математичного моделювання
ХНУМГ імені О. М. Бекетова
e-mail: Lyudmila.Kovalenko@kname.edu.ua

Листопад 2023 року

УДК 378:93(477.54)

До 100-річчя від дня народження

ІГОР ЛЬВОВИЧ ПЕРЕПЕЛІЦИН — ПОПУЛЯРИЗАТОР МАТЕМАТИКИ

Ігор Львович Перепеліцин

Математик, талановитий викладач, активний популяризатор математики, багаторічний керівник на громадських засадах заочної юнацької фізико-математичної школи, організатор літніх юнацьких таборів для обдарованих школярів з туристичними походами та поглибленим вивченням фізики та математики.

Ігор Львович Перепеліцин народився 10 червня 1923 р. у м. Полтава в сім'ї службовців. У 1944 р. вступив і в 1951 р. закінчив механіко-математичний факультет ХДУ за спеціальністю «Математика».

З вересня 1951 до липня 1952 року Ігор Львович за направленням викладав математику в Ровеньківському гірничому технікумі, де зарекомендував себе ерудованим фахівцем, вимогливим до себе й оточуючих.

Рамки елементарної математики здавалися Ігорю Львовичу занадто затісними, і він прагнув до глибшого занурення у математичний світ. Скориставшись життєвим шансом, І. Л. Перепеліцин перейшов працювати до вищої школи. З вересня 1952 до липня 1953 працював асистентом кафедри загальної математики в ХПІ, з вересня 1953 до вересня 1956 — асистентом кафедри вищої математики в Харківському гірничому інституті (нині ХНУРЕ). Тут у нього склалися теплі особисті та наукові стосунки з ровесником — Лазарем Матвійовичем Глускіним, провідним спеціалістом з алгебраїчної теорії напівгруп. На жаль, повторити науковий успіх Л. М. Глускіна, фронтовика, активного члена КПРС, Ігорю Львовичу завадили нездоланні суспільно-політичні обставини тих часів. У великій родині Перепеліциних, яка мала дворянські корені, було багато репресованих як «вороги народу», що негативно позначилось на всіх нащадках (хоча «вождь усіх народів» Сталін публічно й обіцяв, що «діти за батьків не відповідають»). Окрім того, Ігор Львович перебував із матір'ю в окупації під час Другої світової війни.

З жовтня 1956 до липня 1962 року І. Л. Перепеліцин працював асистентом кафедри математичного аналізу в ХДУ, а потім з липня 1962 до липня 1965 — старшим викладачем цієї ж кафедри.

З липня 1965 до липня 1970 був старшим викладачем кафедри загальної математики ХДУ.

І. Л. Перепеліцин був активним популяризатором математики, багаторічним керівником на громадських засадах заочної юнацької фізико-математичної школи при ХДУ, організатором літніх юнацьких таборів для обдарованих школярів з туристичними походами та поглибленим вивченням фізики та математики. Серед його вихованців-школярів були і майбутні члени нашої кафедри — В. В. Бізюк і Б. В. Годун. На жаль, у кінці 1960-х років, коли керівництво СРСР зрозуміло, що остаточно програє космічну гонку зі США, державна увага до розвитку математичної сфери почала згасати, зокрема перестали виділяти фінансування для літніх юнацьких математичних таборів (для чого ростити занадто багато розумних, логічно мислячих «ботаніків», якими складно маніпулювати?).

У серпні 1970 р. І. Л. Перепеліцин за домовленістю з тодішнім завідувачем кафедри вищої математики ХІІКБ М. Й. Кадецем, із яким він був особисто знайомий довгі роки, перейшов працювати на нашу кафедру асистентом. Саме тут, на кафедрі вищої математики ХІІКБ у 1993 р. Ігор Львович закінчив свій трудовий шлях.

Як асистент кафедри вищої математики ХІІКБ, І. Л. Перепеліцин читав лекції з елементарної математики на підготовчих курсах, проводив практичні заняття з вищої математики, програмування, теорії ймовірностей у групах за всіма спеціальностями. Проявив себе сумлінним і вимогливим викладачем (сам себе жартома називав «Тигр Львович», як це придумали ще студенти ХДУ). Продовжував займатися (спільно з професором Л. М. Глускіним) науковими дослідженнями у сфері алгебри (теорія напівгруп). Також Ігор Львович був виконавцем низки госпдоговірних і держбюджетних науково-дослідних робіт. Регулярно проходив підвищення кваліфікації у формі стажування з відривом від виробництва — спочатку в ХДУ, а потім у ХІРЕ. Кожного разу закінчував стажування з відмінними оцінками і важливими науково-методичними напрацюваннями.

Ігор Львович брав активну участь у роботі філософського семінару, виступав громадським інформатором. Добросовісно виконував обов'язки куратора академічної групи. Довгі роки був профгрупоргом кафедри. Особливу увагу Ігор Львович приділяв роботі з кращими студентами, охоче консультував тих, хто проявляв щирий інтерес до наукових пошуків, постійно спрямовував їх на грамотне застосування математичних методів у прикладних дослідженнях.

Ігор Львович інколи згадував про свої словацькі корені. Добре володів українською та російською мовами, міг спілкуватися польською та німецькою. До комуністичної партії вступати не хотів і не міг. Був активним туристом і невиправним книголюбом. Свою сім'ю Ігор Львович так і не створив. Довго жив з матір'ю, яка останні роки свого життя повністю була під його опікою.

Поділимося спогадами колег про Ігоря Львовича.

За спогадами доцента кафедри вищої математики і математичного моделювання Анатолія Вікторовича Якуніна, Ігор Львович для колег був моральним і культурним авторитетом. «Математично грамотний і дуже начитаний, він вирізнявся серед мого безпосереднього оточення. У спілкуванні Ігор Львович поводив себе досить просто, був доброзичливим і відкритим. Цінив допитливих і старанних студентів і допомагав їм, за що його любили і щиро віддячували. Коли хтось потрапляв до його однокімнатної квартири, то бачив книги різного призначення, частина яких стояла у шафі, а інші горами височіли вздовж стін від підлоги і майже до стелі. На придбання книг витрачав майже всю зарплату.

Ігор Львович був затятим туристом, і влітку 1992 року я погодився піти у «дикий» турпохід Карпатами невеликою групою на чолі з ним. Допомагали йому місцеві жителі, частина з яких була його колишніми студентами. Враження від чарівних краєвидів та привітних гуцулів і бойків, що мешкали в охайних і красивих будиночках з дбайливо доглянутою капличкою поруч, затьмарювали масові вирубки лісів ненаситними «ділками» з учорашніх партійних і господарських функціонерів, які поводили себе за принципом «після нас — хоч потоп». Також негативний осад залишився від поїздки разом з лісорубами в глиб Карпатських лісів у вагончиках вузькоколійки. Менше доби група на чолі з І. Л. Перепеліциним провела поблизу гірського хребта на заїмці Івано-Франківського обкому компартії (шикарний двоповерховий будинок з усіма зручностями, з мисливськими експонатами, а поруч — проточний

став із фореллю), проте обіцяної рибної юшки скуштувати не довелось: нас наполегливо «попросили» швидко звільнити апартаменти для несподіваних «дорогих гостей». Запам'яталися також холодна ніч у «колибі» біля перевалу і проживання в заповіднику поблизу села Мала Уголька, потрапити у який нам допоміг рекомендаційний лист від інституту лісівництва. Ми декілька днів насолоджувалися прогулянками по букових лісах і споглядання знаменитих печер, купанням у чистій гірській водоймі та смакуванням місцевої мінеральної води, що вибігає з надр уже газованою».

Не менш цікавими є спогади ветерана кафедри Юрія Євгенійовича Печеніжського: «Одного звичайнісінького робочого дня захожу на кафедру, і аж дух забило — переді мною сидить «жах» всього мехмату Харківського університету — Ігор Львович Перепеліцин, найкращий товариш завідувача кафедри, професора Михайла Йосиповича Кадеця, надзвичайно розумна людина, завсідник наукових семінарів, на яких його зауваження надзвичайно цінувалися. Сам Михайло Йосипович вважав Ігоря Львовича крупним вченим, кар'єра якого не склалася.

Ігор Львович був людиною з красивим почерком та справжнім диваком. Ще під час роботи у Харківському університеті він міг запропонувати студентам знайти у конкретному книжковому магазині математичну новинку та розв'язати задачу з певної сторінки. Тих, хто не впорався із завданням, не допускав до сесії. Умовою, з якою Михайло Йосипович запросив Ігоря Львовича викладати у Харківському інституті комунального будівництва, було недопущення таких «нетрадиційних» методів викладання.

Ігор Львович протягом багатьох років був єдиною людиною, яка мала «пільги» при складанні розкладу — усі суботи та неділі мали бути вільними. Це пояснювалося захопленням туризмом. Ще у п'ятницю на заняття Перепеліцин з'являвся повністю «знаряджений», а після їх закінчення вирушав у похід. Він відмінно розбирався у лікарських травах, ягодах, цілющих джерелах».

За спогадами студентів: «Викладач Ігор Львович Перепеліцин. До речі, ми його дуже любили і поважали. У нашій групі вчився Саша Михайлов — чудовий хлопець, він умів малювати дружні шаржі та карикатури. У нього був цілий зошит із ними. Пам'ятаю, якось перед заняттям на дошці Саша малював портрет І. Л. Перепеліцина. У той момент, коли дружній портрет був майже готовий, в аудиторію зайшов Ігор Львович. Усі завмерли… Тиша… Викладач, уважно розглянувши на дошці це творіння, узяв з рук Сашка крейду і… домалював на портреті окуляри. Потім попросив Сашу намалювати цей малюнок у зошиті з шаржами. Не чекаючи на таку реакцію від викладача, Саша подарував Ігорю Львовичу свій зошит на пам'ять».

За успіхи в науково-педагогічній роботі Ігор Львович неодноразово отримував різні заохочення:

- Подяка за сумлінне виконання обов'язків та активну участь в ідейно-політичному вихованні;
- Подяка і Почесна грамота за успіхи в справі підготовки і виховання висококваліфікованих фахівців для народного господарства країни;
- премія за якісне виконання науково-дослідних робіт.

Перелік використаних джерел

1. Спадщина університету: Історія. Освіта. Наука. Культура. Особистість. Альманах, присвячений ювілею кафедри вищої математики / [за заг. ред. Коваленко Л. Б.]; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. — Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2019. — 210 с.

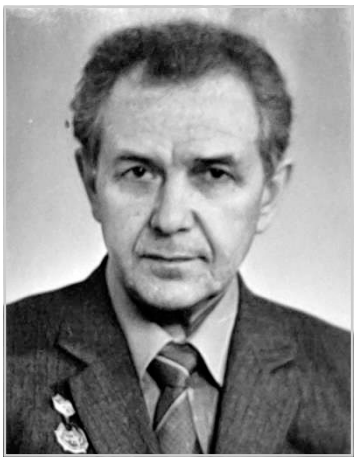
КОВАЛЕНКО Людмила Борисівна,
кандидат фізико-математичних наук,
завідувачка кафедри вищої математики
і математичного моделювання
ХНУМГ імені О. М. Бекетова
e-mail: Lyudmila.Kovalenko@kname.edu.ua

Листопад 2023 року

УДК 378:93(477.54)

До 100-річчя від дня народження

МИКОЛА ФЕДОРОВИЧ ТИМОШЕНКО: ПЕДАГОГ, УЧЕНИЙ, ЛЮДИНА

Микола Федорович Тимошенко (1924–1994)

Відомий український економіст, головний інженер проєкту «ПромбудНДІпроєкт» (1962–1965 рр.), доцент кафедри організації та економіки будівництва Харківського інженерно-будівельного інституту (1965–1994 рр.), автор наукових праць з питань економіки будівельного виробництва.

М. Ф. Тимошенко народився 5 січня 1924 р. у с. Вільшани Дергачівського району Харківської області в родині робітників.

У 1932–1941 рр. навчався в середній школі с. Вільшани. Після початку війни був у евакуації, де в 1943 р. закінчив середню школу й добровольцем пішов до армії.

Микола Федорович пройшов славний бойовий шлях. З лютого 1943 р. — курсант, а з квітня 1944 до травня 1945 р. — учасник бойових дій. У травні 1944 року направлений до авіадесантної частини. Служив при штабі дивізії начальником радіостанції й отримав подяку командування за участь при звільненні Невеля, Мадони, Крустпільса та інших міст Латвії у складі 2-го Прибалтійського фронту.

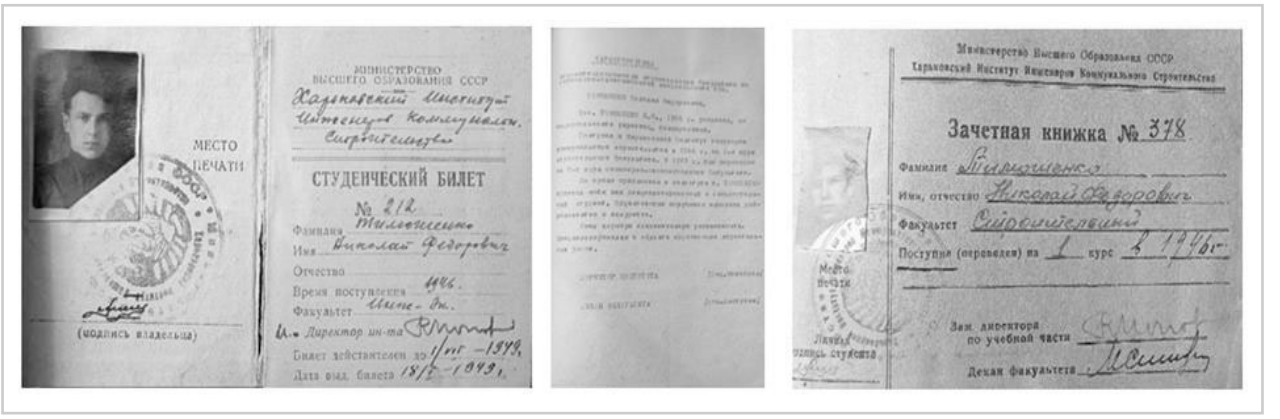

М. Ф. Тимошенко — курсант

Під час боїв Микола Федорович отримав контузію і поранення, але після одужання повертався до своєї військової частини.

За мужність і героїзм він був нагороджений двома бойовими орденами, пізніше — ювілейними медалями.

Після демобілізації Микола Федорович обрав для навчання Харківський інститут інженерів комунального будівництва. Склавши вступні іспити, він у 1946 році був зарахований на перший курс будівельного факультету, а в 1947 році переведений на другий курс інженерно-економічного факультету, який закінчив у 1951 р. У характеристиці, яка зберігається в архіві тепер вже університету, відзначені його висока успішність в отриманні знань з економіки та організації будівництва.

Характеристика і студентські документи М. Ф. Тимошенка — випускника ХІІКБ 1951 р. (з архіву ХНУМГ ім. О. М. Бекетова)

Високий рівень отриманих знань та особисті риси характеру колишнього воїна дозволили йому посідати відповідальні посади.

Після закінчення інституту з 1951 до 1965 року Микола Федорович працював у Харківському територіальному управлінні Головного управління Державних матеріальних ресурсів при Раді Міністрів СРСР, Харківському раднаргоспі, а також в інституті «ПромбудНДІпроєкт», пізніше в його науковій частині.

Протягом цього періоду він обіймав посади інженера, начальника технічного та планового відділів, групового інженера відділу капітального будівництва раднаргоспу, молодшого наукового співробітника, головного спеціаліста і головного інженера проєкту.

Під його керівництвом і за безпосередньої участі було якісно і своєчасно виконано роботи з будівництва житлових будинків, елеваторів, зокрема технічного удосконалення конструкцій їх верхньої галереї, промислових та інших об'єктів у Харкові, Берестині (Красноградi), Полтаві, Кременчуці, Сумах, Шостці та інших містах. Також він брав участь у проведенні наукових досліджень, пов'язаних із розвитком і розміщенням бази будівельної індустрії, розробленням методик і розрахунків техніко-економічного обґрунтування впровадження нової техніки в будівництво, оцінюванням проєктних рішень будівництва промислових вузлів, проєктуванням потокового будівництва і шлакопереробки на підприємствах України.

За плідну працю Микола Федорович отримав Подяку Державного комітету з будівництва.

Таким чином, протягом 14 років практичної діяльності Микола Федорович заклав фундамент майбутніх теоретичних здобутків.

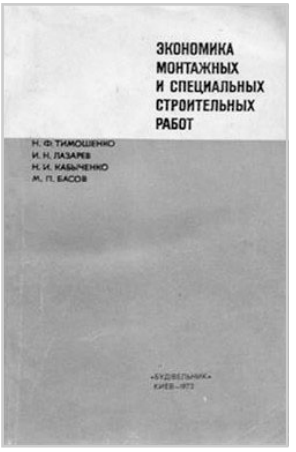
За цей період ним було підготовлено та видано майже 20 науково-практичних творів із проблем економіки та організації будівельного виробництва.

А легендарний «Довідник бригадира-будівельника», який пізніше витримав декілька перевидань, і в наш час привертає увагу фахівців та досі присутній у бібліотеках багатьох закладів вищої освіти України та сусідніх держав.

З 1960 року Микола Федорович працював у Харківському інженерно-будівельному інституті на кафедрі організації та економіки будівництва, спочатку за сумісництвом, а з 1965 року — як штатний викладач. У 1967 р. він став кандидатом економічних наук, достроково на 10 місяців закінчивши аспірантуру, а в 1969 р. — доцентом.

Довідник бригадира-будівельника, третє видання, 1986 р.

Відомі праці та наукові журнали із статтями М. Ф. Тимошенка

За цей період ним підготовлено і видано 5 монографій та навчальних посібників, понад 120 статей та тез доповідей на наукових конференціях.

Органічне поєднання теоретика-дослідника та практика-господарника дозволили Миколі Федоровичу плідно працювати в широкому середовищі міждисциплінарних проблем розвитку будівельного комплексу. Вузькоспеціалізовані питання економіки та організації галузі доповнювалися суміжними аспектами розвитку транспорту і ресурсозбереження, зокрема відходів гірничо-металургійного комплексу.

Регулярна участь у виконанні держбюджетних і госпдоговірних тем підкреслювала сучасність знань та авторитет Миколи Федоровича в наукових та виробничих колах не тільки Харкова, але й країни в цілому. Він був активним учасником

М. Ф. Тимошенко з колегами і слухачами курсів підвищення кваліфікації

відомих наукових центрів і містечок, семінарів, у межах яких опублікована велика кількість його наукових розробок.

Важливими напрямками його діяльності були керівництво навчальною практикою студентів, підвищення кваліфікації інженерно-технічних працівників будівельних організацій та керівництво лабораторіями економіки харківських ДБК-1, трестів «Термоізоляція» та «Промбуд». Це сприяло взаємозбагаченню будівельників-практиків та науково-навчальної спільноти закладів вищої освіти.

Активна просвітницька діяльність у Товаристві «Знання» і в багатьох організаціях та установах висвітлили лекторську майстерність М. Ф. Тимошенка, його талант і розмаїття поглядів, спроможність зацікавити представників різних професій та вікових категорій. Це підтверджено багатьма грамотами та відзнаками.

М. Ф. Тимошенко запам'ятався як творчий, вимогливий та уважний педагог. Він постійно керував курсовими та дипломними проєктами з економіки та суміжних галузей, очолював роботу студентського наукового товариства, залучав студентів до виконання наукових розробок кафедри. За роки плідної праці ним підготовлено багато аспірантів і здобувачів.

За свідченням рідних і знайомих, це була відкрита, доброчесна і позитивна людина. З оточуючими був делікатним та уважним, відгукувався на їхні прохання, надавав підтримку та при можливості допомагав. Микола Федорович мав гарну сім'ю, яку побудував на принципах честі й добропорядності. Був дуже працелюбним, набував

М. Ф. Тимошенко з колегами і слухачами Товариства «Знання»

досвіду й знань і під час відпусток. При цьому любив природу, полювання, чудово грав у шахи.

На фото Микола Федорович у широкому колі колег, студентів, фахівців, що підвищували кваліфікацію. Його знали в багатьох навчальних закладах, НДІ та підприємствах і установах будівельної галузі.

Микола Федорович пішов з життя 26 січня 1994 року. Він завжди буде зразком органічного поєднання теоретика-дослідника, практика-організатора будівельного виробництва та популяризатора економічних знань.

ОСТРОВСЬКИЙ Ігор Анатолійович,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри
економічної теорії та міжнародної економіки
ННІ ЕіМ ХНУМГ ім. О. М. Бекетова
e-mail: Igor.Ostrovskiy@kname.edu.ua

ТИМОШЕНКО
Володимир Миколайович,
син М. Ф. Тимошенка

Листопад 2024 року

УДК 378:93(477.54)

ДО 100-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ СЕРГІЯ МАНУЇЛОВИЧА ПЕТРОВА

Сергій Мануїлович Петров
(18.06.1924, Харків — 26.11.2012, Харків)
Український радянський архітектор, графік, викладач, професор. Заслужений архітектор України (1994).

2024 рік відзначений особливою датою — 100-річчям від дня народження видатного українського архітектора, графіка та педагога Сергія Мануїловича Петрова. Його життя та діяльність охоплюють кілька ключових періодів історії України: від довоєнного Харкова, жахіття Другої світової війни та фашистської окупації до повоєнної відбудови українських міст.

Петров належить до покоління архітекторів, які відбудовували Україну після війни та сформували обличчя сучасного Харкова. Він був талановитим педагогом, який виховав сотні архітекторів, а також художником-графіком, чиї роботи стали частиною культурного надбання міста.

Ця стаття присвячена життю, творчості та науковій спадщині Сергія Мануїловича Петрова — людини, яка залишила по собі вагомий слід у сфері архітектури та освіти.

Дитинство та родинні корені

Сергій Мануїлович Петров — видатний український радянський архітектор, графік, викладач, професор та заслужений архітектор України, народився 18 червня 1924 року в Харкові в сім'ї службовців [1]. Мати Сергія Мануїловича — Анна Іванівна (1898–1982) була молодшою донькою Івана Миколайовича Милославського. Батько — Мануїл Олексійович Петров (1894–1941), інженер, був розстріляний німцями в 1941 році.

Його дід, Іван Миколайович Милославський, був відомим діячем Охтирського земства, міським головою Охтирки (1916–1917 рр.), а також меценатом і почесним громадянином міста. Іван Милославський зробив значний внесок у розвиток банківської справи на Охтирщині, а його родина володіла залізноскобяними лавками, цегельним заводом та тютюновими мануфактурами.

Родина Івана Миколайовича Милославського

Слід відзначити видатний внесок нащадків Милославського в розвиток української та харківської науки та культури. Євген Іванович Милославський (1877–1960) був відомим українським професором, інженером-транспортником. Його син — Кирило Євгенович (1914–1975) — фізик, театрознавець, викладач Харківського університету, автор багатьох книг з історії українського театру.

Костянтин Іванович Милославський (1890–1937) — радянський міколог та ботанік-педагог. Його син — Володимир Костянтинович (1928–2016, м. Харків) — радянський та український фізик, відомий своїми працями з нелінійної оптики та спектроскопії твердих тіл, заслужений професор Харківського національного університету.

Дитинство Сергія Мануїловича припадає на інтенсивну розбудову Харкова, пов'язану з його столичним статусом. Так, у 1935 році було відкрито Харківський палац піонерів — перший в Україні.

Залишилися спогади, що Сергій із зацікавленням відвідував різні гуртки Харківського будинку піонерів, особливо гурток юннатів. Навчався він у 82-й середній школі, де закінчив 9 класів в 1941 році.

Юність у Харкові та роки війни

Восени 1941-го, коли частини вермахту увійшли до Харкова, Петрову було 17 років, мобілізації він ще не підлягав: в армію брали з 18 років. В окупації він перебував від першого до останнього її дня — з 24 жовтня 1941 до 23 серпня 1943 року.

Про життя в окупованому фашистами Харкові Сергій Мануїлович розповідав журналістці Наталії Кириловій у 2011 році. За матеріалами

Харківський палац піонерів, перший в Україні заклад такого типу, відчинив свої двері для дітей у 1935 р.

Харків під час окупації у 1941–1943 рр.

його спогадів у серпні 2021 в Інтернеті з'явилася стаття «Окупація очима сімнадцятирічного харків'янина» [2].

Розповідаючи про життя харків'ян у 1941–1943 рр., Сергій Мануїлович підкреслював: щоб зрозуміти, що таке окупація, її треба пережити, пронести на власних плечах. «Хочеться, щоб люди про це знали, бо це… болить, — казав він. — Ті, хто пережив окупацію, не зможуть забути її ніколи. У Еренбурга є такі слова: «Буває горе довжиною в ціле життя». Дуже точно сказано, це справді горе довжиною в життя…»

Сергій Мануїлович згадував, що в той час усе місто жило без світла. Електрика була тільки у шпиталі. Воду потрібно було тягати з різних джерел у цебрах, на коромислі, за кілька кілометрів. Узимку харків'яни розтоплювали сніг, щоб отримати воду, а опалювати будинки взагалі не було чим. Тіла померлих від голоду, згадував Сергій Мануїлович, накопичувалися у різних частинах міста. Недалеко від його будинку, там, де в повоєнні роки було розбито Молодіжний парк, «трупи складали штабелями, покотом і ховати людей не було кому».

Сергій Петров напередодні приходу німців працював на заводі «Весоремонт», де виготовляли арматуру до ящиків для снарядів, саперні лопатки тощо. Цей завод не вдалося евакуювати.

Батько Сергія Мануїловіча був головним інженером невеликого заводу «Металопрес», за фахом він був інженером-металістом, закінчив Харківський технологічний інститут (нинішній політехнічний). «Якось, — згадував Сергій Мануїлович, — німці схопили мого батька в районі вул. Данилевського і здерли з нього зимове ватне пальто з цигейковим коміром. Звідти, з Данилевського, він прибіг в одному піджаці додому. Було 37 градусів морозу!» З величезною гіркотою Сергій Мануїлович розповів, що у його батька з приходом німців розпочався нервовий розлад, він потрапив на «Сабурову дачу», як називали в місті психіатричну лікарню, а 18 грудня 1941 року півсотні есесівців вивезли на 10 вантажівках за околицю міста 470 хворих і там розстріляли всіх.

Після звільнення Харкова з серпня 1943 до жовтня 1945 року Сергій Мануїлович Петров знаходився в лавах військ 2-го Українського фронту, брав участь у звільненні Румунії, Угорщини, Чехословаччини та Австрії як рядовий стрілець. Отримав поранення та лікувався у шпиталі у Відні. Саме у Відні він остаточно вирішив стати архітектором.

Повоєнна служба та навчання

Демобілізувавшись у 1946 році, він отримав шкільний атестат й вступив на архітектурний факультет Харківського інженерно-будівельного інституту (ХІБІ). Вищу освіту з присвоєнням кваліфікації архітектора отримав у 1946–1951 роках. Ще студентом почав працювати в Харківському проєктному науково-дослідному інституті.

23 серпня 1943 року після звільнення Харкова від фашистських окупантів було ухвалено рішення про реевакуацію та відновлення навчальної та наукової бази ХІБІ та переїзд до нового корпусу на вул. Сумській, 40. Споруду було відновлено викладачами та студентами за кресленнями архітектур-

Харківський робітничий університет (архіт. Молокін). Фото з журналу «Архітектура СРСР» № 2 за 1934 р.

Навчальні корпуси університету на площі Дзержинського (нині Свободи) у довоєнний час, м. Харків

ної майстерні А. Д. Маторіна (ін-т Укрміськбудпроєкт). Архітектурний факультет розпочав свої заняття в будівлі на Сумській у 1947 році.

У навчанні студентів брали участь визначні харківські архітектори-практики: О. Г. Молокін, Л. М. Мовшович, Є. А. Лимар, Г. О. Яновицький, Н. М. Підгорний, О. О. Тіц, О. Ю. Лейбфрейд, В. А. Пушкарьов, В. П. Шевченко, З. Д. Юдкевич та інші. Образотворчого мистецтва студентів-архітекторів навчали видатні художники О. К. Симонов, О. О. Кокель, Народицький тощо.

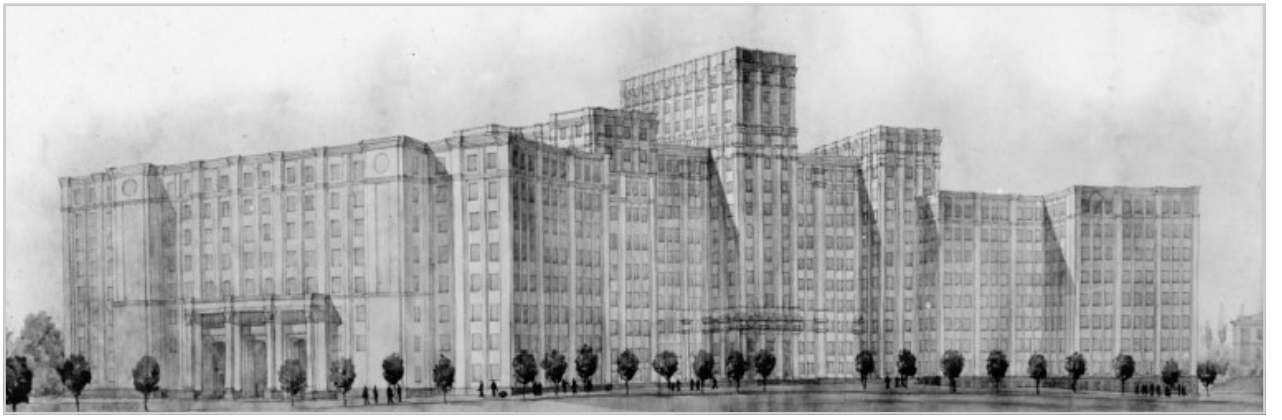
Проєктна діяльність

У 1951–1955 рр. Сергій Мануїлович працював за призначенням у Харківському «Воєнпроєкті». За період роботи він брав участь у проєктуванні об'єктів різного призначення, зокрема й цивільного типу — житлових будівель навчальних закладів, санаторіїв, Будинків офіцерів тощо [3].

Серед реалізованих проєктів: навчальні корпуси університету на площі Дзержинського (нині Свободи), обидва побудовані у 1953–1954 рр.; житлові будинки по вул. Сумській, 48 (1950–1951 рр.), вул. Басейній, нині Ярослава Мудрого (1953–1954 рр.); навчальні корпуси інженерно-будівельного інституту по вул. Сумській (1952–1958 рр.) у Харкові.

Будівлю Харківського університету відновлювали у рамках масштабного післявоєнного відновлення міста після німецької окупації, коли у 1952 році в центрі Харкова одночасно зводилося або реконструювалося понад сто великих будівель.

Архітектори О. М. Касьянов, В. П. Костенко та В. І. Липкін розробили проєкт відновлення з частковою реконструкцією 12 корпусів будівлі університету. У розробці проєкту брав участь і молодий Сергій Петров. Повоєнна відбудова

Проєктна будівля головного корпусу ХДУ ім. О. М. Горького з карнизом. 1950-ті роки

Житловий будинок по вул. Сумській, 48, м. Харків
(1950–1951 рр., архіт. П. Ю. Шпара, П. І. Арєшкін, С. М. Петров)

Харківського університету була справою всього студентства міста.

До харківських споруд Сергія Мануїловича Петрова належать й житлові будинки на вул. Сумській, Ярослава Мудрого та Мироносицькій. Ці споруди можна віднести до напрямку так званого «сталінського ампіру», якому притаманні інтерпретація класицизму та наявність ордеру, синтез архітектури, скульптури та живопису, що виражається у активному декоруванні будівель (скульптура, барельєф, інкрустація плиткою та ін.), у містобудівному відношенні — ансамблева забудова вулиць і площ. В оформленні інтер'єрів — часте використання таких природних матеріалів як мармур, бронза, цінні породи дерева.

Харківські житлові будинки Петрова — споруди на 5–6 поверхів, оштукатурені, мають такі елементи, як широкий декорований антаблемент, пілястри, еркери, балкони.

У декоруванні фасадів архітектор часто використовував елементи у псевдоукраїнських мотивах. Наприклад, у будинку 48 по Сумській ліпнина має квітково-рослинний характер.

У житловому будинку 48 по вул. Мироносицькій архітектори оригінально комбінують на фасаді коринфський ордер «сталінського ампіру» зі скляним еркером у дусі конструктивізму. Широкий антаблемент з декорованим рослинним орнаментом фризом об'єднує будинки по вул. Мироносицькій, 48 та Ярослава Мудрого, 6/8.

Житловий будинок по вул. Ярослава Мудрого, 6/8 має 3 ризаліти, центральний ризаліт увінчує фронтон. Крім того, будинок прикрашають пілястри іонічного ордеру, арочні вікна на першому поверсі з архівольтами.

Житловий будинок по вул. Ярослава Мудрого, 7/50 має схожі стилістичні прийоми та принципи декорування. Кути будинків по вул. Мироносицькій, 48 та Ярослава Мудрого, 7/50 зрізані на перехресті вулиць, що краще розкриває перспективу вул. Ярослава Мудрого.

На наш погляд, житловим будинкам спроєктованим за участю Петрова притаманний принцип ансамблевості «сталінського ампіру».

У 1955–1963 рр. С. М. Петров працював в Укрміськбудпроєкті, де пройшов всі посади від

Житловий будинок по вул. Мироносицькій, 48, м. Харків (1950–1951 рр., архіт. С. М. Петров та ін.)

Житловий будинок по вул. Ярослава Мудрого, 6/8, м. Харків (1953–1954 рр., архіт. С. М. Петров та ін.)

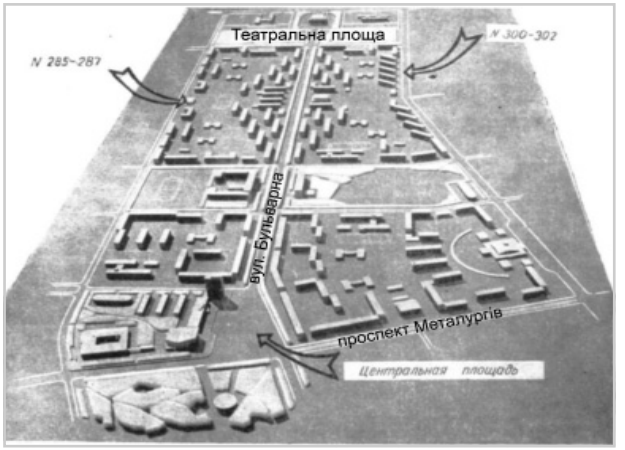
Житловий будинок по вул. Ярослава Мудрого, 7/50, м. Харків (1953–1954 рр., архіт. С. М. Петров та ін.)

архітектора до головного архітектора проєктів. Загалом налічується 13 проєктів С. М. Петрова, у яких архітектор виступав як автор або співавтор. Його споруди були побудовані у м. Маріуполі, Кривому Розі, Москві, Краматорську, Києві, Первомайську Харківської області. Серед них:

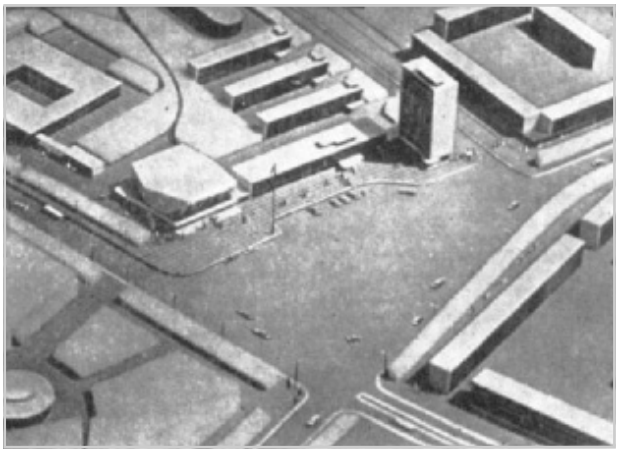
- проєкт забудови кв. 315 м. Маріуполя (тоді Жданов), 1955 р. (автор);
- проєкт забудови клубу та павільйону будівельної виставки кв. 315, м. Кривий Ріг, 1956 р. (автор);
- проєкт павільйону Всесоюзної будівельної виставки у м. Москва, 1956 р. (співавтор);
- проєкт павільйону будівельної виставки, м. Кривий Ріг, 1957 р. (автор);
- проєкт детального планування району житлового будівництва заводу гірничого та збагачувального устаткування, м. Кривий Ріг, 1957 р. (співавтор);
- забудова житлового району у південно-західній частині м. Москва, 1959 р. (автор);
- проєкт детального планування (пл. 600 га), м. Маріуполь (тоді Жданов), район Орджонікідзевський, Східний майданчик, 1959–1960 рр. (автор);
- проєкт експериментального мікрорайону в м. Краматорськ, 1960 р. (співавтор);
- експериментальний житловий масив у м. Київ, район Броварського шосе, 1960 р. (співавтор);
- проєкт забудови центру м. Кривий Ріг, 1961 р. (автор);
- проєкт скверу в Соцмісті, м. Кривий Ріг, 1962 р. (автор);
- проєкт детального планування (на території 400 га), м. Кривий Ріг, 1962 р. (автор);
- проєкт детального планування, м. Первомайськ Харківської області (місто хіміків на 80 тисяч мешканців), 1963–1964 рр. (автор).

Зупинимось детальніше на проєкті Соцміста — проєкті забудови центрального району Кривого Рогу. С. М. Петров працював у колективі архітектурної майстерні Укрміськбудпроєкту під керівництвом Л. Яновицького у складі команди архітекторів та інженерів.

Композиційну основу проєктованого житлового району визначають дві вулиці, що перетинаються: Бульварна — пішохідна вулиця району, яка з'єднує адміністративно-торговельну площу з магістральною площею, і проспект Металургів,

Проєктне рішення Соцміста, забудова центрального району м. Кривий Ріг

Проєктне рішення забудови центральної площі Соцміста у м. Кривий Ріг. Варіант 1

Будівництво Соцміста, м. Кривий Ріг

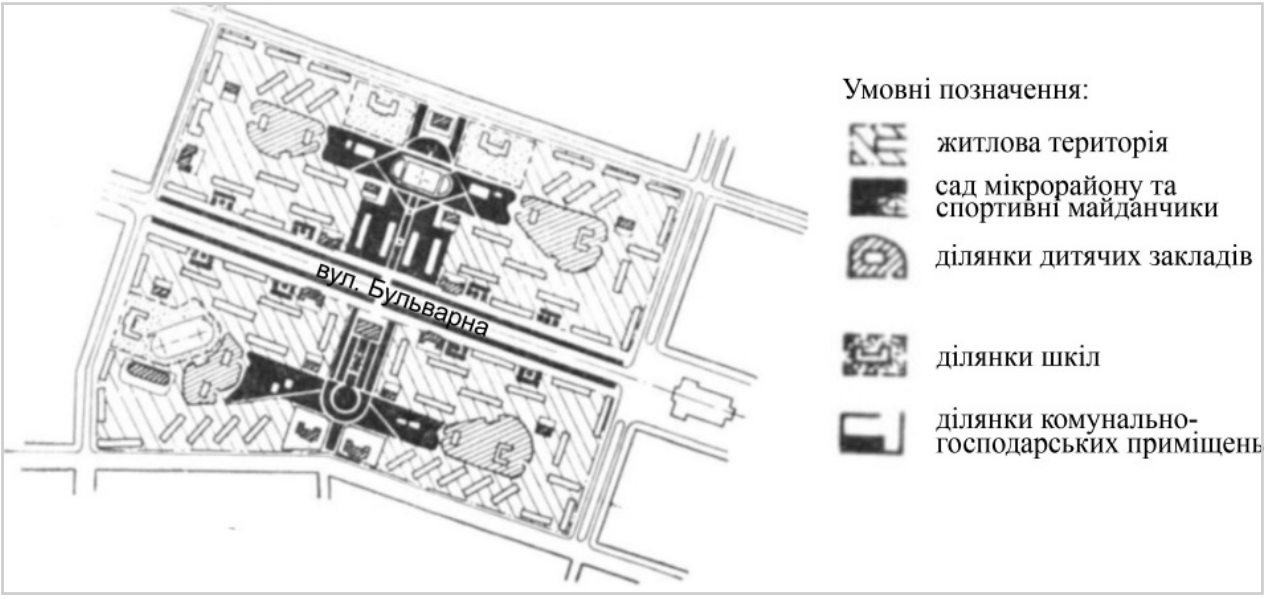

Схема функціональної організації території мікрорайонів № 285–302 Соцміста у м. Кривий Ріг

який прорізає Соцмісто в меридіональному напрямку [4, с. 8].

На перетині цих вулиць створюється центральна площа. Забудова її розроблена у двох варіантах. Основний зміст варіантів полягає у розміщенні на площі багатоповерхового будинку баштового типу. У першому варіанті 14-поверхова будівля готелю розташовується на розі площі та вулиці Бульварної. Таке розміщення висотної будівлі підкреслює важливість вулиці та створює композиційну напругу у бік Театральної площі.

Соцмісто розраховане на 113 тис. мешканців. Загальний обсяг району становить 800 га. Під парк та сквери відведено 117 га. Загалом на території розміщується 650 тис. кв. м житлової площі.

Соцмісто було забудоване переважно 4–5-поверховими будинками, мало трамвайний та тролейбусний зв'язок із заводом імені Леніна, старим містом та районами житлової забудови північної групи копалень.

Зокрема, мікрорайони № 285–302 організовані за всіма вимогами того часу, окрім житлової території вони мають ділянки закладів та шкіл, ділянки комунально-господарських приміщень та озеленені місця рекреації для відпочинку та занять спортом, розташовані рівномірно по всій території.

Розміщення житлових будинків паралельно вул. Бульварній розкриває простір у бік головної вулиці й акцентує композиційну вісь забудови мікрорайону.

Наукова та викладацька діяльність

У 1963 році Сергій Мануїлович вступив до Спілки архітекторів (СА) СРСР. У 1963–1965 рр. обирався членом правління Харківського відділення СА СРСР.

З 1964 році перейшов на педагогічну роботу в складі архітектурного факультету ХІБІ. Починаючи з 1965 року викладав історію містобудування, архітектурне проєктування та керував дипломними проєктами. Головною темою його наукового дослідження була праця «Проблема інваріантності масштабу в сучасному архітектурному середовищі».

Сергій Мануїлович був одним з авторів популярного підручника «Основи архітектурної композиції та проєктування» за загальною редакцією доктора мистецтвознавства, професора О. О. Тіца. Цей підручник сприяв професійному вихованню кількох поколінь архітекторів.

З 1967 року Сергій Мануїлович обіймав посаду доцента, з 1994 р. — професора кафедри архітектурного проєктування.

У 1997 році Сергію Мануїловичу Петрову було присвоєно звання «Заслужений архітектор України».

Серед учнів Сергія Мануїловича Сергій Чечельницький, Юрій Шкодовський, Олександр Буряк, Віктор Мироненко, Олена Ремізова, Юрій Пундик, Юрій Тригубенко та інші.

Сергій Мануїлович Петров був визнаним художником-графіком. Його роботи експонувалися на виставках харківських митців.

Помер Сергій Мануїлович 26 листопада 2012 року, похований на 9-му кладовищі поруч із матір'ю. До 90-річчя від дня народження на стіні будинку по вул. Мироносицькій (раніше Дзержинського), 69, де архітектор прожив більшу частину свого життя, йому було відкрито меморіальну дошку.

Залишилося багато спогадів колег та студентів про Сергія Мануїловіча. З особливою теплотою колишні учні згадують працю над дипломними проєктами та спільні поїздки на архітектурні практики.

Зі спогадів відомого данського художника Сергія Святченка: «Керівниками практики на Соловках були призначені наші викладачі Сергій Емануїлович Петров та Олексій Олексійович Тіц. Я був радий, що Петров їде, він завжди багато малював, і це завжди стимулювало і підштовхувало не відставати в цьому від нього. Я намагався завжди бути ближче до нього під час вибору ним місця на природі, він надихав мене своєю технікою малюнка та вибором кольорів. На цій практиці я зробив найбільшу кількість акварелей та гуашей. Може, тільки професор Петров зробив більше» [5].

Учасники літньої художньої та обмірювальної практики під керівництвом О. Тіца та С. Петрова, м. Солікамськ. 1977 р.

Живописні роботи С. М. Петрова

Зустріч випускників ХІБІ 1980 року. На фото: Сергій Петров, Юрій Плаксієв, Володимир Кравець, Ніна Кірєєва, Віктор Мироненко, Олександр Василенко. Будинок архітектора, м. Харків, 1995 р.

Сергій Мануїлович запам'ятався як людина глибока, талановита, професійно обдарована, інтелігентна, благородна та стримана. Колеги поважали його за професіоналізм та освіченість. Він мав бездоганне почуття стилю, був щедрим наставником, що надихав й доносив до студентів тонкощі архітектурного ремесла.

Сергій Мануїлович Петров — постать, яка заслуговує на пам'ять та шану. Його архітектурні та педагогічні досягнення є вагомим внеском у розви-

Зустріч С. М. Петрова з випускниками ХІБІ. Будинок архітектора, м. Харків, 2010 р.

Меморіальна дошка до 90-річчя від дня народження С. М. Петрова на стіні будинку по вул. Мироносицькій, 69

ток Харкова та української архітектури. Спадщина Петрова живе в проєктах будівель, наукових працях та в пам'яті тих, кого він виховав і надихнув.

Перелік використаних джерел

1. Чечельницький С. Г. Петров Сергій Мануїлович [Електронний ресурс] / С. Г. Чечельницький // Енциклопедія Сучасної України. — 2023. — Режим доступу до ресурсу: https://esu.com.ua/article-881506.
2. Кириллова Н. Оккупация глазами семнадцатилетнего харьковчанина [Електронний ресурс] / Наталия Кириллова. — 2023. — Режим доступу до ресурсу: https://odnarodyna.org/article/okkupaciya-glazami-semnadcatiletnego-kharkovchanina (дата звернення: 07.01.2025)
3. Лаврентьев И. Н. Памяти выдающегося архитектора и художника Сергея Мануиловича Петрова / И. Н. Лаврентьев. // Культурна спадщина Слобожанщини: зб. наук. ст. / Харків. — 2017. — № 34. — С. 71–74.
4. Яновицкий Л. Застройка центрального района Кривого рога / Л. Яновицкий. //. Производственно-технический журнал государственного комитета по делам строительства Украинской ССР и союза архитекторов Украины «Строительство и архитектура». — Киев, 1964. — № 1. — С. 7–9.
5. Святченко С. Движение памяти, глава третья [Електронний ресурс] / Сергей Святченко // Kyiv daily. — 2021. — Режим доступу до ресурсу: https://kyivdaily.com.ua/glava-tretya/ (дата звернення: 07.01.2025).

КУДРЯШОВА Ірина Віталіївна,
кандидат архітектури,
доцент кафедри основ
архітектурного проєктування
ННІ АДОМ ХНУМГ ім. О. М. Бекетова

МАРТИНЕНКО Анна Сергіївна,
кандидат архітектури,
доцент кафедри основ
архітектурного проєктування
ННІ АДОМ ХНУМГ ім. О. М. Бекетова

Листопад 2024 року

УДК 378:93 (477.54)

До 90-річчя від дня народження

ВОЛОДИМИР ЙОСИПОВИЧ КРАВЕЦЬ: ГАРМОНІЯ ЖИТТЯ ТА ТВОРЧОСТІ ЗАСЛУЖЕНОГО АРХІТЕКТОРА УКРАЇНИ

Кравець Володимир Йосипович
(1935–2022)
Заслужений архітектор України, доктор архітектури, професор,
член-кореспондент Академії архітектури України,
художник театру, графік, акваре́ліст, учений, педагог.

Справжній архітектор є художником,
та не може ним не бути.

В. Й. Кравець

Володимир Йосипович Кравець — символ епохи та митець, чия творчість та наукові досягнення суттєво вплинули на розвиток архітектурної думки України. Його життєвий шлях, що почався в складний історичний період, став прикладом наполегливості, таланту й відданості професії. Його творчість віддзеркалює як індивідуальні амбіції, так і загальний дух періоду, коли мистецтво ставало інструментом висловлювання та засобом перетворення суспільства. В історії архітектури, живопису та сценографії України є імена, які залишили незабутній слід, і одне з них — Володимир Йосипович, чий внесок у розвиток мистецтва країни заслуговує на особливу увагу.

В. Й. Кравець народився 23 липня 1935 року у м. Херсон. Юний Володимир зростав у часи, коли Україна переживала значні політичні й соціальні зміни. З ранніх років він виявляв зацікавленість мистецтвом, що стало основою майбутньої кар'єри. З 1947 до 1952 року навчається у Харківській дитячій художній школі ім. І. Ю. Рєпіна. Школа тоді знаходилася у Будинку архітектора

Перед Великоднем. Папір, акварель. 2001 р.

на вул. Дарвіна. У 1953 році вступає на фізико-математичний факультет Харківського державного університету ім. О. М. Горького, але незабаром відчуває, що подальше життя має бути пов'язане з мистецтвом. Тому в 1957 році залишає фізико-математичний факультет і розпочинає навчання на факультеті живопису Харківського художнього інституту, який закінчує у 1963 році [1]. Його дипломною роботою стає сценографічне оформлення опери «Дон Жуан» В. А. Моцарта на сцені Харківського державного академічного театру опери та балету.

Саме сплетіння математичної та художньої освіти заклало фундамент майбутніх досліджень видатного вченого. Здобувши мистецьку освіту, Володимир Йосипович розпочав шлях, який привів його до статусу одного з найбільш визначних митців Харкова. Уже на ранніх етапах свого становлення він почав виявляти інтерес до експериментів у різних техніках та жанрах. Це прагнення новаторства стало характерною рисою його творчості протягом усього життя.

З 1963 року Володимир Кравець стає членом Національної спілки театральних діячів України. З 1968 року — член Національної спілки художників України, голова секції художників театру, кіно та телебачення м. Харкова [2].

В. Й. Кравець брав активну участь у мистецькому житті України. Багаторазово був учасником всеукраїнських та міжнародних мистецьких виставок від 1964 року. Він був одним із тих художників, хто підтримував та розвивав традиції харківської школи живопису, але водночас шукав нові шляхи для самовираження. Персональні виставки проходили у Києві (1964 р.) та Харкові (1989, 2008, 2020 рр.). Його твори представлені у найбільших музеях та галереях України, а також за кордоном [3].

Серед перших значних робіт художника можна назвати картини, виконані у класичних жанрах живопису. Проте з роками стиль став дедалі сучаснішим і концептуальнішим. Це проявляється як у виборі тем, так і у застосуванні різноманітних технік та матеріалів. У своїй творчій практиці Володимир Йосипович часто використовує елементи абстракції, а також робить акценти на символізмі та філософських темах. Його роботи можна охарактеризувати як синтез класичних традицій живопису та сучасних тенденцій. Через потужний досвід роботи зі сценографічним мистецтвом він грає з формами, простором, світлом і тінню. Кожен елемент його картин здається частиною складної візуальної загадки, яку глядач має розшифрувати. Художник активно використовував техніку колажу, змішуючи різні матеріали — від традиційного полотна до нестандартних елементів, таких як метал, дерево та текстиль. Це надає творам особливої текстури та емоційної насиченості.

Володимир Йосипович — багатогранна творча особистість. Його поезія змушує замислитися про життя, про місце людини у світі, про те, як оточення впливає на наше сприйняття реальності. В. Й. Кравець звертається до таких тем, як час, пам'ять, особиста ідентичність і духовність, що робить його вірші гармонійними та глибокими з філософського погляду.

У 1963–1965 роках В. Й. Кравець працює у Харківському театрі ляльок ім. Н. Крупської. Займається сценографією та розробкою ляльок до вистав. Загалом протягом життя оформлює понад 60 вистав у театрах Харкова, Києва та інших міст СРСР [4, 5, 6]. Основні сценографічні роботи:

1963 р. — «Четвертий хребець» за п'єсою Мартті Ларні. Харківський театр ляльок;

1964–1965 рр. — «Божественна комедія» за п'єсою Исидора Штока. Харківський театр ляльок;

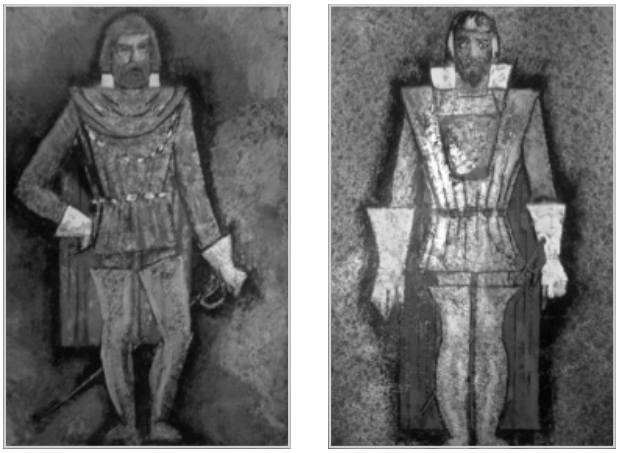
1967 р. — «Хлопчиш-Кибальчиш» за казкою Аркадія Гайдара;

1968 р. — «Руслан і Людмила» до опери Михайла Глинки;

1972 р. — «Патетична соната» за п'єсою Миколи Куліша;

Ескіз до вистави «Північна казка» за казкою Сельми Лагерлеф. Харківський театр опери та балету, 1978 р.

Лодовіко. Отелло. Ескізи костюмів до опери «Отелло» Джузеппе Верді за п'єсою Вільяма Шекспіра. Харківський театр опери та балету, 1998 р.

1973 р. — «Таблетка під язик» за п'єсою Андрія Макайонка. Харківський театр ім. Т. Г. Шевченка;

1975 р. — «Люди» за п'єсою Костянтина Симонова. Харківський театр ім. Т. Г. Шевченка;

1978 р. — «Північна казка» за казкою Сельми Лагерлеф. Харківський театр опери та балету;

1986 р. — «Ромео та Джульєтта» за п'єсою Вільяма Шекспіра;

1998 р. — «Отелло» опера Джузеппе Верді за п'єсою Вільяма Шекспіра. Харківський театр опери та балету.

Архітектурні роботи Володимира Йосиповича відрізняються гармонійним поєднанням функціональності та естетики. Працюючи у різноманітних стилях, він прагнув до створення будівель, які віддзеркалюють дух часу й одночасно залишаються поза ним. Серед реалізованих архітектурно-містобудівних проєктів варто виділити [7]:

- мікрорайони № 2 і 3 у м. Кривий Ріг Дніпропетровської області (початок 1970-х рр.);
- селище Ургал-2 на Байкало-Амурській магістралі (1976–1977 рр.);
- житлові масиви у м. Старий Оскіл Бєлгородської області (початок 1980-х рр.).

Однією з ключових рис творчості Володимира Кравця є глибока повага до контексту.

Святкування 85-річчя Володимира Йосиповича. ХНУБА, 2020 р.

Він уміло вписував проєкти у навколишнє середовище, зберігаючи баланс між сучасністю і традицією.

Будинки органічно доповнюють міську тканину, стаючи її невіддільною частиною.

Протягом свого довгого та плідного життя Володимир Йосипович веде наукову й освітню діяльність, передаючи свій досвід та знання наступним поколінням. З 1965 до 2022 року працює у Харківському національному університеті будівництва та архітектури (раніше — Харківському державному технічному університеті будівництва та архітектури / Харківському інженерно-будівельному інституті). Усього 57 років. Із них 25 років був завідувачем кафедри образотворчого та декоративного мистецтва (1995–2020 рр.).

В. Й. Кравець відомий своїми науковими роботами, присвяченими колористиці та проблемам гармонізації міського середовища. Його дослідження випередили свій час, відкриваючи нові перспективи для майбутніх науковців. Володимир Йосипович проводив наукові дослідження у галузі математичного моделювання зорового комфорту та архітектурної композиції. У 1972 році він захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата архітектури «Структура та функції кольорової гармонії у композиції житлової забудови» [8]. У 1995 році в Науково-дослідному інституті теорії та історії архітектури та містобудування (м. Київ) — дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора архітектури «Цілі та засоби колористичного формотворення в архітектурі» [9].

Як професор він зробив величезний внесок у формування нових поколінь архітекторів. Його лекції завжди були насичені практичними прикладами та глибокими теоретичними знаннями. Вони надихали молодих спеціалістів на пошук власних творчих шляхів, занурювали студентів та аспірантів у філософські погляди на мистецтво. Він доводив важливість гармонії у творчості, архітектурі та містобудуванні. В. Й. Кравець керував багатьма дисертаційними дослідженнями, які стали важливими кроками у розвитку української архітектурної науки. Багато років працював у Спеціалізованій вченій раді ХДТУБА / ХНУБА за спеціальністю 18.00.01 «Теорія та історія архітектури, реставрація пам'яток архітектури». Вплив В. Й. Кравця виходить далеко за межі власної творчості — він відчутний у роботах його учнів, продовжувачів його ідей.

Досягнення Володимира Йосиповича були відзначені численними нагородами. Роботи отримали високу оцінку серед професіоналів. З 1995 року він стає членом-кореспондентом Академії архітектури України. У 2002 році отримує почесне звання «Заслужений архітектор України».

Володимир Кравець казав, що мистецтво має бути живим та здатним знаходити відгук у серці глядача. Він завжди прагнув пошуку нових виразних форм. Важливою частиною його філософії є твердження, що художник не просто відображає реальність, а й створює нове бачення світу, даючи глядачеві можливість побачити те, що раніше було приховано від очей.

У 2019 році Володимира Йосиповича, уже професора та доктора архітектури, запрошують рецензентом виставки робіт Харківських архітекторів «Я люблю Харків», що проходила у Будинку архітектора. Саме у цьому будинку він навчався у дитинстві в художній школі та робив перші мистецькі кроки.

Афіша персональної виставки проф. В. Й. Кравця. ХНУБА, 2020 р.

Володимир Кравець із Катериною Чечельницькою. ХНУБА, 2020 р.

У 2020 році в Харківському національному університеті будівництва та архітектури проходить, на превеликий жаль, остання персональна виставка В. Й. Кравця «Моя любов архітектура» — «Мій Крим, моя Країна» — «Мій дім» — «Мої ХІСІЇТИ», присвячена 90-річчю університету. Саме ХНУБА Володимир Йосипович присвятив багато років свого життя. Професора не стало 9 червня 2022 року у віці 87 років.

Творча діяльність Володимири Йосиповича охоплює кілька десятиліть. За роки своєї роботи він став одним із найяскравіших представників Харківської мистецької та архітектурної наукової школи. Володимир Кравець був особистістю, яка створила цілу епоху в українському мистецтві. Його творчі та наукові роботи залишаються актуальними і сьогодні, являючи собою важливу частину культурної спадщини нашої держави.

Сьогодні, відзначаючи 90-річчя Володимира Йосиповича, ми не лише вшановуємо видатного майстра, а й усвідомлюємо його значущість для архітектурного та культурного життя України. Ідеї, започатковані професором, продовжують жити та розвиватися в роботах його учнів та послідовників, впливаючи на вигляд сучасних українських міст.

Доктор архітектури, професор В. Й. Кравець — видатний науковець, який розвивав українську культуру, архітектуру та мистецтво.

Його життя і творчість є прикладом того, як професіоналізм, талант і відданість справі можуть змінити світ навколо нас.

Пам'ять про Вчителя буде жити ще багато років, надихаючи нові покоління архітекторів та дослідників.

Натхнення, вірші, акварелі
Й точніші Всесвіту моделі:
Все поєднав в собі Кравець —
І математик, і митець!

Е. В. Чеховська

Перелік використаних джерел

1. Кравець Володимир Йосипович. Д. Ф. Гончаренко. Енциклопедія сучасної України. Ред. колегія: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін. НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2014.
2. [Електронний ресурс] Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B5%D1%86%D1%8C_%D0%92%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%BC%D0%B8%D1%80_%D0%99%D0%B

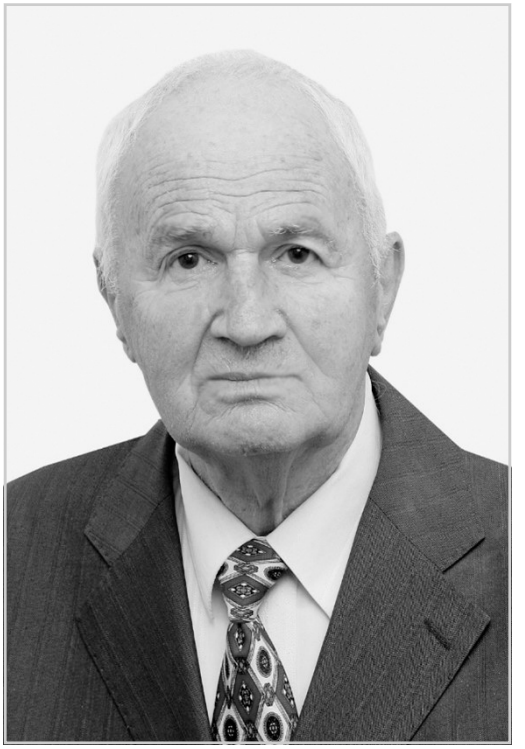
E%D1%81%D0%B8%D0%BF%D0%BE%D0%B2-%D0%B8%D1%87
3. Ковальчук О. Художники українського театру 1950–1980-х років: образні пошуки у часовому контексті. Нариси з історії театрального мистецтва України XX ст. Інститут проблем сучасного мистецтва Академії мистецтв України. Ред. колегія: В. Сидоренко та ін. Київ: Інтертехнологія, 2006. 1054 с.
4. [Електронний ресурс] Режим доступу: https://puppet.kharkov.ua/biblioteka/knigi.html
5. Український драматичний театр. Нариси історії. [В двох томах]. Інститут мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М. Т. Рильського; ред. М. Т. Рильський. Київ: Наук. думка, 1967. Т. 1. 518 с.
6. Верховодова Я. А. Сценографическое творчество художника В. И. Кравца. Харків: Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв № 6, 2014. С. 54–66.
7. [Електронний ресурс] Режим доступу: https://esu.com.ua/article-1794
8. Кравец В. И. Структура и функции цветовой гармонии в композиции жилой застройки: автореф. дис. … канд. арх.: спец. 00.01; Харьк. инж.-строит. ин-т. Харьков, 1972. 28 с.
9. Кравець В. Й. Цілі та засоби колористичного формотворення в архітектурі: автореф. дис. … д. арх.: спец. 18.00.01 «Теорія архітектури, реставрація пам'яток архітектури»; Київ. держ. ун-т буд-ва та архітектури. Київ, 1995. 44 с.

ЧЕЧЕЛЬНИЦЬКА Катерина Сергіївна,
кандидат архітектури,
доцент кафедри урбаністики та містобудування
ННІ АДОМ ХНУМГ ім. О. М. Бекетова
e-mail: kateryna.chechelnytska@kname.edu.ua

Листопад 2024 року

УДК 929

ДО 90-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ПРОФЕСОРА ОЛЕКСАНДРА ГЕОРГІЙОВИЧА ВАНДОЛОВСЬКОГО

Олександр Георгійович Вандоловський
(1934–2022)

2 вересня 2024 року виповнилося 90 років від дня народження видатного українського вченого у галузі технології будівельних матеріалів професора Олександра Георгійовича Вандоловського.

Олександр Георгійович Вандоловський — корінний харків'янин, який глибоко і щиро любив своє місто.

Народився 2 вересня 1934 року в Харкові, отримав освіту в Харківському інституті інженерів залізничного транспорту, який закінчив у 1957 році.

Уже в 1957 року після закінчення будівельного факультету ХІІТу він починає свою трудову діяльність дорожнього майстра на реконструкції Південної залізничної магістралі. Олександр Георгійович брав активну участь в забудові одного з елітних районів міста — Павлового Поля. Молодому фахівцеві потрібно було поглибити знання з геодезії. З 1958 до 1961 року він працює інженером-геодезистом у відділі досліджень інституту «Южгіпроруда». Виконував топографічну зйомку місцевості, закладав геодезичні знаки IV класу, трасував автомобільні дороги та залізниці [1].

У цей же час він запропонував і виготовив спеціальну рейку для визначення глибини залягання і діаметру підземних трубопроводів. Потім вів дослідницьку роботу в науково-дослідному інституті «УкрВодгео», куди він прийшов у 1961 році. Його дослідження, як і раніше, пов'язані з трубопроводами. Розвиток меліорації на півдні України потребував великої кількості

У лабораторії кафедри інженерної геодезії

Колектив кафедри інженерної геодезії

зрошувальних труб, і найекономічнішими на цей період вважалися залізобетонні. Спочатку розрахунками, а потім і експериментально Олександр Георгійович довів можливість виробництва неармованих бетонних труб для напірних водоводів. Проведені роботи лягли в основу кандидатської дисертації, яка була успішно захищена в Харківському інженерно-будівельному інституті (ХІБІ) у 1968 році. Розроблені бетонні труби широко застосовувалися в Узбекистані й Таджикистані.

У 1983 році О. Г. Вандоловський перейшов на роботу в ХІБІ, де на кафедрі будівельних матеріалів і виробів очолив науково-дослідну лабораторію неметалевих труб.

У 1992 році захищає докторську дисертацію і переходить на викладацьку роботу професором кафедри інженерної геодезії.

У 2006 році Олександр Георгійович повертається на кафедру будівельних матеріалів і виробів. Професор, завідувач кафедри О. Г. Вандоловський керує дослідженнями щодо здобуття сухих будівельних сумішей для захисних покриттів проникаючої дії, створення для будівництва нових високоміцних композиційних матеріалів з використанням нанотехнологій, пористих труб для ліквідації підтоплення, свайних фундаментів для умов вічної мерзлоти, які проводять співробітники кафедри, аспіранти і студенти. Під його керівництвом захищено 5 кандидатських дисертацій і магістерські роботи, ведеться підготовка ще двох аспірантів, працює студентський науковий гурток.

Олександром Георгійовичем розроблений курс будівельного матеріалознавства для нової спеціальності будівельного факультету — «Гідротехнічне будівництво».

Олександр Георгійович з аспірантом Баширом

Наукова робота

Колектив кафедри будівельних матеріалів та виробів. У першому ряду: зав. лаб. В. Ю. Коваленко, аспірант Юніс Башир (Ірак), доц. В. Л. Подосінова, інж. 1 кат. Л. М. Токарєва, аспірант О. О. Бурлака, доц. В. О. Бондар; у другому ряду: інж. 1 кат. Т. А. Ліпко, аспірант О. О. Люлько, доц. О. В. Вішев, аспірант М. М. Токарєв, аспірантка І. В. Говоруха, доц. О. Б. Деденьова, завідувач кафедрою, професор, д. т. н. О. Г. Вандоловський, доц. В. О. Черніговський, доц. Т. О. Костюк, доц. І. Е. Казімагомедов, інж. 1 кат. Є. І. Олійник

Олександр Георгійович активно бере участь у роботі з підготовки кадрів вищої кваліфікації, довгі роки будучи членом двох спеціалізованих докторських рад.

Професором О. Г. Вандоловським опубліковано більше 120 друкованих робіт, включаючи монографію щодо бетонних труб, авторські свідоцтва і патенти.

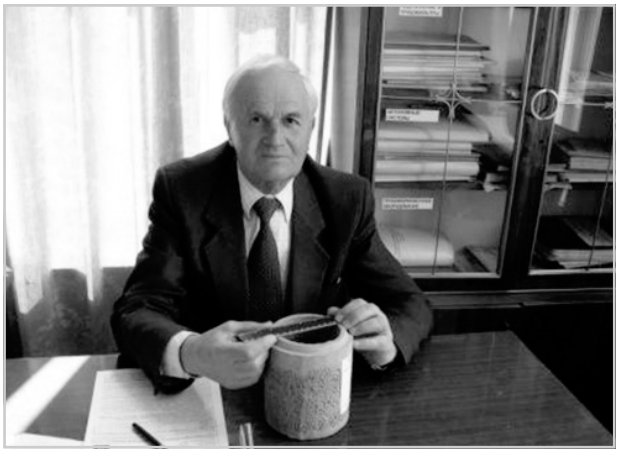
Внутрішній світ Олександра Георгійовича яскравий і багатогранний. Він роздумує над проблемами астрофізики, зокрема теорії виникнення Сонячної системи, ним запропонований новий підхід до пояснення деяких загадкових явищ у взаємодії планет Сонячної системи. Його теорія опублікована у низці журналів, зокрема в «Науковому світі» ВАК Україні, харківському науково-популярному виданні «Непосида».

Відомі музичні та літературні пристрасті Олександра Георгійовича. Він був пристрасним збирачем рідкісних записів джазових виконавців і російського романсу початку минулого століття.

Олександр Георгійович був справжнім зберігачем традицій вітчизняної вищої школи. Він не проводив грань «викладач — студент». Своїм великим досвідом і знаннями Олександр Георгійович щиро ділився з молодим поколінням, і, напевно, тому нам його сьогоднішні так не вистачає.

Олександр Георгійович входить до плеяди видатних науковців школи відомого вченого Отара Петровича Мчедлова-Петросяна. Ця школа зробила величезний науковий внесок у будівельну галузь.

Доктор технічних наук, професор О. Г. Вандоловський присвятив свою наукову діяльність дослідженням у галузі цементних бетонів та технології виробництва бетонних труб та трубофільтрів різного призначення. Виробництво цих виробів було налагоджено на харківських заводах. Бетонні труби та трубофільтри використовувалися при будівництві харківського метрополітену та об'єктів водовідведення.

О. Г. Вандоловський
на кафедрі будівельних матеріалів та виробів

Олександр Георгійович Вандоловський створив наукову школу на базі Галузевої лабораторії неметалевих труб. Результатом наукової та виробничої діяльності очолюваного ним колективу стала розробка та впровадження технології виробництва бетонних щільних і дренажних труб, на базі наукової діяльності лабораторії успішно були захищені кандидатські дисертації аспірантами та здобувачами.

Діяльність
кафедри будівельних матеріалів та виробів
під керівництвом
професора О. Г. Вандоловського

Кафедра будівельних матеріалів та виробів, створена в 1930 році, за свою багаторічну історію стала важливим осередком науково-дослідної роботи та підготовки висококваліфікованих фахівців. Завідувачі кафедри в різні роки зробили значний внесок у її розвиток, і період під керівництвом професора Олександра Георгійовича Вандоловського (2006–2017 рр.) також відзначався новими досягненнями та напрямками досліджень.

Освіта та наукові ступені

Закінчив Харківській інститут залізничного транспорту (1957) за спеціальністю «Будівництво залізниць, колій та колійне господарство» та аспірантуру при НДІ «Укрводгео» (1968).

Кандидат технічних наук (1969) за спеціальністю 05.23.05 «Будівельні матеріали і вироби». Тема дисертації: «Технологія виготовлення бетонних труб пресуванням».

Доктор технічних наук (1992) за спеціальністю 05.23.05 «Будівельні матеріали і вироби». Тема дисертації: «Бетонні труби підвищеної міцності».

Наукові публікації, патенти, гранти

Автор понад 120 праць, з них більше 100 наукового та 10 навчально-методичного характеру, зокрема 8 авторських свідоцтв та 2 патенти.

Організаційна діяльність

Професор О. Г. Вандоловський приділяв значну увагу покращенню матеріально-технічної бази кафедри, що стало важливим кроком для підвищення якості навчального процесу та наукових досліджень. Було модернізовано лабораторії кафедри, зокрема встановлено новітнє обладнання для проведення експериментів із дослідження будівельних матеріалів.

Наукові дослідження

У цей період основними напрямками наукових досліджень були:

- Розробка пористих труб для ліквідації підтоплення. Професор Вандоловський та його команда займалися створенням матеріалів та конструкцій, які давали змогу ефективно боротися з підтопленням територій. Ця проблема є актуальною для багатьох регіонів України, особливо в умовах змін клімату.
- Дослідження пальових фундаментів для умов вічної мерзлоти. Робота в цьому напрямку сприяла розвитку технологій будівництва в екстремальних кліматичних умовах. Отримані результати дали змогу оптимізувати технології створення фундаментів, забезпечуючи їхню надійність і довговічність.
- Розробка нових будівельних матеріалів. О. Г. Вандоловський активно сприяв розробці інноваційних матеріалів з поліпшеними експлуатаційними характеристиками. Зокрема, спільно з доцентом кафедри О. Б. Деденьовою був створений курс з будівельного матеріалознавства для нової спеціальності «Гідротехнічне будівництво».

Навчальна діяльність

Під час роботи Олександра Георгійовича кафедра продовжувала забезпечувати високий рівень підготовки студентів. Було введено нові курси,

які відповідали сучасним вимогам будівельної галузі. Значну увагу приділяли залученню студентів до наукових досліджень, що сприяло їхньому професійному зростанню.

Співпраця з будівельною галуззю

Кафедра активно співпрацювала з будівельними організаціями, надаючи науково-технічну допомогу. Професор Вандоловський організовував дослідницькі роботи на замовлення підприємств, що дозволило кафедрі зміцнити зв'язок із практикою та впроваджувати результати досліджень у виробництво.

Внесок у підготовку кадрів

За час роботи О. Г. Вандоловського на посаді завідувача кафедри було підготовлено значну кількість дипломованих спеціалістів, магістрів та кандидатів наук, які успішно працюють у будівельній галузі України та за її межами. Його керівництво відзначалося вмінням об'єднати викладацький колектив для досягнення спільних цілей.

Період роботи кафедри під керівництвом професора Олександра Георгійовича Вандоловського став новою віхою у її розвитку. Завдяки його зусиллям кафедра будівельних матеріалів та виробів зберегла та примножила свої традиції, а також заклала основу для подальших наукових та практичних досягнень.

Олександр Георгійович Вандоловський пішов з життя 8 січня 2022 року.

Перелік використаних джерел

1. Вандоловський Олександр Георгійович / Т. А. Наливайко // Енциклопедія сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.]; НАН України, НТШ. — К.: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2005. — Режим доступу: https://esu.com.ua/article-33077
2. Деденьова О., Бондар В., Казімагомедов І., Костюк Т. Кафедра будівельних матеріалів і виробів: історія і сьогодення. Новий Колегіум: наук. інформ. журн. — Харків, № 4 2020 (102). — С. 23–29.

ЄВДОКІМОВ Андрій Анатолійович,
кандидат технічних наук,
доцент кафедри земельного адміністрування
та геоінформаційних систем
ННІ БЦІ ХНУМГ ім. О. М. Бекетова
e-mail: akim050776@gmail.com

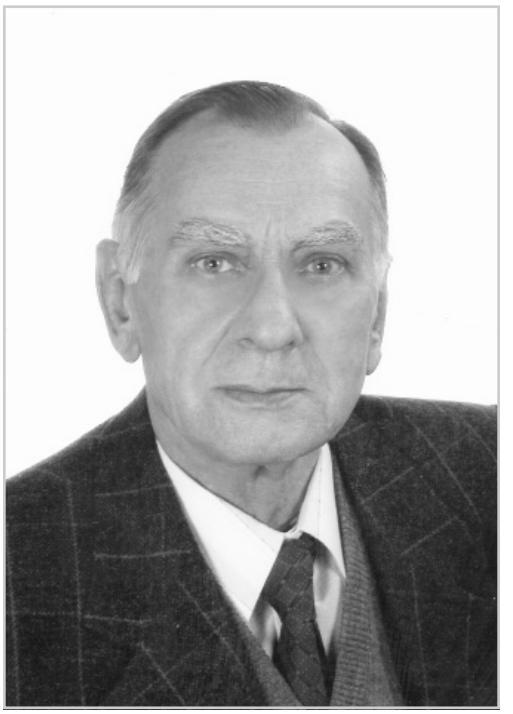
НАЛИВАЙКО Тарас Антонович,
кандидат технічних наук,
доцент кафедри земельного адміністрування
та геоінформаційних систем
ННІ БЦІ ХНУМГ ім. О. М. Бекетова
e-mail: Taras.Nalyvaiko@kname.edu.ua

Листопад 2024 року

УДК 378:93(477.54)

До 90-річчя від дня народження

ЖИТТЄВИЙ ШЛЯХ, НАУКОВІ ЗДОБУТКИ ТА ТВОРЧІСТЬ ПРОФЕСОРА ВОЛОДИМИРА ТИМОФІЙОВИЧА ДОЛІ

Володимир Тимофійович Доля
(1933–2022)
Заслужений професор ХНУМГ ім. О. М. Бекетова (2013), завідувач кафедри економіки будівництва (1973–1992), професор кафедр економіки будівництва та обліку і аудиту (1992–2015), дійсний член Академії будівництва України (2003).

Зі 100-річного існування університету 60 років свого життя Володимир Тимофійович присвятив рідній альма матер, пройшовши усі сходинки педагогічного та наукового зростання від аспіранта до завідувача кафедри. Організаторський талант, принциповість і прогресивні ідеї яскраво виявились на посаді завідувача кафедри економіки будівництва, яку він очолював майже 20 років. Розуміючи важливість інформаційно-аналітичного забезпечення процесу ринкових перетворень в Україні, він став ініціатором створення кафедри обліку і аудиту, на якій працював на посаді професора до 2015 року.

В. Т. Доля — студент 2-го курсу Харківського індустріального технікуму, 1952 р.

В. Т. Доля — випускник Харківського індустріального технікуму

В. Т. Доля народився 20 жовтня 1936 р. у с. Великий Бурлук Великобурлуцького району Харків-

В. Т. Доля — випускник Харківського інституту інженерів комунального будівництва. Квітень 1962 р.

В. Т. Доля — головний спеціаліст лабораторії економіки будівництва ПівденНДІ АСіА СРСР (м. Харків). 1962 р.

ської області. Своє дитинство Володимир Тимофійович називав воєнним, оскільки воно припало на період Другої світової війни. Це були важкі часи…

У 1944–1951 рр. навчався в Підсереднянській неповній середній школі Великобурлуцького району. Володимир Тимофійович пригадував, що тоді не було ані зошитів, ані чорнил, а писали гусячим пір'ям та густим розчином марганцівки.

Батько настояв, щоб Володимир Тимофійович навчався в Харківському індустріальному технікумі МХП СРСР (1951–1955 рр.), отримав кваліфікацію техніка-будівельника за спеціальністю «Промислове і цивільне будівництво», диплом з відзнакою і право вільного працевлаштування.

1955–1960 рр. були найбільш пам'ятним, насиченим враженнями періодом. Володимир Тимофійович навчався у Харківському інституті інженерів комунального будівництва (ХІІКБ), отримав кваліфікацію інженера-економіста за спеціальністю «Економіка і організація будівництва», диплом із відзнакою.

З 1960 до 1962 року Володимир Тимофійович працював на посаді молодшого наукового співробітника і головного спеціаліста лабораторії економіки будівництва ПівденНДІ АБіА (м. Харків) за тематикою щодо продуктивності праці у будівництві об'єктів чорної металургії півдня СРСР, координованої НДІЕБ Держбуду СРСР.

У 1962–1965 рр. проходив аспірантську підготовку в очній аспірантурі ХІІКБ за спеціальністю «Економіка і планування народного господарства (будівництво)» — 08.594; кандидатську дисертацію «Совершенствование планирования и анализа производительности труда в общественных организациях» захистив у МІЕІ ім. С. Орджонікідзе (м. Москва) у травні 1966 р.

1 грудня 1965 р. відповідно до розподілу випускників аспірантури Володимир Тимофійович був зарахований на посаду старшого викладача кафедри економіки і планування комунального господарства ХІІКБ.

У 1965 р. пройшов короткострокові курси підвищення кваліфікації в МДУ імені М. В. Ломоносова і МІНЕЇ імені С. Орджонікідзе (м. Москва); розробив і вперше в Україні розпочав викладання дисципліни «Економіко-математичні методи планування і управління».

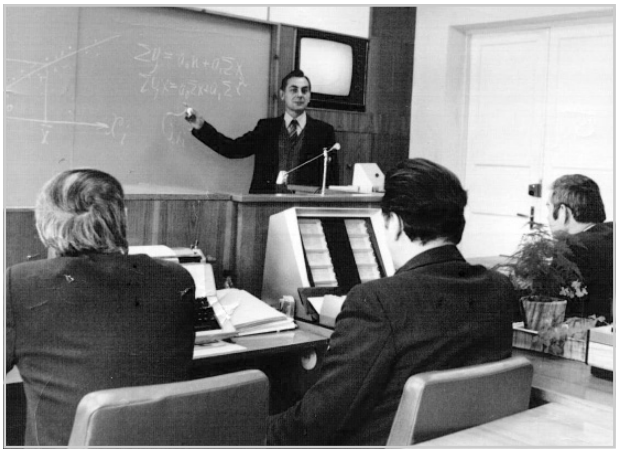
В. Т. Доля серед членів кафедри економіки і планування комунального господарства ХІІКБу на першотравневій демонстрації

В. Т. Доля з родиною та колегами з кафедри В. О. Серебряковою, А. В. Місюровим, В. О. Костюком та А. С. Садиковим

В. Т. Доля на засіданні секції економіки будівництва Науково-технічної ради Мінпромбуду УРСР, м. Миколаїв

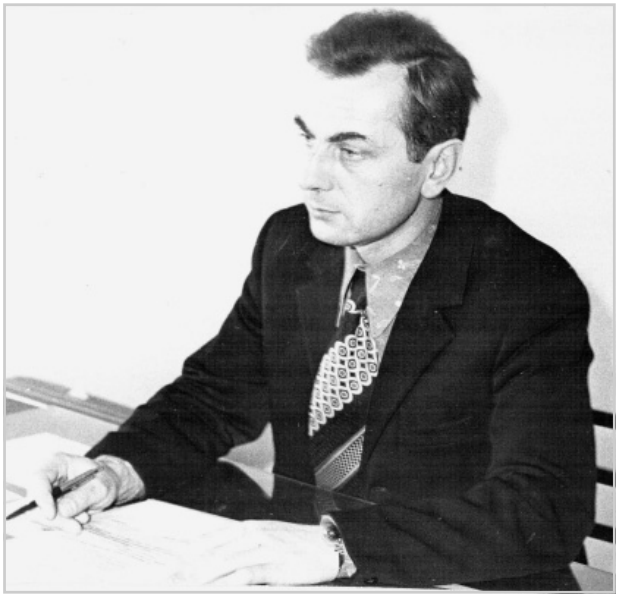

На лекції для студентів-заочників. 1978 р.

У 1971 р. рішенням ВАК СРСР був затверджений у вченому званні доцента, а в 1973 р. призначений в. о. завідувача кафедри економіки і планування комунального господарства і будівництва.

У 1976 р. Володимир Тимофійович ініціював створення першої в Україні кафедри «Економіка будівництва» і очолював її понад 18 років — до 1992 р. Кафедра була визначена головною за спеціальністю «Економіка і організація будівництва» в МВССО УРСР.

З 1976 до 1986 року Володимир Тимофійович був членом НМК за спеціальністю «Економіка і організація будівництва» МВССО СРСР.

В. Т. Доля — ініціатор створення і завідувач кафедри економіки будівництва

Очолював госпрозрахункове співробітництво з Мінпромбудом СРСР: виконано 17 госпрозрахункових НДР з розробки методик встановлення планових завдань, економічних нормативів і нормативів штатної чисельності адміністративного і лінійного персоналу будівельних організацій; 11 відомчих нормативних документів впроваджено наказами Мінпромбуду СРСР, отриманий економічний ефект становив майже 7,2 млн крб; був введений до складу секції економіки Науково-технічної ради Мінпромбуду СРСР.

Замість дисципліни «Економіко-математичні методи планування і управління» вперше в Україні ввів до навчальних планів підготовки економістів дисципліни «Економетрія» і «Дослідження операцій», які набули статусу нормативних у стандартах ОПП лише у 1994 р.

У 1978 р. Володимир Тимофійович був нагороджений МВССО СРСР нагрудним знаком

Урочисті збори випускників-економістів. Травень 1979 р.

50-річний ювілей ХІІКБу. Зустріч випускників 1959–1961 рр. Зліва направо: В. Т. Доля, М. О. Гуйва, Б. Г. Кругляк, Є. М. Кайлюк, В. В. Пліс. Жовтень 1980 р.

В. Т. Доля серед «однокашників» — випускників групи ЕОБ-2 інженерно-економічного факультету. 1985 р.

Ю. Л. Воробйов і В. Т. Доля — керівники Всесоюзного педагогічного експерименту з підготовки фахівців-економістів нового типу, проведеного у 1986–1990 рр.

«За отличные успехи в работе». Був одним із керівників Всесоюзного експерименту, проведеного МВССО СРСР на базі ХІІКБ з підготовки спеціалістів з економіки у тісному зв'язку із виробництвом.

У 1986 р. Указом Президії Верховної Ради СРСР за багаторічну плідну роботу в галузі вищої освіти Володимир Тимофійович був нагороджений орденом «Знак Пошани».

Тричі поспіль обирався за конкурсом завідувачем кафедри «Економіка будівництва». На кафедрі був дружній колектив, усі брали участь у демонстраціях до радянських свят.

В. Т. Доля, фото на Дошці пошани інституту. 1985 р.

На початку 1990-х за замовленням Держбуду України на госпрозрахунковій основі очолив розробку комплексу відомчих нормативних документів щодо переходу державних проєктних організацій до ринкових відносин і приватизації їх майнових комплексів. За дорученням Верховної Ради України очолював групу розробників проєкту Закону України «Про оренду».

У 1994 р. рішенням Атестаційної колегії Міносвіти України Володимиру Тимофійовичу було присвоєне вчене звання професора.

У зв'язку з реорганізацією випускових кафедр інженерно-економічного факультету Володимир Тимофійович переведений на посаду професора кафедри «Облік і аудит». Під час роботи у період незалежної України неодноразово отримував почесні грамоти МОН.

Володимир Тимофійович Доля працював заступником голови Науково-методичної ради академії з питань кредитно-модульної системи організації навчального процесу модульного контролю

Члени кафедри на демонстрації 7 листопада 1989 р. Зліва направо: В. Т. Доля, В. Д. Гузенко, В. О. Пасічний, Г. В. Ковалевський, І. В. Мількін

Учасники Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої приєднанню України до Болонського процесу, на кафедрі обліку і аудиту. Квітень 2004 р.

В. Т. Доля і Ю. О. Ситник проводять засідання секції Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої приєднанню України до Болонського процесу. Квітень 2004 р.

Завідувачка кафедри обліку і аудиту Н. Ф. Чечетова вітає В. Т. Долю із 60-річним ювілеєм на урочистому засіданні Вченої ради факультету економіки і підприємництва. Жовтень 1996 р.

В. Т. Доля серед жіноцтва кафедри обліку і аудиту, у центрі — завідувачка кафедри Н. І. Гордієнко. Вересень 2004 р.

знань із дисциплін, форм підсумкового контролю тощо. Співавтор «Положення про Науково-методичну раду».

У 2002 р. Володимир Тимофійович нагороджений грамотою ХОДА з нагоди 80-річчя нашого університету.

У квітні 2004 р. В. Т. Доля і Ю. О. Ситник проводять засідання секції Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої приєднанню України до Болонського процесу.

У 2005 р. Володимирові Тимофійовичу була присуджена премія Академії будівництва України ім. академіка М. С. Буднікова.

За період з 1972 до 2015 року Володимир Тимофійович випустив, зокрема й у співавторстві, понад 110 наукових праць, серед них підручник «Економіка і планування будівництва» (у співавторстві) у видавництві «Вища школа» (Київ, 1972 р.); навчальні посібники «Статистическое моделирование производственных процессов и систем» (НМК ВО, 1988 р.), «Экономический анализ» (Київ, «Кондор», 1-ше видання — 2003 р., 2-ге видання — 2007 р.), «Економетрія» (ХНАМГ, 2010 р.); 66 навчально-методичних виданнь; 34 наукові статті та тези доповідей; 6 інформаційних видань. Під його керівництвом виконано понад 25 госпрозрахункових науково-дослідних робіт.

У 2012 р. Володимирові Тимофійовичу присвоєно звання «Заслужений професор ХНУМГ».

Після виходу на пенсію Володимир Тимофійович активно займався поетичною творчістю. Книга В. Т. Долі «Военное детство. Рассказы в стихах. Стихотворения» складається з двох розділів. До першого розділу ввійшли віршовані розповіді автора про найбільш пам'ятні події воєнного дитинства, проведеного на Великобурлуччині в 1941–1951 рр. Другий розділ включає вибрані вірші, присвячені сторінкам історії Слобожанщини, Великобурлуцького краю, його мальовничим селам Підсереднє, Приколотне, Андріївка, його рівнинним і горбистим полям, замальовкам картин природи в різні пори року, ностальгічним спогадам про рідні пейзажі та людей.

У 2021 році побачила світ нова збірка віршів В. Т. Долі «Поетичний вернісаж», яка включає дев'ятнадцять циклів віршів, ретельно відібраних автором. Це своєрідний поетичний літопис його творчого життя. Автор розглядає її як свій скромний внесок до публікацій, присвячених 100-річному ювілею рідного його серцю університету.

Життєвий та творчий шлях Володимира Тимофійовича з його цитатою: «Ни дня без строчки — мой девиз!» — це приклад успішного та талановитого вченого, високі моральні якості якого сформували авторитет і заслужену пошану серед керівництва, колег, аспірантів і студентів.

Перелік використаних джерел

1. Доля Володимир Тимофійович // Харківська державна академія міського господарства / [редкол.: Т. П. Єлісеєва, О. Л. Рябченко, Н. П. Тріпутіна та ін.; гол. ред. Г. В. Стадник]. — Харків: Золоті сторінки, 2002. — С. 85–87, 100.
2. Доля Володимир Тимофійович // Харківський національний університет міського господарства ім. О. М. Бекетова: монографія / [керівник вид. проєкту В. М. Бабаєв; редкол.: Л. М. Шутенко, Г. В. Стадник, Т. П. Єлісеєва та ін.]. — Харків: Золоті сторінки, 2012. — С. 152, 163, 171, 172, 202, 210, 246, 248, 249, 402, 486.

МІЗІК Юлія Ігорівна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансово-економічної безпеки,
обліку і аудиту ННІ ЕіМ
ХНУМГ ім. О. М. Бекетова

Листопад 2021 року

УДК 378:93(477.54)

До 90-річчя від дня народження

СТАНІСЛАВ СТАНІСЛАВОВИЧ ДУШКІН — УЧЕНИЙ, УЧИТЕЛЬ, ВИХОВАТЕЛЬ

Станіслав Станіславович Душкін
(1935 р. н.)
Завідувач кафедри водопостачання, водовідведення і очищення вод ХНУМГ ім. О. М. Бекетова (1991–2015). Доктор технічних наук, професор, член-кореспондент Інженерної академії України (1992). Відмінник освіти України (1997).
Заслужений професор ХНУМГ ім. О. М. Бекетова (2002).
Дійсний член (академік) Інженерної академії України (2020).

Станіслав Станіславович Душкін народився 9 лютого 1935 р. у с. Биківка Радомишльського району Житомирської області. Із вересня 1941 р. до вересня 1944 року родина перебувала в м. Зеленоград Московської області, потім переїхала до м. Ізюм Харківської області.

Там маленький Станіслав у 1945 році пішов до першого класу ізюмської середньої школи № 4, яку успішно закінчив у 1953 р. Цього ж року став студентом Харківського інституту інженерів комунального будівництва (ХІІКБ) (нині — Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова) за спеціальністю «Міське господарство та будівництво», після закінчення якого у 1958 р. одержав кваліфікацію інженера-будівельника.

Отримавши направлення на Байконур, він разом із дружиною Аллою Миколаївною поїхав будувати космодром. Там він стає Станіславом Станіславовичем і обіймає посаду начальника цеху в/ч 14035, Ташкент-91 Головного управління аеродинамічного спецбудівництва Міністерства оборони СРСР.

Повернувшись до Харкова у 1959 році, Станіслав Станіславович Душкін йде працювати на завод № 231, де обіймає посаду майстра спеціалізованої дільниці 90.

Але склалося так, що у 1961 році доля повернула його до рідного ХІІКБ, де Станіслав Станіславович стає начальником дослідного сектору, і вже з цих часів у ньому пробуджується дослідник, винахідник і творець.

Проректором з науково-дослідної роботи був на той час завідувач кафедри санітарної техніки Олександр Іванович Шахов, який став науковим керівником аспіранта Душкіна (1962–1965 рр.) за спеціальністю «Водопостачання та каналізація».

Під час аспірантури Станіслав Станіславович разом із керівником почали досліджувати вплив магнітного поля на процеси коагуляції при водопідготовці. При дослідженні цього фізичного явища він ще не здогадувався, що стане провідним вченим у сферах водопідготовки та розвитку комунальних і промислових систем водопостачання та водовідведення

Уже 1962–1966 рр. він випустив 18 публікацій різного характеру, починаючи з тез доповідей на конференції, статей у фахових виданнях і закінчуючи авторефератом до своєї дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата технічних наук «Інтенсифікація процесу коагуляції при очищенні води в системах водопостачання шляхом накладання зовнішнього магнітного поля» за спеціальністю 05.23.04 — «Водопостачання, каналізація», яку захистив у грудні 1966 року.

Як згадує Вячеслав Олександрович Ткачов [1]: «Станіслав Станіславович Душкін у мене асоціюється зі спеціальністю «Очищення природних і стічних вод», яка була відкрита вперше в СРСР у ХІІКБі в 1966 році. Я, коли вступав до ХІІКБу, нічого про цю спеціальність не знав, але поспілкувавшись з відповідальним секретарем приймальної комісії, вирішив вступати на цю спеціальність. Напевно, це доля, яка звела мене зі Станіславом Станіславовичем. Це був молодий старший викладач, з модною зачіскою «їжачок», що викликало симпатії у студентів, особливо у дівчаток нашої групи. Уже тоді відчувалася його цілеспрямованість у досягненні поставлених цілей. У березні 1967 року Станіславу Станіславовичу Душкіну присуджено науковий ступінь кандидата технічних наук. З 1968 року він став працювати доцентом кафедри сантехніки у ХІІКБ. У той же рік він нас, студентів третього курсу, повіз у с. Кочеток на практику. Слід зазначити, що в той час це були єдині очисні споруди з підготовки питної води для м. Харкова. Перша практика за фахом була дуже добре організована, і з легкої руки Станіслава Станіславовича все було цікаво. Перша лекція за фахом, яку нам читав С. С. Душкін з дисципліни «Водопровідні мережі і споруди», також пройшла дуже цікаво, він вважав, що викладач не повинен читати по шпаргалці і, маючи дуже гарну пам'ять та готуючись до занять, завжди читав лекції ясно і зрозуміло. Контрольні роботи, які ми писали з його дисципліни, ніколи не викликали труднощів. Мабуть, через це оцінки за контрольні роботи завжди були добрими та відмінними. Такого гарного методиста в своєму житті я не зустрічав, незважаючи на його активність, ніякої метушні не було, все було ясно і зрозуміло. Багато студентів хотіли піти до нього на дипломне проєктування, але він вибрав мене, і ми з ним поїхали на Дніпровський металургійний завод в м. Дніпродзержинськ. Там ми проводили дослідження з очищення стічних вод від мокрої газоочистки мартенівських і доменних печей і стічних вод аглофабрики. Я вперше ознайомився з таким величезним виробництвом. Після повернення до Харкова і продовження роботи над дипломним проєктом, ми дійшли висновку, що необхідне тиристорне управління роботою магнітних апаратів для обробки води, яке все ще актуальне. Після закінчення ХІІКБу за пропозицією С. С. Душкіна мене залишили асистентом на кафедрі сантехніки, і знову ж таки за порадою Станіслава Станіславовича я вступив до аспірантури Інституту колоїдної хімії та хімії води АН УРСР ім. А. В. Думанського. Увесь період навчання в аспірантурі я відчував підтримку Станіслава Станіславовича і після її закінчення за його рекомендацією я знову повернувся в ХІІКБ».

У 1970 році Станіслава Станіславовича Душкіна нагороджено ювілейною медаллю «За доблесну працю», у 1979 р. — медаллю «Переможець соціалістичного змагання в 1978 р.», у 1985 році — медаллю «Ветеран праці» і у 1989 р. — срібною медаллю ВДНГ СРСР.

З 1968 року він не припиняв дослідження, писав статті, методичні вказівки, тези доповідей до конференцій різних рівнів. Коли у 1990 році Станіслав Станіславович Душкін виходив на захист дисертації, у нього було понад 120 публікацій. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора технічних наук «Інтенсифікація реагентних методів очищення води» за спеціальністю 05.23.04 — «Водопостачання, каналізація» була захищена з присудженням йому в 1990 році наукового ступеня доктора технічних наук за спеціальністю 05.23.04 — «Водопостачання, каналізація». А вже в 1991 році присвоєно вчене звання професора за цією ж спеціальністю.

Цього ж року Станіслава Станіславовича Душкіна призначено завідувачем кафедри водопостачання, водовідведення і очищення вод, а я вступаю в Харківський державний інститут міського господарства на 1 курс на спеціальність «Водопостачання, каналізація, раціональне використання та охорона водних ресурсів». Наше професійне знайомство відбулося під час лекційних занять, і я дивувалась, як можна так все знати і коротко встигати це викладати за той час, що надавався за лекцію. Потім я зустрілася з професором Станіславом Станіславовичем Душкіним під час практики на 3 курсі. На жаль, я не змогла проходити практику на підприємстві, тому він залишив мене працювати на кафедрі. Тоді я зрозуміла, що це не просто професор, який викладає дисципліни і навчає студентів, а професор, якого знає вся Україна і зарубіжжя. До нього зверталися здобувачі з проханням бути у них першим опонентом, надходили листи з проханням надіслати відгук на автореферати, виробники зверталися за допомогою у вирішенні тієї чи іншої проблеми з водопостачання або водовідведення. І він нікому не відмовляв у допомозі, якщо не міг сам, то обов'язково підказував, до кого слід звернутися або як вирішити проблему. Я закінчила Харківську державну академію міського господарства в лютому 1997 р. за спеціальністю "Водопостачання, водовідведення, раціональне використання та охорона водних ресурсів", отримала кваліфікацію інженера-технолога і прийшла до Станіслава Станіславовича з проханням взяти мене на роботу. Він згадав, як я працювала на практиці, а також те, що в мене маленька дитина на руках, і, незважаючи ні на що, запропонував мені роботу на посаді завідувачки лабораторії кафедри водопостачання, водовідведення та очищення вод.

З того часу для мене Станіслав Станіславович не тільки науковець, професор, викладач, а й вихователь.

Завдяки йому я пішла навчатися в аспірантуру (1999–2003 рр.), бо він в мені розгледів те, чого я сама в собі не бачила.

Після аспірантури у 2003 році Станіслав Станіславович запропонував мені роботу на посаді асистента кафедри водопостачання, водовідведення і очищення вод. Відтоді я брала участь у багатьох конференціях, була присутня на різних захистах дисертацій і бачила, як до Станіслава Станіславовича всі ставляться, як поважають і цінують, що в них є у знайомих, а в декого і в друзях є така людина.

Професор Станіслав Станіславович Душкін підготував 12 кандидатів технічних наук (серед них Аль Аззам Мухаммед, В. І. Бєляєв, Л. В. Крамаренко, К. Б. Сорокіна, В. О. Тихонюк-Сидорчук, Т. О. Шевченко, М. В. Дегтяр, О. В. Булгакова), враховуючи і мене за спеціальністю 05.23.04 — «Водопостачання, каналізація».

Завдяки Станіславу Станіславовичу я і ще 6 викладачів у різні періоди під його керівництвом отримали звання доцента кафедри водопостачання, водовідведення і очищення вод.

Працюючи поряд зі Станіславом Станіславовичем, я не пам'ятаю і дня, коли б він не запитав, як справи і здоров'я в моїх дітей, мого чоловіка, батьків, іноді мені здавалося, що він як мій хрещений, якого я водночас втратила і знайшла. Я вчилася в нього працьовитості, людяності, доброти, ставала більш впевненою, спостерігала, що значить бути науковцем і керівником.

Хочеться навести слова ще одного колишнього студента, учня, кандидата технічних наук, а потім доцента кафедри водопостачання, водовідведення і очищення вод Олександра Миколайовича Коваленка [1]: «Життя людини — це можливість залишити слід, передати наступним поколінням частину знань, здобутих особистим досвідом. Але для цього необхідно бути непересічною особистістю, проявляти твердість у досягненні поставлених цілей.

Станіслав Станіславович Душкін є яскравим прикладом такої людини, доля якої підтверджує,

що все можливо, і від особистості людини залежить дуже багато. Навчання і вся його подальша біографія тісно пов'язані з підготовкою фахівців у сфері водопостачання та водовідведення, а також наукових досліджень у галузі підготовки води для господарсько-питних цілей.

Станіслав Станіславович — провідний фахівець у галузі фізичних методів водопідготовки, з його роботами знайомі не тільки в Україні, а і в зарубіжних країнах, таких як Японія, Чехія тощо.

Станіслав Станіславович тісно співпрацював з КП «Харківводоканал», виконуючи науково-дослідні роботи, пов'язані з підвищенням якості питної води та впровадженням прогресивних технологічних рішень на очисних спорудах водопроводу, які дають змогу підвищити продуктивність споруд та знизити собівартість очистки води. Дякуємо Вам за відданість справі та високий професіоналізм!»

Хочеться також навести слова Олександра Андрійовича Ткачука, доктора технічних наук, професора Національного університету водного господарства та природокористування, м. Рівне [1]: «Професор Станіслав Станіславович Душкін — провідний учений у сферах водопідготовки та розвитку комунальних і промислових систем водопостачання та водовідведення, добре знаний в наукових колах України та зарубіжжя. Він відомий не тільки своїми численними науковими працями, але й надзвичайно цікавими та пізнавальними лекціями, виступами на наукових конференціях і семінарах, на засіданнях науково-експертних комісій та спеціалізованих вчених рад, як їх член або опонент.

Станіслав Станіславович Душкін є людиною цікавою і непересічною. Він володіє надзвичайним талантом — бачити головне в людині чи її науковій праці, швидко орієнтуватись у суті об'єкта досліджень і популярно донести свою думку до широкої аудиторії. У його оцінках немає місця зневазі та сарказму, а переважають доброзичливі поради і підказки щодо вирішення проблем.

Упродовж кількох десятиліть Станіслав Станіславович підтримує тісні зв'язки із науковцями нашого університету. Це участь у наукових конференціях і семінарах, підготовка кандидатських і докторських дисертацій, рецензування наукових та навчально-методичних робіт, акредитація спеціальностей і багато-багато інших спільних добрих справ у науковій та науково-педагогічній діяльності. Започатковану Станіславом Станіславовичем співпрацю продовжують науковці молодших поколінь, що є запорукою нових звершень у майбутньому.

Дякуємо Вам за підготовку цілої плеяди науково-педагогічних кадрів, доброзичливість та високий професіоналізм!»

Свою любов до спеціальності він передав онукові, який навчався у нас в університеті, успішно його закінчив і захистив кандидатську дисертацію також, як і дідусь, з водопостачання та каналізації [1].

Поділяючи слова і думки Вячеслава Олександровича Ткачова [1], хочеться сказати так: «Не знаю, як би склалося моє життя, коли б я не зустріла Станіслава Станіславовича, з яким ми працювали разом до 30 червня 2022 року». Тільки В. О. Ткачов працював з ним разом в університеті більше 50 років, а я — тільки 25, але це були чудові роки.

Завідувачем кафедри водопостачання, водовідведення і очищення вод ХНУМГ імені О. М. Бекетова професор Станіслав Станіславович Душкін пропрацював близько 25 років — до 2015 року, за цей час він став членом-кореспондентом Інженерної академії України у 1992 і у 2020 році — дійсним членом (академіком) Інженерної академії України, був членом різного роду науково-експертних комісій місцевого і державного рівнів та двох спеціалізованих вчених рад: Д 64.056.03 при Харківському державному технічному університеті будівництва та архітектури та Д 64.812.01 в Українському науково-дослідному інституті екологічних проблем. Крім того, плідно працював у редколегіях науково-технічного збірника «Комунальне господарство міст» (ХНУМГ ім. О. М. Бекетова) та досі працює у редколегії виробничо-практичного журналу «Водопостачання. Водовідведення» (м. Київ).

С. С. Душкін — автор та співавтор близько 450 наукових праць, деякі з них перекладені кількома іноземними мовами, у т. ч. японською. Серед них 11 монографій, 15 навчальних посібників, 14 конспектів лекцій, понад 60 методичних посібників, близько 300 статей та тез доповідей, 17 авторських свідоцтв СРСР, 20 патентів України.

Станіслав Станіславович отримав звання «Почесний професор Харківської національної

академії міського господарства», медаль «За видатні заслуги» (2012 р.) і нагрудний знак «Відмінник освіти України» (1997 р.), неодноразово був нагороджений Почесними грамотами Харківської міської та обласної рад за активний розвиток міського господарства в м. Харкові та Харківській області, грамотами Міністерства житлово-комунального господарства України, ректорату ХНУМГ ім. О. М. Бекетова.

З червня 2015 до червня 2022 року Станіслав Станіславович продовжував працювати професором кафедри водопостачання, водовідведення і очищення вод ХНУМГ імені О. М. Бекетова.

Мені здається, якби не війна, він би працював на кафедрі, займаючись наукою, як і мріяв, до 90 років.

Але цю статтю мені хочеться закінчити словами ще однієї учениці Станіслава Станіславовича — кандидата технічних наук, доцента кафедри водопостачання, водовідведення і очищення вод Тамари Олександрівни Шевченко [1, с. 14]: «У житті кожної людини бувають такі зустрічі, які змінюють його на краще і назавжди. Такою людиною став для мене мій Учитель, професор Станіслав Станіславович Душкін. Я мала декілька гарних учителів, проте саме Станіслав Станіславович зробив найбільший внесок у становлення моєї професійної діяльності, став для мене прикладом людини, яка назавжди закохана у науку, має величезний інтелектуальний потенціал та вміє скерувати наявну енергію у продуктивне русло.

Прийшовши до ХНАМГ у 2000 році студенткою, я не до кінця розуміла, яку професію я обрала. Та вже перша зустріч із професором С. С. Душкіним дала мені зрозуміти, наскільки важлива роль нашої професії. Під керівництвом Станіслава Станіславовича я працювала 10 років на кафедрі водопостачання, водовідведення і очищення вод, протягом 2006–2010 років писала дисертаційну роботу. І за всі ці роки зрозуміла, що не можна осягнути широту душі Станіслава Станіславовича, його нестримного руху тільки вперед, його наполегливої праці та педагогічного таланту знайти спільну мову як зі студентами, так і з аспірантами та викладачами.

Сьогодення потребує від нас змін, бо світ постійно змінюється, і я можу твердо сказати, що Станіслав Станіславович Душкін не є людиною минулого, він створює сучасну науку, вчить нас своїм прикладом бути людяними, терплячими та закоханими у свою справу».

Перелік використаних джерел

1. Станіслав Станіславович Душкін: до 85-річчя від дня народження: біобібліограф. покажч. / Наук. б-ка Харків. нац. ун-ту міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова; [наук. конс. В. О. Ткачов; відп. за вип. Н. О. Євсюкова; уклад.: В. О. Статкус, Н. Б. Давидова, А. В. Панасенко]. — Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2020. — 94 с. — (Видатні імена та події). (Режим доступу: http://eprints.kname.edu.ua/55713/ вільний).

БЛАГОДАРНА Галина Іванівна,
кандидат технічних наук,
доцент кафедри водопостачання,
водовідведення і очищення вод
ННІ БЦІ ХНУМГ ім. О. М. Бектова

Листопад 2023 року

УДК 378:93(477.54)

До 80-річчя від дня народження

ВІТАЛІЙ АНДРІЙОВИЧ МАЛЯРЕНКО — ТВОРЧИЙ ШЛЯХ ЕНЕРГЕТИКА, УЧЕНОГО ТА ПЕДАГОГА

Віталій Андрійович Маляренко (1941 р. н.)

Відомий фахівець у галузі технічної теплофізики, промислової теплоенергетики, турбінобудування, енергопостачання та енергозбереження. Заслужений професор Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова, доктор технічних наук, професор, лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки, заслужений діяч науки і техніки України, академік Академії наук Вищої школи України, академік Інженерної академії України, почесний професор Центрально-Європейського університету (SEVS) в м. Скаліце (Словаччина).

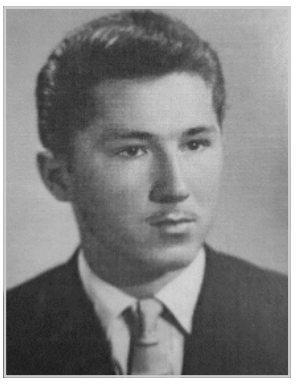
13 липня 2021 року відзначив свій 80 річний ювілей Віталій Андрійович Маляренко, професор кафедри систем електропостачання та електроспоживання міст, доктор технічних наук, заслужений діяч науки і техніки України, лауреат Державної премії.

Він народився в 1941 році в Москві, у родині кадрового офіцера, з якою об'їхав багато військових гарнізонів. Змінив не одну школу, доки наприкінці шкільної освіти оселився у м. Харкові. У 1958 році закінчив зі срібною медаллю середню школу і вступив на енергомашинобудівний факультет Харківського політехнічного інституту за спеціальністю «Турбінобудування». Якщо не враховувати навчання в інституті, то у 1963 році починається перший період наукової роботи Віталія Андрійовича.

Він закінчив ВНЗ і як один із кращих випускників залишився на кафедрі турбінобудування,

Родина В. А. Маляренка. Місто Ржищів Київської області, 1952 р.

В. А. Маляренко у студентські роки. 1958–1963 рр.

Створення систем охолодження та термостабілізації електрофізичного обладнання

де працював інженером, старшим інженером, а у 1967 році вступив до аспірантури.

Шістдесяті роки — це бурхливий розвиток енергетики. Вона змінює пріоритети: головним напрямком подальшого розвитку стає орієнтація на будівництво та експлуатацію великих теплових електростанцій на основі впровадження парових турбін великої потужності: 200, 300, 500 МВт. Одним із головних центрів енергомашинобудування у Радянському Союзі стає Україна, Харків, турбінний завод «Турбоатом», очолюваний головним конструктором парових і газових турбін академіком Національної академії наук України Л. О. Шубенком-Шубіним. Кафедра турбінобудування ХПІ на чолі з професором Я. І. Шнеє активно включається у вирішення проблем, пов'язаних із питанням забезпечення введення в експлуатацію парових турбін великої потужності, проблем пускових та перехідних режимів енергоблоків.

1970 року молодий науковець В. А. Маляренко захищає кандидатську дисертацію «Дослідження теплового стану корпусних елементів парових турбін великої потужності з використанням аналогових математичних машин».

Другий період — з 1972 до 1994 р. Віталій Андрійович працює в Інституті проблем машинобудування ім. А. М. Підгорного НАН України. У ці роки Віталію Андрійовичу пощастило працювати поряд з такими відомими в Україні та за її межами вченими, як академіки НАН України Л. О. Шубенко-Шубін, А. П. Філіпов, А. М. Підгорний, В. Л. Рвачов, Ю. М. Мацевитий. Усе це сприяло його формуванню як талановитого науковця і керівника, якому притаманні широкий спектр вирішуваних завдань та наукових досліджень, доведення їх результатів до інженерних методик та практичного використання.

Особливо велика увага в роботах Віталія Андрійовича приділяється підвищенню маневрової надійності базових турбоагрегатів ТЕС і АЕС в перехідних режимах, розробці графіків пуску з різного стану турбін та впровадженню одержаних рекомендацій разом із заводом-виробником «Турбоатом» на електростанціях. Головні результати цих досліджень узагальнено та відображено в монографіях: «Моделирование теплового состояния элементов турбомашин», «Теплообмен и газодинамика в камерах отбора паровых турбин».

В. А. Маляренко в ХНУМГ ім. О. М. Бекетова

Колектив авторів, нагороджених Державною премією України в галузі науки і техніки. 2011 р.

У 1986 році Віталій Андрійович захищає докторську дисертацію «Моделювання та ідентифікація процесів теплопереносу в енергетичних установках та обладнанні».

Виконані (особисто та разом з колективом відділу теплових та механічних процесів) дослідження знайшли практичне втілення на підприємствах різних міністерств та відомств.

З 1988 році він стає директором СКТБ (конструкторського бюро) ІПМаш НАН України і обіймає цю посаду до 1994 р. У цей період він здійснює керівництво такими важливими розробками, як створення систем охолодження та термостабілізації електрофізичного обладнання; розробка і виготовлення просторових великогабаритних конструкцій-носіїв сонячної батареї космічних станцій. Остання пройшла випробування у космосі на станції «Мир» і в подальшому була прийнята для використання у спільному російсько-американському проєкті.

У 1994 році у Віталія Андрійовича починається третій творчий період — він переходить на постійну роботу до нашого ВНЗ. Спочатку професором кафедр теплохолодопостачання, потім — кафедри електропостачання міст.

Із 2010 до 2015 року очолює кафедру електропостачання міст, а з вересня 2015 р. до цього часу працює професором цієї кафедри. Віталій Андрійович бере активну участь у створенні нових курсів, навчальних програм, конспектів лекцій та навчальних посібників, впроваджує нові методики і технології в освіті. Виступає автором та співавтором цілої низки підручників і навчальних посібників для вищих навчальних закладів. Такі з них, як «Основи теплофізики будівель та енергозбереження», «Основи енерготехнологій промисловості», «Екологія міста», «Енергетичні установки. Загальний курс», «Теплоенергетичні установки та екологічні аспекти виробництва енергії», «Енергоефективність та енергоаудит» добре відомі та широко використовуються в навчальному процесі багатьох ВНЗ України.

У 2009 році Віталію Андрійовичу присвоєно почесне звання «Заслужений діяч науки і техніки України».

З метою забезпечення сучасного рівня підготовки студентів і фахівців-енергетиків Віталій Андрійович разом із видавництвом «САГА» започатковує серію видань «Науково-технічна освіта». Він створює колектив авторів, спільними зусиллями якого було підготовлено та видано цикл із семи підручників загального напряму «Енергетика, довкілля, енергозбереження», який згодом отримав Державну премію України в галузі науки і техніки за 2011 рік.

Результати науково-технічної і навчально-педагогічної діяльності Віталія Андрійовича знайшли відображення у майже 400 наукових працях, серед яких 11 підручників, 9 монографій, 25 винаходів і патентів, 21 навчальний посібник. Окремо слід відзначити активну участь Віталія Андрійовича у підготовці наукових кадрів вищої кваліфікації.

Є членом докторських спеціалізованих рад при ІПМаш АН України ім. А. М. Підгорного та ХНУМГ ім. О. М. Бекетова. Віталій Андрійович успішно поєднує наукову і педагогічну роботу з науково-організаційною та громадською. Він є членом комітету АН України з тепломасообміну; експертом Українського державного центру науково-технічної та інноваційної експертизи; членом наукової ради Міносвіти України з напряму «Енергетика та енергозбереження» та технічної ради Департаменту ЖКГ Харківської міської ради; членом редакційних колегій державних науково-технічних видань та інших колегій, організацій та установ. Зовсім недавно вийшов ще один підручник «Тепломасообмін в об'єктах альтернативної енергетики» — дуже актуальне питання на даний час. Тому я упевнений, що ці матеріали ще не один рік будуть використовувати наші студенти-енергетики.

Обов'язково слід сказати і про те, що Віталій Андрійович з юнацьких років захоплюється поезією. Вірші присвячені любові до сім'ї, друзів, міста. Я хочу завершити доповідь віршами Віталія Андрійовича, які він присвятив своєму вчителю, другові. На мою думку, вони підходять і Віталію Андрійовичу. Наведу декілька фрагментів мовою оригіналу:

Всю жизнь ты покорял вершины,
Ты покорял всегда сердца!
И этот дар хранишь поныне:
Ведь восхожденью нет конца!

Ты также бодр и телом молод,
Упруги мышцы, ясен ум.
Так утоли душевный голод,
Твори и здравствуй…

Перелік використаних джерел

1. Маляренко Віталій Андрійович (до 75-річчя від дня народження): біобібліогр. покажчик / Наукова біб-ка Харків. нац. ун-ту міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова; [уклад.: О. М. Штангей, В. О. Статкус; відп. ред. Н. О. Євсюкова; ред. С. І. Федяй]. — Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2016. — 83 с.
2. Сімейний архів Маляренка Віталія Андрійовича, 2021 р.

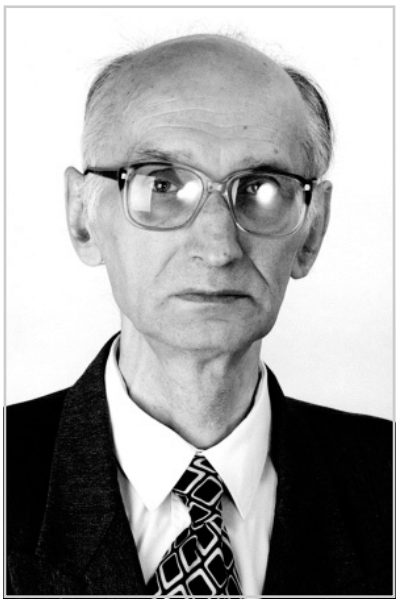
ХАРЧЕНКО Віктор Федорович,
доктор технічних наук, професор,
директор ННІ ПКВК
ХНУМГ ім. О. М. Бекетова
e-mail: kharchenko1054gmail.com

Листопад 2021 року

УДК 378:93(477.54)

До 80-річчя від дня народження Е. І. Карпушина

РОЛЬ ВИКЛАДАЧІВ У ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ ДЛЯ МІСЬКОГО ЕЛЕКТРИЧНОГО ТРАНСПОРТУ

Едуард Іванович Карпушин
(1941–2007)

Відомий фахівець галузі міського електротранспорту, доцент, кандидат технічних наук, завідувач кафедри міського електричного транспорту. Заслужений професор Харківської державної академії міського господарства. Член науково-технічної ради Міністерства житлово-комунального господарства України, експерт проєктів на міському електротранспорті. Ініціатор створення наукових основ ресурсозбереження та нормативів експлуатації електротранспорту, автор наукових праць, навчальних посібників та патентів.

Кафедра електричного транспорту має славетну історію та традиції, які формувалися майже 90 років. Усі ці роки кафедра була на виду практично усього населення міст, оскільки забезпечувала підготовку фахівців для міського електротранспорту, які організовували пасажирські перевезення.

Відомо, що якість транспортного обслуговування залежить від рівня підготовки спеціалістів, їх мотивації працювати для покращення життя мешканців міст. А це формується у вирішальній мірі в період навчання студентів та залежить від багатьох факторів, зокрема і викладачів навчальних закладів.

На кафедрі електричного транспорту були і є викладачі та співробітники, які визначають перспективи колективу, забезпечують відповідну підготовку фахівців та мають високу повагу колег та студентів.

Видатним ученим та педагогом на кафедрі електротранспорту був Едуард Іванович Карпушин.

Едуард Іванович Карпушин — випускник Харківського інституту інженерів комунального будівництва 1965 року. Закінчив факультет міського електричного транспорту, інженер-електромеханік міського електротранспорту.

Асистент Е. І. Карпушин за виконанням науково-дослідних робіт. 1965 р.

Колектив кафедри міського електричного транспорту в 1979 р. (доц. Е. І. Карпушин справа у другому ряду)

Також отримав другу вищу освіту в нашому навчальному закладі — закінчив Харківську державну академію у 1997 р., інженер-економіст.

Відомий науковець з питань енергозбереження на міському електротранспорті, розробник нормативів з ресурсозбереження та безпеки пасажирських перевезень.

Багаторічний керівник науково-дослідних робіт за планами міністерств. Організатор і керівник наукової школи з діагностування.

Працював в університеті з 1965 до 2007 року. Обіймав послідовно посади асистента, старшого викладача, доцента. Був завідувачем кафедри міського електричного транспорту.

Викладач зі стажем. З альбому випускників 1982 року

Ще в студентські роки Едуард Іванович брав активну участь у вирішенні наукових питань у галузі електротранспорту, і це тривало протягом усього життя.

На фото нижче — доцент Е. І. Карпушин на початку трудової діяльності в нашому університеті та зі стажем понад 16 років, кандидат технічних наук, визнаний вчений та викладач спеціальних навчальних дисциплін.

Едуард Іванович працював на кафедрі міського електричного транспорту, яку пізніше і очолив. На той час до складу кафедри входили близько 10 викладачів та стільки ж штатних наукових працівників.

Едуард Іванович також був відомим в України і за її межами вченим з теорії та практики розробки і експлуатації технічних засобів міського електротранспорту. Мав понад 200 наукових праць. Під керівництвом і за участю професора Едуарда Івановича Карпушина на підприємствах міського електротранспорту розроблено та вперше впроваджено оригінальні спеціальни стенди для комплексного діагностування трамвайних вагонів та тролейбусних машин.

Доцент Едуард Іванович Карпушин був постійним членом багатьх науково-технічних товариств, експертом з оцінки рівня науково-технічних розробок з рухомого складу, членом комісій з приймання технічних засобів електротранспорту в експлуатацію.

Користувався авторитетом серед студентів та професорсько-викладацького складу на-

Е. І. Карпушин серед учасників наради представників науково-технічного товариства житлово-комунального господарства та побутового обслуговування

Доцент Е. І. Карпушин та старший викладач кафедри МЕТ В. Є. Каплунівський зі слухачами курсів підвищення кваліфікації факультету післядипломної освіти

шого університету, повагою — серед спеціалістів науково-дослідних та проєктних установ і підприємств галузі.

Зі спогадів професора кафедри електротранспорту Василя Хомича Далеки: «З великою вдячністю Едуарду Івановичу згадую ті часи, коли мені, студенту вечірнього відділення університету, інженеру тролейбусного депо, уже давали можливість працювати за тематикою науково-дослідних робіт ряду міністерств. Причому це було актуальним і для виробництва, оскільки був період нормативного оновлення рухомого складу, його модернізації з переходом з контакторно-реостатних систем керування тягових електродвигунів на електронні, широкого впровадження систем діагностування різного призначення.

Тому, коли за пропозицією Едуарда Івановича Карпушина в 1979 році мене було обрано на посаду асистента кафедри електротранспорту, уже практично було визначено напрямок дисертаційних досліджень. Через кілька років завдяки Едуарду Івановичу моя дисертаційна робота була підготовлена до захисту. На той час готували дисертації ще шість співробітників кафедри.

Хочу відмітити, що при завідуванні кафедрою доцент Е. І. Карпушин вирішував питання фінансування виконання науково-дослідних робіт за рахунок коштів Міністерства житлово-комунального господарства та прямих договорів з підприємствами. Рівень фінансування був таким, що кількість штатних наукових працівників майже дорівнювала або була більшою за кількість штатних викладачів, які мали можливість також працювати за сумісництвом.

Також хочу відмітити, що практично не було питань, у вирішенні яких Едуард Іванович міг відмовитись. Це стосується удосконалення навчального процесу, відкриття нових спеціальностей і спеціалізацій, удосконалення лабораторної бази, розробки перспективних конструкцій рухомого складу, управління підприємствами міського електротранспорту, законодавчого та нормативного забезпечення функціонування електричного транспорту. Крім цього, Едуард Іванович міг надати ділові поради з різних життєвих питань. Викладаючи складні для вивчення навчальні дисципліни, зокрема електрообладнання рухомого складу, він міг ввічливо спілкуватись зі студентами та чітко і зрозуміло пояснювати роботу і розрахунки електричних схем. Особливо високо оцінювали заняття з доцентом Карпушиним слухачі курсів з підвищення кваліфікації практично з усіх міст України та зі значним виробничим стажем.

Зустріч з однокурсниками. 1971 р.

Е. І. Карпушин у складі державної екзаменаційної комісії із захисту дипломних проєктів на кафедрі міського електричного транспорту. 1998 р.

Захист дипломного проєкту Світлани Закурдай за спеціальністю «Електричний транспорт»

Для мене Едуард Іванович був і залишається Учителем з великої літери».

Згадує доцент кафедри електротранспорту Світлана Олександрівна Закурдай: «Саме йому, доценту Едуарду Івановичу, я вдячна за моє становлення як спеціаліста в галузі транспорту. Він був моїм керівником магістерської роботи, а потім і роботи кандидата технічних наук за спеціальністю «Експлуатація та ремонт засобів транспорту». Його ерудиція, ставлення до колег та студентів завжди були для мене прикладом в житті. Я також вдячна за досвід проведення занять, отриманий при спільному викладанні спеціальних дисциплін.

Обговорення результатів захисту дипломних проєктів

Обговорення якості підготовки спеціалістів за результатами захисту дипломних проєктів (справа наліво: В. Х. Далека — завідувач кафедри МЕТ, С. П. Бейкул — голова ДЕК, президент Корпорації підприємств міського електротранспорту «Укрелектротранс», Е. І. Карпушин — доцент кафедри МЕТ, Л. О. Пальченко — перший проректор)

Також згадую, як доцент Едуард Іванович Карпушин з повагою ставився і до випускників різних років, радів зустрічі з ними. Організовував періодично зустрічі також і зі своїми однокурсниками.

Турботу Едуарда Івановича про колег, зокрема і про мене, забути неможливо.

Едуард Іванович постійно піклувався про якість підготовки спеціалістів, як під час навчальних занять, так і в період дипломного проєктування та, особливо, приділяв увагу змісту і стилю доповідей на захисті дипломних проєктів. Рівень підготовки фахівців та результати захисту дипломних проєктів завжди були в центрі уваги працівників кафедри, університету та керівників і спеціалістів галузі.

За значні досягнення в роботі та вирішенні завдань життєдіяльності ХДАМГ Е. І. Карпушину було присвоєно почесне звання «Заслужений професор Харківської державної академії міського господарства». Він нагороджений

почесними грамотами Міністерства освіти і науки України, Міністерства житлово-комунального господарства України, регіонального рівня [2].

Присвятивши своє життя науковій роботі й підготовці висококваліфікованих фахівців для міського електротранспорту і науковій роботі, Едуард Іванович Карпушин зробив надзвичайно вагомий внесок у розвиток цієї галузі та становлення кафедри електричного транспорту.

Перелік використаних джерел

1. Далека В. Х., Сосіпатров А. М. Становлення кафедри електричного транспорту — визнаної кузні кадрів для галузі (перша половина XX сторіччя). Матеріали 1 наук.-іст. конф. Спадщина університету: Історія. Освіта. Наука. Культура. Особистість; Харків, 2–4 грудня 2015 р. / [керівник вид. проєкту В. М. Бабаєв; редкол: Л. М. Шутенко (голова) та ін.] Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. — Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2016. — С. 109–114.
2. Козлова О. С., Далека В. Х. Роль виробничників в підготовці фахівців для міського електротранспорту. Матеріали VI Всеукраїнської наук.-практ. конф. Харків, 25–26 листопада 2020 р. / [керівник вид. проекту В. М. Бабаєв; редкол: Л. М. Шутенко (голова) та ін.] Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. — Харків: Золоті сторінки, 2021. — С. 35–38.

ЗАКУРДАЙ Світлана Олександрівна,
кандидат технічних наук,
доцент кафедри електричного транспорту
ННІ ЕІТІ ХНУМГ ім. О. М. Бекетова
Svitlana.Zakurday@kname.edu.ua

ДАЛЕКА Василь Хомич,
доктор технічних наук,
професор кафедри електричного транспорту
ННІ ЕІТІ ХНУМГ ім. О. М. Бекетова
dalekavf@ukr.net

Листопад 2021 року

УДК 378:93(477.54)

До 80-річчя від дня народження В. К. Нема

РОЛЬ ВИКЛАДАЧІВ У ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ ДЛЯ МІСЬКОГО ЕЛЕКТРИЧНОГО ТРАНСПОРТУ

Валерій Костянтинович Нем
(1941–2021)

Фахівець у галузі міського електротранспорту, доцент, декан факультету (1989–1996), завідувач кафедри «Електропостачання електротранспорту» (2003–2005). Заслужений викладач ХНУМГ імені О. М. Бекетова. Ініціатор створення навчальної лабораторії, автор наукових праць і патентів, відзначений медаллю Героя Монголії за проявлену мужність при врятуванні жителів під час повені.

Кафедра електричного транспорту має 90-річну історію. За ці довгі роки кафедра стала осередком підготовки висококваліфікованих фахівців за спеціальністю «Міський електричний транспорт», які успішно працюють як в України, так і за її межами. Випускники кафедри проводили професійну діяльність у всіх республіках колишнього Радянського Союзу, а також у Китаї, Монголії, В'єтнамі, Афганістані, Польщі. Такий міжнародний склад студентства вимагав високого рівня викладацького складу, сучасного лабораторного забезпечення та глибокої інтеграції з підприємствами електротранспорту, науково-дослідними установами, конструкторськими бюро та виробничими підприємствами.

Зважаючи на динамічний розвиток міського електричного транспорту, потреба у підготовці компетентних, технічно грамотних фахівців лише збільшилася. І саме таких фахівців з пристрастю до своєї справи готували викладачі кафедри, серед яких Валерій Костянтинович Нем — людина з яскравим життєвим і професійним шляхом.

Свою освіту й професійну дорогу Валерій Костянтинович почав після закінчення в 1969 році Харківського інституту інженерів комунального будівництва за спеціальністю «Міський елек-

Колектив кафедри міського електричного транспорту (доц. В. К. Нем праворуч). 1979 р.

Викладацька діяльність. У лабораторії тягових мереж електротранспорту

тричний транспорт». Після здобуття вищої освіти він залишився працювати в рідному навчальному закладі. Його шлях від асистента до доцента кафедри був наповнений щоденною працею, самовіддачею та любов'ю до своєї справи.

У період з 1989 до 1996 року Валерій Костянтинович очолював факультет «Міський електричний транспорт» на посаді декана, роблячи вагомий внесок у розвиток навчального процесу, модернізацію матеріально-технічної бази та оновлення змісту підготовки студентів. З 2003 до 2005 року він був завідувачем кафедри «Електропостачання електротранспорту», активно працював над розвитком наукових досліджень, співпрацею з підприємствами та впровадженням інновацій у навчальний процес.

Валерій Костянтинович постійно вдосконалював свою професійну майстерність, був ініціатором створення сучасної навчальної лабораторії електропостачання електричного транспорту, яка й донині є базою практичної підготовки студентів.

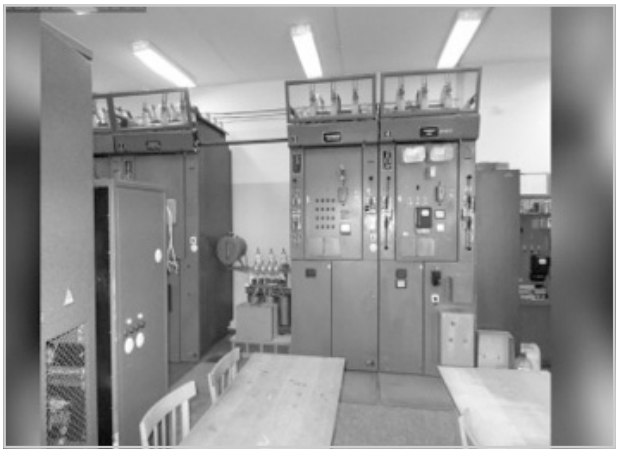
Його наукова діяльність охоплювала широкий спектр питань, пов'язаних з енергопостачанням електричного транспорту. Він є співавтором навчальних посібників, методичних розробок, власником патентів у галузі енергетики електротранспорту. Був членом державних екзаменаційних комісій із захисту дипломних робіт.

Валерій Костянтинович також постійно дбав про підвищення практичної підготовки фахівців. Ним особисто було розроблено проєкт навчально-наукової лабораторії тягових мереж електротранспорту та організовано роботу з оснащення її новітнім на той час обладнанням, зразками спецчастин контактної мережі, систем

Робота у складі ДЕК зі спеціальності «Міський електричний транспорт». 1979–1983 рр.

Оснащення лабораторії тягових підстанцій міського електротранспорту

Зустріч з випускниками 1977 року на 20-річчі випуску

автоматики та контролю. Особливу увагу Валерій Костянтинович приділяв і створенню спеціальної лабораторії тягових підстанцій міського електротранспорту. У цій лабораторії було встановлено повний комплект устаткування одноагрегатної тягової підстанції, що дало можливість студентам виконувати лабораторні роботи на обладнанні, яке безпосередньо використовується на підприємствах міського електротранспорту.

Це не тільки професійний викладач та науковець, а ще й дуже хороша людина. Перебуваючи в Монголії на виробничій практиці, Валерій Костянтинович проявив мужність і людяність — під час повені рятував життя людей. За цей героїчний вчинок він був нагороджений малою золотою медаллю Героя Монголії на визнання високих моральних якостей цієї людини.

Доцент В. К. Нем на відкритті меморіальної дошки з нагоди 95-річчя від дня народження Є. М. Омельченка. 27 лютого 2013 р.

Валерій Костянтинович неодноразово нагороджений почесними грамотами Міністерства освіти та місцевих органів влади за вагомий внесок у підготовку спеціалістів, науково-дослідну роботу та активну участь у розвитку галузі.

Багато випускників кафедри, які нині працюють на транспортних підприємствах, обіймають керівні посади в органах державної влади, з теплом згадують Валерія Костянтиновича. Він постійно підтримував зв'язок із випускниками різних років.

Також доцент В. К. Нем піклувався про збереження традицій кафедри та міського електротранспорту в цілому. Він був одним з ініціаторів встановлення меморіальної дошки з нагоди 95-річчя з дня народження завідувача кафедри Є. М. Омельченка.

Ми мали прекрасну можливість бути його учнями, а згодом і колегами. Пишаємося тим, що нам випала нагода навчатися та працювати поруч з такою видатною людиною. Він є справжнім прикладом для нинішніх і майбутніх поколінь викладачів і студентів.

ЛУКАШОВА Наталя Павлівна,
кандидат технічних наук,
доцент кафедри електричного транспорту
ННІ ЕІТІ ХНУМГ ім. О. М. Бекетова

КУЛЬБАШНА Надія Іванівна,
кандидат технічних наук,
доцент кафедри електричного транспорту
ННІ ЕІТІ ХНУМГ ім. О. М. Бекетова

Листопад 2021 року

УДК 378:93(477.54)

ЮВІЛЯРИ КАФЕДРИ ВИЩОЇ МАТЕМАТИКИ І МАТЕМАТИЧНОГО МОДЕЛЮВАННЯ

До 85-річчя від дня народження

Валентина Семенівна Ситникова — відданість покликанню

Валентина Семенівна Ситникова (1938 р. н.)

Валентина Семенівна Ситникова народилася 3 квітня 1938 року в м. Харкові в родині викладачів (батько — викладач математики, мати — викладач історії). У 1945 році Валентина пішла до школи в м. Стрий Дрогобицької області. Після повернення до Харкова у 1949 році продовжила навчання у школі № 137, яку закінчила з золотою медаллю

У 1960 році Валентина Семенівна закінчила механіко-математичний факультет Харківського державного університету та отримала диплом з відзнакою за спеціальністю «Математик-обчислювач». Після закінчення університету працювала інженером-програмістом в обчислювальному центрі ХДУ, а в 1961 році стала молодшим науковим співробітником цього центру. Протягом трьох місяців 1964 року Валентина Семенівна була провідним інженером обчислювального центру, а в період 1964–1971 рр. — старшим інженером цього центру.

У 1972 році В. С. Ситникова отримала другу вищу освіту за спеціальністю «Філолог, викладач французької мови» в Харківському державному університеті. Крім французької, добре володіла англійською та німецькою мовами. Під час навчання в університеті вона успішно продовжувала працювати як молодший науковий співробітник обчислювального центру ХДУ.

З серпня 1976 р. Валентина Семенівна розпочала викладацьку діяльність у Харківському інституті інженерів комунального будівництва спочатку на посаді асистента, а згодом й старшого викладача кафедри вищої математики. Валентина Семенівна — вмілий педагог, що свого часу перейшла на викладацьку роботу, коли зрозуміла, що працювати програмістом їй нудно. Багато років В. С. Ситникова виконувала обов'язки куратора студентських груп.

Колеги та студенти цінували знання, практичний досвід і професіоналізм Валентини Семенівни. Науково-методичні підходи до викладання вищої математики вона чудово поєднувала з властивою їй суворістю, вимогливістю, а також з притаманною їй чуйністю, людяністю та гарним почуттям гумору.

35 років Валентина Семенівна віддала прекрасній справі — підготовці кваліфікованих фахівців міського господарства України, за що їй надзвичайно вдячні випускники та колеги.

До 80-річчя від дня народження

Євгенія Серафимівна Пахомова — педагог та математик

Євгенія Серафимівна Пахомова (1943 р. н.)

Євгенія Серафимівна Пахомова народилася 6 січня 1943 року в сел. Костянтинівка Софіївського району Дніпропетровської області.

У 1960 р. Євгенія Серафимівна вступає до Криворізького педагогічного інституту на фізико-математичний факультет, який успішно закінчує в 1965 р., отримавши спеціальність «Учитель математики та креслення».

Після закінчення навчання вона була направлена вчителем математики в Олександрівську середню школу, де працювала до грудня 1967 року. У 1968 році Є. С. Пахомова переїздить до м. Кривий Ріг, де з січня до липня 1968 року працює у середній школі № 1 учителем математики.

У серпні того ж року Євгенія Серафимівна переїхала до м. Харкова. Вона змінює вектор своєї трудової діяльності та розпочинає працювати на Харківському заводі імені Малишева оператором обчислювального центру. На той час це була сфера діяльності, що тільки розпочинала свій розвиток.

У лютому 1969 р. Є. С. Пахомова приступає до роботи старшим науковим співробітником УкрНДІХімМаш. Жага до нових знань спонукає Євгенію Серафімівну в цьому ж році вступити на механіко-математичний факультет Харківського державного університету, після успішного закінчення якого в 1974 р. вона отримала диплом за спеціальністю «Математик».

Починаючи з 1975 р. Є. С. Пахомова поєднує свою роботу старшого наукового співробітника з роботою викладачем Харківського інституту інженерів комунального будівництва. Так, у вересні 1979 року вона була зарахована до ХІІКБ як викладач математики на підготовчих курсах, а з 1981 року бере активну участь у роботі приймальної комісії.

З 1997 до 2003 р. Євгенія Серафимівна — методист, старший викладач підготовчих курсів факультету довузівської підготовки. У 2004 році вона перейшла на посаду старшого викладача кафедри вищої математики, а в 2013 році вийшла на наукову пенсію.

За довгі роки роботи Євгенії Серафимівни на підготовчих курсах і кафедрі вищої математики, спільної роботи в приймальній комісії у неї склалися добрі дружні стосунки з колективом.

До 70-річчя від дня народження

Сергій Михайлович Мордовцев — досвід, розвиток, оптимізм

Сергій Михайлович Мордовцев (1953 р. н.)

Сергій Михайлович Мордовцев народився 30 квітня 1953 р. у м. Свободний Амурської області в сім'ї військовослужбовця. Після закінчення середньої школи в 1971 р. вступив до Куйбишевського державного університету на механіко-математичний факультет. Після отримання диплома за спеціальністю «Механіка» Сергій Михайлович був направлений до конструкторського бюро автоматизованих систем.

Робота в КБ була перервана службою в радянській армії. Після демобілізації С. М. Мордовцев переїхав до Харкова. У 1977 р. він пройшов за конкурсом та був прийнятий на посаду асистента кафедри теоретичної механіки і гідравліки Харківського автомобільно-дорожнього інституту, де із задоволенням працював до 1980 р.

У 1979 р. Сергій Михайлович склав іспити та був зарахований до заочної аспірантури при кафедрі теоретичної механіки Харківського інституту комунального будівництва до професора В. Є. Бреславського, а з 1 вересня 1980 р. перейшов працювати на цю кафедру, як виявилося, надовго.

За результатами наукових досліджень у 1986 р. Сергій Михайлович Мордовцев захистив дисертацію «Динамічна поведінка циліндричної оболонки, що скріплена пружним наповнювачем» за спеціальністю 01.02.06 — «Динаміка, міцність, надійність машин, приладів та апаратури». У 1990 р. кандидату фізико-математичних наук С. М. Мордовцеву було присуджено наукове звання доцента.

Настали смутні часи 1990-х. Заробітна плата доцента, на жаль, не дозволяла утримувати родину, тому Сергій Михайлович був змушений підробляти програмістом у приватних фірмах, розробивши власну програму для бухгалтерського обліку торговельних операцій. Завдяки своєму товаришу, доценту кафедри вищої математики О. Ю. Тихоновичу, почав за сумісництвом працювати на факультеті післявузівської освіти ХІІКБ, а в 2002 р. залишив кафедру теоретичної механіки та перейшов на кафедру О. Є. Ачкасова. Там Сергій Михайлович Мордовцев впровадив нові курси «Інформатика», «Інформаційні технології в обліку», «Системи управління базами даних», «Управлінські інформаційні системи в аналізі та аудиті» тощо.

Одночасно з цим з 2004 р. за запрошенням завідувача кафедри професора А. І. Колосова, С. М. Мордовцев почав працювати на півставки на кафедрі вищої математики. Неформальне спілкування з колективом почалося задовго до цього моменту, Сергій Михайлович не пропустив жодного святкування, тому всі вважали його повноправним членом кафедри. У 2014 р. Сергій Михайлович Мордовцев, передбачаючи неминучий розпад ФПО, повністю перейшов на кафедру вищої математики.

За часи роботи в Харківському національному університеті міського господарства імені О. М. Бекетова підготував до друку велику кількість науково-методичних видань. Особливим досягненням можна вважати книгу «Інформатика для економістів та менеджерів», видану в 2005 р. Вона витримала наклад у 2000 примірників, і була реально затребувана в усіх навчально-консультаційних центрах нашого університету в Україні.

Сергій Михайлович Мордовцев прийшов на кафедру вищої математики вже досвідченим викладачем. Дружні стосунки з колегами та прекрасна атмосфера всього колективу переконали його в правильності вибору.

Завзятий футбольний уболівальник та політичний оглядач, він дуже емоційно доносить свій погляд на події. Відвертий, чесний чоловік болісно переживає будь-яку несправедливість, чужий непрофесіоналізм, брехню. Досвідчений фахівець, він відчуває, що його інтелектуальний потенціал не був розкритий повною мірою. Захоплення написанням програмного забезпечення на початку 1990-х могло стати новим кроком у трудовій біографії, і, можливо, ми б пишалися сьогодні тим, що були знайомі із засновником корпорації зі створення високоякісного софту. Але життя склалося так, що між мрією та реальністю Сергій Михайлович вибрав викладацьку роботу. Сотні випускників нашого університету вдячні С. М. Мордовцеву за цей вибір.

До 50-річчя від дня народження

Ганна Анатоліївна Кузнецова — скромна чарівність і професіоналізм із прагненням до самовдосконалення

Ганна Анатоліївна Кузнецова (1973 р. н.)

Ганна Анатоліївна Кузнецова народилася 23 червня 1973 р. у м. Харкові в родині службовців. Батько, А. І. Казенний, інженер ХМЗ; мати, О. В. Казенна, заступник директора ХЗОШ № 86, учитель історії.

У 1980 р. Ганна пішла до першого класу 86-ї середньої школи м. Харкова. У 1984 році була переведена до 146-ї середньої школи м. Харкова, у зв'язку з переїздом на нове місце проживання. У 1990 році закінчила школу зі срібною медаллю. Після закінчення середньої школи упродовж 1990–1991 рр. працювала педагогом-організатором у школі. Переконавшись у правильності власного вибору, у вересні 1991 року Ганна Анатоліївна вступила до Харківського державного університету на механіко-математичний факультет.

У липні 1996 року закінчила ХДУ, спеціалізуючись на кафедрі математичного аналізу, та отримала диплом за спеціальністю «Математик, викладач математики та інформатики». І вже на останньому курсі під час написання диплому з лютого 1996 року розпочала педагогічну

діяльність, працюючи за сумісництвом учителем у середній школі № 86 м. Харкова.

З вересня 1996 року Ганна Анатоліївна перейшла на постійну роботу вчителя математики тієї ж школи.

Як молодий перспективний педагог, у 1997/1998 навчальному році вона була направлена на курси підвищення кваліфікації у Науково-методичний педагогічний центр з викладання математики українською мовою у класах з поглибленим вивченням точних наук, після закінчення яких отримала першу категорію вчителя математики.

З вересня 2005 до січня 2006 року Ганна Анатоліївна працювала за сумісництвом асистентом кафедри вищої математики ХНАМГ. Перспективна робота, чудовий колектив допомогли зробити правильний вибір, і з першого вересня 2006 року Ганна Анатоліївна перейшла на постійну роботу на кафедру вищої математики ХНАМГ на посаду асистента, а згодом і старшого викладача.

Накопичений досвід, наукові спостереження спонукали Ганну Анатоліївну до продовження професійного зростання, і з жовтня 2021 року вона приступила до навчання в аспірантурі НТУ «ХПІ» за спеціальністю «Освітні, педагогічні науки» на кафедрі педагогіки та психології управління соціальними системами ім. І. Зязюна. Тема, над якою працює Ганна Анатоліївна є надзвичайно актуальною: «Формування базової професійної компетентності майбутніх інженерів у процесі математичної підготовки у закладі вищої освіти».

За роки роботи в університеті Ганна Анатоліївна проводила практичні заняття з вищої математики студентам всіх факультетів, а також з елементарної математики на підготовчих курсах і на підготовчому відділенні для іноземців.

Заняття з іноземними студентами підготовчого відділення потребують не лише високого професіоналізму, а й витримки та щирості. З цим найважчим фронтом роботи Ганна Анатоліївна справляється блискуче. Незважаючи на різницю культур, темпераментів, віросповідань, вона знаходить правильний підхід до кожного студента, тому вона — найулюбленіший викладач математики на підготовчому відділенні ХНУМГ ім. О. М. Бекетова.

Незважаючи на велике навчальне навантаження, роботу над кандидатською дисертацією, Ганна Анатоліївна знаходить час та сили для своїх захоплень: в'язання на спицях, гачком, вирощування орхідей; не так давно почала вивчати технологію вирощування винограду. Що природно для такої спокійної та врівноваженої людини, як Ганна Анатоліївна, вона обожнює відпочивати на природі та любить рибалити. А свою бездоганну фігуру та чудовий характер вдосконалює йогою.

Доброзичлива, незмінно в гарному настрої, Ганна Анатоліївна вміє побудувати і з колегами, і зі студентами рівні, спокійні стосунки. Завжди має власну думку, але не буде голосно сперечатися з будь-якого приводу. Вона з тих працьовитих бджілок, які віддають себе повністю справі, не вимагаючи за це нагород та визнання. Такі, як Ганна Анатоліївна, — фундамент здорового суспільства, надзвичайно вимогливі до себе та толерантні до оточуючих.

Високий професіонал, вона через неконфліктний характер найчастіше залишається в тіні своїх колег. Але перебуває в гармонії із собою, тому випромінює позитивну енергію, яка так необхідна справжньому педагогу. Саме тому до неї з великою повагою ставляться і студенти, і колеги.

У наші часи якось перестали згадувати про таке, на мій погляд, прекрасне явище, як професійна династія. У родині, де з дитинства виховується поважне ставлення до улюбленої роботи, виростають справжні професіонали. Ганна Анатоліївна пішла по стопах своєї матері, трудова біографія якої нерозривно пов'язана з роботою в школі. Тому професійний вибір Г. А. Кузнецової не є випадковістю, за що їй вдячні сотні випускників ХНУМГ ім. О. М. Бекетова.

Перелік використаних джерел

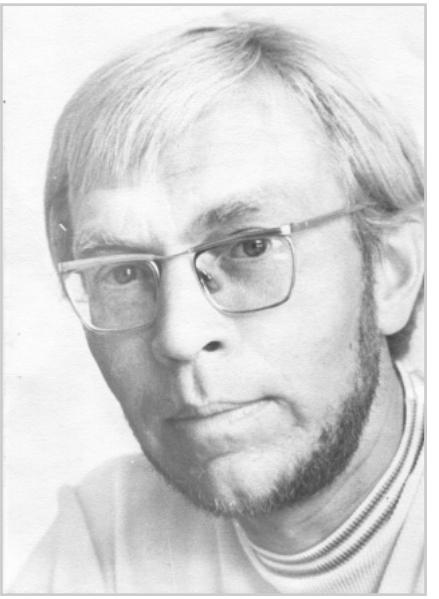
1. Спадщина університету: Історія. Освіта. Наука. Культура. Особистість. Альманах, присвячений ювілею кафедри вищої математики / [за заг. ред. Коваленко Л. Б.]; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. — Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2019. — 210 с.

КОВАЛЕНКО Людмила Борисівна,
кандидат фізико-математичних наук,
завідувачка кафедри вищої математики
і математичного моделювання
ННІ БЦІ ХНУМГ ім. О. М. Бекетова
e-mail: Lyudmila.Kovalenko@kname.edu.ua

Листопад 2023 року

УДК 378:93(477.54)

ГЕНЕЗИС ТА СЬОГОДЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ЗА КРЕСЛЕННЯМИ ПРОФЕСОРА А. Г. ЄВДОКІМОВА

Анатолій Гаврилович Євдокімов
(1936–2004)

Видатний науковець, доктор технічних наук, професор, академік Української технологічної академії, лауреат Державної премії України, заслужений діяч науки і техніки, завідувач кафедри прикладної математики та обчислювальної техніки Харківської національної академії міського господарства, автор наукових праць з питань математичного моделювання та створення інформаційних систем управління великими системами енергетики.

Неможливо переоцінити внесок професора Євдокімова в українську та світову науку та у розвиток вищої школи України. Авторам пощастило особисто знати професора Євдокімова, спілкуватися з ним, відчути силу його харизми. Анатолій Гаврилович щедро ділився талантом та ідеями зі своїми численними учнями, студентами, аспірантами, докторантами, його приклад надихав, давав можливість повірити в себе.

А й правда, крилатим ґрунту не треба.
Землі немає, то буде небо.
Немає поля, то буде воля.
Немає пари, то будуть хмари.
В цьому, напевно, правда пташина…
А як же людина? А що ж людина?
Живе на землі. Сама не літає.
А крила має. А крила має!
Вони, ті крила, не з пуху-пір'я,
А з правди, чесноти і довір'я.
У кого – з вірності у коханні.
У кого – з вічного поривання.
У кого – з щирості до роботи.
У кого – з щедрості на турботи.
У кого – з пісні, або з надії,
Або з поезії, або з мрії.
Людина нібито не літає…
А крила має. А крила має!

Крила. Ліна Костенко

Анатолій Гаврилович Євдокімов народився 22 червня 1936 р. у м. Новосибірську. У 1954 р. закінчив з відзнакою середню школу. У 1959 р. — Харківський державний університет.

У 1966 р. захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата технічних наук і у віці 29 років обійняв посаду завідувача кафедри обчислювальної техніки Харківського інституту радіоелектроніки. У 1973 р. захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора технічних наук.

З 1978 р. до останніх днів життя очолював кафедру прикладної математики та обчислювальної техніки Харківської національної академії міського господарства.

Вчителями Анатолія Гавриловича були такі відомі талановиті вчені, як академік Національної академії наук України Володимир Логвинович Рвачев та доктор технічних наук, професор Олександр Андрійович Волков.

Час, коли А. Г. Євдокімов склався як вчений, був одним з найбільш плідних в українській науці, а наше рідне місто Харків як науковий та освітній центр було широко відомим за межами України та колишнього СРСР.

Професор Євдокімов заснував, очолив та розвинув новий актуальний, життєздатний та перспективний науковий напрямок: «Математичне моделювання, оптимізація, автоматизоване проєктування та управління великими системами енергетики (системи водо-, газо-, тепло-, енергопостачання міст, магістральні газопроводи, водоводи та нафтопроводи, комунікаційні мережі).

Неможливо переоцінити внесок професора Євдокімова в українську і світову науку та у розвиток вищої школи України. 26 років Анатолій Гаврилович очолював кафедру в нашому університеті, і за цей час створив потужну наукову школу. Це величезна праця, бо кожному учню, кожному аспіранту та докторанту вчитель, науковий керівник віддає частинку своєї душі, свого життя.

Результати наукових досліджень були опубліковані професором Євдокімовим в численних статтях і в низці монографій. Анатолій Гаврилович Євдокімов – автор більш ніж 300 фундаментальних наукових праць, у тому числі 17 монографій, багатьох навчальних посібників с грифом Міністерства освіти та науки України, 11 винаходів.

Енергія, харизма, високий професіоналізм, надзвичайна наукова інтуїція, людяність, інтелігентність – ці риси справжнього вченого з великої літери притягали до нього людей. Професор Євдокімов будучи незмінним завідувачем кафедри, зміг сформувати колектив, згуртувати навколо себе життєздатну, бойову наукову одиницю. До нього майбутні аспіранти вишиковувались у чергу. Бо результат захистів був 100%. Під його керівництвом захищено 4 докторські та 37 кандидатських дисертацій.

На професійному шляху Анатолія Гавриловича було багато різних нагород міжнародного та національного рівнів, серед яких диплом обласного конкурсу «Вища школа Харківщини – кращі імена» в номінації «Кращий завідувач кафедри», іменна стипендія імені Георгія Федоровича Проскури, відзнака головного управління Харківської обласної державної адміністрації та багато інших.

У 1979 році у складі наукового колективу авторів професору Євдокімову була присуджена Державна премія України «За розробку та впровадження високоефективних науково-технічних рішень по підвищенню надійності водопостачання міст і по комплексній економії водних, енергетичних та матеріальних ресурсів».

Пам’ять про Анатолія Гавриловича Євдокімова допомагає нам і сьогодні у професійному житті. Його ім’ям названа найкраща аудиторія кафедри комп’ютерних наук та інформаційних технологій, де ми проводимо найбільш визначні події в житті кафедри, захисти кваліфікаційних робіт бакалаврів та магістрів, зустрічі з роботодавцями і академічною спільнотою та багато інших заходів.

Як своєрідний підсумок визначимо найбільш вагомі наукові результати професора Євдокімова, певні креслення на майбутнє для наукової спільноти.

Перш за все, характерною особливістю наукових результатів, отриманих А. Г. Євдокімовим, є їх математичний характер і, отже, незалежність від часу. І такий погляд, запровадження математичних моделей процесів, що розглядаються, застосування формального апарату до розв’язання задач даної предметної області, а також алгоритмічна та програмна реалізація – усе це було революційним проривом.

Процес оперативного управління системою водопостачання вперше розглядався у вигляді двохетапної задачі оптимального стохастичного управління. Були розроблені, програмно реалізовані та включені до складу АСУ водопостачання м. Харкова методи прогнозування випадкових процесів споживання води в системах водопостачання залежно від хронологічних, метеорологічних і організаційних чинників, оперативного планування і стабілізації.

Професор Євдокімов працював над указаною проблематикою в багатьох сферах, зокрема на військово-промисловий комплекс м. Харкова, вів багатопланову тематику, певна кількість його робіт була закритою.

При цьому дуже цікаві та плідні результати були отримані при створенні інструментальних засобів моделювання газорозподільних систем сумісними зусиллями з науковцями ВНІПІАСУгазпром.

Результатом такої співпраці стала розробка математичних моделей сталого потокорозподілу в магістральних газопроводах високого тиску, методів температурного і гідравлічного розрахунку магістральних газопроводів з мережевою структурою довільної складності. Були розроблені методи прогнозування процесів споживання природного газу різними категоріями споживачів. Усі розроблені моделі та методи були програмно реалізовані.

Науковий доробок професора Євдокімова є визначним явищем в українській науці, свого часу перевершуючи світовий рівень та визначивши магістральні напрями розвитку даної галузі науки на багато років вперед.

НОВОЖИЛОВА Марина Володимирівна,
доктор фіз.-мат. наук,
завідувачка кафедри комп'ютерних
наук та інформаційних технологій
ННІ ЕІТІ ХНУМГ ім. О. М. Бекетова

ТЕВЯШЕВ Андрій Дмитрович,
доктор фіз.-мат. наук,
професор кафедри прикладної математики
ХНУРЕ

КОСТЕНКО Олександр Борисович,
кандидат фіз.-мат. наук,
доцент кафедри комп'ютерних
наук та інформаційних технологій
ННІ ЕІТІ ХНУМГ ім. О. М. Бекетова,

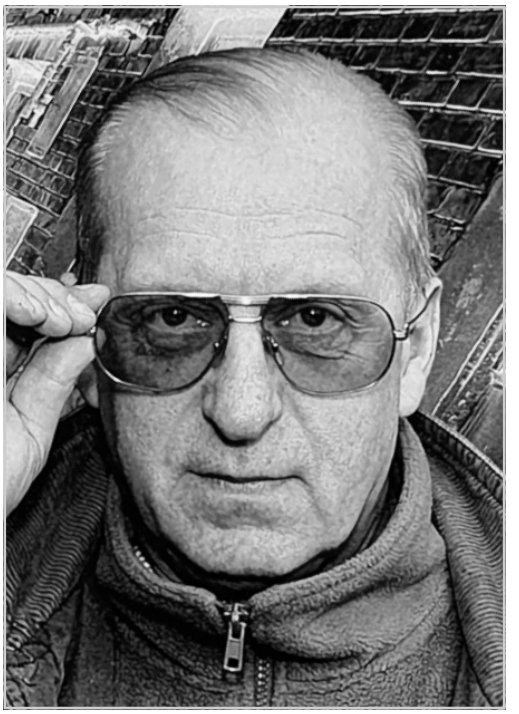
Листопад 2024 року

УДК 378:93(477.54)

АРХІТЕКТОР ЮРІЙ ШКОДОВСЬКИЙ: ПАЛІТРА ЖИТТЯ ТА ТВОРЧОСТІ

Кожне людське життя — неповторне відображення у дзеркалі світобудови. Від того, як воно прожите, якою фарбою ляже у загальну палітру картини світу, залежить велич та гармонія вселенського полотна. Усі ми в цьому світі перехожі. Але одні в ньому невиразно безслідні, інші — перетворюють його.

Із книги «Юрій Шкодовський»

Юрій Михайлович Шкодовський
(1947–2020)
Доктор архітектури, професор, народний архітектор України,
академік Української академії архітектури,
Почесний громадянин Харківської області,
лауреат Державної премії України в галузі архітектури.

Голова правління Харківської обласної організації Національної спілки архітекторів України (1990–2002), керівник Творчої архітектурної майстерні «Ю. Шкодовський», головний архітектор м. Харкова (1994–2001), начальник управління містобудування та архітектури Головного управління міського господарства Харківської міської ради (1998–2001), начальник управління містобудування та архітектури Харківської обласної державної адміністрації (2001–2008), завідувач кафедри урбаністики ХДТУБА (1998–2008), ректор Харківського національного університету будівництва та архітектури (2008–2019).

Ще зовсім юною дівчиною я познайомилася з Юрієм Михайловичем Шкодовським — відомим харківським архітектором, містобудівником, художником та вченим [1]. Чи могла я тоді уявити, що минуть роки та саме я буду очолювати кафедру урбаністики Харківського національного університету будівництва та архітектури, створену Юрієм Михайловичем. Знаковим є те, що кафедра почала своє існування 1 липня 1998 року. 1 липня — це День архітектури України.

Я почала робити цю статтю, замисливши, у якій стилістиці має бути написаний текст. В офіційній, мабуть. Тому що стаття має бути опублікована у збірці матеріалів конференції нашого університету. Але вирішила зробити текст особистим. Почуття, які викликав у мене Юрій Шкодовський та які існують всередині мене, підказали зробити саме так. Коли я розмірковувала про цю статтю, то думала, про що саме важливо написати. Наприклад, про етапи його життя, про почесні звання, про нагороди тощо [2]. Але в процесі написання зрозуміла, що офіційна інформація є дуже формальною та не віддзеркалює найголовнішої суті Юрія Шкодовського. Це наче під час навчання у школі: учні вивчають дати різних періодів історії, прізвища великих постатей, але зовсім не розуміють головного сенсу цієї науки.

Минуло три роки з того моменту, як не стало мого Вчителя. Три складних роки, упродовж яких я багато разів думала про життя та згадувала Юрія Михайловича. Він був моїм учителем під час життя та, загадковим чином, продовжив ним бути й після нього. Я почала замислюватися над багатьма темами світобудови саме після того, як його не стало. Начебто він дав мені поштовх до філософських роздумів про сенс життя. Як це не парадоксально.

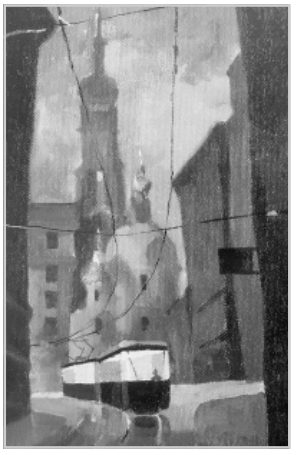
Ще студенткою 5 курсу мені пощастило вчитися у Юрія Михайловича. Він читав нам лекції [3, 4]. Лише десятьом студентам з потоку. Лише магістрам. Нас тоді було зовсім мало в магістратурі. Героїчно ми приходили на пару о восьмій годині ранку. Юрій Михайлович завжди був в аудиторії раніше за нас. Одного разу я помітила, що стрілки годинника на його руці поспішали, та сказала йому про це. На своє запитання отримала мудру відповідь: «Я навмисно виставляю час на годиннику трохи вперед, щоб ніколи не запізнюватися та приходити вчасно». Дійсно, Юрій Шкодовський був украй пунктуальним. З того моменту і я виставляю час на своєму годиннику трохи вперед.

У 2008 році Юрій Михайлович став керівником моєї магістерської дипломної роботи. Точніше, то я стала його дипломницею. Це був перший рік роботи Юрія Михайловича на посаді ректора та перші захисти дипломних проєктів під його керівництвом. Я дуже пишаюся тим, що була ученицею професіонала своєї справи, який пройшов довгий, складний та цікавий життєвий шлях — від молодого спеціаліста до головного архітектора міста Харкова.

Протягом навчання в аспірантурі, а потім вже й роботи на кафедрі урбаністики, спілкування із Ю. М. Шкодовським стало частішим. Багаторазові творчі поїздки делегацій Національної спілки

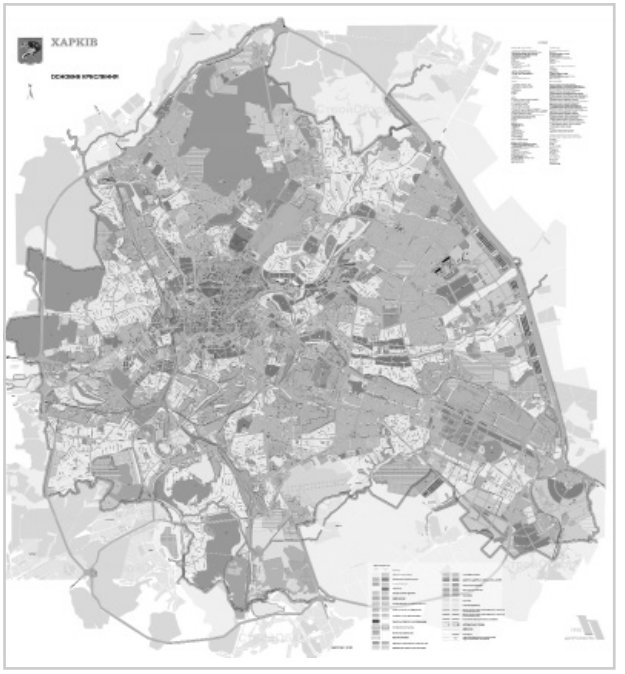

Ю. М. Шкодовський із дипломницею К. Чечельницькою. 2008 р.

Ю. М. Шкодовський. Живопис «Харків». 1998, 2004 р.

Генеральний план м. Харків. 2003 р.
Співавтор: Ю. М. Шкодовський

архітекторів України та відрядження за міжнародними проєктами, що були організовані нашим університетом, дали змогу спілкуватися ще ближче. Саме під час тих подорожей я багато дізналася нового та особистого про Юрія Михайловича. Його неперевершений гумор та оптимізм завжди надихали мене. Юрій Шкодовський — завжди душа компанії. Спілкування з ним та розуміння філософії його життя дали мені змогу зрозуміти його як особистість.

Я часто дивлюся на картину, що висить у моїй кімнаті. Таку особливу для мене картину, яку подарував Юрій Михайлович на день мого народження 2010 року у своїй художній майстерні. Картина з особливим для мене сюжетом та назвою «Муза». Мій подарунок — маленька скрипка з Австрії — надихнув Юрія Михайловича на створення сюжету картини. Він був неперевершеним художником, живописцем та графіком. Сьогодні одне з моїх бажань щодо перспективних планів — організувати художню виставку неймовірних кар-

Храм Священномученика Олександра, архієпископа Харківського
(автори-архітектори: П. Г. Чечельницький, Ю. М. Шкодовський). 2004 р.

тин Ю. М. Шкодовського на честь вшанування його пам'яті. Його творчість має надихати.

Велика відповідальність та особливість професії архітектора полягає у тому, що твори архітекторів живуть навіть після життя їх авторів [5]. Це наче їх діти. Сьогодні, поспішаючи на роботу, ми проходимо повз будівель, що були запроєктовані Ю. Шкодовським як видатним архітектором. Гуляючи Харковом, ми йдемо вулицями та площами, створеними Ю. Шкодовським як досвідченим містобудівником та урбаністом. Буваючи на виставках, ми насолоджуємося картинами, написаними Ю. Шкодовським як талановитим живописцем та графіком. Та найголовніше — ми живемо в оточенні покоління, вихованого Ю. Шкодовським як мудрим викладачем. Особисто для мене Юрій Михайлович став учителем не лише в університеті. Він став моїм учителем у великому сенсі життя.

Кожного разу проходячи другим поверхом нашого університету, неможливо не зупинитися біля портрета Юрія Михайловича. Його образ зображено дуже влучно. Автору портрета вдалося передати його особливий погляд. Погляд талановитого архітектора, урбаніста, містобудівника, художника, музиканта та, перш за все, особистості. Людини з великої літери. Для мене надважливо пам'ятати та не забувати Юрія Михайловича. Розповідати історію життя великої Людини наступним поколінням молодих архітекторів. Невелика, але така важлива мета, якої навчив мене Юрій Михайлович — передавати знання й любов до архітектури та живопису, містобудування та урбаністики. Надихати жагою до життя. Хочеться сказати безмежне ДЯКУЮ долі, що життя нас зблизило та я мала таку неймовірну нагоду спілкування з дивовижною Людиною.

Перелік використаних джерел

1. [Електроний ресурс] Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A8%D0%BA%D0%BE%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%AE%D1%80%D1%96%D0%B9_%D0%9C%D0%B8%D1%85%D0%B0%D0%B9%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87
2. Юрий Шкодовский. Живописная архитектура или архитектурная живопись. Харьков: 2007. 239 с.
3. Шкодовський Ю. М. Методологічні основи екологічної реабілітації архітектурного середовища міста: автореф. дис. … д. арх.: спец. 18.00.01 «Теорія архітектури, реставрація пам'яток архітектури»; Харківський державний технічний університет будівництва та архітектури. Харків, 2007. 37 с.
4. Шкодовський Ю. М., Каменський В. І. Урбаністика: підручник. Харків: ХНУБА, 2011. 180 с.
5. Ю. М. Шкодовский, И. Н. Лаврентьев, А. Ю. Лейбфрейд, Ю. Ю. Полякова. Харьков. Вчера. Сегодня. Завтра. 2-ое издание, исправленное и дополненное. Харьков: Фолио, 2002. 206 с.

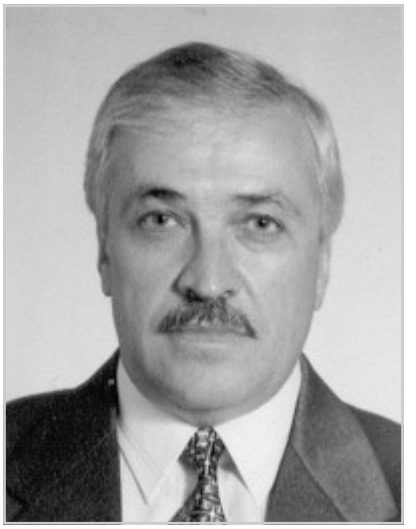
ЧЕЧЕЛЬНИЦЬКА Катерина Сергіївна,
кандидат архітектури,
доцент кафедри урбаністики та містобудування
ННІ АДОМ ХНУМГ ім. О. М. Бекетова
e-mail: kateryna.chechelnytska@kname.edu.ua

Листопад 2023 року

УДК 378:93(477.54)

До 70-річчя від дня народження

ЖИТТЯ ТА ТВОРЧІЙ ШЛЯХ ВОЛОДИМИРА ІВАНОВИЧА ЛУСЯ

Володимир Іванович Лусь
(1951 р. н.)

Професор кафедри основ архітектурного проєктування Харківського національного університету міського господарства ім. О. М. Бекетова, голова первинної профспілкової організації співробітників ХНУМГ ім. О. М. Бекетова. Викладач графічних дисциплін, фахівець у галузі систем автоматизованого проєктування та систем автоматичного управління.

Володимир Іванович народився 17 квітня 1951 року в с. Шевченківське Синельниківського району Дніпропетровської області.

Батько, Іван Петрович, працював бригадиром у колгоспі, мати, Ніна Іванівна, працювала вчителькою початкових класів у Новопосілківській середній школі.

Дитинство Володимира Івановича пройшло в селі під наглядом бабусі — Тетяни Арсентіївни, яку він згадує зі щирою вдячністю.

У 1958 році пішов у перший клас Шевченківської початкової школи, де провчився чотири роки, а далі навчався у Дубровській восьмирічній школі.

Десятий клас закінчив у 1968 році зі срібною медаллю в Раєвській середній школі-інтернаті Дніпропетровської області. Того ж року вступив до Харківського авіаційного інституту на літакобудівний факультет, але часи були нелегкі, і довелося піти працювати слюсарем на Харківський авіаційний завод, одночасно продовжуючи навчання на вечірньому факультеті авіаційного інституту.

Володимир Іванович з батьками. 1954 р.

У перший клас. 1 вересня 1958 р.

ПОЧЕТНОЙ
ГРАМОТОЙ

Почесна грамота за роботу в студентському будівельному загоні, Казахська РСР. 1973 р.

Під час служби в армії. 30 квітня 1970 р.

У 1969 році був призваний до лав радянської армії. Службу проходив у ракетних військах стратегічного призначення. За успіхи в службі був нагороджений цінним подарунком Головнокомандувача ракетних військ стратегічного призначення, маршала Радянського Союзу Крилова Миколи Івановича.

Після закінчення служби у 1971 році в званні старшого сержанта, заступника командира взводу В. І. Лусь був нагороджений Похвальною грамотою із занесенням у Книгу пошани військової частини.

З 1972 року Володимир Іванович продовжив навчання в Харківському авіаційному інституті на факультеті № 3 (систем управління літальними апаратами), який закінчив у 1978 році. Протягом всіх років навчання брав активну участь у громадському житті — був старостою академічної групи і командиром взводу з військової підготовки. Тричі був комісаром студентських будівельних загонів «Салют» і «Електрон». Працювали на будівництві в Казахській РСР та на об'єктах Харківської області.

Одержав диплом з відзнакою за спеціальністю «Системи автоматичного управління» та був

Колектив кафедри СУЛА ХАІ ім. М. Є. Жуковського. Травень 1985 р.

Вшанування ветеранів Другої світової. Травень 2018 р.

рекомендований до вступу в аспірантуру. Працюючи інженером на кафедрі № 301 (систем управління літальними апаратами) вступив до очної аспірантури, маючи вагомий доробок для майбутньої дисертації (декілька опублікованих наукових статей, виступи на наукових конференціях, 6 авторських свідоцтв СРСР на винаходи).

Закінчивши аспірантуру, весною 1985 року захистив кандидатську дисертацію за спецтемою у Ленінградському інституті авіаційного приладобудування. У серпні 1985 року ВАК СРСР присудив йому науковий ступінь кандидата технічних наук.

Того ж року Володимир Іванович отримав розподіл від Міністерства вищої і середньої спеціальної освіти України до Харківського інституту інженерів комунального будівництва. З жовтня 1985 року був зарахований на посаду асистента кафедри нарисної геометрії та креслення, а з 1992 року — доцента цієї ж кафедри.

У 1999 р. В. І. Лусь стає завідувачем кафедри нарисної геометрії та креслення. Від цього часу викладачі кафедри на чолі з Володимиром Івановичем активно впроваджують у навчальний процес комп'ютерні технології. З ініціативи кафедри при підтримці ректора академії, професора Леоніда Миколайовича Шутенка були створені дві лабораторії комп'ютерної графіки (ауд. 413, 414 ц. к.) та введена в навчальний процес сучасна система автоматизованого проєктування «Компас 3D». Таким чином комп'ютерна графіка міцно увійшла як в навчальний процес, так і в наукові дослідження університету. Студенти, що вивчали комп'ютерну графіку на кафедрі, брали участь у багатьох конкурсах, олімпіадах, наукових конференціях, здобували перемоги,

Відзначення 70-річного ювілею В. І. Луся. Квітень 2021 р.

нагороджувались грамотами, цінними подарунками та подяками. Так, студент 4 курсу спеціальності МБГ Сергій Леонтьєв під керівництвом старшого викладача кафедри Т. П. Демиденко переміг на Міжнародному конкурсі «Аси комп'ютерного моделювання» і здобув найвищу нагороду конкурсу — Гран-прі у 2009 році, а студент 2 курсу спеціальності ПЦБ Віталій Зінченко на тому ж конкурсі у 2010 році посів І місце.

Водночас у 2008–2011 рр. В. І. Лусь працював деканом містобудівного факультету Харківської національної академії міського господарства (на той час на факультеті було 8 випускових кафедр). Зараз працює на кафедрі основ архітектурного проєктування на посаді професора кафедри.

Кандидат технічних наук (ТН № 083657 від 21.08.1985 р.), доцент кафедри нарисної геометрії та креслення (ДЦ № 002041 від 31 січня 1992 р., пр. № 4, м. Київ). Заслужений професор Харківського національного університету міського господарства ім. О. М. Бекетова (пр. № 14 від 31 серпня 2015 р.). Голова первинної профспілкової організації працівників ХНУМГ ім. О. М. Бекетова з 2004 року і до нинішнього часу.

Нагороджений нагрудними знаками ЦК Профспілки «Заслужений працівник Профспілки працівників освіти і науки України» (свідоцтво № 0232, пр. № П-17, 2018 р.) та «Профспілковий лідер» (№ 0464, пр. № П-2, 2021 р.); почесними грамотами Харківської обласної державної адміністрації (2008, 2010 рр.); грамотами Головного управління освіти і науки Харківської обласної державної адміністрації (2011 р.), Харківської обласної ради (2017 р.); Подякою (2019 р.) та грамотою МОН України (2021 р.).

Володимир Іванович є автором понад 100 наукових та освітніх публікацій, із яких 9 навчальних посібників, низка наукових статей у фахових виданнях України, доповіді та тези міжнародних науково-технічних конференцій у Берліні, Люксембурзі, Празі, Афінах та ін.

МАНДРІЧЕНКО Олена Євгенівна,
старший викладач
кафедри основ архітектурного проєктування
ХНУМГ ім. О. М. Бекетова

Листопад 2021 року

УДК 929:023.5:908](477.54–25)

До 75-річчя від дня народження

БІБЛІОТЕКАР, КРАЄЗНАВЕЦЬ І ПРОСТО ЛЮДИНА З ВЕЛИКОЇ ЛІТЕРИ
(до ювілею Наталії Петрівни Тріпутіної)

Наталія Петрівна Тріпутіна
(1949 р. н.)
Заслужений працівник ХНУМГ ім. О. М. Бекетова (2015).
Лауреат творчої премії Харківського міськвиконкому в галузі краєзнавства ім. Д. І. Багалія (2013).
Завідувачка сектору культмасової роботи Наукової бібліотеки ХНУМГ ім. О. М. Бекетова.

Моє знайомство з Наталією Петрівною Тріпутіною почалося у 2004 році, коли я прийшла працювати в бібліотеку. Як молодому спеціалісту мені надавали допомогу й підтримку старші колеги, серед яких була і Наталія Петрівна. Вона завжди ставилася до молодих фахівців тепло й доброзичливо, ділилася досвідом, давала цінні поради. І до сьогодні вона продовжує підтримувати молодше покоління.

Наталія Петрівна народилася 15 листопада 1949 р. у Харкові, у творчій родині музичних ексцентриків. Очевидно, що її талант і здібності формувалися в атмосфері творчості [6].

Наталія Петрівна — це талановита особистість, ентузіаст своєї справи, бібліотекар, краєзнавець і просто людина, завжди готова відгукнутися на прохання про допомогу. Я завжди захоплювалася її допитливістю, активністю, принциповістю, наполегливістю й компетентністю.

У бібліотеці вона обіймає посаду завідувача сектору культурно-масової роботи. Її професійна діяльність є прикладом багатогранності та професіоналізму. Наталія Петрівна проводила різноманітні заходи зі студентами, викладачами та співробітниками університету: тематичні вечори, презентації книг, бесіди. Вона цікаво й натхненно розповідала про невідомі сторінки з історії рідного краю та університету, висвітлювала події комунальної освіти та господарства [1].

Її досвід роботи зі студентською молоддю відображений у низці статей: «Використання інфор-

Захід «Жінки у житті Т. Г. Шевченка» до 200-річчя від дня народження поета. 2014 р.

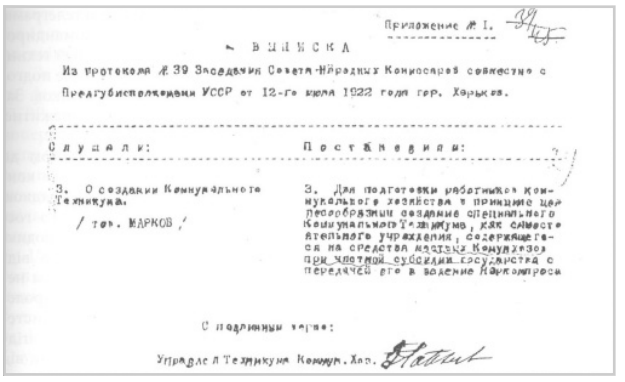
Перша науково-дослідна робота Наталії Петрівни «Гортаючи славні сторінки»

маційних технологій у виховній роботі бібліотеки ВНЗ зі студентами», «Роль вузівської бібліотеки у вихованні студентської молоді» [5].

З 1999 року її діяльність набула несподіваного повороту. Вона почала займатися науковими дослідженнями, коли отримала завдання писати історію бібліотеки для книги «Очерки історії вузівських бібліотек міста Харкова». Результатом її роботи стала стаття про історію бібліотеки університету.

З цієї праці почалася її науково-дослідна робота, яка охопила історію ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, історію комунальної освіти та господарства, дослідження біографій науковців минулих років, яких було несправедливо забуто [5, с. 13].

Наталія Петрівна досліджувала архіви не лише в Україні, а й за її межами. Географія її пошуку різноманітна. Вона подорожувала різними містами та країнами, віднаходячи цінні архівні документи.

Приложение № I.

В Ы П И С К А

Из протокола № 39 Заседания Совета Народных Комиссаров совместно с Предгубисполкомами УССР от 12-го июля 1922 года гор. Харьков.

Слушали:	Постановили:
3. О создании Коммунального Техникума. / тов. МАРКОВ /	3. Для подготовки работников Коммунального хозяйства в принципе целесообразным создание специального Коммунального Техникума, как самостоятельного учреждения, содержащегося на средства местных Коммунхозов при частной субсидии государства с передачей его в ведение Наркомпроса

С подлинным верно:

Управдел Техникума Коммун. Хоз.

Витяг з протоколу засідання РНК та голів губвиконкомів УСРР від 12 липня 1922 р. про створення комунального технікуму

Завдяки її наполегливій роботі встановлено й документально підтверджено, що наш університет було засновано саме у 1922 році [4, с. 12].

Вона також відкрила постать засновника і першого директора Всеукраїнського технікуму комунального господарства Олександра Прокоповича Маркова [8].

Завдяки дослідженням Наталії Петрівни ми дізналися про науковців, які стояли біля витоків комунального господарства й працювали у нашому університеті. Серед них професори з водного господарства Д. Д. Тіц, Д. С. Черкес, М. І. Казас, М. Г. Малішевський, професор-дендролог О. І. Колесніков, архітектори О. М. Касьянов, Г. П. Маяк, В. М. Петі, З. Д. Юдкевич, Г. В. Сіхарулідзе, фахівець з будівельної механіки Я. В. Столяров та інші.

Окремо вона писала про керівників університету, серед них О. К. Шмідт, Б. Г. Барабаш, Є. І. Михайлов, Г. К. Пашкович, І. О. Ігнаткін, О. Ф. Михайлик, В. Г. Цупко [8].

Наталія Петрівна бере активну участь у науково-практичних конференціях «Спадщина університету: Історія. Освіта. Наука. Культура. Особистість», де виступає з доповідями про життя та діяльність учених університету, історію розвитку навчального закладу й міського господарства.

Особливу увагу у своїх дослідженнях вона приділяє історії рідного міста Харкова. Багато її праць присвячено саме цій темі. Вона провела

У клубі «Краєзнавець»

кропіткі дослідження під час роботи над низкою статей та книгами: «Харків — 350. Історія, сучасність, стратегія розвитку» та «У двобої з небуттям: комунальне господарство Харкова у роки Другої світової війни» до 75-річчя звільнення Харкова від нацистської окупації [5].

З 2003 року Наталія Петрівна є активним членом клубу «Краєзнавець» при Харківській державній науковій бібліотеці імені В. Г. Короленка. Вона часто виступає перед краєзнавцями з результатами своїх досліджень, розповідаючи про роботу в архівах та участь у конференціях [6, 7].

Напрацювання Наталії Петрівни із 1999 року налічують понад 100 публікацій у наукових і науково-популярних виданнях. Її плідна творча праця була відзначена подяками та грамо-

Нагороди Наталії Петрівни Тріпутіної

Біобібліографічний покажчик «Наталія Петрівна Тріпутіна: життя і творчий доробок»

тами міського голови м. Харкова, Харківської обласної ради, правління Всеукраїнської спілки краєзнавців. Наталія Петрівна є лауреатом творчої премії Харківського міськвиконкому в галузі краєзнавства ім. Д. І. Багалія, удостоєна почесного звання «Заслужений працівник ХНУМГ ім. О. М. Бекетова», а також нагороджена дипломом лауреата конкурсу «Бібліотекар року — 2018». У 2022 р. вона отримала Подяку від голови Харківської обласної державної адміністрації [2].

Наукова бібліотека до ювілею Наталії Петрівни підготувала біобібліографічний покажчик «Наталія Петрівна Тріпутіна: життя і творчий доробок», з яким можна ознайомитися на сайті бібліотеки. До видання увійшли біографічні дані, відомості про друковані праці, електронні видання, участь у науковому редагуванні, публікації про неї, вибрані твори Наталії Петрівни, її спогади, фотоальбом, у якому закарбовані пам'ятні події її життя, діяльність у клубі «Краєзнавець» [5].

Незважаючи на численні досягнення, нагороди і визнання, Наталія Петрівна залишається чуйною людиною з поетичною душею. Вона написала багато віршів про життя, щастя, любов до рідного міста та людські почуття. Її поетичний доробок неодноразово публікувався в літературно-художньому альманасі університету «Наш сучасник». Поезія Наталії Петрівни, сповнена лірики та патріотизму, актуальна й сьогодні.

Серед її віршів мене особливо зворушив вірш «Гімн Харкову», написаний 20 років тому. Його рядки перегукуються з реаліями сьогодення нашого міста, яке руйнує ворог.

Мій Харків!

Рідне місто осяйне!
Нехай тебе негода омине!
Не раз твої герої захищали
Тебе від чужоземної навали,
І йшли до тебе зранені сини
Вогненними дорогами війни,
З руїн та згарищ підіймали місто,
Щоб сяяло довіку променисто… [3]

Перелік використаних джерел

1. Бібліотека // Харківська державна академія міського господарства. — Харків, 2002. — С. 234: про роботу Н. П. Тріпутіної.
2. Бібліотека // Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова: монографія. — Харків, 2012. — С. 430: про відзначення Н. П. Тріпутіної грамотами Всеукраїнської спілки краєзнавців і Харківського міського голови.
3. Гімн Харкову / Н. П. Тріпутіна // Наш сучасник: літ.-худож. альм. / Харків. нац. акад. міськ. госп-ва. — Харків, 2013. — Вип. 8: На обрії майбуття. — С. 185–187.
4. До витоків академії; Вулиця Революції, 12; Вогненними дорогами війни; Per aspera ad astra — Крізь терні до зірок / Н. П. Тріпутіна // Харківська державна академія міського господарства. — Харків, 2002. — С. 7–74.
5. Наталія Петрівна Тріпутіна: життя і творчий доробок: до 75-річчя від дня народження: біобібліогр. покажч. / Наук. б-ка Харків. нац. ун-ту міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова; [уклад.: О. М. Штангей, В. О. Статкус, Н. Б. Давидова; наук. ред. С. І. Федяй; відп. за вип. Н. О. Євсюкова]. — Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2024. — 77 с.
6. Сто краєзнавчих читань: (хроніка та зміст). Вип. 4 / Харків. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка; [уклад.: В. О. Ярошик, О. М. Дмитрієва]. — Харків, 2011. — С. 7, 19, 20, 28, 32, 33, 37, 38, 39, 41, 44 — про участь Н. П. Тріпутіної в роботі клубу «Краєзнавець» ХДНБ ім. В. Г. Короленка; с. 72: біографічна довідка про Н. П. Тріпутіну; с. 83, 106–108: відомості про публікації Н. П. Тріпутіної.
7. Тріпутіна Наталія Петрівна [Електронний ресурс] // Клуб «Краєзнавець». Персональні сторінки краєзнавців / Харків. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка: сайт. — Електрон. текст. дані. — Харків, 1991–. — Оновлюється постійно. — Режим доступу: https:// kray.korolenko.kharkov.com/klub-kraeznavec/personalni-storinky/19.html, вільний (дата звернення: 29.08.2024). — Назва з титул. екрана.
8. Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова: монографія / [керівн. вид. проєкту: В. М. Бабаєв; редкол.: Л. М. Шутенко, Г. В. Стадник, Т. П. Єлісеєва та ін.]. — Харків: Золоті сторінки, 2012. — С. 26–160. — Іст. нариси: До витоків комунальної освіти; Всеукраїнський технікум комунального господарства; Харківський інститут комунального господарства; Історія створення електромеханічного та житлово-комунального технікумів; Дорогами війни; персоналії: О. П. Марков, Х. Г. Раковський, Д. С. Черкес, Д. Д. Тіц, М. І. Казас, Є. І. Михайлов, Г. О. Карапетян, О. І. Колесніков, В. М. Петі, І. О. Яхонтов, К. М. Макаренко, Г. М. Снєгов, Г. С. Маяк, І. Ю. Саратов, Ректор університету [В. М. Бабаєв] / Н. П. Тріпутіна.

ШТАНГЕЙ Ольга Миколаївна,
заступник директора
Наукової бібліотеки ХНУМГ ім. О. М. Бекетова
e-mail:_ostangej@gmail.com__

Листопад 2024 року

УДК 378:93(477.54)

КРАЄЗНАВЧІ ТРАДИЦІЇ ХНУМГ ІМ. О. М. БЕКЕТОВА

Улітку 2022 року Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова відзначив 100-річчя від часу свого заснування. Метою створення цього вишу від 1922 року є виховання фахівців, здатних забезпечити вправне функціонування та успішний розвиток людських поселень міського типу. Важливою запорукою ефективності зусиль педагогічного колективу протягом нелегких та суперечливих часів виступала щира любов до рідного краю, невгамовний інтерес до всебічного пізнання яскравої палітри його складників у просторі та часі — тобто краєзнавство. Предметами наукового розгляду ентузіастів краєзнавства виступають географія, геологія, рослинний і тваринний світ, населення, історія, наука, мистецтво, культура окремого регіону тощо.

Сторінки історії ХНУМГ (колишній ХІІКБ) прикрашають імена видатних представників краєзнавчої «гільдії».

Невтомній праці «патріархів» Бекетовського університету ми завдячуємо зокрема низкою серйозних наукових доробків у галузі краєзнавства, які сягають високого професійного рівня. Власним прикладом ці ентузіасти, немов магнітом, притягують до краєзнавчих досліджень студентів нашого вишу та й широкі кола допитливих мешканців Харкова.

І. О. Ігнаткін

До числа наукових праць, які знаменували початок потужної хвилі досліджень з краєзнавчої тематики у нашому виші, належать роботи колишнього ректора ХІІКБу, видатного українського мистецтвознавця Івана Олександровича Ігнаткіна:

• *«Олексій Миколайович Бекетов. 1863–1941» / І. О. Ігнаткін; Акад. архіт. УРСР. — Київ: Вид-во Акад. архіт. УРСР, 1949. — 42 с.;*

• *Визначні місця України / [редкол.: І. О. Ігнаткін та ін.]. — Київ: Держполітвидав УРСР, 1958. — 724 с.;*

• *Чернигов / И. А. Игнаткин. — Москва (РФ): Госстройиздат СССР, 1955. — 87 с.;*

• *Киев: путеводитель-справочник / И. А. Игнаткин, Н. Н. Лысенко, Д. И. Мышко. — Киев: Госполитиздат, 1962. — 350 с.: ил.;*

• *Ігнаткін І. О. Полтава: іст.-архіт. нарис / І. О. Ігнаткін, Л. С. Вайнгорт. — Київ: Будівельник, 1966. — 103 с.;*

• *В годы грозных испытаний. Воспоминания / И. А. Игнаткин // История Харьковской государственной академии городского хозяйства: 55-летию Победы в Великой Отечественной войне посвящается: альманах музея / Харьков. гос. акад.*

гор. хоз-ва; [сост.: Т. П. Елисеева, Т. А. Лобынцева]. — Харьков: ХГАГХ, 2000. — С. 15–84.

О. Ф. Михайлик

Цінним внеском у харківщинознавство стали праці директора ХІІКБу, міського голови м. Харкова, завідувача кафедри містобудування та благоустрою міст комунального вишу Олексія Федосійовича Михайлика:

- *Харкову — 300 років: короткий іст.-екон. нарис / О. Ф. Михайлик. — Харків: Харків. обл. вид-во, 1956. — 132 с.;*
- *Харків у шостій п'ятирічці / О. Ф. Михайлик. — Харків: Харків. обл. вид-во, 1956. — 46 с.;*
- *Харьков / А. Ф. Михайлик // Большая советская энциклопедия: в 50 т. — 2-е изд. — Москва (РФ): Советская энциклопедия, 1957. — Т. 46. — С. 79–81;*
- *Харьков / А. Ф. Михайлик, Ю. Ю. Кондуфор // Британская энциклопедия. — Лондон (Англия): [б. и.], 1957. — * 1958;*
- *Михайлик А. Ф. Харькову — 300 лет: краткий ист.-экон. очерк / А. Ф. Михайлик. — Харьков. Харьков. обл. изд-во, 1958. — 160 с.*

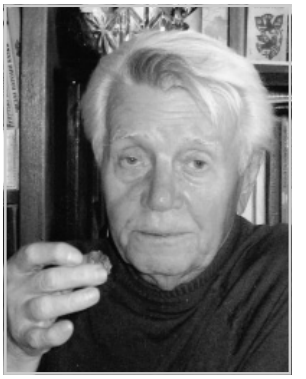

О. М. Касьянов

У кількох науково-популярних виданнях 1940–1950-х рр. викладені результати досліджень містобудівної історії Харкова авторства головного архітектора міста, члена-кореспондента Академії будівництва і архітектури УРСР Олександра Михайловича Касьянова:

- *Харьков / Под общ. ред. В. Веснина, Д. Аркина, И. Леонидова. М.: Изд-во Акад. архитектуры СССР, 1949. — 48 с.;*
- *Харьков. Архитектура и планировка // Харьков. Справочная книга. Харьков: Харьковское газетно-журнальное издательство, 1953. — С. 101–127;*
- *Харьков: Архитектурно-исторический очерк / Акад. архитектуры Укр. ССР. Киев: Изд-во Акад. архитектуры УССР, 1955. — 68 с.*

Активним продовжувачем краєзнавчої традиції Харківського інституту інженерів комунального будівництва став доцент кафедри інженерної екології міст, заслужений працівник культури України, багаторічний (протягом 30 років) голова Харківської обласної організації Всеукраїнської спілки краєзнавців України та голова громадської ради клубу «Краєзнавець» при Харківській науковій бібліотеці ім. В. Г. Короленка, лауреат муніципальної премії ім. Д. І. Багалія Іван Юхимович Саратов.

І. Ю. Саратов

Інженер-гідротехнік за фахом, Іван Юхимович на шпальтах газети «Вечірній Харків» у циклі статей «Водоймища міста» протягом кількох років «відкрив» для мешканців Харківщини чарівний світ наших степових річок. Завдяки його пошуковій роботі до галереї видатних харків'ян по праву був занесений наш легендарний земляк —

козацький отаман Іван Сірко: *Харківський полковник Іван Дмитрович Сірко: іст.-публіц. нарис / І. Ю. Саратов. — Харків: Майдан, 2008. — 100 с.* Цікавого розвитку у краєзнавчому дослідженні І. Ю. Саратова набули гіпотези стосовно походження назви міста Харкова: *Харьков, откуда имя твоё? / И. Е. Саратов. — Харьков: [б. и.], 2009. — 255 с.* Однією з перших отримала статус навчального посібника його розвідка зі сфери геральдики нашого міста: *История харьковских гербов: учебное пособие для вузов / Харьков: ХГАГХ, 2000. — 282 с.*

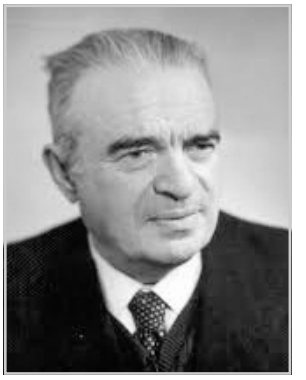
До числа відомих краєзнавців повоєнної доби належить М. О. Корж.

М. О. Корж

Інженер-енергетик, кандидат технічних наук, доцент ХНУМГ, заслужений діяч культури України, почесний член Всеукраїнської спілки краєзнавців, Микола Олександрович Корж за свій чималий вік встиг пережити і роки німецької окупації, і героїчну епопею повоєнної відбудови, і напружені часи зростання економічної та культурної могутності нашої країни. Від перших днів заснування краєзнавчої спілки України він брав активну участь у її роботі. Яскраві події історії Харкова й видатні постаті сучасників відобразив наш високоповажний колега на сторінках автобіографічної повісті: «На віку, як на довгій ниві», яка вийшла у харківському видавництві «Майдан» на зламі тисячоліть: *(На віку, як на довгій ниві: автобіогр. повість / М. Корж. — Харків: Майдан, 2001. — 274 с.).*

Неперевершеним авторитетом у мешканців міста протягом десятків років користувався уродженець Харкова кандидат архітектури, почесний член Національної спілки краєзнавців та Української академії архітектури професор Олександр Юрійович Лейбфрейд.

О. Ю. Лейбфрейд

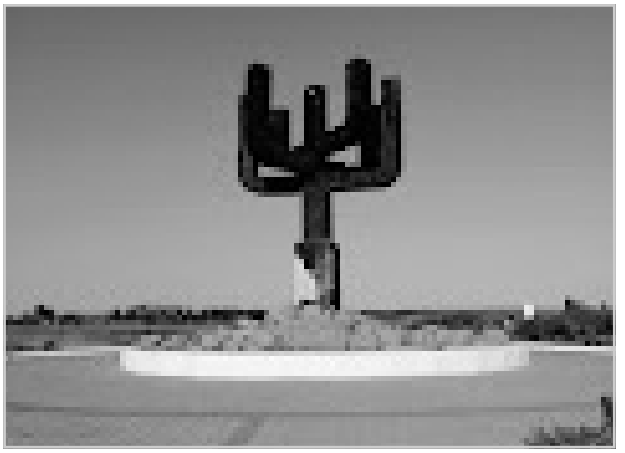
Гідний нащадок свого батька — видатного інженера-будівельника професора Юрія Марковича Лейбфрейда, усе життя Олександр Юрійович присвятив улюбленій справі — проєктуванню й зведенню цивільних та виробничих споруд, натхненно народжуючи нові будівлі та захоплено досліджуючи урбаністичну історію рідного міста. Для харків'ян він був справжньою живою енциклопедією історії міста. Величезний масив зібраної інформації Олександр Юрійович активно розповсюджував через пресу, радіо, телебачення, широко спілкуючись з ентузіастами краєзнавства. Зібрана О. Ю. Лейбфрейдом величезна колекція фотографій, слайдів, власноруч виконаних графічних зображень архітектурних пам'яток Харкова була упорядкована за сприяння адміністрації ХІІКБу. Вона стала джерелом візуалізації інформаційного ресурсу містобудівної історії Харкова, витоком нових наукових пошуків та відкриттів, а також фундаментом виховання нових поколінь харківських краєзнавців та фахівців інженерно-будівельної справи.

З ініціативи Олександра Юрійовича та при активній його участі світ побачили друковані видання:

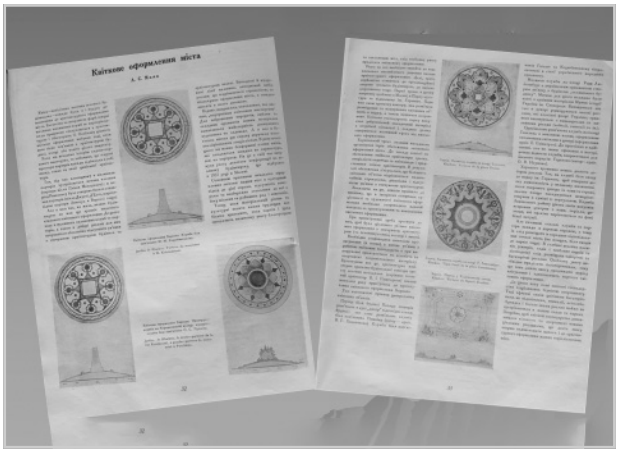
• *Харьков. Архитектура. Памятники. Новостройки: Путеводитель. Харьков: Прапор, 1985. — 151 с.;*

• *Лейбфрейд А. Ю., Полякова Ю. Ю. Харьков от крепости до столицы: Заметки о старом городе. Харьков: Фолио, 1998. — 335 с.;*

• *Лейбфрейд А. Ю. Архитекторы-евреи в Харькове: Очерк. Харьков. Каравелла, 2002. — 31 с.*

Проєкт меморіалу «Дробицький яр»

Стаття в журналі «Архітектура радянської України» за 1939 р.

Свою професійну майстерність та творче натхнення Олександр Юрійович вклав у реалізацію низки архітектурних проєктів: *відновлення та реконструкція будинку автотранспортного технікуму (колишнього славнозвісного Бекетовського Земельного банку) на площі Конституції (1951–1953); проєкт меморіалу «Дробицький яр» на східній околиці Харкова тощо.*

Прикрасити живим зеленим вбранням суворий індустріальний ландшафт першого індустріального мегаполісу України стало метою цілого життя ландшафтного архітектора, дендролога та педагога Г. С. Маяк (1915–1993).

Г. С. Маяк

Народжена у мальовничому селі Огульці під Харковом, Ганна Степанівна професійну освіту, а далі — вищу фахову освіту отримала відповідно у 1933 р. та у 1941 роках у Харківському технікумі зеленого будівництва та у Харківському інституті інженерів комунального будівництва під керівництвом видатного українського лісівника, дендролога та ландшафтного архітектора професора О. І. Колеснікова.

Визначною складовою життєвого та творчого шляху Ганни Степанівни стала участь у неодноразовій реконструкції саду ім. Т. Шевченка, а також у проєктуванні та реалізації найбільш видатних об'єктів ландшафтної архітектури Харкова та низки індустріальних міст центральної України.

Напрацьовані теоретичні знання доцент Г. С. Маяк використовувала для формування нової генерації майстрів зеленого будівництва під дахом Харківського технікуму зеленого будівництва, Харківського сільськогосподарського інституту ім. В. В. Докучаєва та Харківського національного університету міського господарства (нині — ім. О. М. Бекетова). А її змістовні доповіді про зелені перлини Харківщини ставали справжнім святом для краєзнавчої спілки міста:

• *Наш старий сад // Вечір. Харків. — 1989. — 22 червня.;*

• *Сады и парки Харькова. Харків: б. и., 1984. — 11 л.;*

• *Справочник работника зеленого строительства / Лаптев А. А., Глазачев Б. А., Маяк А. С. и др. — Київ.: Будівельник, 1984. — 152 с.).*

Любов до рідного краю, потяг до постійного спілкування з «малою батьківщиною», на перший погляд, мало притаманні професійному геологу, яка половину життя провела у далеких наукових експедиціях.

Л. П. Свіренко

О. Л. Рябченко

Але серед понад 30 наукових публікацій кандидата технічних наук доцента кафедри інженерної екології міст ХНУМГ Лідії Павлівни Свіренко, присвячених питанням природокористування та природоохорони, належне місце знайшли яскраві розвідки стосовно людського фактора цивілізаційного процесу Слобожанського регіону. Так, предметом її розгорнутого наукового дослідження став внесок представників старовинного (шведського за походженням) роду Ребіндерів у розвиток господарства, культури й науки Слобожанщини.

Результатом проведеної роботи стала доповідь Лідії Павлівни *«Шведские корни выдающихся деятелей Слобожанского края: Род Ребиндеров: // Слобожанське культурне надбання: збірка статей учених з пам'яткоохоронної роботи. Харків: Курсор, 2009. — Вип. 2 — С. 185–189.* Її блискучим продовженням стали науково-популярний нарис *«Академик П. А. Ребиндер: вселенский масштаб личности и харьковские эпизоды деятельности»// Культурна спадщина Слобожанщини. Історія, краєзнавство та генеалогія. Збірка науково-популярних статей. — Харків: Курсор, 2011. — Випуск 25. — С. 273–281.* А також доповідь на засіданні клубу «Краєзнавець» ХДНБ ім. В. Г. Короленка від 28 липня 2010 р. *«Діяльність представників роду Ребіндерів на Слобожанщині».*

Справжнім фахівцем у галузі історичного краєзнавства впродовж понад 20 років виступала завідувачка кафедри історії і культурології ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, доктор історичних наук, професор, членкиня Міжнародної асоціації зі збереження культурної спадщини (Association of Critical Heritage Studies), почесний краєзнавець України Ольга Леонідівна Рябченко.

Темі розвитку вітчизняної вищої освіти були присвячені такі наукові праці:

• *Харківський інститут народної освіти ім. О. О. Потебні (1921–1930 рр.) / О. Л. Рябченко. — Харків: ХНАМГ, 2000. — 214 с.;*

• *Харківський університет в епоху реорганізації / О. Л. Рябченко, С. М. Куделко // Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна за 200 років. — Х.: Фоліо, 2004. — С. 301–364;*

• *Наука і освіта / О. Л. Рябченко // Харків — 350. Історія, сучасність, стратегія розвитку: історико-економічний огляд / за заг. ред. В. Н. Майорченка. — Харків: Золоті сторінки, 2004. — С. 67–83;*

• *Студенти радянської України 1920–1930-х років: практики повсякденності та конфлікти ідентифікації: монографія / О. Рябченко; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. — Харків: ХНАМГ, 2012. — 456 с.*

Стислий перелік імен краєзнавців Харкова ми завершимо згадкою про вихованку О. Л. Рябченко випускницю факультету менеджменту організацій міського господарства (2010 р.) Ольгу Ігорівну Вовк.

О. І. Вовк

Її плідна наукова діяльність у галузі краєзнавства вилилась у понад 90 друкованих праць, серед яких почесне місце займають 2 одноосібні монографії:

• *Постать Василя Каразіна в історіографії: монографія. Харків: ХНУ, 2016. — 327 с.;*

• *Духовно-релігійні пошуки І. Ю. Рєпіна у дзеркалі сучасної біографістики / ред. С. М. Куделко. — Харків: САГА, 2012. — 144 с.*

Представлена розвідка має за мету не тільки ознайомити читацьку спільноту з іменами найвидатніших краєзнавців Харківщини, чия доля була пов'язана з Харківським національним університетом міського господарства ім. О. М. Бекетова, але й сформувати у них певне уявлення про коло творчих захоплень наших завзятих земляків та їх палку любов до нашої прекрасної й величної «малої батьківщини», честь та незалежність якої нині героїчно відстоюють її сини й доньки.

ТРІПУТІНА Наталія Петрівна,
завідувачка сектору Наукової бібліотеки
ХНУМГ ім. О. М. Бекетова
e-mail: tashatriputina@gmail.com

Листопад 2024 року

ПАМ’ЯТАЄМО

УДК 378:93(477.54)

МИКИТА БІЛОСТОЦЬКИЙ: МУЗЕЄЗНАВЕЦЬ І БОЄЦЬ

Білостоцький Микита Олександрович
(1975–2022)
Випускник факультету культурології за спеціальністю «Музейна справа та охорона пам’яток історії та культури» ХДАК (1997).
Директор музею історії та викладач ХНУБА (з 2000).
Військовослужбовець. Учасник російсько-української війни з 2014 року.
Загинув 5 серпня 2022 р. під час бойових дій поблизу м. Вугледар Волноваського району Донецької області.
Відзначений почесним нагрудним знаком начальника Генерального штабу — Головнокомандувача ЗСУ «За взірцевість у військовій службі» ІІІ ступеня, нагрудними знаками «Учасник АТО», «Ветеран війни — Учасник бойових дій», відзнакою Президента України «За участь в антитерористичній операції».

Шановні друзі, у системі моральних цінностей для нас однією з найважливіших категорій є історична пам’ять про «біографію» вишу, де маємо честь працювати і пишаємося тим цивілізаційним шляхом, який він прокладав протягом сторіччя свого існування. Тому з великою пошаною ставимося до скарбниці історичних цінностей під назвою «Музейний комплекс ХНУМГ». Два роки тому до нашого музею доєднався його «молодший колега» — Музей історії Харківського національного університету будівництва і архітектури, який відкрив двері відвідувачам на початку другого тисячоліття, у 2000 році.

Засновником музею та його дбайливим керівником протягом 20 років був випускник Харківської державної академії культури Микита Олександрович Білостоцький. Отже, про нього наша розповідь.

М. О. Білостоцький, директор музею історії ХНУБА

Народився Микита Олександрович 21 лютого 1975 року в Харкові. Рано навчившись читати, хлопець у друкованому слові знайшов надійну базу для потужної фантазії, невгамовної креативності, спостережливості й допитливості. Ці властивості його характеру в поєднанні із цілеспрямованістю забезпечували успіх Микити у наукових дослідженнях та популяризації історіознавчих надбань. Опануванню безмежного й багатогранного світу в роки шкільного навчання Микиті допомогло серйозне захоплення філателією. Участь у роботі Харківського відділення Всесоюзної спілки не тільки сприяла розширенню ерудиції юнака, але й вплинула на формування у нього творчих здібностей та умінь, системного та логічного мислення, здатності проявляти творчу ініціативу і фантазію. Чималу роль у виборі майбутньої професії зіграло в житті Микити відкриття на факультеті культурології Харківської державної академії культури спеціальності «Музейна справа та охорона пам'яток історії та культури».

Буремні 1990-ті роки в житті українського народу були позначені суперечливими процесами становлення самостійної національної держави та нової політичної системи. Для юнака вони стали періодом формування комплексу духовних, ідеологічних та політичних цінностей, визначення світоглядних життєвих принципів. Своїх однодумців Микита знайшов у лавах демократичної молоді.

На хвилі Перебудови та Гласності наприкінці 1980-х років у країні загострився громадський інтерес до болючої теми геноциду єврейського населення в період німецько-фашистської окупації (1941–1943). Ця драматична тема знайшла живий відгук у серці студента ХДАК М. Білостоцького, і в рамках навчального процесу він активно включився у діяльність зі збору та дослідження документальних матеріалів трагедії Дробицького яру.

Випуск музеєзнавців Харківського інституту культури (Микита — другий праворуч у нижньому ряду).1997 р.

Експозиція, присвячена трагедії Дробицького яру

Мандрівка у середньовіччя. Історичні реконструкції

У 1996 році на базі Харківського будинку вчених під керівництвом доцента Ю. М. Ляховицького було створено Навчально-просвітницький комплекс музею Холокосту, співробітництво з яким в подальшому вилилося для Микити в участь у виданні газети «Бенсіах» («Співрозмовник») та книжкової серії «Еврейский геноцид на Україні в період окупації 1941–1944».

Провідною у наукових дослідженнях молодого музеєзнавця стала тема боротьби з державним тоталітаризмом. Його статті було надруковано в наукових виданнях.

Диплом історика-музеєзнавця Микита отримав 30 червня 1997 року, а роботу за фахом — лише у жовтні 2000 р., коли Харківський державний університет будівництва і архітектури готувався до святкування 70-річчя. Вступ юнака на посаду директора музею історії шанованого вишу був підтриманий такою рекомендацією з місця навчання: «Его (Микиту) отличает гармоническое сочетание интеллектуальных и творческих способностей, ответственное отношение к порученному делу, порядочность, развитое эстетическое чувство, стремление к профессиональной самореализации» [2].

Перелічені якості на довгих 20 років стали запорукою плідної діяльності Микити Білостоцького.

Завдяки його багаторічним дослідженням історія Харківського інженерно-будівельного інституту збагатилася безцінною інформацією про творчі досягнення кількох поколінь видатних діячів вітчизняної науки і техніки, а студенти вишу насичувалися любов’ю до обраної професії. У виховній роботі з молоддю Микита майстерно використовував технології музейної педагогіки, зокрема історичну реконструкцію та історико-спортивні змагання.

Центральний корпус Харківського національного університету будівництва та архітектури

М. О. Білостоцький — учасник Всеукраїнської науково-практичної конференції «Спадщина університету». ХНУМГ ім. О. М. Бекетова. Сертифікат учасника та подяку вручають ректор В. М. Бабаєв і директор ННІ АДОМ Т. Д. Рищенко

Інформаційні скарби керованого Микитою музею стали надбанням широкого загалу краєзнавців Харкова. Тісними були професійні стосунки з харківськими колегами-музеєзнавцями.

Невпинна робота над підвищенням професійного рівня дозволяла Микиті базувати свої демократичні переконання на науково перевіреній інформації, яка завдяки йому систематично потрапляла до наукового обігу істориків. Широка фахова обізнаність дозволяла йому поєднувати практику музеєзнавства із викладацькою роботою на кафедрі філософії, а навички опрацювання архівних фондів забезпечували високу ефективність досліджень з історіографії.

І політичні, і моральні принципи Микита проносив крізь маніфестації Помаранчевої революції, і крізь Євромайдани Революції гідності. У серпні 2014-го він добровільно доєднався до лав ЗСУ, несучи службу на кордоні з РФ у селі Миколаївка Куп'янського району Харківської області.

Набутий під час АТО досвід та авторитет серед військових побратимів збагатив талановитого педагога дієвими засобами патріотичного виховання молоді.

Розуміння невідворотності майбутнього двобою з рашистськими загарбниками спонукало М. О. Білостоцького до вступу в Харківський національний університет Повітряних Сил ім. Івана Кожедуба (НУПС) за спеціальністю «Організація морально-психологічного забезпечення військ». 23 липня 2021 р. на «відмінно» склав встановлені іспити й отримав спеціальність військового психолога, а 30 серпня 2021 р. він був зарахований на службу за контрактом до зенітного ракетно-артилерійського дивізіону військової частини А0536. Тож повномасштабне вторгнення ворога Микита зустрів на лінії зіткнення біля Волновахи і 5 місяців війни провів під палаючим небом Донеччини. Тим часом у рідному Харкові по вулиці Сумській, 40 ворожі ракети трощили на друзки тихі зали музею історії ХНУБА.

Світле, добром насичене життя Микити Олександровича Білостоцького обірвав «прихід» артилерійського снаряду в окоп на околиці містечка Петрівка біля Вугледара 5 серпня 2022 року. Нам залишилась незгасна пам'ять про нашого колегу-музеєзнавця Микиту Олександровича Білостоцького і дружній обов'язок повернути до життя чудову експозицію уславленого музею.

Солдат М. О. Білостоцький — учасник російсько-української війни з 2014 року

Військові нагороди М. О. Білостоцького

Екскурсія музейною виставкою для студентів

Перелік використаних джерел

1. Идеологическая кампания по борьбе с «безродными космополитами» 1948–1950 рр. // Холокост и современное украинское общество. Сб. статей. — Х. 1996 г.; Борьба с космополитизмом на Украине // Истоки 1997 г. — № 1; Харківська інтелігенція, як об’єкт ідеологічних репресій в Україні у другій половині 40-х рр. XX сторіччя // Вісник ХНУ ім. В. Н. Каразіна № 603, 2003 р.
2. ХДТУБА. Особовий листок по обліку кадрів.

ТРІПУТІНА Наталія Петрівна,
завідувачка сектору Наукової бібліотеки
ХНУМГ ім. О. М. Бекетова

Листопад 2023 року

КУЛЬТУРА

УДК 378:93(477.54)

АНСАМБЛЬ ТВОРІВ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА В ІНТЕР'ЄРІ ХАРКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ МІСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ІМ. О. М. БЕКЕТОВА

Харків широко відомий в Україні та світі як один із потужних центрів європейської освіти. У місті працює понад 20 університетів. Вагомий внесок у формування теоретичних і практичних основ діяльності міського господарства зроблено Харківським національним університетом міського господарства імені О. М. Бекетова — одним із найстаріших в Україні вищих навчальних закладів галузевого спрямування, що від 1922 року здійснює підготовку фахівців зі спеціальностей і спеціалізацій, спрямованих на забезпечення життєдіяльності сучасних міст. Успіху в професійній підготовці працівників комунального господарства значно сприяє збереження та дослідження освітньої та інтелектуальної спадщини науковців і педагогів минулих поколінь.

Одним із векторів збереження спадщини в університеті є дбайливе ставлення до матеріального спадку вишу, адже споруди, які входять до комплексу навчальних корпусів вищого навчального закладу, були зведені в різні періоди розвитку нашої країни і є свідками значних історичних перетворень. Етапи формування сучасного архітектурного обличчя ХНУМГ справили помітний вплив на художнє оздоблення внутрішнього простору університету. Час активної роботи митців над створенням оригінальних інтер'єрів на виробничих площах комунального вишу переважно припав на 1970–1990-ті роки і був пов'язаний з інтенсивним розвитком матеріально-технічної бази ХІІКБу (тогочасна назва Бекетовського університету). Могутнім поштовхом для появи унікального комплексу творів образотворчого мистецтва на теренах вишу стало закінчення будівництва головного навчально-лабораторного корпусу закладу в 1976 році.

Широкі холи, світлі бібліотечні зали, прозорі вертикалі міжповерхових сходів відкрили заманливий простір творчій фантазії митців. Використовуючи різноманітні види образотворчого мистецтва (монументально-декоративного, живопису, скульптури, дизайну), видатні майстри перетворили храм наукової думки на царину краси. Так, майже на всіх поверхах навчальних будівель з'явилися живописні панно, вітражі, рельєфи, погруддя, ліпнина тощо.

Комплекс рельєфів

Рельєф «Г. С. Сковорода». Роботу виконано співробітниками Харківського художнього комбінату (вірогідно, старший викладач Харківського художньо-промислового інституту (нині ХДАДМ) П. П. Юрченко). Гіпс, кераміка. Розміри 3 × 12 м. Час створення — 1976–1980 рр. У ті роки вся Україна широко відзначала 250-річчя від дня народження філософа. Скульптор запроєктував традиційний рельєф, що складається з тематичних композицій і натюрмортів, звертаючись до асоціацій та метафор.

По центру композиції розміщений білосніжний портрет Григорія Савича. Традиційно філософ зображувався в аскетичному одязі. Художник цю важливу деталь портрету нейтралізував. У той же час він зміг передати світлі роздуми мислителя і відчуття просвітленості в його обличчі. Цього було достатньо для створення узагальненого психологічного портрету Г. С. Сковороди. По боках від головного образу містяться невеликі рельєфи на сувоях. Крайній лівий рельєф з фіолетовим тлом відтворює мініатюру «Пегас із плугом» (або «Щасливий оратай»).

Острівний рельєф «Григорій Сковорода», 3-й поверх

Вірогідно, це плід роздумів про важливе поєднання в житті селян практичного і піднесеного. Цим духом пронизані харківські байки та листи Г. С. Сковороди до М. Ковалинського. Поряд знаходиться рельєф «Нічне неспання» з сувоєм, гусячим пером і підсвічником. Нічна тиша та глибокі роздуми навівають узагальнені піднесені думки. Третій мінірельєф зображує козака-бандуриста на коні. Широкий степ та добрий кінь, як правило, сприяють ліричному настрою вершника. Це вільна інтерпретація жанру «Козак Мамай», що був поширеним у живописі за часів життя Г. С. Сковороди. Четвертий малий рельєф показує розкриту книгу. Ці рельєфи знайомлять глядача з думками геніїв і видатних особистостей та налаштовують на сучасні висновки. П'ятий рельєф має суто інформативний зміст. Навколо тематичних рельєфів на пластичних «сувоях» з силуетними малюнками наче летять рельєфи-асамбляжі. Це і соняшники, і тин з глечиками, купа стиглих яблук і навіть букет коробочок дозрілого маку. Усі рельєфні натюрморти тоновані охристим кольором. Таке вільне поєднання тематичних і «плаваючих» рельєфів сумарно змальовує образ батьківщини слобожанського генія. В Україні такий живописний рельєф унікальний. І нині, в 300-ту річницю Г. С. Сковороди, цей твір 1976–1980-х років виглядає сучасним і досконалим. Добре, що технічний університет закладає в душі студентів також гуманітарну основу української культури. Цей рельєф розміщено на 3-му поверсі головного навчального корпусу.

Декоративне оздоблення читальних, книжкових та комп'ютерних залів тримається на великих за розмірами (8,53 × 6,75 м) *тематичних панно «Будівельники» та «Світло знань»* (1976 р.). Роботи виконані співробітниками Харківського художнього комбінату (вірогідно, маловідомим художником В. В. Еймонтом). У першій із них митець втілив у настінних розписах образи сучасників, показав колективний характер праці, різноманітність професій: креслярів, електрозварювальників, монтажників, бетонників, шляховиків, геодезистів. Перелік художньо відтворених будівельних професій, характеризує спеціальності, за якими університет готує фахівців.

Образи створені у великих розмірах, але меншими від натуральної величини. Автора цікавили не стільки індивідуальні особливості персонажів, скільки типажі, що було притаманним для монументального мистецтва СРСР. Автор відтворив величезний розмах соціалістичного будівництва.

Фрагмент «Григорій Сковорода» рельєфу «Філософи України та сучасне студентство». Кераміка, дерево

В. В. Єймонт. Панно «Світло знань», читальна зала бібліотеки. 1976 р.

Стеля вестибюлю парадного входу. Люнети з рельєфами і розписами в будівлі адміністративного корпусу університету (Куликівський узвіз, 12)

Зараз, через півстоліття, це панно виглядає як данина тогочасним художнім уподобанням. Композиція дещо хаотична, у моделюванні людських постатей відчувається вплив живописного стилю провідного монументаліста СРСР 1970-х років О. Дейнеки та «суворого стилю» тогочасного мистецтва.

Більш цікавою виглядає *фреска «Світло знань»* у комп'ютерному залі, де образи юнака та дівчини сповнені творчої наснаги. Це панно присвячене сучасному розумінню щастя.

Композиція складається з кола і двох кілець. Це своєрідна схема всесвіту з погляду української молоді 1970-х років. У центральному колі зображені традиційні символи сучасності: розкрита книга, молоде дерево — образ дерева життя, силуети мудреців. Друге коло також насичене атрибутами всесвіту і наукових символів. Один із них — це малюнок Леонардо да Вінчі «Чоловік у квадраті», який стверджує гармонію математичних пропорцій людини як своєрідного мікрокосму. У третьому зовнішньому колі юнак простягає руки до загадкового і недосяжного місяця, а дівчина розвела руки у захваті від неосяжності простору і явищ природи. Якоюсь мірою третє коло нагадує образ сонця, від якого віялоподібно розходяться промені. Колорит розпису будується на контрастах, це вносить імпульсивність у відтворення явищ всесвіту та іноді сприяє ілюзії рельєфності композиції. Головна тема цього твору — захоплення молоді розумінням безмежності всесвіту і грандіозними можливостями своєї діяльності.

На західній стіні читацького залу науково-технічної літератури встановлений рельєф «Філософи України та сучасне студентство» (кераміка, дерево; загальні розміри 1,19 × 4,94 м). У лівій частині в центральній арковій ніші представлений керамічний рельєф (розміром 59 × 24,5 см) із зображенням Феофана Прокоповича — ректора Києво-Могилянської академії у XVIII ст. Місце дії помічене спрощеним наличником академії. Він не стільки читає, скільки коментує текст відкритого Євангелія. Лівою рукою Ф. Прокопович тримає відкриту книгу, а піднятою правицею наче звертається до студентів і підсилює жестом актуальність висловленої думки. По боках від кафедри — поясні образи студентів, які рухами висловлюють свої враження з приводу обговорюваної тези.

У центральній частині та середній ніші з арковим обрамленням міститься образ Петра Могили (1596–1647), який провів докорінну реформу Православної церкви й освіти за католицьким зразком та видав «Служебник» (1629, 1639) і «Требник» (1646), де упорядкував основи православної віри. Бородатий П. Могила тримає в руках сувій. По боках від нього слухають вчителя дівчина і юнак. Скульптор передав в образі П. Могили відчуття впевненості та наполегливості, а в образах слухачів академії — зацікавленість і розуміння.

Завершується триптих філософів минулого образом українського гуманіста, стоїка і байкаря Г. Сковороди (1722–1794), який значну частину зрілого життя провів на Слобожанщині. У руках він тримає перо і сувій. Його піднята до неба голова вказує на стан внутрішнього горіння, бажання знайти гармонію між небом і землею. Слухають його байки і роздуми сучасні дівчата. Вони також шукають мудрість та Боже натхнення у трактатах видатних мислителів. Довгі рослини оточують гладкі трибуни і додають декоративної фактури рельєфам. Узагальнюючи сенс цього триптиха, слід зауважити, що скульптора більше приваблювала фізична своєрідність філософів та їх послідовників, ніж неповторна глибина їх внеску до скарбниці світової думки. Одночасно художник одним із перших розкрив у пластиці образи українських мудреців та їх спілкування з шанувальниками. Обмірковуючи тези мудреців, ми починаємо розуміти своє місце у перебігу подій сучасності, бачити неповторність української культури.

Комплекс вітражів

1960–1980-ті в Україні були часом справжнього розквіту монументального мистецтва в усьому розмаїтті видів і технік. Зокрема набув розвитку вітраж. Зазвичай це плакати, побудовані за єдиним принципом острівної композиції. Їм притаманний добре вивірений контурний та силуетний академічний малюнок. Жоден вітраж не має офіційної назви, але зміст скляних панно прочитується і зараз, через 30 років після створення. Колористична гама у кожному випадку індивідуальна, вона акомпанує заданій темі. До того ж митці зуміли передати свій позитивний світогляд. Як правило, постаті героїв вирішуються цілісним силуетом, а навколишнє середовище (міський чи індустріальний пейзаж, інтер'єр аудиторій) змальовується яскраво і лаконічно, але меншим масштабом. До слабких місць цього ансамблю можна віднести композиційну схему — вертикальну призму з діагональним прапором. Її частий повтор вносить рису монотонності в тематичну серію вітражів.

Ансамбль вітражів прикрашає численні рекреації навчальних корпусів та парадні входи до структурних підрозділів університету. Вони різноманітні за тематикою та масштабами. Вітражі виконані під керівництвом професора, засновника школи сучасного вітража Слобожанщини О. Ф. Проніна та його учня М. Д. Радомського (викладачі ХДАДМ).

У рекреації центрального корпусу університету на 2–4 поверхах розміщено скляні панно. Їх головна тема — життя студентства та представлення будівельно-інженерних професій.

На крайньому лівому *вітражі 2-го поверху* (розміром 2,12 × 2,05 м) за темою «Студенти» зображені флагштоки з прапорами і образи молодих людей різних національностей. Митці приділили увагу атмосфері інтернаціональної дружби. Вони створили типажі чотирьох молодих людей, сповнених енергії та жаги до знань, які об'єднані пружним колом, що асоціюється з атмосферою дружби. Молодим людям важливо відчувати себе у колі однодумців, адже у них спільна справа. У груповому портреті чудово відтворена згуртованість однолітків різного характеру та національного походження. Динамічні стяги прапорів вносять святковий настрій у цю зовні статичну композицію. Засобами контурного малюнку і контрастної кольорової гами митці передали духовну єдність навчального колективу.

У другому і третьому вітражах відтворені розгорнуті знамена, що переможно майорять у просторі. Полотна прапорів заповнені популярними на той час гаслами: мир, дружба, солідарність. Обидва панно об'єднані великим колом з розквітлими гілками. Так образно відтворена духовна єдність народів світу. Майстерність художників полягає в умінні надати кожному панно особистого колориту і в той же час об'єднати їх образом дерева життя та єдиним пружним ритмом.

Щоб острівна композиція не «випадала» з білого тла вітражів, у них вкраплені кольорові прямокутники. Останні не мають змістовного значення, вони лише підкреслюють площинність вітражу і створюють ауру кольорового передзвону образотворчої частини з матовим тлом. Якоюсь мірою тут відчувається вплив засобів декоративного і абстрактного мистецтва на художню мову вітражів.

Четвертий вітраж другого поверху за композицією схожій на перше панно. Але типажі студентів трохи інші, можливо, більш рішучі. Активні тут і кольорові фрагменти. Так розкрита тема колективної солідарності. Оновлений варіант «Студентів» надає єдності фризу рекреації 2-го поверху. Декоративно виразно сприймається контраст вертикальних та криволінійних ритмів.

Висота рекреації *3-го поверху* більша на півметра. Тому автори отримали можливість створити вітражі з ростовими постатями. Цей фриз (розміром 2,78 × 2,05 м) відтворює розмаїття та велич будівельних професій. У крайньому лівому панно втілена тема навчання. Серед різноманітних деталей, діагоналей і трикутників художник акцентує свою увагу на дружньому ставленні. Кожен зайнятий самостійним вивченням законів професії: студент розглядає технічну схему, його білява ровесниця перегортає сторінки підручника. Але магніт молодості повертає їх голови одне до одного: так виникають дружні стосунки однокурсників. Білим, матовим і ніжно-блакитним кольорами виділені стрункі постаті. Жовте тло навколо фігур також об'єднує цю пару. Деталі навколишнього інтер'єру: будівельні крани, гірлянди ізоляторів ліній електропередач і схема греблі гідроелектростанції виконані у зменшеному розмірі, а постаті молодих людей збільшені за розміром

О. Ф. Пронін, Є. О. Котляр.
Цикл «Студенти»,
вітраж «Навчання».
Розмір 2,2 × 2,05 м. 1970-ті роки

О. Ф. Пронін, Є. О. Котляр.
Вітраж «Оператор
і комунальники».
Розмір 2,12 × 2,05 м. 1970-ті роки

О. Ф. Пронін, Є. О. Котляр.
Вітраж «Оператор, комунальник,
архітектори».
Розмір 2,12 × 2,05 м. 1970-ті роки

і об'єднані світлим силуетом. Тому глядач краще сприймає тематичний вузол панно та оптимістичний настрій твору.

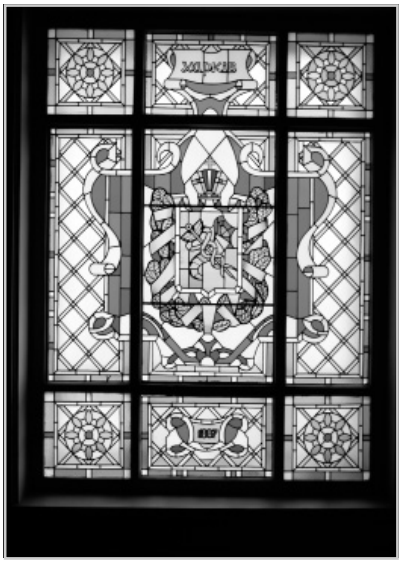
У шостому вітражі «Оператор і комунальники» відтворюються майбутні професії студентів. Ліворуч зображено диспетчера служби комунального руху, праворуч — двох фахівців, що прямують до будівельного майданчика. Дівчина-архітектор тримає в руках креслення, а інженер-будівельник готується втілити цей проєкт у життя. Співвідношення постатей молодих фахівців та навколишнього середовища тримається на контрастах масштабів фігур і колірної гами. Тонким контуром з точно вивіреними пропорціями біло-синьою гамою виділені постаті комунальників, а червоно-синьою кольоровою гамою та зменшеним масштабом позначено навколишнє середовище. Десь вгорі світиться вуличний

О. Ф. Пронін, Є. О. Котляр.
Вітраж «Інтеркосмос».
Розмір 2,12 × 2,05 м.
1970-ті роки

О. Ф. Пронін, Є. О. Котляр.
Цикл «Історія міста»,
вітраж «Фортеця, 1656 рік».
Розміри 2,56 × 2,79 м. 1970-ті роки

В. Носенков.
Цикл «Історія міста»,
вітраж «Харків. 1887»

О. Ф. Пронін, М. Т. Радомський.
Скляна завіса-вітраж «Бібліотека»

О. Ф. Пронін, М. Т Радомський.
Фрагмент вітражу в бібліотеці, медальйони «Літописець», «Користувач персонального комп'ютера». 1991 р.

семафор. Теза безпеки дорожнього руху також передана у цьому скляному панно.

У сьомому вітражі на 3-му поверсі за темою «Будівельники» показано образи геодезиста з теодолітом та монтажника. Перший готує план фундаменту і зосереджено фіксує координати майбутньої споруди на будівельному майданчику. Монтажник чи виконроб зображений у будівельному шоломі. Він дивиться на креслення, а правицею дає команду кранівнику. Постаті фахівців вирішені у теплій кольоровій гамі. Навколишнє міське середовище трактовано у холодному колориті. За фігурами будівельників намічені контуром відомі архітектурні споруди Харкова: кіноконцертний зал «Україна», висотні споруди житлового району Салтівки. Художник майстерно відтворив ділову атмосферу будівництва. Численні спалахи синіх прямокутників сприяють декоративній єдності панно.

Восьмий вітраж 3-го поверху показує одного з головних фахівців тогочасного будівництва — програміста, який уважно вивчає перфострічку. Остання широкою спіраллю охоплює постать молодого фахівця. Його обличчя і жест широко розкритих рук вказують на задоволення від виконання поставленого завдання. Колорит панно побудований на контрастах. Постать фахівця вирішена цілісним сірим силуетом з деякими вставками холодних відтінків, а широка перфострічка і умовна спіраль тла витримані у теплих кольорах. Разом усі складові вітража створюють радісну атмосферу творчої праці. Уміння вітражистів добрим контурним абрисом та яскравою колористичною гамою передавати оптимізм своїх героїв ставить даний твір на сучасний рівень дизайну середовища.

Вітражі, розміщені на 4-му поверсі навчальної будівлі, розкривають найважливіші громадські події в історії суспільства 1970–1980-х років.

Дев'яте панно присвячене 30-річчю визволення Харкова у Другій світовій війні. Тоді ще були живі ветерани, і святкування знаменної дати для держави і світу носило всенародний характер. Композиція скляного панно утворена своєрідною умовною стелою холодної гами, оповитою яскравим червоним прапором по діагоналі. На високій стелі розміщена вставка — зображення монумента Т. Г. Шевченку, який став визнаним символом міста Харкова. Силует пам'ятника оповитий чорною пеленою згадки про нацистську неволю. Холодну вертикаль стели пересікає червоний прапор — тогочасний символ визволення та крупна лаврова гілка — символ військової слави, яка хвилястим ритмом вкриває прапор. На тлі полотна замість традиційних емблем вставлена кругла розетка, наче фрагмент медалі із зображенням воїна: однією рукою він підняв автомат на знак визволення міста, другою рукою тримає прапор Перемоги.

Наступний, десятий, вітраж нагадує про парад Перемоги 1945 року. Ліворуч зображений ритуал вшанування бойового прапора, який цілує командир частини. Праворуч славетні воїни несуть похилені нацистські штандарти і прапори та кидають їх перед мавзолеєм. Єдність цієї композиції тримається на контрасті високої стели і урочи-

стих подій, протиставлення червоного і синього. Червоне полотно зображене на тлі синьо-жовтого оточення. А синьо-зелені прапори нацистів змарніли серед червоно-жовтих прапорів країни-переможниці.

Одинадцятий вітраж комплексу відтворює образ щасливого мирного життя та будівництва. На лівій стулці вікна зображений мудрий і впевнений інженер, який керує будівництвом. У лівій частині панно розміщена гнучка постать молодої матері з малюком, який простягає руки до неба і голубів. Так відтворено тему сімейного щастя. Пружні ритми контурного малюнка героїв, будівлі та голубів у небі, яскрава гама однотонних скелець співзвучна з цією темою.

Дванадцятий вітраж 4-го поверху присвячений найвищому сучасному технічному досягненню людства — виходу до космімного простору. Типовим для усього циклу є встановлення по центру вертикальної призми холодних кольорів неосяжного міжзіркового простору. Цю призму оточує кольорова діагональ. Вона насичена різними емблемами. Тут і символи союзної держави, і схема мирного атому, і логотип Інтеркосмосу, гілка лавру, присвячена героям-космонавтам та силует космічного корабля «Буран». Об'єднує ці скромні досягнення людства велике коло Сонця. З точки зору композиційної побудови крайній правий вітраж віддзеркалює компоновку дев'ятого панно. Так врівноважується цілий ряд скляних панно, розміщених на четвертому поверсі.

Скляні панно рекреацій відтворили сучасні аспекти життя країни, університету та міського господарства. Це унікально не тільки для Харкова, але й для українського мистецтва XX ст.

Таких великомасштабних проєктів зображення громадського життя українського суспільства кінця XX ст. в образотворчому мистецтві ми більше не зустрічаємо.

Другий комплекс вітражів, які прикрашають інтер'єри університету, має історичний та геральдичний зміст. Усі твори розміщені в комунікативних приміщеннях і замикають перспективу довжелезних коридорів.

Перший вітраж зазначеного комплексу «Фортеця Харкова. 1656» (розмір 2,56 × 2,79 м) міститься на 2-му поверсі й відтворює козацький період визвольної боротьби українського народу за свою незалежність (1650–1765). Це період, коли наше місто було військово-адміністративним центром Харківського полку. Перша міська фортеця була заснована групою козаків на чолі з Іваном Каркачем. Того ж року козацьке укріплення було перебудоване воєводою Сухановим. У плані це виглядало як прямокутник з 10 кутовими, проміжними та надворітними вежами. Митець створив художнє панно без археологічних деталей, лише чітко визначив силует цегляного Покровського собору (1689 р.). Це єдиний сакральний пам'ятник, що зберігся з давніх часів, хоч і перебудовувався декілька разів. Забудова слободи майже не позначена. Над фортецею художник відтворив один із перших гербів Харкова — лук зі стрілами на зеленому полі щита. Тут також проявилась авторська інтерпретація — яскрава колористична гама обумовлена загальною стилістикою панно. До цікавих художніх знахідок можна віднести включення малюнка бойового загону зі списами та образ коня, що пасеться біля дерев'яного острогу. Ці побутові сцени пожвавлюють образ фортеці. У цілому відчувається дух спротиву козаків ворожим кочовикам безмежного степу Дикого поля. Різноманітні транспаранти і стрічки дають відчуття великомасштабності відцентрової композиції. З теоретичної точки зору розміщення яскравого скляного панно у торці комунікативного приміщення перетворило звичайний коридор на художньо-історичну залу і акцентувало увагу відвідувачів на важливій історичній події.

На 3-му поверсі Центрального корпусу в торці коридору встановлено вітраж із гербом Харкова 1781 р., (розмір 2,56 × 2,75 м). Тут відображено дворянський період розвитку міста (1765–1781 рр.). На той час козацтво поступається своїм лідерством класу дворян і місцевій царській адміністрації.

Від 1765 р. козацька фортеця перетворюється на губернське місто, торговельно-ремісничий центр Слобідської губернії. Тому художники упорядкували нову симетричну композицію, яку розділили на 9 прямокутників. У нижній частині скляного панно зображені старовинні громадські та житлові споруди. У центрі виділена вежа із шатром та кам'яниці історичного центру. Праворуч намальований фасад історичної будівлі Жирардівської мануфактури, де з часом було розміщено історичний музей міста Харкова. Дата і назва міста виділені на гнучких транспарантах. І тільки діагональні полоси контрастних

смуг вносять динаміку у цю відцентрову композицію. Чорним силуетом позначені місцеві мешканці: пані з парасолькою і пан, міщанин у капелюсі та з собачкою тощо. Умовний малюнок герба 1781 р. оточений жовто-синьою стрічкою з білими кулями, віночком з гілок лавру та перев'язаний блакитною стрічкою. Цей герб було затверджено 21 вересня 1781 р. після утворення Харківського намісництва. Тут використаний геральдичний щит французької форми. На зеленому полі зображені навхрест ріг достатку з плодами і квітами та золотий жезл Меркурія, який обвивають змії сріблястого кольору. В античній міфології кадуцей Меркурія вважався оберегом торговців, а змії — символом мудрості грецьких богів. Герб був складений у 1775 р. геральдмейстером князем М. Щербатовим.

Компоновка великої кількості деталей вітража дещо дрібна, але з великої відстані вітраж сприймається як яскравий кольоровий акорд наступного етапу розвитку Харкова.

На 4-му поверсі Південного корпусу університету виконано вітраж «Харків, 1878» (розміром 2,55 × 2,79 м). У верхньому ярусі зображено маловідомий герб, у нижньому — міський пейзаж із мешканцями. Автором герба 1878 р. став ініціатор геральдичних реформ у російській імперії барон Б. Кеніг. На чистому полі щита розміщена синя голова полохливого коня з червоними очима і висунутим язиком. Тема тут традиційна. Коні у XIX ст. були основою армії і господарства. Але художнє рішення дуже експресивне. Синій герб оточений пишним лавровим вінком, перевитим червоною стрічкою. Навколо щита містяться малюнки — прориси відомих храмів: можна впізнати дзвіниці Покровського і Благовіщенського соборів. У нижній частині на білому тлі контурною лінією прорисовані драматичний театр, палац медицини та громадська бібліотека. На хвилястих транспарантах прописані назва міста і дата затвердження герба. Мешканці Харкова намальовані чорним силуетом: кінські екіпажі, ліхтарник, автомобіль та пішоходи. Названі фрагменти міського пейзажу мають оповідний характер. Динаміки відцентровій композиції надають косі стрічки, завдяки їх стрімкому руху ілюзорно збільшується враження масштабу твору.

До речі, за клопотанням харківського панства від 21 травня 1878 р. місту повернули оновлений герб катеринінських часів, бо багатьох міщан лякало зображення на гербі міста дикої тварини з червоними очима та висунутим язиком.

Ще один геральдичний вітраж «Харків, 1878 р.» міститься на 2-му поверсі в адміністративному корпусі університету. Його рішення виконане у новому декоративному форматі. Поле скляного панно розділене на 9 прямокутників, які по кутах прикрашені оригінальними квітковими розетками. Катеринінський герб, але вже з імператорською короною, дубовим вінком та андріївською стрічкою розміщено в центрі композиційного поля. Особливої яскравості цьому вітражу надає декоративний картуш з червоного скла, який так і сяє на тлі решітки з матовим склом. Художник В. Носенков навмисно підкреслив мотив розкритого аркуша-сувою, краї якого обрамлені закрутками. Митець артистично висловив свою повагу до герба, надав йому духу святковості засобами упорядкованості деталей і чистоти кольорових скелець.

Комплекс вітражів за історико-геральдичною тематикою в ХНУМГ ім. О. М. Бекетова має унікальне значення з мистецької та краєзнавчої точок зору.

Продовжимо огляд комплексу вітражів.

Своєрідним і неповторним є *вітраж, який прикрасив парадний вхід до інформаційно-обчислювального центру університету* та має сучасну тематику. Митці придивлялись до особливостей роботи фахівців з електронно-обчислювальними машинами. Вони відчули прямий вплив цих машин на ритм роботи працівників. Тому і скляна завіса була створена з урахуванням «механістичності» цього підрозділу. Зараз цей ранній етап розвитку електроніки став історією у зв'язку з комп'ютеризацією навчального процесу.

На особливу увагу заслуговує вітраж роботи кандидата мистецтвознавства, доцента кафедри «Дизайн інтер'єру» ХДАДМ М. Т. Радомського. Композиція цього твору складається з 6 вертикальних прямокутників. По центру над дверима зображений логотип — абревіатура АСУ. У бічних фрагментах відтворені силуети машин і три постаті операторів. Характер роботи обчислювальних машин наштовхнув художників на спрощене геометричне трактування постатей співробітників АСУ. Усі деталі людських постатей і машин складаються з простих геометричних фігур. Невипадково мистецтвознавець Т. В. Касья-

ненко називає цей твір «конструктивістським» — інтерпретація окремих засобів тут має місце. Організуюче начало має і свій колорит. Нижні шари скляної завіси насичені контрастами білих і чорних плям, а верхні яруси підсвічені люмінесцентними лампами і надають реальне відчуття простору приміщення, підсилюють розуміння умовності скляного панно.

Наступний структурний підрозділ університету, інтер'єри якого оздоблені вітражами та засобами образотворчого мистецтва — *Наукова бібліотека ХНУМГ*. Вона являє собою цілий комплекс підрозділів і служб, які надають можливість користуватись як друкованою продукцією, так і електронними джерелами інформації. Так, скляна стіна парадного входу до бібліотеки оздоблена величезним вітражем (розміром 3,54 × 5,09 м), що складається з 22 прямокутних панно. Традиційним тут є лише логотип в овальній віньєтці з оригінальним шрифтом. Усі прямокутники розчленовані дрібною сіткою і заповнені вишуканим рослинним орнаментом та медальйонами. Автори не відтворюють окремі види рослин, а роблять криволінійні візерунки, які імпровізовано заповнюють якийсь куточок прямокутної рами. Усюди панує імпровізаційна фантазія художників. З боків від стулок дверей намальовані рельєфним пластцементом два медальйони з великими літерами А і Я. Це створює образ алфавіту і всеосяжної інформації. Автор цього твору М. Т. Радомський працював під керівництвом професора О. Ф. Проніна. Митець показав майстерність орнаменталіста, оригінально відтворив можливості цього храму знань і зберіг красу прозорого скла та металевих кутів, що тримають усю «завісу». Царина знань отримала віртуозне оздоблення, тому читач і заходить до цієї скарбниці з обережністю і повагою (робота виконана на замовлення ХІІКБ співробітниками Харківського художнього комбінату).

Цікавим є, зокрема, оздоблення інтер'єрів бібліотеки тематичними панно. Одразу після входу відвідувач бібліотеки потрапляє в хол, присвячений темі історії української художньої літератури. Стіни комунікативного приміщення прикрашені вертикальними панно бежевого кольору (розміром 2,23 × 2,19 м). У кожному прямокутнику вміщені медальйони (гіпс, діаметр 0,5 м) з погрудними рельєфами письменників від філософа Г. С. Сковороди до поетеси Лесі Українки. Рельєфи, присвячені класикам української літератури, носять інформативний характер і хоча, на жаль, дрібнуваті за розміром, виглядають тактовно в аспекті вшанування талановитих українських літераторів. Завдяки скульпторам комунікативне приміщення перетворено на своєрідний меморіальний зал. Такого холу мені не доводилось зустрічати в жодній бібліотеці України.

З бібліотечного холу, присвяченого темі української художньої літератури, ми прямуємо до абонементу та каталогів. Тут читачів зустрічають вітражі в оформленні дверей бібліотеки, що є своєрідним зонуванням бібліотечного простору. Скляні вітражні двері мають і функціональне призначення, і являють собою орнаментальну композицію з металевого каркасу (11 прямокутних рам) і тонкого листового скла. У верхньому шарі вітражу встановлено картуш з овальним написом «Читацькі зали» та малюнком розкритих книг. На бічних панелях встановлені два медальйони з образами відвідувачів бібліотек. Ліворуч показано середньовічного монаха, який уважно розглядає старовинний фоліант Біблії. Композиція вітражу і силуетного малюнка читача будується на м'яких овальних лініях, що відповідає стану зосередженості читача.

Тут же міститься інформація про керівника робіт зі створення вітражу, професора О. Ф. Проніна, і студентів-виконавців: Тарасенко, Салькова, Звоника, Радомського, Базанова, Касьян, а також дата виконання робіт — 1991 р. Праворуч показаний новий образ сучасного студента, який нахилився над клавіатурою комп'ютера. Сучасна техніка дає змогу не тільки ознайомитись із думками видатних учених, а й використовувати її в навчанні.

Інші декоративні віньєтки лише допомагають осягнути розміри і зміст образотворчого диптиху. Таке контрастне співставлення інтелектуалів різних епох є унікальною знахідкою в українському образотворчому мистецтві.

В інтер'єрах бібліотеки також зустрічаємо тематичні погруддя.

Проходячи бібліотекою далі, відвідувач потрапляє у вузький коридор, що веде до тематичних робочих залів бібліотеки. За проєктом архітектора Г. В. Сіхуралідзе, це суто функціональне приміщення. Але і його в середині 1980-х років також було переобладнано у художню галерею

класиків російської літератури. Автор — скульптор, художник Юрій Кульшан.

На висоті 1,7 м на бетонних підставках-кронштейнах установлені погруддя класиків від О. Пушкіна до М. Шолохова. П'ять портретів виконані з гіпсу у дві натуральні величини. Скульптурні портрети не є творчими знахідками молодих митців, як це мало місце у серії погрудь українських письменників роботи С. А. Якубовича. Це своєрідні варіації розповсюджених образів. Наприклад, портрет Л. Толстого (0,9 × 0,36 × 0,2 м) є спрощеним варіантом образу письменника роботи А. С. Голубкіної 1927 р. Багато скульпторів звертались до портрету Л. Толстого з великою бородою, яка наче рухається у повітрі. Означений варіант скульптури письменника з його твердим поглядом у бібліотеці ХНУМГ підпорядкований серії і гармонійному ритму прорисованого панно-арки. У свій час, ще на початку ХХ ст., Л. Толстой у повісті «Хаджи-Мурат» засуджував колоніальний характер російської імперії. Сьогодні, у період повномасштабної російсько-української війни, ця теза звучить як пророцтво генія світової літератури.

Приміщення читацького абонементу також прикрашене монументальним погруддям Т. Шевченка (гіпс), у якому влучно переданий образ поета-мудреця та борця за соціальну справедливість. Художнє зображення Кобзаря було знайдене ще А. Й. Страховим у 1933 р. і протягом ХХ ст. варіювалося у творчості скульпторів І. П. Ястребова та К. С. Мамедова.

По обидва боки шаф каталогу замість звичайних віконних рам встановлені два декоративні вітражі — своєрідні арабески з круглими медальйонами. Сполучення вертикальних кольорових стрічок з невеличкими симетричними прорисами дає очам читача можливість відпочити від довгого перегляду текстів.

Меморіальні дошки

Сторічна історія університету багата на поважні імена видатних представників української освіти та науки. Вшануванню їх пам'яті присвячено понад *10 художньо оформлених меморіальних дошок*, розташованих у навчальних корпусах вишу. Проходячи коридорами від сучасного центрального у старий адміністративний корпус, відвідувач звертає увагу на меморіальну дошку із зеленого мармуру і бронзи (розміром 1,3 × 1,5 м), присвячену пам'яті професора університету І. О. Абрамовича.

Вона встановлена на стіні перед входом до лабораторії технології очистки вод. Професор Ілля Олександрович Абрамович (1930–2005) увійшов до історії української науки як відомий організатор і винахідник у галузі водопостачання та водовідведення. Він керував харківською каналізацією, брав участь у проєктуванні каналізації Донецька, Києва, Кривого Рогу, Луганська, Макіївки та Полтави. У 1960–1970 роках він першим запроєктував і проклав головний каналізаційний колектор Харкова глибокого залягання (до 55 м глибини), брав участь у ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС. Науковець був удостоєний низки почесних звань: «Заслужений діяч науки і техніки України», «Лауреат премії Ради Міністрів СРСР». Композиція дошки частково традиційна, у ній поєднані інформаційна частина і портрет. Але обличчя вченого надано в три чверті та щільно пропрацьовано, влучно передані живий погляд і сила характеру. Портрет відполірований, що додає декоративної виразності завдяки окремим відблискам на обличчі винахідника. Дошку виготовлено за кошти сина вченого. Автор невідомий. Можна припустити участь у створенні розглянутого твору відомого українського скульптора С. А. Гурбанова, який одним із перших застосував полірування скульптурних портретів.

Найстарішою спорудою ХНУМГ ім О. М. Бекетова є адміністративний корпус, розташований за адресою: Куликівський узвіз, 12 та побудований у 1887–1892 рр. військовим інженером-будівельником та архітектором полковником М. М. Шевцовим у російсько-візантійському стилі. Вишукане внутрішнє вбрання зазначеного корпусу заслуговує на окрему історичну та мистецтвознавчу розвідку.

Завдяки натхненній праці кількох поколінь харківських майстрів образотворчого мистецтва у співпраці з творчим колективом та керівництвом ХНУМГ був створений позитивний яскравий образ сучасного вищого навчального закладу. Задля збереження цього унікального надбання за умов варварських обстрілів та бомбардувань з боку російських агресорів за рішенням адміні-

страції вишу була проведена надійна консервація комплексу художніх творів, які після нашої Перемоги знову прикрасять інтер'єри Харківського національного університету міського господарства ім. О. М. Бекетова.

Перелік використаних джерел

1. Борисова Т. М. Літературно-меморіальний музей Г. С. Сковороди. Харків: Прапор, 1986. С. 12–17.
2. Вечерський В. Я. Фортеці й замки України. Київ: КІС, 2017. — С. 204–210.
3. Касьяненко Т. В. О. Ф. Пронін — художник монументально-екоративного мистецтва // Спадщина університету: історія, освіта, наука, культура, особистості // Матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції. Харків: Золоті сторінки, 2020. — С. 137–139.
4. Лейбфрейд А. Ю. Полякова Ю. Ю. Харьков. От крепости до столицы. Харьков. Фолио. 1998. — С. 62–63.
5. Носенков В. Н. Станковая и монументальная живопись. Харьков: ХДАДИ, 2012. — С. 13–14.
6. Палій О. А. Історія України. Київ: КІС, 2017. — С. 437.
7. Плотичер Е. А. Слово о родном городе. Харьков: Золотые страницы. — С. 166.
8. Пронин А. Ф. Биографический очерк Г. В. Тищенко. Харьков: Дом рекламы, 2003.
9. Путятін В. Д. Идеалистический мир В. Н. Носенкова // Культурна спадщина Слобожанщини. N 6. Харків: Мачулін. 2007. — С. 64–76.
10. Путятін В. Д. Пам'ятники О. М. Бекетову як досягнення Харківської школи скульптури // Актуальні питання мистецтвознавства. Харків: ХДАДМ, 2016. — С. 122–126.
11. Радомський М. Т. Художній вітраж на сучасному етапі: художні, техніко-технологічні і функціональні новації у вітражному мистецтві // Актуальні питання гуманітарних наук. Вип. 12. Дрогобич: Дрогобицький державний педагогічний університет, 2015. — С. 130–134.
12. Сковорода Г. С. Байки харківські. Афоризми. — Харків: Прапор, 1972.
13. Степанов Г. Пространственная концепция синтеза искусств // Советское монументальное искусство-73. Москва. СХ.1974. С. 96–104.
14. Трегуб Н., Пронин А.: Жизнь в реалиях педагогики и искусства // Традиції та новації у вищій архітектурно-художній освіті. Харків: Харківська державна академія дизайну і мистецтв. Випуск 5, 6, 2004, 1,2,3, 2005.
15. Спогади Константинова В., Радомського М., Зіміньского Ю., Бондаренко В., Доротюка Е., Котляра Є., Котляр О., Ковтуна В. — С. 234–245.
16. Тріпутіна Н. В. Згадати славне ім'я (Г. В. Сіхарулідзе) // Культурна спадщина Слобожанщини. Число 49. Харків: Курсор, 2021. — С. 107–122.
17. Харьков. Краткая справочная книга. Под ред. А. П. Голикова. Харьков: Прапор, 1976. — С. 176.
18. Щербіна Г. П. Абрамович Ілля Олександрович // Енциклопедія сучасної України Т. 1. Київ: НАНУ, 2001. — С. 38.
19. Якубович С. А. Сборник воспоминаний и статей. Харьков: Точка, 2011. С. 204–210.
20. Яцина О. А. Старовинний Харків. Історія. Житло. Архітектура. Харків: Раритети України, 2019. — С. 13–14.
21. https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%B1%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87_%D0%86%D0%BB%D0%BB%D1%8F_%D0%9E%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87 Абрамович Ілля Олександрович

ПУТЯТІН Володимир Дмитрович,
провідний науковий співробітник відділу
пам'яток історії
Харківського науково-методичного центру
охорони культурної спадщини

Листопад 2022 року

УДК 378:93(477.54)

КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА УНІВЕРСИТЕТУ: ТВОРЧИЙ ВНЕСОК СТУДЕНТСЬКОГО КЛУБУ

Учасники Студентського клубу на X Всеукраїнській науково-практичній конференції спадщина університету: Історія. Освіта. Наука. Культура. Особистість»

Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова має неймовірно багату історію, яка пов'язує його з унікальними особистостями — науковцями, освітянами й не тільки. Важко знайти людину, яка не знає Олексія Бекетова, чиє ім'я носить університет. Колектив університету не тільки старанно оберігає спадщину минулих часів, але й створює сучасну історію. Повага до кожної особистості, яка була пов'язана з університетом та його діяльністю, внесок у розвиток наукових галузей та багато іншого. В університеті велику увагу приділяють не тільки традиційній освіті та науці, але й ретельно досліджують, зберігають та розвивають культурну спадщину. Студентський клуб долучається до дослідження та розвитку культурної спадщини університету.

Культурна спадщина — багатогранне, неповторне та унікальне явище, яке складається з сукупності матеріальних та нематеріальних об'єктів, що мають велике історичне, культурне та естетичне значення для певної групи людей [1]. Матеріальна й нематеріальна спадщина мають глибинний зв'язок. Якщо з першою більш-менш зрозуміло: ми можемо бачити її у вигляді архітектурних пам'яток, експонатів музеїв, книжок тощо, то з нематеріальною трохи важче — вона не зберігає сама себе, їй потрібен «провідник». Усні традиції, пісні, обряди та звичаї варто досліджувати, відтворювати, популяризувати, щоб наступні покоління молоді були дотичні до них й змогли передати їх далі. У часи, коли не було змоги зробити записи, пісня ставала одним із джерел передання традицій, вірувань, обрядів та навіть думок. В українській народній культурі пісня супроводжувала людину повсякчасно в роботі або під час відпочинку, в радості чи сумі, співали дівчата, па-

Фольклорний колектив «Дана»

рубки, жінки та чоловіки, діти. Тому пісня зберігає впродовж віків народні традиції.

У стінах університету з 2016 року працює фольклорний колектив «Дана» під незмінним керівництвом Альони Миколаївни Кіпаренко, що презентує традиційну культуру нашого краю, створює народні автентичні композиції, різноманітні фольклорні програми й дбає як про виконавську майстерність, поповнення репертуару, так і про сценічні костюми, реквізит.

Навіть у такий важкий час на улюблені заняття до Студентського клубу нашого університету поспішають поціновувачі народного співу, шанувальники української пісні, учасниками фольклорного колективу є студенти різних курсів різних вишів та спеціальностей. З великим захопленням ознайомлюються вони з давніми українськими традиціями, вивчають пісенні здобутки нашого народу та з натхненням доносять їх до широкого загалу. Вивчати й відроджувати пісенну спадщину, робити її повсякденним складником нашого життя і є покликанням кожного учасника фольклорного колективу «Дана». Особливістю колективу є репертуар, створений на основі автентичних календарно-обрядових пісень Слобожанщини, частина яких подана в сучасній обробці зі збереженням первісного тексту й ідентичності. Це різноманітні веснянки, колядки, щедрівки, троїцькі, русальні, купальські, а також весільні, побутові козацькі й ліричні народні пісні.

Традиційна народна культура має багатовекторність, ще одним напрямком її розвитку, який дійшов до нас, є народна українська лялька, а саме лялька-мотанка.

Вікторія Левченко, студентка ННІ АДОМ, народна майстриня України, вже майже 8 років займається відродженням української народної ляльки — її видів, обрядів і створення. З 2020 року активно досліджує український костюм та прикраси, які притаманні різним регіонам України. Вивчає застосування матеріалів, оздоблення вишивкою в одязі залежно від його призначення та майнового прошарку власника.

На виставці народної майстрині України
Вікторії Левченко «Український оберіг. Ляльки-мотанки»

Творчі роботи Оксани Помазуновської

Результати своїх досліджень відтворює в костюмах, прикрасах авторської ляльки. Для популяризації українських традицій лялькарства отриманими знаннями із задоволенням ділиться на майстер-класах з виготовлення традиційної ляльки-мотанки як у стінах рідного університету, так і на мистецьких заходах. У Національному музеї народної архітектури та побуту України в рамках етномистецького фестивалю в травні 2024 року протягом двох днів було багато охочих навчитися робити традиційні ляльки — оберегові «Янголи».

Оксана Помазуновська — художниця за покликанням, музикант за освітою. Займається аранжуванням пісень та різними музичними проєктами. У творчому арсеналі — валяння, вишивка хрестиком, фріволіте…

Проте у своїх творчих пошуках митці не зупиняються, а постійно працюють і наполегливо вдосконалюють своє мистецтво.

Перелік використаних джерел

1. Українська культурна спадщина: матеріальні та духовні надбання нації. URL: https://mcsc.gov.ua/news/ukrayinska-kulturna-spadshhyna-materialni-ta-duhovni-nadbannya (дата звернення: 04.01.2025).
2. Оксана Вікторівна Помазуновська: всі роботи. URL: https://artchive.ru/artists/67880~Oksana_Viktorovna_Pomazunovskaja (дата звернення: 02.01.2025).

ОРЕХОВА Катерина Геннадіївна,
завідувачка Студентського клубу
ХНУМГ ім. О. М. Бекетова
e-mail 25011958kate@gmail.com

Листопад 2024 року

БЕКЕТОВСЬКА СПАДЩИНА ТА СУЧАСНИЙ СВІТ

УДК 378:93(477.54)

До 160-річчя від дня народження О. М. Бекетова

СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АРХІТЕКТУРНИХ ОБ'ЄКТІВ О. М. БЕКЕТОВА НА ПРИКЛАДІ ОСОБНЯКА ПО ВУЛ. ДАРВІНА, 13

Я стояв біля казкових палаців і згадував вузькі провулки рідного міста, тісні та брудні, забудовані глиняними домівками вулиці, і мене нестримною силою потягнуло в Харків, захотілося віддати йому всі свої здібності.

О. М. Бекетов

Особняк Дмитра Алчевського. Харків, вул. Дарвіна, 13 (1896, архіт. О. М. Бекетов)

ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКЛЕКТИЧНИХ СТИЛІСТИЧНИХ НАПРЯМКІВ ПЕРІОДУ КІНЦЯ XIX — ПОЧАТКУ XX СТ. В ЄВРОПІ ТА УКРАЇНІ НА ПРИКЛАДІ ТВОРЧОСТІ О. М. БЕКЕТОВА

1.1. Авторські виявлення та внесок Бекетова у формування архітектурного середовища Харкова

Безумовно, архітектура має великий вплив на життя кожної людини, адже вона задовольняє запит на емоційне, естетичне задоволення та задоволення фізичних потреб, створення комфортних умов для роботи та життя. Те, що ми бачимо та аналізуємо в архітектурі протягом її існування, відображається на формуванні людської особистості та організовує процес життєдіяльності.

Знаковими для архітектури Харкова періоду кінця XIX — початку XX сторіччя стали роботи Олексія Бекетова. Задачею проведеного дослідження є виявлення зв'язку між етапами розвитку світової та української архітектури на прикладі спадщини О. М. Бекетова, яка не втратила актуальності та затребуваності донині, а також у закликанні людей до шанування історичних пам'яток, дбайливого ставлення до них та готовності до участі в їх відновленні.

В архітектурі Харкова змішалося безліч художніх напрямків та стилів. На вулицях нашого міста можна зустріти зразки еклектики, європейського модерну, затишні мавританські особняки, банки та готелі в стилі класицизму, готичні, романські будівлі та перлини зодчества у стилі українського бароко [1, 2].

Своє архітектурне обличчя Харків отримав завдяки плеяді талановитих архітекторів, таких як Євген Олександрович Васильєв, представник класицизму, автор дзвіниці Успенського собору, будівель на Університетській вулиці; Андрій Андрійович Тон, який вдало комбінував строгий класицизм з елементами візантійського стилю, є автором садиб на вулицях Кооперативній, Полтавський Шлях та першої будівлі Драматичного театру на вулиці Сумській (нині Харківський державний академічний драматичний театр імені Т. Г. Шевченка); Олександр Іванович Ржепішевський [3], представник західноєвропейського модерну, який у співавторстві з М. Васильєвим збудував міський Купецький банк з готелем «Асторія» на Павловському майдані та низку прибуткових будинків та приватних садиб; Віктор Абрамович Естрович, який у своїх еклектичних будівлях вражає масштабністю та монументальністю, є автором прибуткових будинків та медичних установ (нині НДІ медичної радіології, НДІ ендокринології, НДІ гігієни праці профзахворювань) [4, 5].

О. М. Бекетов, 1900 р.

Одним із найвидатніших архітекторів, завдяки якому сучасний Харків отримав свій стиль, був Олексій Миколайович Бекетов. Саме він спроєктував найвидатніші будівлі першої столиці України [6]. Народився О. М. Бекетов 19 лютого 1862 року в Харкові в родині академіка Миколи Бекетова. Родина Олексія Миколайовича — предмет окремого дослідження. Серед найближчих родичів — видатні науковці та літератори: хімік Дмитро Менделєєв, ботанік Андрій Бекетов, поетеси Катерина та Марія Бекетови, поет Олександр Блок [7, 8].

Зрозуміло, що отриманню якісної освіти в родині приділялося велике значення. Юний Олексій Бекетов розпочав навчання у Першому реальному училищі Харкова, приватній художній школі М. Д. Раєвської-Іванової, а вищу освіту здобув у Петербурзькій академії мистецтв. Під час навчання отримував практичні навички, працюючи над реалізацією проєктів під керівництвом М. Є. Месмахера. Син академіка, засновника фізико-хімічної науки в Україні, Олексій Миколайович Бекетов здобув почесне звання академіка архітектури в 1894 р. за проєкт Публічної бібліотеки (нині Харківська державна наукова бібліотека імені В. Г. Короленка) [9].

Внесок архітектора Бекетова у формування архітектурного обличчя Харкова переоцінити неможливо. Неймовірно, але О. Бекетов є автором проєктів понад 40 громадських та житлових споруд Харкова. Можна стверджувати, що ним сформовано основу архітектурного ансамблю майдану Конституції.

Пам'ятник академіку архітектури О. М. Бекетову біля центрального входу ХНУМГ імені О. М. Бекетова

Саме там розташовані його будівлі — Театр ляльок (колишній Волзько-Камський банк), Дом науки і техніки (Торговий банк), Автотранспортний технікум (Земельний банк), будівлі спілки «Знання» (Комерційний банк). Особисто спроєктовані та реалізовані Олексієм Миколайовичем будівлі корпусів юридичного, сільськогосподарського інститутів, Будинку вчених, Художнього музею, судових установ, церков, чотирьох банків, Інституту імені І. І. Мечнікова [1].

Талант Бекетова розкривався і в художніх роботах. Його пейзажі зберігаються у приватних колекціях. У співпраці зі скульптором І. Андреолетті О. Бекетовим створено пам'ятник В. М. Каразіну. Зараз цей пам'ятник установлено біля центрального входу до Харківського національного університету.

Видатний архітектор пішов з життя 23 листопада 1941 року. На його честь та до 155-річчя від дня народження у 2016 році встановлено пам'ятник біля Харківського національного університету міського господарства, ім'я якого з повагою та шануванням університет носить з 2013 року. Науковці ХНУМГ імені О. М. Бекетова, працівники музейного комплексу досліджують спадщину талановитого архітектора, вченого, педагога [9].

Найяскравіше талант О. Бекетова як архітектора епохи історизму проявився в проєктуванні особняків. Наприкінці XIX-го сторіччя до проєктування громадських та прибуткових будівель висувалися жорсткі вимоги, на відміну від приватного будівництва, де Бекетов мав творчу свободу, оскільки на ці проєкти не накладали таких жорстких обмежень. При будівництві особняків Бекетов мав можливість комбінувати улюблені стилі та напрямки, зберігаючи стриманість та відчуття «архітектурного» смаку, притаманного його творчості [2, 4].

1.2. Вплив європейських архітектурних стилістичних напрямків та їх характеристик на творчість О. М. Бекетова

Наприкінці XIX — на початку XX сторіччя в Україні спостерігався спалах зацікавленості європейською архітектурою. Відбувалася культурна дифузія завдяки появі професійної літератури, журналів, обміну досвідом, закордонним поїздкам архітекторів. Усе це сприяло появі архітектурних споруд, які стилістично вирішувалися за загальноєвропейськими течіями та піднімали українські об'єкти до європейського рівня [10].

Серед таких об'єктів можна відзначити особняки по вул. Дарвіна (колишня Садово-Куликівська) та її продовженні — вул. Жон Мироносиць. Загалом на цих вулицях розташовані 8 особняків, автором яких є О. М. Бекетов. Більшість із них мають класичні основи загальної побудови, застосування ордерної системи з іонічними та коринфськими капітелями, каріатидами, фризами та портиками [9]. Але одна із будівель — по вул. Дарвіна, 13 — має неповторний вигляд. Вона має схожі риси з близькосхідними будівлями, нібито частинка казкового Сходу потрапила у Харків [11].

Для усвідомлення значення архітектурної спадщини автором роботи було досліджено стилі того періоду, які найчастіше використовував О. М. Бекетов у своїх проєктах.

Значне місце у творчості Бекетова посідає еклектика. Цей стиль з'явився як прагнення до відтворення архітектурних форм, побачених у подорожах у Німеччині, Великій Британії, Італії та інших країнах Європи, наслідування

загальних структур історичних стилів та їх окремих елементів [12].

Еклектикою в архітектурі називають поєднання, комбінацію різних стилістичних елементів як споріднених, так й тих, що кардинально відрізняються. До еклектики зверталися архітектори різних країн та часів. Бурхливий розвиток цього стилю у світовій архітектурі XIX сторіччя передусім пов'язаний із кризою класицизму та прагненням до творчої свободи, розширенням технічних можливостей та затребуваністю художнього переосмислення міських забудов. Архітектурні особливості будівель у стилі еклектики безпосередньо визначаються їх функціональним різноманіттям — цей фактор обумовлює «багатовимірність» стилістичних рішень, пов'язаних не з історичними архітектурними школами певного періоду, а з призначенням конкретного об'єкта (храми, громадські споруди, приватні будинки) та фінансовими можливостями замовника (багатий декор або «економна» архітектура).

Головними особливостями еклектики в архітектурі є:

- можливість поєднання різних історичних стилів та їх елементів;
- творча свобода при створенні забудов стосовно зовнішнього вигляду та конструктивних форм;
- різноманітність при виборі декорування;
- прагнення до великих за площею забудов, формування міських ансамблів.

Еклектика суттєво розширила варіативність наявних архітектурних форм та спонукала до створення нових [13, 14]. Незважаючи на несподівані комбінації стилів, еклектичний напрям дотримується певних правил. Сучасний еклектизм базується на складному історичному образі, створеному архітектором за побажанням замовника.

Олексій Миколайович Бекетов, як і багато інших архітекторів тих часів, був змушений вирішувати складне завдання зі створення в існуючому міському середовищі будівель нового типу, які, з одного боку, за стилістикою відрізнялися від оточення, а з іншого, особливо в частині декорування, наслідували б найкращі історичні стилістичні рішення.

Еклектизм в архітектурі О. М. Бекетова яскраво представлений неомавританським стилем, який зародився в європейській архітектурі кінця XIX сторіччя як переосмислення та запозичення архітектурних рішень мавританського, португальського, іспанського зодчества.

Мавританська архітектура має тисячолітню історію [15]. Розвиток цього стилістичного напряму історики поділяють на три періоди:

- кордовський, найяскравішим зразком якого є мечеть у Кордові (VIII ст.);
- севільський, представлений баштою Хіральди та Алькасаром у Севільї (XII ст.);
- гранадський, який явив світу гранадські палаци Альгамбри та Хенераліфе (XIII–XV ст.).

Характерні риси мавританської архітектури:

- симетрія в рішенні загальних форм архітектурних об'ємів;
- підковоподібні, зубчасті, ланцетні арки, сталактитові склепіння;
- багате оздоблення стін орнаментом із застосуванням геометричних та рослинних мотивів;
- застосування мозаїки, кольорових вітражів та прикрас із кольорового мармуру.

Мечеть у Кордові була закладена ще в 785 р. та зазнала низки перебудов, найбільш вдала з яких відбулася у X ст. [16]. Перлина мавританської архітектури являє собою колосальний зал зі 1294 колон, які завозилися зі зруйнованих римських забудов. Велика кількість колон створює відчуття нескінченності простору. Колони з різнокольорового мармуру, яшми, граніту оздоблені арками та заповнюють весь простір інтер'єру. Своєрідність Кордовської мечеті полягає у багаторазовому різноманітному повторенні одного архітектурного мотиву.

Ще одним із представників першого періоду мавританської архітектури є палац Альхаферія в Іспанії, зведений у другій половині XI століття [17]. Він побудований за стінами старого міста в мусульманській державі Сарагоса. Деякий час він був резиденцією правителів і підкреслював велич цього міста своїм розкішним виглядом. Окрасою маєтку, безумовно, є Золотий зал, який був оздоблений в червоних та синіх тонах із золотою окантовкою, що виділяється на фоні білого різьбленого алебастру. Аналізуючи дизайн Золотого залу, можна знайти схожість у зовнішніх формах аркового склепіння особняка Алчевських та палацу Альхаферії.

Палац Алькасар — визначна пам'ятка архітектури Севільї, королівська резиденція, побудована у мавританському стилі. Фасади та внутрішні по-

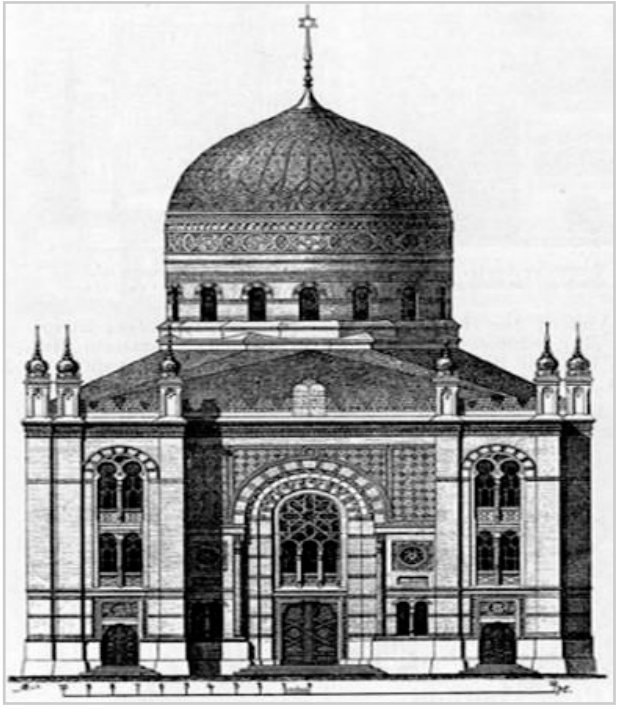

Зразки мавританского стилю: мечеть у Кордові, Алькасар у Севільї

кої мають рясне різьблення, плиткове оформлення стін, підлоги яскравими кольорами. Створений за початковою задумкою як фортеця, нині палац являє собою довершений зразок витонченості завдяки фризам, кахлям та ліпному декору.

Найяскравішим представником періоду розквіту мавританського стилю є пам'ятник мавританської архітектури й ісламського мистецтва — Альгамбра [18]. На тому місці, де зараз збудовано незрівнянний палац Альгамбра, була розташована давня фортеця — Алькасаба, яка має схожу за звучанням назву з теперішнім маєтком. Найцікавіша частина цього комплексу — Парталь, саме тут були використані ті самі аркові склепіння із дивовижним різьбленням. Там був розташований колишній палац, але від нього залишилося небагато споруд, найпримітніша з них — Дамська вежа, що включає в себе склепінчастий хол і невелику мечеть. У цьому архітектурному ансамблі ми знаходимо схожі аркові склепіння, як у палаці Альхаферії, які були інтерпретовані при будівництві особняка Дмитра Алчевського архітектором Олексієм Бекетовим.

Відзначимо, що інтерес до мавританського стилю з'являється наприкінці XIX — на початку XX ст. та має характерний префікс «нео-». Британський архітектор Едуард Блор став автором Воронцовського палацу в Алупці (1848 р.), іспанський архітектор Антоніо Гауді застосував неомавританський стиль при зведенні палацу в Асторзі (1887 р.), а його колега Джузеппе

Зразки неомавританского стилю: синагога Темпля в Чернівцях, Тріумфальна арка в Барселоні

Веласек — при створенні Тріумфальної арки в Барселоні (1888 р.) [19]. За проєктом архітекторів В. Мааса та О. Бернардацці в Одесі збудовано витончений шедевр зодчества на вул. Єлісаветинській, ажурне різьблення якого нагадує спостерігачу про палац Альгамбра в Гранаді. У Європі протягом тривалого часу неомавританський стиль сприймався як такий, що застосовувався при проєктуванні синагог. Є також зразки храмових споруд, де ознаки цього стилю також представлені в українській архітектурі.

Саме будівлі, виконані у європейському варіанті неомавританського стилю XIX сторіччя, спонукали О. М. Бекетова до вивчення мавританської архітектури та застосування як аналогів елементів цього зодчества у своїй творчості.

Ще одним із найулюбленіших стилів, до яких звертався Олексій Миколайович Бекетов у своїх роботах, було українське бароко. Найбільшого поширення цей стиль набув у XVII–XVIII сторіччях у зв'язку з розвитком національного руху в середовищі запорізького козацтва [20, 21]. Для українського бароко притаманне поєднання західноєвропейського бароко із традиціями православного зодчества та українською орнаментикою.

Особливими рисами українського (козацького) бароко є:

- характерні форми завершень-куполів;
- яскравий кольоровий (найчастіше синій або блакитний) фон стін;
- складна загальна композиція об'ємів;
- урочистість, монументальність форм;
- застосування дрібного орнаменту зі стилізованих рослин та завитків на великих за площею поверхнях;
- орнаментальне оздоблення притаманне й колонам, пілястрам, фронтонам.

Найяскравішими зразками українського бароко були визнані Миколаївський собор у Ніжині, Богоявленський собор у Братському монастирі, Спаська церква у Великих Сорочинцях.

Миколаївський собор, побудований козаками Ніжинського полку, став прототипом кам'яних п'ятиглавих храмів у стилі українського бароко. Особлива, парадна роль будівлі відзначена загальною композицією та рясним орнаментним декоруванням. Храм має однаковий фасад із чотирьох боків, звернений до чотирьох сторін світу.

Богоявленський собор у Братському монастирі — втрачений об'єкт архітектурної спадщини України — був розташований у центрі Подолу (м. Київ). Як яскравий представник козацького бароко, був пишно декорований барельєфним ліпленням із фігурними нішами, рослинним орнаментом. У 1935 р. собор зруйнували. Нині на його місці розташовано навчальний комплекс Києво-Могилянської академії.

Спасо-Преображенська церква у Великих Сорочинцях є унікальною за своєю архітектурою. Її пірамідальна форма начебто підносить храм до неба, зовнішній декор виконаний у «рушнико-

Зразки українського бароко: Миколаївський собор у Ніжині, Спасо-Преображенська церква у Великих Сорочинцях, Богоявленський собор у Братському монастирі

Зразки романського стилю: Пізанський собор (Італія), Нотр-Дам-ла-Гранд (Франція)

вому» стилі. Ліпнина стін об'єднала в собі найкращі елементи українського бароко — здається, усі квіти наших полів зібрані на стінах церкви [22].

Ці об'єкти мають характерні грановані куполи на такому ж гранованому барабані, що відрізняє їх від куполів гладкої форми на циліндричних основах.

При дослідженні архітектурних об'єктів академіка О. М. Бекетова виявлено застосування також елементів романського стилю. Романський стиль притаманний архітектурі періоду X–XI ст. Започаткуванню романського стилю сприяли римський архітектурний стиль із круглими арками, склепіннями, рослинним орнаментом [23]. Розвиток романського стилю пов'язаний із наслідуванням пізньої античності, візантійського мистецтва.

Основні риси романського стилю:

- ясність та чіткість архітектурного силуету;
- велич та монументальність загальних форм;
- лаконічність зовнішнього оздоблення, декорування кольорових фасадів виконувалося на світлому фоні;
- вузькі віконні отвори з «перспективними порталами» — послідовно заглибленими колонками;
- потужні стіни та колони;
- основний архітектурний елемент інтер'єру — напівциркулярні арки, аркатурні пояси та різьблення.

Найбільш яскравими представниками романського стилю можна назвати Пізанський собор (Італія), Лімбургський собор (Німеччина), собор Нотр-Дам-ла-Гранд (Франція) [24].

Головний фасад Пізанського собору (XI–XIII ст.) утворений чотирма ярусами зовнішніх галерей-аркад, які підтримуються колонами. Фасад виконаний із сірого мармуру та оздоблений інкрустаціями із кольорового мармуру, різьбленням та статуями. У внутрішньому оздоблені використаний білий та чорний мармур, купол розписаний фресками.

Лімбургський собор має високий центральний неф, поділений на чотири рівні арками та галереями, в інтер'єрі переважають недекоровані контрфорси — вертикальні конструкції у вигляді ребер, призначені для посилення несучих стін.

Архітектура римсько-католицької церкви Нотр-Дам-ла-Гранд нагадує фортецю із товстими стінами та маленькими вікнами. Центральний та бічні нефи перекрити напівциркулярним склепінням. На південній стороні церкви донині збереглися ворота у романському стилі.

2. ОСОБЛИВОСТІ АРХІТЕКТУРНОГО ОБ'ЄКТА ПО ВУЛ. ДАРВІНА, 13

2.1. Історія створення колишнього особняка Дмитра Алчевського по вул. Дарвіна, 13

Особняк був зведений у 1896 році Олексієм Бекетовим переважно у неомавританському стилі. На той час цей стиль не мав поширеного застосування у будівлях в Харкові. Проєктуванням цієї будівлі архітектор зробив внесок в архітектурну стилістику України. Він багато подорожував, багато аналізував періодичні видання того

часу та бачив, як європейська архітектура розвивається, поширюючись на всі куточки світу. Бекетов хотів поєднати все те, що так йому подобалося та подарувати улюбленому місту своє бачення архітектурної довершеності [11].

Власником особняка був Дмитро Олексійович Алчевський, син Олексія Кириловича Алчевського, видатного підприємця та мецената, засновника першого в Російській імперії іпотечного банку та фінансово-промислової групи. Дмитро Олексійович був всебічно розвиненою особистістю — працював професором біології в Харківському університеті, займався економічними дослідженнями, гарно малював, грав на віолончелі. Вибір архітектора не був випадковим. Цікаво, що родину Алчевських та відомого архітектора Харкова пов'язували сімейні стосунки. О. Бекетов був одружений із сестрою власника будинку, Ганною Олексіївною.

Після подій 1917 року господар був змушений продати свій особняк Товариству трудящих жінок, яке відкрило тут гімназію для спільного навчання хлопчиків та дівчат. Пізніше в особняку почала працювати школа № 1, потім ця будівля належала Британсько-Українському коледжу.

У цілому стиль особняка Дмитра Алчевського визначається як еклектичний з деталями, властивими архітектурі східних народів.

Дослідження архітектурних елементів, дає змогу стверджувати, що в проєкті архітектор поєднав також елементи українського бароко та романського стилю, задля отримання кращого естетичного результату та вписування в архітектурні тенденції Харкова того періоду. Якщо подивитися ретельніше, можна побачити як фасад прикрашають стрілчасті аркади, карнизи, два типи аркових вікон, незвичайні башточки, ознаки еклектики має також інтер'єр, багато декорований ліпниною, яка до цього часу збереглася лише частково.

Відзначимо, що особливе місце в житті Олексія Бекетова займали роботи на Чорноморському узбережжі. У 1870-ті роки його батько, М. М. Бекетов, придбав ділянку в Криму в маєтку Бар-Дере в Професорському куточку, де потім збудував собі дачу і відпочивав із сім'єю. З того часу сім'я Бекетових була пов'язана з Кримом. Олексій Миколайович захоплювався природою півострова і відпочивав там щоліта до кінця життя.

Першою спорудою Бекетова на ділянці, отриманій від батька у 1898 році, став дачний будинок. Логічно, що саме Бекетов проєктував власний будинок, де у нього була можливість зробити все так, як подобалося йому. Дача була розташована на вершині одного зі схилів. Матеріалом був місцевий камінь із різьбленими деталями, що дуже відрізнялося від інших типових будинків. На даху можна виділити куполи, які за композицією були притаманні спорудам ісламського зодчества, а за формою — церквам українського бароко (за типом Миколаївського собору в Ніжині).

Аналогом для аналізу особняка Д. Алчевського можна обрати палац губернатора Новоросії графа Воронцова в Алупці, побудований в 1830–1842 рр. архітектором Едвардом Блором, який є головним архітектурним надбанням цього південнобережного міста. За головним задумом, він проєктувався як літня резиденція імператора [21]. У його архітектурному вирішенні свідомо поєднувалися романські, готичні мавританські, класицистичні і навіть китайські мотиви, уся ця еклектична об'ємно-просторова композиція органічно вписувалася у складний і різноманітний природний ландшафт. Фасад, обернений у бік моря, був вирішений із застосуванням форм мавританського стилю, а фасад, що читався на тлі гір, — у формах неоготики, чим нагадував середньовічний замок. Мавританські мотиви були схожі на елементи з комплексів Альгамбри та Альхаферії, а саме аркові центральні вікна були використані у палаці Воронцових, а вже потім натхнення Олексія Бекетова подарувало ці незвичні для архітектури Харкова тих часів вікна особняку Алчевських [26, 27].

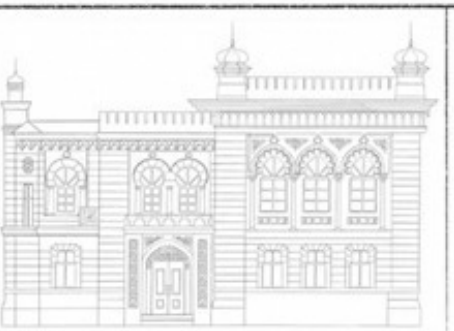
У той час, коли Бекетов проєктував свої будівлі, серед них особняк Алчевських у Харкові, головним джерелом інформації були так звані посібники для архітекторів. Найпоширенішою була «Архітектурна енциклопедія другої половини XIX століття». Саме там збереглися зображення Алжирського палацу, побудованого до Всесвітньої виставки 1878 року архітектором Ch. Wable. Інформація щодо подальшої історії цього витонченого об'єкта, на жаль, відсутня. Нам залишилися лише світлини цього палацу в енциклопедичному виданні. Порівняння декорів, що були розміщені над аркатурою Алжирського палацу та в особняку Дмитра Алчевського веде до висновків,

ЕВОЛЮЦІЯ МАВРИТАНСЬКОГО СТИЛЮ ТА ЙОГО ВІДТВОРЕННЯ У ТВОРЧОСТІ О. М. БЕКЕТОВА.

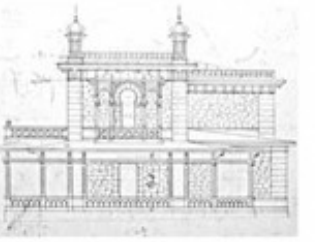
Елементи неомавританського стилю у творчості О. Бекетова:

Пам’ятник Алішеру Навои.
місце розташування: Узбекистан, Ташкент
дата заснування: 1941 рік.
архітектор: О. Бекетов.

Особняк Д. Алчевського.
місце розташування: Україна, Харків.
дата заснування: 1986 рік.
архітектор: О. Бекетов.

Дача А. Н. Бекетова.
місце розташування: Україна, Крим.
дата заснування: 1895 рік.
архітектор: О. Бекетов.

Неомавританський стиль:

Алжирський палац на Всесвітній виставці.
місце розташування: Алжир, Алжир.
дата заснування: 1878 рік.
архітектор: Ch. Wable.

Воронцовський палац.
місце розташування: Україна, Крим, Алупка.
дата заснування: 19 ст.
архітектор: Е. Блор.

Синагога Чернівців.
місце розташування: Україна, Чернівці.
дата заснування: 1877 рік.
архітектор: Ю. Октавіан.

Мавританський стиль:

Кордовський собор.
місце розташування: Іспанія, Кордова.
дата заснування: 786 рік.

Палац Альгамбра.
місце розташування: Іспанія, Гранада.
дата заснування: XIV ст.

Палац Альхаферія.
місце розташування: Іспанія, Сарагоса.
дата заснування: XI ст.

Еволюція мавританського стилю та його відтворення у творчості О. М. Бекетова

що вони мають дуже схожий зовнішній вигляд. Безумовно, Олексій Бекетов цікавився архітектурними новинками та застосував цікаві стилістичні рішення при проєктуванні особняка. Можна стверджувати, що саме Алжирський палац, побудований до Всесвітньої виставки 1878 року, був аналогом при проєктуванні особняка Алчевського у Харкові.

Олексій Миколайович Бекетов багато мандрував, досліджував європейську архітектуру, аналізував та вдало поєднував у своїх проєктах найкращі здобутки світових архітектурних пам'яток. Детальний аналіз кожного елемента цього надзвичайно красивого особняка дає змогу виявити аналоги та прототипи, здобуті наслідуванням європейських шедеврів.

2.2. Ідентифікація стилістичних особливостей архітектурного об'єкта по вул. Дарвіна, 13

Для виявлення стилістичних особливостей створення архітектури об'єкта по вул. Дарвіна, 13 у Харкові була використана методика *стилістичної ідентифікації* об'єктів (за Г. А. Коровкіною), що включає елементи лінгвосеміотичного методу, математичного моделювання (теорії множин та узагальненого кортежу), а також системно-структурного аналізу форми [26]. В основу обраного принципу ідентифікації об'єкта поставлено аналіз формоутворення та порівняння об'єктів з аналогами (А) та прототипами (Р), де аналогами вважаються об'єкти того самого періоду у світовій архітектурі, які близькі за стилістичним рішенням, а прототипами — об'єкти попередніх історичних періодів.

Процес формоутворення досліджуваного об'єкта визначається поєднанням ознак об'єктів аналогів (множина А) та прототипів (множина Р) в об'єкті:

$$A=\{x|x - \textit{ознаки аналогів об'єктів}\}$$
$$A=\{\text{х-аналоги об'єктів}\}, \qquad (2.1)$$

де A_1 — неомавританський стиль.

$$P=\{x|x - \textit{історичні прототипи}\}$$
$$P=\{x \ - \text{прототипи об'єктів}\}, \qquad (2.2)$$

де P_1 — романське зодчество; P_2 — українське бароко.

На підставі порівняння ознак аналогів та прототипів та ступеня їх впливу на остаточне рішення архітектурного об'єкта не за кількісними (кількість елементів, загальна площа або об'єм елементів), а за якісними (загальна стилістика) мають бути сформовані впорядковані пари

$$K(x)=\{A,P\}, \quad K(y)=\{A,P\}, \qquad (2.3)$$

у яких згідно з теорією множин порядок елемента відповідає ступеню впливу на остаточний результат, тобто першою координатою (x) має бути представлена ознака, наявність якої в об'єкті визначає узагальнююче стилістичне рішення більшою мірою, а другою координатою (y) — ознака, наявність якої в досліджуваному об'єкті спостерігається в меншому обсязі. І перша, і друга координати впорядкованих пар визначені на множинах A та P.

$$(x \in \{A,P\}, y \in \{A,P\})$$

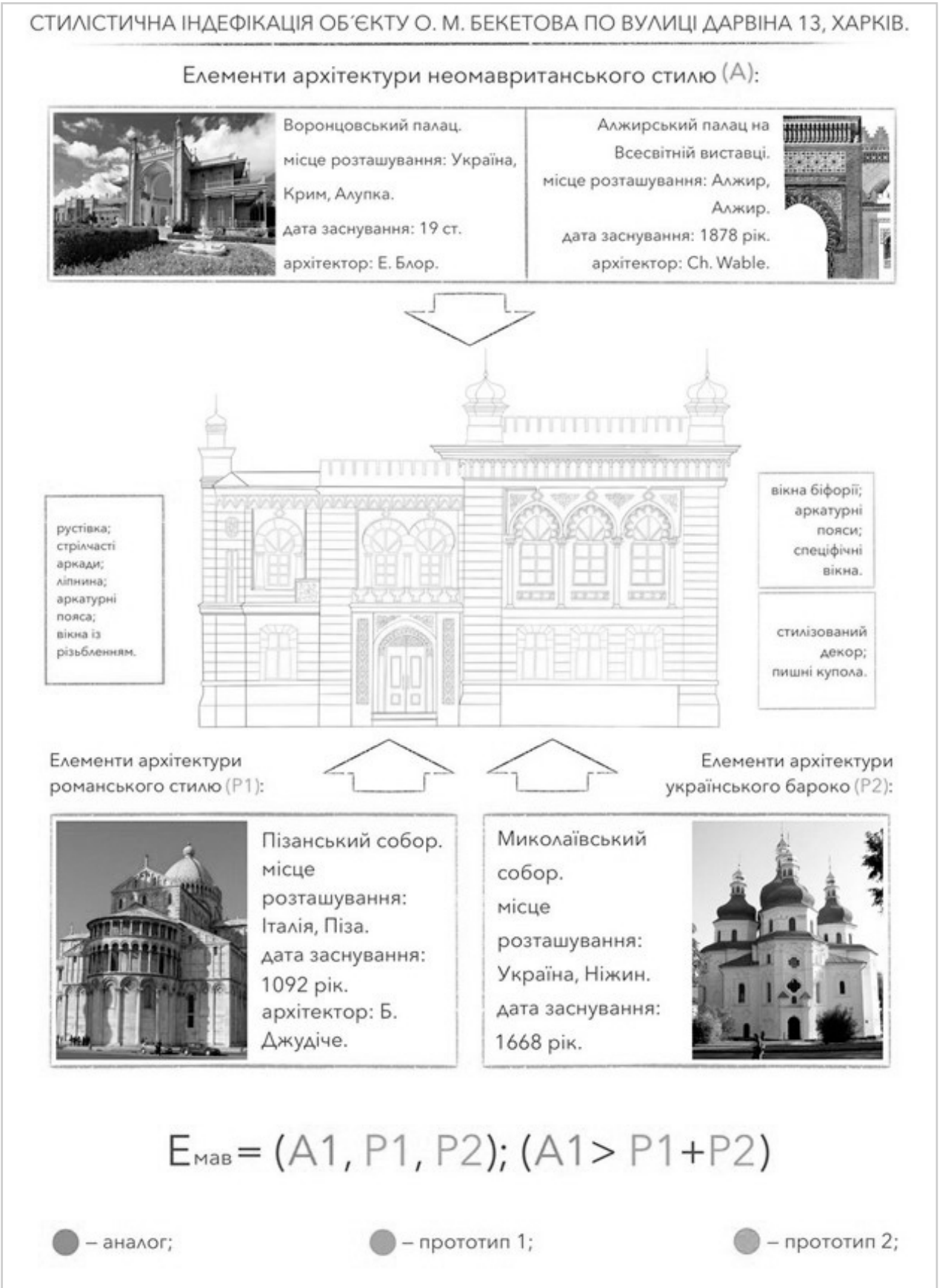
Об'єкти архітектури, що містять одночасно більше трьох аналогів та прототипів, вважаються гібридними та можуть бути описані за допомогою кортежу — узагальнення поняття впорядкованої пари. Кортежем називається впорядкований n-набір, $(x_1, x_2, \ldots, x_n)$ у якому порядок елементів визначається за тим же правилом, що й в упорядкованій парі [26].

Дослідження особняка Д. Алчевського (вул. Дарвіна, 13) дало змогу визначити архітектурний стиль як еклектику мавританську, де присутні аналоги та прототипи (A_1, P_1, P_2) в різних пропорціях, визначення яких числовими коефіцієнтами видається не дуже коректним, а за допомогою кортежу може бути описане формулою:

$$\text{Ем} = (A_1, P_1, P_2) \ \ (A_1 > P_1 + P_2). \qquad (2.4)$$

Стиль визначається перевагою ознак певного аналога A, формоутворення побудоване на одночасному використанні аналога *неомавританської архітектури* й історичних прототипів *романського зодчества* (P_1) та *українського бароко* (P_2).

Базуючись на переважних ознаках *неомавританської архітектури* (стрілчасті ажурні аркади, складні карнизи, рустовки, чудернацькі вежі, орнаменти та рельєфи; в інтер'єрі — складна орнаментальна ліпнина), яка увійшла до об'єкта

Стилістична ідентифікація об’єкта по вул. Дарвіна, 13

здебільшого у стилізованій манері декорування фасадів, у новотвір від *романського зодчества* запозичуються асиметрія побудови форми зі складним завершенням, масивні форми об'ємів стіни, башти, вікна біфорії, аркатурні пояси, об'ємний декор. Від *українського бароко* з'являються елементи стилізованого декору та гранні завершення башт.

Архітектор підходив до проєктування своїх будівель дуже серйозно. Готуючись до реалізації, він досліджував періодичні видання того часу (журнал «Зодчий», видання Г. Барановського про архітектуру XIX століття), відвідував Міжнародні виставки, вирушав за кордон, де досліджував споруди Іспанії, Італії, Португалії та Франції. Судячи з архітектурних уподобань, Бекетову надзвичайно сподобалися проєкти та композиційні рішення споруд в мавританському стилі. Це підтверджується використанням цього стилю не тільки в особняку Д. Алчевського по вул. Дарвіна, 13, а ще і в своїй дачній забудові в Алушті. Він завжди поєднував найцікавіші елементи різних стилів архітектури та дарував їм нове життя, синтезуючи їх із класичними європейськими архітектурними формами та елементами.

Зміні архітектурного масштабу забудови центральної частини Харкова сприяла активна проєктна діяльність академіка архітектури О. М. Бекетова — автора понад 40 значних будівель міста.

Перші будівлі, які було побудовано за проєктами О. М. Бекетова в Харкові, задали новий масштаб головним вулицям міста. У його проєктах поєднувалися в основному неогрецький стиль і неоренесанс з елементами бароко і модерну. У багатьох проєктах особняків він прагнув досягти якомога більшого стилістичного розмаїття, застосовуючи форми неогрецького, мавританського стилів, європейського ренесансу, модерну тощо.

Визначення особливостей стилістики досліджуваного особняка Дмитра Алчевського (вул. Дарвіна, 13) проводилося на підставі аналізу формоутворення головного фасаду та порівняння його з аналогами та прототипами. За результатами визначення особливостей архітектурних стилів та виокремлення схожих композиційних, декоративних елементів можна стверджувати, що аналогом архітектурного об'єкта на вул. Дарвіна, 13 визначено неомавританський стиль, а прототипами — романський стиль та українське бароко. Остаточно архітектурний стиль визначено як гібридний, а точніше — еклектика мавританська з наявністю прототипів романського стилю та українського бароко.

Слід зазначити, що у творчості О. М. Бекетова кінця XIX ст. має велике значення стиль еклектики в його різних формах прояву. У ході дослідження було виявлено певні уподобання архітектора щодо використання у ряді видатних об'єктів впливу мавританського стилю, який гармонійно поєднується з іншими історичними стилями — готикою, класикою, українським бароко, романтикою. Ступінь впливу та присутність елементів того чи іншого з цих стилів визначають гібридну стилістичну особливість кожного з об'єктів дослідження. Математична модель дає можливість визначити та відобразити значення кожного зі стилів, які задіяні у створенні загальної композиції об'єктів.

Особливістю творчості О. М. Бекетова цього періоду слід визнати те, що в його архітектурних об'єктах майже відсутні ознаки дуже поширеного в той час в Європі стилю модерн, який панував паралельно з еклектикою. Винятком був об'єкт по вул. Дарвіна, 17, який на цей час втрачено. Цю споруду О. М. Бекетов проєктував, спираючись на особливості саме стилю модерн.

На той час на розвиток архітектури в Харкові впливали європейські архітектурні традиції і місцеві умови, тому в об'єкті по вул. Дарвіна, 13 однаково існують інтернаціональні та регіональні риси. У Харкові інтернаціональна європейська архітектурна мода сприймалася без глибинних ідеологічних і філософських передумов. Це було більш формально, поверхово і використовувалось як елементи для нового формоутворення, як інтерпретація стилів у творчості харківських майстрів.

Дослідження архітектурної спадщини, біографії видатного українського архітектора О. М. Бекетова сприяє розвитку сучасних українських архітектурних шкіл, вихованню дбайливого ставлення до пам'яток архітектури, патріотичному вихованню молоді.

Перелік використаних джерел

1. Харків — 350. Фотоальбом. Раздел «Известны во всём мире» / Володимир Чапай та ін. — Харків: Золоті сторинки, 2004. — 344 с.

2. Державний реєстр нерухомих пам'яток України [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://mcsc.gov.ua/kulturna-spadshchyna/derzhavnyy-reiestr-nerukhomykh-pam-iatok-ukrainy/
3. Korovkina Anna A. The uniqueness of Rzhepishevsky's constructions in Art Nouveau style illustrated with buildings along Darvina st. in Kharkiv city. Space & Form: scientific journal. Polish Academy of Sciences and West Pomeranian University of Technology. 2018/35. P. 39–50
4. Тимофієнко В. І. Зодчі України кінця XVIII — початку XX століть: Бібліографічний довідник. К.: НДІТІАМ, 1999. 475 с
5. Владислав Карнацевич. 100 знаменитых харьковчан. — Харьков: Фолио, 2005. — 512 с.
6. Борзенко С. Академік архітектури О. М. Бекетов: інтелігенція Харкова // Соціалістична Харківщина. 1940. 12 верес. С. 3.
7. Бекетов А. Н. Автобиография творческой и педагогической деятельности академика архитектуры А. Н. Бекетова за 50 лет. Машинописный текст. С. 8 (Архив семьи А. Н. Бекетова в Харькове). 1941.
8. Бекетов А. Н. О работе архитектора на стройке и поднятии его авторитета. Машинописный текст. Архив семьи А. Н. Бекетова в Харькове, С. 1.
9. Видатний архітектор Олексій Миколайович Бекетов: бібліогр. покажчик / Хар. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова; уклад.: О. М. Штангей, Н. В. Марещук; техн. ред. О. М. Запорожченко. — Харків: ХНУМГ, 2014. — 51 с.
10. Клейн Б. Г., Лавреньтьев И. Н., Лейбфрейд А. Ю., Харьков: Архитектура, памятники, новостройки, путеводитель, Харьков: Прапор, 1987. — 151 с.
11. Особняк профессора-биолога Дмитрия Алчевского. URL: https://kharkovgo.com/places/arhitektura/osobnyak-professora-professora-biologa-dmitriya-alchevskogo/
12. Давідіч Т. Ф. Еклектика в архітектурі. Культурно-художні витоки та сучасне осмислення. Харків, 2019. — 40 с.
13. Ясиевич В. Е. Архитектура Украины на рубеже XIX–XX веков. Киев, 1988. — 184 с.
14. Зигфрид Г. Пространство. Время. Архитектура. М.: Стройиздат, 1984. — 410 с.
15. Мавританська архітектура. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki.
16. Соборная мечеть Кордовы. URL: http://arx.novosibdom.ru/node/1615.
17. Дворец Альхаферия в Сарагосе — восточная сказка и замок католических королей. URL: https://anashina.com/dvorec-alxaferiya/
18. Альгамбра. Коллекция архитектурных планов. URL: http://kannelura.info/?p=1170
19. Неомавританський стиль. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/
20. Українське бароко — архітектура козаччини. URL: https://ridna.ua/2015/08/ukrajinske-baroko-arhitektura-kozachchyny/
21. Чепелик О. В. Національні аспекти теорії архітектури (на прикладі України): дис. канд. архітектури: 18.00.01. Київ, 2002. 171 с.
22. Українська архітектура та образотворче мистецтво. URL: https://elearn.nubip.edu.ua/mod/book/tool/print/index.php?id=173896
23. Романський стиль в архітектурі. URL: http://arhitectura.org.ua/romanskyj-styl-v-arhitekturi.html
24. Історія образотворчого та прикладного мистецтва. Романський стиль. URL: http://arshistorian.blogspot.com/2015/02/blog-post_22.html
25. Воронцовський палац (Алупка). URL: https://uk.wikipedia.org/wiki
26. Коровкіна Г. А. Особливості архітектури модерну міста Харкова: дис. канд. архітектури: 18.00.01 / Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Харків, 2020. — 355 с.
27. Скальвини М. Л. Украшения: Элементы семиотики. ВЦП. Перевод № А-89711. — 38 с.
28. Акуленко В. І. Міжнародне право охорони культурних цінностей та його імплементація у внутрішньому праві України. Київ, 2013. — 608 с.

КОРОВКІНА Ганна Аркадіївна,
кандидат архітектури,
доцент кафедри основ
архітектурного проєктування
ННІ АДОМ ХНУМГ імені О. М. Бекетова
e-mail: Hanna.Korovkina@kname.edu.ua

КОВАЛЕНКО Катерина Андріївна,
випускниця ХСШ № 162,
Університет Вістула (Варшава, Польща),
JADE (Лісабон, Португалія)
e-mail: katemorte23@gmail.com

Науково-популярне видання

СПАДЩИНА УНІВЕРСИТЕТУ:

ІСТОРІЯ. ОСВІТА. НАУКА. КУЛЬТУРА. ОСОБИСТІСТЬ

Матеріали X Всеукраїнської
науково-практичної конференції
(26–27 листопада 2024 року)

Редактор *Інна Байда*
Комп'ютерне верстання та дизайн *Сергія Нурахметова*

Формат 60 × 90/8. Ум. друк. арк. 25,87.
Наклад 50 пр. Зам. № 96.

Видавець і виготовлювач ФОП Рубашкін Д. Ю.
вул. Чорноглазівська, 28, Харків, 61002
Тел./факс (057) 701-0-701

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:
№ 6157 від 25. 04. 2018 р.